Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

H.C. Andersen og veninderne

Bente Kjølbye

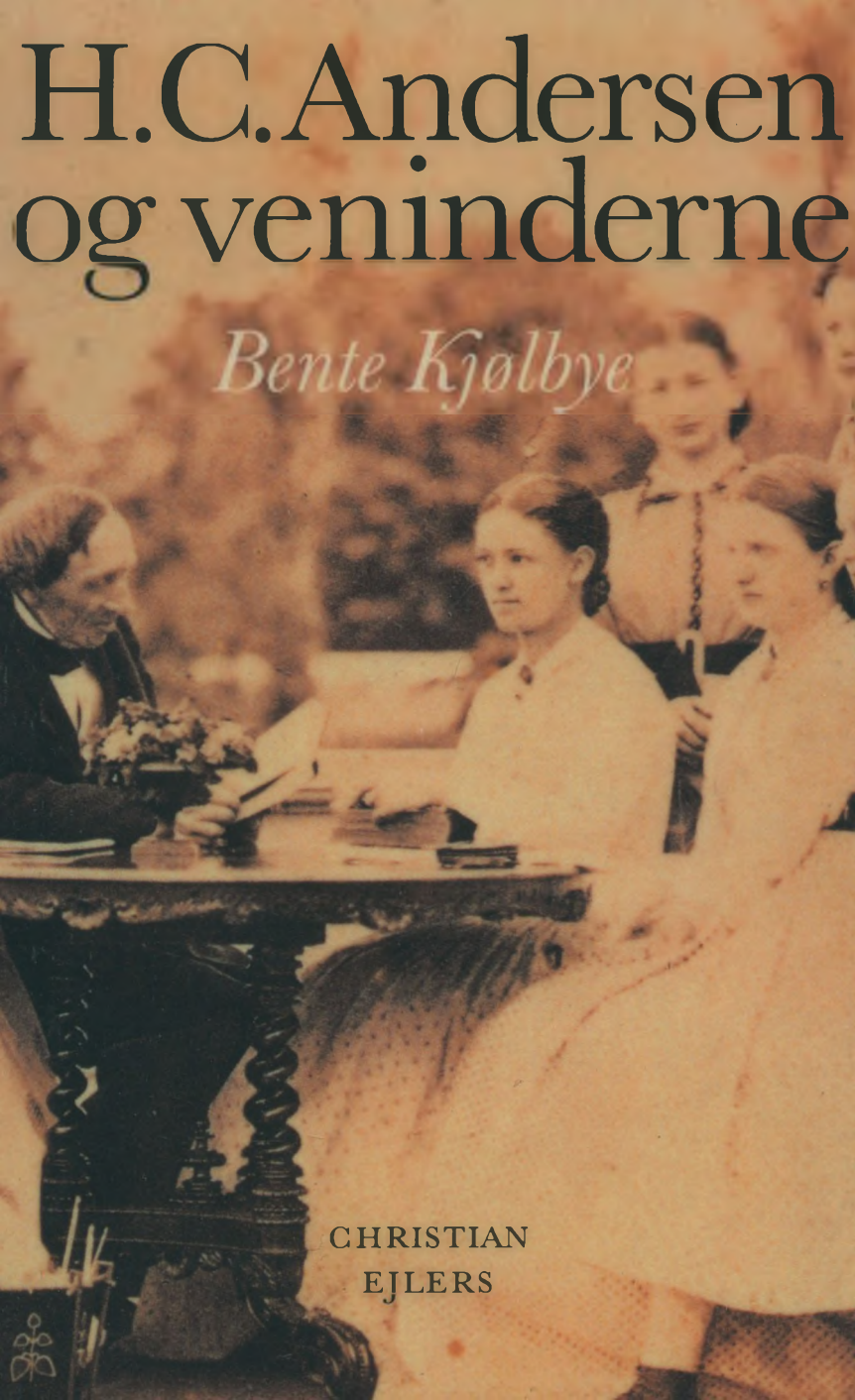

CHRISTIAN
EJLERS

1805 Født den 2.april i Odense. Fader: friskomager Hans Andersen (1782-1816), moder: Anne Marie Andersdatter (enten 1773 eller 1775-1833). Lokale traditioner, folkelivet omkring ham og leg med dukketeater præger tidligt hans fantasi.

1810 Kort tid i pogeskole hos »læremor«. Læser Holberg med sin far, der stimulerer hans teaterinteresser og intellektuelle udvikling.

1812 Fra dette år og frem stammer H.C.Andersens tidligste kontakter med det rigtige teater. Faderen lader sig hverve som musketer og drager til Holsten.

1814 Faderen vender syg og nedbrudt hjem.

1816 Faderen dør. Moderen og sønnen lever i yderste fattigdom, moderen vaskekone, sønnen kommer en kort tid ud at tjene. Anbringes i Fattigskolen, undervises i religion, skrivning og regning for at være af vejen, atter hjem, knytter kontakter med indflydelsesrige personer, som senere hjælper ham.

1818 Moderen gifter sig igen.

1819 Konfirmeres 18.april i Sct.Knuds Kirke. 4.september forlader han Odense med en anbefalingsskrivelse fra bogtrykker Iversen, Henriette Hancks bedstefar, til balletdanserinden Anna Margrethe Schall ved Det Kongelige Teater. Ankomst til København 6.september med 13 rdlr på lommen. Installerer sig på Gardergården, et gæstgiveri i Vestergade 18. Danser for Madam Schall og bliver smidt på porten. Et besøg hos teaterchefen kammerherre Holstein giver samme resultat.

Opsøger ca 18.september syngemester Guiseppe Siboni, som har selskab, hvor bl.a. komponisten Weyse

og digterenBaggesen er til stede. Rådes til at opsøge Weyse næste morgen. Denne har indsamlet penge, og Siboni giver ham kost og sangundervisning.

1820 Opsøger Weyse igen i maj. Flere velyndere træder til, bl.a. digteren og professoren Fr.Høegh-Guldberg, som giver ham timer i at læse og skrive ordentlig dansk. Nogen undervisning i tysk og latin. I juni opsiger Siboni aftalen, fordi HCAs stemme går i overgang. Opsøger solodanser C.Dahlén, får nu 1820-21 undervisning ved balletskolen på Hofteatret.

1821 Statistdebut, korelev og skuespilleraspirant. Lever i yderste fattigdom. Sender 2.april den nyudnævnte teaterchef Jonas Collin et versificeret bønskrift. Optræder 12.april – med sit navn på plakaten – som trold i balletten Armida. Lærer enken efter Chr.Colbiørnsen, Engelke Colbiørnsen at kende, bliver gennem hende introduceret til Rahbeks på Bakkehuset. Skriver tragedien *Skovkapellet*, som rettes af Høegh-Guldberg. A. viser den til Kamma Rahbek og til Oehlenschläger og Ingemann.

Flytter i september ind hos mad. Henckel i Ulkegade (nu Bremerholm). Opsøger H.C.Ørsted, som låner ham bøger.

1822 Skriver tragedien *Røverne i Vissenberg* til teatret, forkastet, men med indrømmelse af »umiskjendelige Digter-Anlæg.« Første kontakt med Shakespeareoversætteren P.Fr.Wulff. Tragedien *Alfsol* forkastes, men forårsager, at HCA bliver sendt til Slagelse Latinskole for at få en elementær uddannelse. Besøger i juleferien Collin privat.

H. C. ANDERSEN OG VENINDERNE

Bente Kjølbye

CHRISTIAN EJLERS' FORLAG
KØBENHAVN 1997

TIL ERIK

Indhold

EN TAK 7
VENINDER 9

BEGYNDELSEN 13
Henriette Wulff den ældre

H.C.ANDERSEN
OG KÆRLIGHEDEN 25
Riborg Voigt 26, Jenny Lind 51, Louise Collin 72, Sophie Ørsted 75, Mathilda Barck 79,

DE TRE JETTER 87
Odense-veninden Henriette Hanck 87, Københavnerveninden Henriette Wulff 139, Henriette Collin 182

DEN MODERLIGE 203
Signe Læssøe

FORFATTERKOLLEGAEN 228
Fredrika Bremer

DEN FORTRÆFFELIGE 246
Dorothea Melchior

EPILOG 313

LITTERATUR 316

KILDEHENVISNINGER 319

PERSONREGISTER 325

En tak

Ideen til *H.C.Andersen og veninderne* kom til mig en morgenstund, pludseligt og indlysende. Min kære ven Erik Ellegaard Frederiksen, der døde 21.juni 1997, sagde: »Det er en god ide. Den får du glæde af.« Og det har jeg haft i rigeligt mål.

At have haft EEF som inspirerende samtalepartner under hele projektet skylder jeg ham en stor tak for.

Det er så fascinerende at studere H.C.Andersens værker og personlighed, ikke mindst i relation til kvinderne i hans liv, at man efter flere år føler, man først nu er ved at nærme sig det egentlige.

De mange fremragende H.C.Andersen-forskere, afdøde og nulevende, som jeg står på skuldrene af, står i litteraturlisten. Men hvor har det været interessant og givende at gå løs på de mange udgivelser omkring digteren.

En tak til museumsdirektør Niels Oxenvad for hans utrættelige hjælpsomhed med billedmaterialet, og til dem, der generøst har hjulpet mig med lån af bøger og billeder, ofte i månedsvis.

Til sidst en særlig tak til professor F.J.Billeskov Jansen for den vennetjeneste, han har udvist ved at læse mit manuskript og give mig gode råd med på vejen.

Bente Kjølbye

Veninder

Jamen, var der da andre end Jenny Lind? Sådan reagerer de fleste, når man kommer til at berøre emnet *H.C.Andersen og veninderne.* For mange står han næsten som venneløs, en ensom mand, der som kompensation blev berømt. For nok havde han utallige bekendte og kontakter i alle europæiske lande, men var dog henvist til at leve sit inkarnerede ungkarleliv alene.

Sandheden er imidlertid, at hans virkelige venner, mandlige som kvindelige, stod last og brast om ham. De mandlige kan i det store hele tælles på fire fingre: Edvard Collin, B.S.Ingemann, H.C.Ørsted og Carl Bloch. Kvinderne havde digteren betydelig lettere adgang til. De læser, lever af drømme og henrykkes af ord.

Mange fotografier viser ham som midtpunkt for et polster af brusende krinoliner, der vender sig lyttende mod ham, mens mændene, hvis de overhovedet er med på gruppebillederne, står lidt stift. Hvad tænker de på? Børskurser? Imens har H.C.Andersen tilhørerinderne i grebet, så længe hans stemme, dyb, ren og bøjelig, som beskrevet af Edvard Brandes, fylder deres øren med fortællinger om *Valdemar Daa, Den grimme Ælling* og *Det gamle Egetræs sidste Drøm.* »Damerne forkjæle Andersen,« sagde Dronningen engang, og det var sandt.

Andersens bevægelige kunstnersind nærmede sig det kvindelige. Derfor er det mærkværdigt, at hans venskab

med veninderne aldrig før har været behandlet under ét, skønt hans liv er beskrevet ud fra så mange andre synsvinkler. Denne viden gemmer sig rundt om i dagbøgerne, selvbiografierne og korrespondancen som små blomster, der aldrig før har været samlet til en buket.

De kvinder, der i det følgende skal fortælles om, grupperer sig i to kategorier. Til de første hører dem, han forelskede sig i. Her var forholdet i gængs forstand mislykket, men fortvivlelsen over ikke at blive accepteret gav ham inspiration og havde således rige kunstneriske konsekvenser. Det var kun forholdet til Jenny Lind, der overlevede nederlaget. De sås ganske vist meget lidt senere hen i livet, men holdt dog en skriftlig forbindelse.

Den anden kategori, de egentlige veninder, byggedes op i familiekredsen, hvor kvinderne hurtigt overtog digteren som deres personlige ven. Disse platoniske venindeskaber baseredes på accepten, de menneskelige værdier, udvekslingen af tanker samt en gensidig hengivenhed og tryghed. Lægger man dem sammen, danner de en ubrudt kæde af perlevenner, som begynder med barndomsveninden Jette Hanck, der kendte ham fra han forlod sin mor som 14-årig, og afsluttes med den moderlige Dorothea Melchior, der lukkede hans øjne. Andersen var fra sin pure ungdom aldrig helt alene.

Venindernes største betydning ligger ikke så meget i det personlige samvær som i korrespondancerne, som begyndte omkring 1830-32 på det tidspunkt, hvor digteren påbegyndte sine uundværlige rejser. Den geografiske af-

stand var en velsignelse i alle forholdene, for her kunne hver især spille sig ud uden afbrydelser eller hæmninger og behandle emner, som måske af blufærdighedsgrunde ikke lod sig sige ansigt til ansigt. Den rastløse Andersen kedede sig let, når han i selskab med andre ikke var det feterede midtpunkt, eller kunne styre samtalen hen i retning af sig selv. I brevene kunne han jo tvinges til at lytte! At han med sine egne breve gerne så sine guldkorn spredt ud til et større forum ses tydeligst i forbindelse med Odense-veninden Jette Hanck. Da hun i 1841 flyttede til København, fik hun ikke en tættere kontakt med digteren, tværtimod. De sås fra nu af næsten aldrig, kun når han rejste udenlands knyttedes venskabstrådene igen.

Veninderne, som lærte hinanden at kende gennem digteren, har visse fællestræk, først og fremmest en dyb beundring for ham. Som kærlige søsterlige og moderlige væsener fungerede de som stødpuder mod den barske virkelighed, der kunne ramme den sårbare digter hårdt. Deres tilstedeværelse var simpelthed en livsnødvendighed, og han havde ret i sin vurdering, når han sagde: »Jeg elsker dem der elsker mig, og jeg hader dem, der hader mig.«

Et udtryk for interesse og sandt venskab var, at veninderne nok bekræftede, men også vovede at retlede ham. Når H.C.Andersen i *Mit Livs Eventyr* om ungdomstiden siger: »Selv mine bedste Venner vare ved at opgive mig, som Digter,« så er det slet ikke sandt. Digteren havde venner, der stolede lige så meget på hans kald som han selv. Jette Wulff havde ret, da hun i anledning af hans mors død 1833

skrev til ham: »Vel har De ingen meer her paa Jorden der af Naturen er bunden til at elske Dem, som De siger, men derfor er De dog saa langt fra at være eene! ikke vil jeg gjentage det for Dem, De veed, De føler hvor Mange, der inderligen holde af Dem, og skjønner paa Deres Værd, der kjærligen deele Deres Sorger, ja Andersen! De har jo selv skabt Dem en Familie af gode Mennesker, det tør jeg sige, der i Følelse for Dem ikke staaer tilbage for noget virkeligt Slægtskab!... Tvivl for Guds Skyld ikke om Dem selv eller Deres Venner, der er ingen Grund dertil. De har som Digter jo frembragt saa meget smukt og vil endnu skabe meere; som Menneske er De jo saa ædel og god at de Fleste gjerne kunde misunde Dem! Deres Venner holde af Dem *oprigtigen.*«

At Jette Wulff ikke blot taler for sig selv, men også for alle de andre, vil skildringen af *H.C.Andersen og veninderne* i rigeligt mål bekræfte.

Begyndelsen
Henriette Wulff den ældre

Den 4.september 1819 stod den 14-årige Hans Christian Andersen uden for St.Jørgens port i Odense og tog afsked med sin mor. Han skulle med diligencen til København og søge lykken. Hvordan det skulle gå til vidste han endnu ikke, men han kendte opskriften fra bøgerne: »Man går først så gruelig meget igennem, og så bliver man berømt.« Tre år senere, da han forgæves havde forsøgt sig i flere kunstneriske genrer, var han blevet klar over, at det var digter, han var skabt til at være.

Gennem bønskrifter, sommetider versificerede, og ved utrætteligt at henvende sig personligt til alle, der kunne tænkes at hjælpe ham frem i verden havde han skabt sig et netværk af betydningsfulde personer, der interesserede sig for hans skæbne. En af dem var etatsråd Jonas Collin, ved hvis indgriben den i elementære kundskaber helt forsømte unge mand blev sendt i skole.

I de tre år, der i mellemtiden var gået, havde han levet et liv næret af barnlige drømme om sit store mål, og disse fantasier blev virkelige, når han læste sine yndlingsforfattere Shakespeare, Walter Scott og eventyrdigteren E.T.A.Hoffmann. Hvorfor skulle han ikke også en dag findes blandt de udødelige? Ingemann og Oehlenschläger hensatte ham i sådan en glød, at han skrev hele passager ind i de tragedier og fortællinger, han selv var i gang med.

I foråret 1822, hvor H.C.Andersen ivrigt forsøgte sig i den dramatiske genre og rask væk plagierede sine beundrede forbilleder, indleverede han en »fædrelandsk Tragedie«, *Røverne i Vissenberg*, til teatret. Den blev forkastet med en bemærkning om manglende kundskab i modersmålet, men med en indrømmelse af umiskendelige digteranlæg. Allerede inden dommen faldt var Andersen i fuld gang med et nyt drama, en 5-akts tragedie, *Alfsol*, som blev udgivet under pseudonymet William Christian Walter efter digteren selv og hans idoler. Det var med dette drama i hånden, at den unge digter en junidag opsøgte Shakespeare-oversætteren, kaptajn, senere kommandør Peter Frederik Wulff.

Det var en dag, Wulff tit skulle mindes og more sig over, ikke mindst fordi andre prominente personer havde samme erfaring med Andersen om hans hang til at falde ind med døren og introducere sig selv uden hemninger. Fuld af iver diskede han dernæst op med hele sin korte livshistorie, som han tilføjede alle sine drømme om berømmelse. Wulff fortalte, at »en opløben Dreng med et langt gammelt Ansigt, blege Øjne og blege Haar, samt med et par gule Nankinsbukser, der kun naaede til Midten af Skinnebenene« dukkede op paa Søkadetakademiet og forlangte at tale med næstkommanderende Wulff. Andersen huskede ikke selv detaljerne om deres første møde, men holdt så meget af det, der blev fortalt, at han videregav det i *Mit Livs Eventyr:* »Da jeg kom ind ad Døren, skal jeg straks have begyndt: 'De har oversat Shakespeare, ham holder jeg saa meget af, men jeg har ogsaa skrevet en Tragedie,

vil De bare høre!' – Wulff bad mig spise Frokost med sig, men jeg vilde ikke nyde noget, men læste i Galop, og da jeg var færdig, skal jeg have sagt: 'Kan der ikke nok blive noget af mig, for det ville jeg saa gerne!' – Jeg stak nu Papirerne i Lommen, og da han bad mig besøge sig snart igen: 'Ja, det skal jeg, naar jeg har skrevet en ny Tragedie.' – 'Ja, saa vil det jo da vare temmelig længe!', svarede han. 'Nej, jeg tænker nok,' sagde jeg, 'at jeg har een færdig igen om fjorten Dage.' Og med de Ord var jeg ude af Døren.«

Det varede heller ikke længe, før han var der igen, og snart var han indlemmet i familiekredsen. Familien bestod af kaptajn for søkadetterne P.Fr.Wulff, hans hustru Henriette og deres fire børn, hvoraf den ældste datter, Henriette, blev Andersens meget nære veninde. For den unge vordende digter blev det i de kommende år et fristed, hvor hustruen »havde fattet moderlig Godhed for mig, og hvis Børn hjerteligt og fortroligt kom mig i Møde. Denne Familie var den første af Alle, der optog mig, som var jeg deres egen; jeg havde her et lykkeligt Hjem.«

Samme år et par måneder senere skete den lykkelige forandring i H.C.Andersens liv, der vendte skæbnen til hans fordel. Den førnævnte tragedie *Alfsol* var ligesom den forrige overgivet til Det Kongelige Teaters dom. Også den forkastedes, men nu var teaterdirektionen enige om, at der var talent at skimte, og det anbefaledes i afslaget, at man for at råde bod på hans manglende kundskaber skulle sørge for, at han fik en elementær uddannelse. Hans kloge besindige velgører, etatsråd Jonas Collin, var primus motor

i beslutningen om på Kongens regning straks at sende ham til Slagelse Latinskole. Han ankom i oktober, 17 år gammel, og blev anbragt mellem 11-12 drenge.

Det var et drastisk vendepunkt i Andersens liv. Fra at være en så godt som hjemløs boheme og proletar blev han nu tvunget ind i en regelbundet tilværelse og fik forbud mod at digte. Rektor Simon Meisling tilhørte den pædagogtype, der så i nåde til de dygtige elever, men groft forfulgte de dårlige. Når han greb Andersen i at skrive vers, hidsede han sig op og overfusede ham med grove skældsord. Andersen skrev senere i *Levnedsbogen* om sine mange nederlag i de fire år, han var underlagt den Meislingske terror. Allerede i Slagelse-årene flyttede han ind hos familien, men fandt et fristed hos Ingemann, der netop i 1822 var blevet lektor ved Sorø Akademi.

Men da familien Meisling i maj 1826 flyttede til Helsingør, fulgte den unge elev med, og nu blev livet et rent helvede for ham. Ikke blot var rektor på nakken af ham på grund af det faglige, men forholdet mellem dem personligt udviklede sig til, at Meisling så rødt, bare han kastede blikket på ham, og Andersen levede hver dag i en panisk tilstand af angst. Det var en pine, der ikke var til at holde ud, men holde ud måtte han. Digtekunsten havde han så godt som lagt på hylden, men alligevel overtrådte han forbudet, for naturen kunne han ikke undertrykke, om så jorden åbnede sig under hans fødder.

Hans velgører Jonas Collin og fru Wulff brevvekslede med ham i alle fire skoleår for at støtte ham og følge med i udviklingen. Men ingen af dem forestillede sig, hvor uud-

holdelig og ydmygende hans daglige tilværelse forløb især i Helsingør, og i bedste mening formanede begge ham til at være flittig og gøre, som Meisling ville have det, så skulle det nok gå altsammen.

I *Levnedsbogen* skildrer Andersen den omsorgsfulde fru Wulffs forsøg på at berolige ham og formane ham til at styre sine tilbøjeligheder. »Fru Wulff følte virkelig for mig som en Moder, min Stilling i Meislings Hus havde hun intet klart Begreb om, thi jeg vovede slet ikke at omtale hvorledes der var. Da hun nu ogsaa frygtede, at den Tanke om at blive en stor Digter, som jeg udtalte i et hvert af mine Breve skulde forstyrre mig, kjæmpede hun især mod, og det kostede mig mange Taare.«

Det store Maal kalder han denne sin stadige, kære tanke, og midt i sliddet med lektierne og de velmente råd i brevene taber han det ikke af syne. Vel lytter han, det bliver han nødt til, men han lader sig ikke afficere af de bekymrede formaninger. Der var et pedanteri i fru Wulffs bedømmelse af hans vers, som hun havde fra sin mand, for selv dannede hun sig tilsyneladende ingen mening. Året efter sin ankomst til Slagelse havde han sendt et lille digt til Wulff, som ikke han, men fru Wulff lidt nedladende kommenterede: »Min Mand har læst Deres lille Hexameter-Vers; men han siger, at det er ikke rigtige Hexametre. For Alting, kjære Andersen, smiger Dem ikke med at blive en Oehlenschläger, en Walter Scott, en Shakespeare, en Goethe, en Schiller, og spørg aldrig mere, hvem af disse, De skal danne Dem efter; – thi De bliver ingen af Dem!«

Henriette Wulff d.æ. (1784-1836) skrev ofte til den unge skoleelev, først i Slagelse, siden i Helsingør. Brevene, der daterer sig fra 1823-27, er velmenende, men afviser ubarmhjertigt hans digterdrømme. Alligevel var fru Wulff så optaget af ham, at hun hjalp ham afgørende ved at gribe ind i hans liv i den rette skæbnetime. H.C.Andersens Hus.

Når hun prøvede at slå ham koldt vand i blodet, var det fordi hun ikke troede på hans digterevner. Hun forstod ikke dette egocentriske menneske, der hele tiden plagede sig selv med sit eget jeg og ikke følte det som sin pligt at indordne sig under forholdene. »Skal jeg tale haardt, saa vil jeg sige til Dem: De er hverken Meer eller Mindre end en Skolediscipel, som skal gaae i Skole og lære... uden at troe, at han er eller bliver et Lys, en Digter eller Saadant.« Hun mindede ham om, hvor meget han skyldte de betydningsfulde velgørere, der havde udvalgt ham til at blive til noget. Først og fremmest måtte han være flittig med sine lektier.

En sådan formaning fik Andersen til den 26.november 1825 at skrive i sin *Dagbog:* »Husk at være taknemmelig!« Græsk, latin og hebraisk var nogle af de fag, der ikke ville makke ret for ham, og netop i dem havde han den hidsigt udskældende Meisling! *Dagbogen* vidner om at Gud er hans

eneste holdepunkt i denne tunge tid, hvor de løftede pegefingre omgiver ham som en hel skov. Traditionelt tog hans velgørere Meislings parti. Men fordi fru Wulff regnede hans digterambitioner for latterlige drengedrømme, gik hun en tand længere end hædersmanden Collin. 4.januar 1827 skriver hun til sin protegé: »Vaagn for Guds Skyld op, kiere Andersen! og Drøm ikke om at blive udødelig – thi endnu vil det vist kons blive til Latter – Drøm ikke om Digter Krone! ikke om at komme til at sidde bland de store Mænd i det store Huus! tak Gud at der bliver sørget for, at De kan lære noget, at Deres Forstand kan blive dannet, at De kan lære at kiende, om ikke at dømme, hvad der er skiønt og stort i Livet!«

Hun havde i denne vinter en besværlig opgave. Snart skulle hun formane ham til ydmyghed, snart trøste ham, snart tage stilling til rektors hårdhed. Men at hun ikke skiftede standpunkt og heller ikke tog let på det udtrykkes med fynd og klem i brevet 8.marts: »De gjør Dem regtignok umage for at trætte Deres Venner og ieg kan dog umuelig troe det kan fornøie Dem selv – Deres eget jeg – den store Digter De skal blive – Kiere Andersen! De kan io nok mærke, alle disse Ideer ikke vil Lykkes Dem, og at De er paa en gal Vaj – om jeg nu fik den Idee at vilde være, Keiserinde af Brasilien! og ieg mærkede alle mine Forsøg gik galt, at ingen ville entrere i dem, skulde jeg da ikke giøre mig umage for at samle saamegen Fornuft og Tanke at ieg kunde Indsee, ieg er Fru Wulff – opfyld der din Pligt! og vær ingen Daare.«

Nej, hvordan kunne hun vide, at hun faktisk talte til

en fremtidig Kejser af Brasilien, og at han engang ville blive en stor digter, den berømteste af dem alle? På dette tidspunkt var han en ulykkelig skoledreng. Hun troede at optræde i en god sags tjeneste, når hun forsøgte at rette ham ind efter normen. Men at hun ville ham det vel og holdt af ham, var han nok alligevel ikke i tvivl om, for flere år senere mindedes han med taknemmelighed »de moderlige Breve, hun sendte mig, da jeg var i Meislings Huus, den Oprigtighed og Omhu, hun altid viste mig.«

At hun til trods for sin manglende tro på hans store fremtid hjalp ham afgørende viser hendes gode hjerte. Interessant er det at se, at jo mere rationelt hun går til værks over for ham, jo mere beskæftiger hendes underbevidsthed sig med ham. Da hun erfarer nyt om hans kuede tilværelse, fortæller hun ham om en drøm, hun har haft:

»Besynderligt nok, kære Andersen! jeg har drømt om Dem for et par Dage siden, og jeg tror, det er en mægtig Drivfjer, hvorfor jeg saa endelig maa skrive Dem til. Det forekom mig, som jeg kom til Helsingør, og De traadte mig triumferende i Møde, sigende: Rektoren har mishandlet mig, men jeg staar fast til Maalets Ende, som Christus, min Forløser. Og det forekom mig ret, som De saa saa glad og tilfreds ud, ved den Sejr, De har haft over Dem selv, ikke at lade Dem forknytte af hans Urimelighed, og jeg besluttede straks da jeg vaagnede at meddele Dem mit Bifald.«

I hendes vision skal han sejre ved egen hjælp, ved at vinde over sit bløde forknytte jeg. For yderligere at illustrere sin tankegang tager hun eventyret til hjælp: »Tag

Det ældst kendte portræt af H.C.Andersen. Blyantstegning, måske 1827, af Adam Müller. H.C.Andersens Hus

ogsaa Phantasibilleder, se til lille Askepot, hvorledes hun blev hadet og forfulgt af Fader og Søstre, som burde have elsket hende, men hun bar sin Lod taalmodigt, og hvilken Løn fik hun ikke! Såldes gaar det altid, og da De er saa ejegod, kære Andersen, saa vær taknemmelig mod Deres Velgørere – husk det er vor gode Konge selv! saa vil De taalmodig udholde nogle Aars Lidelser, hellere end at bedrøve andre som De har kier, og som har Dem kier, ved at forandre Karriere? – Jeg ser ingen anden Stilling i Verden aaben for Dem, eller De er skikket til andet end at studere, men jeg synes, det er smigrende, kun at være skikket til det bedste.«

Men da den plagede student til sidst bedyrede, at han var parat til at flygte til Amerika, følte hans moderlige veninde situationen så kritisk, at hun opsøgte Collin. I al

fortrolighed skrev hun dernæst til Andersen, at hans velgører nu ville tage affære. Collins brev udløste Meislings raseri over for både ham og Andersen, men fik alligevel midlertidigt rektoren til at styre sig. Da det igen gik galt mellem ham og den ulykkelige Andersen, var det fru Wulff, der som prinsen i eventyret satte forløsningen i gang. 18.april flyttede den vordende student til København, hvor han lejede sig ind på kvisten i Vingårdsstræde 6. 22.oktober det følgende år tog han studentereksamen ved Københavns Universitet.

Hendes docerende væsen, som især Andersen blev udsat for, nævnes også af Edvard Collin: »Hendes Optræden ligeoverfor ham havde noget Afmaalt, Gouvernantemæssigt, som irriterede ham.« Men digtere får jo altid det sidste ord. Ved sin dumstædighed over for ham sikrede hun sig en rolle i eventyret *Den grimme Ælling*, hvor hun er hønen, der ikke forstår. Ællingen synes, man også kunne have en anden mening, men det tålte hønen ikke. »Kan du lægge Æg? – Nei! – Ja vil du saa holde din Mund.«

Kommandørens væsen karakteriserede Edvard Collin som »en underlig Blanding af Sømand, Skjønaand og Hofmand. Han var god mod Andersen, men overseende og overlegen. Andersen kunde aldrig slutte sig til ham som til Familiens qvindelige Medlemmer.« Selv da digteren forlængst var i gang med at skabe sit digterliv, forblev ægteparret stivnet i deres pædagogiske roller. 27.maj 1834 skriver fru Wulff: »Fra min Wulff modtage De, kjere Andersen! de venligste Hilsener, de bedste Ønsker, og jeg kan ikke betvivle at De jo veed Dem overbeviist om, og at

hans Ærlighed er Dem Borgen for, at Han mener Dem det, oprigtig Godt! – det Barn man elsker det revser man, han er nu desuden en slags Pædagog – saa De kons kan og maae optage vel, hvad Han velmenende ytrer for Dem.«

For Andersen vedblev hjemmet at være et trygt tilhørssted. Allerede i 1825 kom han fra Slagelse for at holde juleferie hos Wulffs på Amalienborg, hvis ene palæ, det Brockdorffske, var hjemsted for Søkadetakademiet. Han fik tildelt to værelser, et ud til slotspladsen og et mindre ud til Toldbodgade. Det er nu henholdsvis sove- og påklædningsværelse for Dronning Ingrid. Hvor lykkelig han dengang følte sig skildrer han i *Mit Livs Eventyr*, hvor synet over den skønne slotsplads står i erindringen, og Aladdins ord bliver hans: »Dernede gik jeg som en fattig Dreng!«

Ved hjemkomsten fra Italien i begyndelsen af august 1834 indlogerede han sig midlertidigt på Søkadetakademiet. Nu var han, 29 år gammel, fyldt af en ny selvbevidsthed. Det varede kun få dage, før det kom til et sammenstød mellem ham og fru Wulff, der ikke havde aflagt sin gamle vane med at sige ham ubehagelige sandheder. Da han på opfordring læste op af fortællingen, afbrød hun ham efter kun tre sider: »Det er saa barnligt, Andersen, ganske Dem selv.«

Men digteren, som var midt i arbejdet med *Improvisatoren*, følte, at nu måtte det være slut med at blive behandlet som en skoledreng.

Den dybt krænkede digter tyede som så ofte før til hendes børn Jette og Christian, som da var i Sorrento. Med bitterhed refererede han 26.september, hvad deres mor i

sin tid havde udtalt: at »den Mildhed hvormed altid Recensenterne havde behandlet mig, havde skadet mig... at jeg intet vilde lære.« Nu fremturede hun igen, og det på trods af, at han var blevet en anden i løbet af den tid, han havde været i Italien. »Roes og Kjærlighed, gjør mig ydmyg i Hjertet, ubillig Daddel vækker min Stolthed, og jeg udtaler den i Ord, det har jeg gjort, men krænket er jeg blevet dybt i Sjælen, og det af Deres Moder, som jeg altid føler, hvor meget jeg skylder.« Dette at skulle tåle, fordi han stadig skyldte sine velgørere taknemmelighed kom Andersen først sent over. Men han var alligevel blevet mere stolt. Han indfandt sig stadig til den ugentlige middag, og »nu synes alt vel glemt... men jeg er ikke længer saa god som før, den bitre Braad sidder mig i Hjertet, der er en Skillevæg mellem os.«

Desværre fik Andersen ikke bevist, at hun tog fejl og han fik ret, for hun døde som nævnt allerede i 1836. Men selv om hun havde fået lov at følge hans stigen mod stjernerne, havde hun nok sagt som Herskabet: »Bare Gartneren ikke faaer for store Ideer om sig selv!« Det ville jo have været nydeligt!

H.C.Andersen og kærligheden

Året 1830 var på mange måder et skelsættende år for H.C.Andersen. Han vidste nu med sikkerhed, at han havde fået den særlige nådegave, som han smukt beskrev: »Englene havde lagt Frøet der, da jeg endnu slumrede i Vuggen. Den voxede, den udbredte sin magiske Duft: Fantasien, og denne Livets herlige Blomst udfoldede sig mere og mere i mit Hjerte.« Alligevel modtog han stadigvæk mange formaninger om at komme til fornuft og foretage sig noget, han kunne leve af. Men hans kærlige faderlige velgører, Jonas Collin, støttede ham. »Gaa De nu i Guds Navn den Vej De vist er skabt for, det bliver vist det bedste.« At faderen gav ham fri var et ridderslag, og bekræftede, hvad Andersen selv følte.

Efter en lykkeligt overstået studentereksamen foldede han fantasien ud i den kåde muntre *Fodreise fra Holmens Kanal til Østpynten af Amager*. Samme år, 1829, blev vaudevillen *Kærlighed paa Nicolai Taarn* spillet på Det Kongelige, og flere digte, blandt andet *Det døende Barn*, var allerede blevet rosende anmeldt. Da han den sidste dag i maj 1830 som en rask soldat drog på en to måneders Danmarksrejse, var han anset for mere end lovende, ja han blev modtaget som ung litterær løve. 4.juni skrev *Aarhuus Stiftstidende* i en notits om H.C.Andersens ophold der: »Den geniale Digter H.C.Andersen har i et Par Dage paa en Reise gennem Jylland opholdt sig iblandt os, og over alt

fundet den Agtelse og Velvilje, hvortil hans skjønne Arbejder saa fuldelig berettige ham.« Nok så kry beretter han i et brev til sin lidt yngre ven Edvard Collin om den interesse, han vækker hos de unge damer: »Den Dame der kom selv med en Kjærlighedserklæring til mig, vilde ganske tabe i mine Øine, jeg holder heller ikke stort af de exalterede Damer, selv om de sværme for mig.«

Senere på måneden opholder han sig hos bogtrykker Iversens på Tolderlund ved Odense. Elleve år før havde Iversen givet den ukendte fattige dreng en introduktionsskrivelse med til balletdanserinden Madam Schall ved Det Kongelige Teater i København. Nu kom han tilbage til sine gamle bekendte, ikke langt fra at være en berømthed. Bogtrykkerens datterdatter, den jævnaldrende Henriette Hanck, var netop blevet hans fortrolige brevveninde. Ung og fuld af selvtillid fylder han hele personen ud som *Digteren.* Nu mangler han bare to ting: at tjene penge og blive forelsket. 5.august skriver han i *Dagbogen:* »Almægtige Gud! dig alene har jeg, du styrer min Skjæbne, jeg maa hengive mig dig! Giv mig Udkomme! Giv mig en Brud! mit Blod vil Kjærlighed, som mit Hjerte vil det.«

Næste station på rejsen er Faaborg, hvor vennen og studenterkammeraten Christian Voigt, hjemme på sommerferie, har bedt ham om at besøge sig. Ved ankomsten til byen, fortalte han senere i *Levnedsbogen,* tog han »ind paa Gjæstgivergaarden, sendte strax samme Aften mit Vesitkort til Studenten, da jeg var for træt til selv at komme. Han besøgte mig da strax, med en venlig Indbydelse fra Forældrene, at tilbringe næste Dag hos dem; længer vilde

jeg heller ikke være der i Byen, derpaa bort. – Vi skildtes snart ad, thi jeg var træt og gik nu for at sove, for at vaagne til, hvad jeg mindst troede, et nyt og betydningsfuldt Afsnit i mit Liv.«

Han vågnede fuld af forventning om morgenen den 6.august »[Jeg] pyntede mig til Besøget og gik temmelig tidlig hen til den anseelige Gaard, jeg vidste at man var noget spændt paa at se mig, især den ældste Datter, der var en Snees Aar, og holdt saa meget af min Fodreise og Digtene, min unge Ven sov da endnu og man viiste mig ind i Dagligstuen, der saae meget pyntelig ud, med smukke Kobberstik, Fortepiano, Musik og Bøger.« Digteren var åbenbart allerede ventet, for teen stod på varmen, og Christians søster var stået op for at modtage ham.

»Den ældste Datter var ene i Stuen, hun skjænkede Thee, og modtog mig med megen Venlighed i det hun hvert Øjeblik rødmede naar hun talte til mig, men syntes ellers at være munter og livfuld. Det var et dejligt fromt Ansigt, der var saa meget barnligt deri, men Øjnene saa kloge og tænkende ud, de vare ganske levende og brune. Hun havde en simpel graa Morgenkjole paa, der klædte hende godt; Just den hele Simpelhed til dette Ansigt indtog mig strax for hende, hendes Interesse for mine Digte, ja, selv det at hun syntes at have et Slags Respekt for mig, kildrede min Forfængelighed og gjorte strax, at jeg havde en Art Interesse for hende.

Hun spøgte over sin Broders Syvsoveri, viiste saa megen Aand og Lune at jeg ogsaa fik Lyst til at gjøre mig interessant; jeg ved ikke selv, men det var næsten strax,

Riborg Voigt (1806-83) var H.C.Andersens første kærlighed. Han var 25, hun 24. Mødet med hende i sommeren og senere i efteråret 1830 var et chok, der frigjorde bundne følelser og udløste strømme af kærlighedsdigte.

som vi to længe havde kjendt hinanden, og jeg havde den hele Dag saadan en Glæde ved at behage den unge Pige.«

At digtningen kunne åbne døre, det vidste H.C.Andersen allerede. Men at møde respekt og beundring i tilgift, det var han ikke forvænt med. Det er tydeligt, at digteren under hendes rødmen og tilbageholdenhed blomstrede op og viste sig fra sin mest charmerende side. Tilmed oplevede han at være et tilløbsstykke i den lille provinsby. I løbet af dagen kom der mange fremmede damer, der alle ville hilse på ham, »meget venlige meget smukke, sagde mig Complimenter, men de behagede mig slet ikke som hun, men det var jo rimeligt, hun var den smukkeste, klogeste, og havde saadant et barnligt fromt Ansigt.« Om eftermiddagen arrangeredes en tur til Dyreborg Skov, hvortil et af den velhavende fars skibe førte dem over.

»Her fik jeg Bouketter af de unge Damer, hun flættede en Egekrans, som hun bad Broderen give mig.– Om Aftenen var jeg i et sjældent godt Lune, jeg følte mig virkelig saa opvagt, og unge og gamle hørte da paa mig med Lyst og Interesse, jeg har aldrig siden følt mig saa sjælesund, saa riig paa Lune, og jeg saae hvor glad, hvor søsterligt hun tilsmilede mig.«

Digteren er det lysende midtpunkt, og det passer ham. Hans udvalgte skulle vise sig at være hemmeligt forlovet, men egekransen, hun fletter, er til ham. Skønt hun synes at være tydeligt berørt af hans sprudlende væsen, forbyder etiketten hende at overrække ham kransen, og derfor må broderen holde for, som flere gange senere i denne kærlighedshistorie.

Den unge digter fortsætter i *Levnedsbogen:* »Da jeg sildig kom hjem paa Gæstgivergaarden, var jeg nu saa oprømt. Pigen spurgte mig om hvorledes deres By havde behaget mig, og om jeg ikke med -s Familie havde moret mig. Herved fik jeg Anledning til at tale om Døtrene, og jeg ved ikke selv, kom til at sige, 'hvem er det de er forlovede med?' Thi jeg tænkte, at det var de vist. Hun svarede da, at der var ingen forlovede, uden paa en Maade den ældste. 'Det er en sjælden Pige,' sagde hun. 'men der har hun nu fattet Kjærlighed for Apothekerens Søn, der er Forstcandidat. Forældrenes Haver støder sammen, de have alt som Børn kjendt hinanden; Han veed nu hun har Midler og saa holder han hende fast, hendes Forældre har været meget derimod, og det er vist det, der har gjort Kjærligheden stærkere. De maa aldrig see hinanden, thi hendes Fader vil ikke

have det, da der ikke er noget ved ham! Gud veed, hvad der nu bliver! jeg vil ret ønske hun maatte faae en anden god Mand.' 'Den stakkels Pige!' tænkte jeg. Hun har altsaa Hjertesorger. Jeg kunde ikke lade være [at] tænke paa hende og hele denne lystige Dag, der var flyvet hen.«

Falder det mon allerede nu digteren ind, at han kunne træde i den upopulære bejlers sted? Næppe, men sprogligt er allerede et vigtigt virkemiddel i eventyrene til stede her i gengivelsen af stuepigens fortælling, hvor situationen spiddes i bemærkningen »Thi hendes Fader vil ikke have det, da der ikke er noget ved ham!« Hvilken kommentar! Frieren duer ikke! Væk! Klods Hans ligger i svøb.

Den 7.august var en søndag. Nu arrangerede Voigtfamilien en skovtur til Nakkebølle Hovedgaard. Ni køretøjer rullede afsted, et af dem med digteren, der hele tiden var på scenen og i strålende humør, ikke mindst fordi han mærkede, hvilket brilliant indtryk han gjorde. »Vi sang og loe, jeg var meget oprømt, og Damerne syntes især at give mig Hyldest som Digter, dog interesserede hun mig mest; hende beskjæftigede jeg mig mest med. Om Aftenen blev jeg med hendes Forældre og hende indbudt til et Aftensgilde hos een af disse Familier, dette Selskab endtes med et lystigt Bal, hun dandsede gjerne sagde man, og det ærgrede mig ret at jeg ikke gjorte det samme. Hun spurgte mig derom og jeg maatte da svare, at jeg helst var Tilskuer, hun satte sig da hos mig, underholdt sig med mig, og da hun afslog alle de der kom at engagere hende, følte jeg mig meget smigret og søgte da at gjøre mig saa interessant [som] muligt.«

Riborgs forlovede er overhovedet ikke nævnt. Som den uvelkomne bejler er han naturligvis ikke til stede, og også i Riborgs sind synes han at være langt væk, for hun er tydeligvis betaget af at tale med en rigtig digter og smigret over, at han foretrækker hende fremfor nogen andre. Men allerede om aftenen faldt der en underlig angst over ham, og han meddelte mandag morgen at han den følgende dag ville rejse videre. Inden han 9.august tog afsted, gik han en tur i haven med Riborg og hendes yngre søster. Her fortalte han spøgende Riborg, at han ville opkalde elskerinden i sin næste roman efter hende. »Deres Navn er just smukt og passende.« Riborg rødmede og slog det hen i spøg. Da hun bad om et digt i hans egen håndskrift, afskrev han »*Avis aux Lectrices*«, hvori pointen er, at digteren gerne vil have en kone, men hun skal rose alle hans digte, ellers bryder han forbindelsen.

»Jeg var ganske veemodig, da jeg skulde bort, og hun var ogsaa reent borte, først da jeg sad paa Vognen [og] kjørte bort, saae jeg hendes milde Ansigt bag Ruden hvor hun nikkede Lev vel! – «

Fra Faaborg skrev Andersen 9.august til Edvard Collin: »Damerne i denne By er meget nydelige, og en af Voigts Døtre er endda smuk, og hvad jeg særlig ynder, meget naturlig.«

Nu vendte han tilbage til den Iversenske familie, hvor de lystige unge piger straks kunne mærke en forandring hos ham. De begyndte i spøg at drille ham med, at han nu endelig var blevet forelsket. »Den første Gang jeg hørte det, blev jeg som Ild over hele Legemet, slog det hen i

Spøg, men kunde dog ikke lade være at tænke derover. Mit hele Væsen, Maaden hvorpaa jeg havde været de faae Dage, jeg var sammen med hende, blev mig selv paafaldende. Jeg begyndte at længes, de andre spøgte med mig, nu blev jeg kjed deraf, og vilde endogsaa reent slaa Tankerne af Hovedet. Jeg fandt det selv latterligt, at jeg der altid havde spottet over Kjærlighed og Sværmeri, nu selv skulde forfalde dertil. – At det desuden var en Taabelighed i min Stilling, hvor jeg havde nok at gjøre med mig selv og mit Udkomme, følte jeg meer og meer. Hvad skulde det hele vel lede til! Jeg var dengang i mit 25.Aar, havde virkelig aldrig været forelsket, og min egen Person havde givet mig nok at tænke paa, til at jeg skulde have nogen Tanker for nogen anden. Jeg fik mig saaledes i Ligevægt igjen, mit gode Humeur hjalp til og jeg havde kun Erindringen om de behagelige Dage og de venlige Mennesker jeg havde levet med, hvor hun syntes mig den smukkeste.«

De tre dage var nu kun et godt minde. Hans fornuft havde bragt ham tilbage til hans eget univers, og nogen stormkur eller ny inspiration var der foreløbig ikke tale om. Jo længere tid han tilbragte hos Iversens, jo mere kom de tre dage på afstand, og til sidst resterede kun en behagelig fornemmelse ved erindringen om de begivenhedsrige dage og de venlige mennesker, hvor hun havde været den smukkeste.

Tilbage i København blev han snart travlt optaget af nye arbejder. Men for alligevel at få mulighed for at tale om hende gik han næsten hver dag turen til Hestemølle-

stræde 123, 1.sal, hvor Riborgs bror boede, »han havde altid mange Hilsner til mig fra Hjemmet og især fra hende.« Et par måneder efter førte skæbnen dem sammen igen. Riborg kom til hovedstaden som ledsager for en ung veninde i forbindelse med en øjenoperation. »Vi mødtes igjen senere paa Høsten i Kjøbenhavn,« skriver han poetisk i *Mit Livs Eventyr*.

Andersen skyndte sig hen for at besøge Riborg, ringede på, »og just hun kom for at lukke op. Jeg veed ikke selv, jeg stod som en Nar, stammede noget frem, om en Frøken (jeg nævnede den syge Dame) boede her? Hun blev ganske rød, (rimeligviis paa mine Vegne), bad mig træde ind i Stuen, hvor jeg først lidt efter lidt blev sat i de naturlige Folder. – Besøget blev oftere gjentaget, jeg længtes der efter, i det Øieblik jeg gik derfra; hos Broderen traf jeg hende ogsaa et Par Gange, og han fortalte mig at hun havde ønsket, jeg maatte komme mens hun var der. En Dag bad hun mig dog læse *Ravnen*« (et syngestykke, han i samarbejde med komponisten Hartmann var i gang med) »for sig og den syge Dame. Jeg gjorte det da; men det var ganske forunderligt hvor meget, ret ud af Hjertet, jeg dengang fandt i det Stykke, det forekom mig, som hver Replik var til Hende. Jeg kunde ikke lade være at see paa hende! hendes Øine mødte mig, hun blev blodrød og saae fra det Øieblik ikke mere op fra sit Sytøi. – Da jeg gik rakte hun mig Haanden, til Tak for min Læsning, jeg trykkede den til mine Læber, mens mit Bryst var færdig at springe. Nu blev det mig først klart, at jeg elskede hende, elskede hende af hele mit Hjerte.«

Det lykkes digteren at gøre scenen så malerisk, at man ser den for sig. Den virker som et genrebillede, som Købke kunne have malt det, eller Martinus Rørbye, med hvem Andersen fulgtes til Jylland hin majdag 1830. To damer med sytøj lytter til den unge mand, der læser op. Den unge pige rødmer over det skjulte budskab, som kun når *hende.* Billedet minder i intimitet om det langt senere berømte maleri af Marstrand, der foreviger fru Heiberg (syende), fru Gyllembourg (læsende) og Heiberg som tredie person. Men bag Andersens lille yndefulde billede flammer følelserne og den store begejstring.

Efter at have erkendt sine stærke følelser for Riborg indledte Andersen nu et sandt digterisk felttog. Under overskriften TIL HENDE tolkede han sin kærlighed i de smukke enkle linjer: »Min Tankes Tanke ene du er vorden, – Du er mit Hjertes første Kjærlighed! – Jeg elsker dig, som ingen her paa Jorden, – Jeg elsker dig i Tid og Evighed. – « – »Hun fik det paa et løst Papir; med dette fulgte nogle andre paa et andet, og jeg erfarede Dagen efter at de to Damer ikke vidste noget om Digtene paa det løse Papir. Da vi næste Gang traf sammen var hun saa venlig, alt antydede mig at hun ikke var vred for mine Smaadigte, som jeg troede hun maatte forstaa Hensigten af.«

Riborgs hemmelighedskræmmeri med digtene giver ham håb om, at hun nærer de samme følelser for ham som han for hende. Det næste Andersen foretager sig er hos nogle studenter fra Faaborg at erkyndige sig om, hvordan Riborgs udkårne er. Og her får han i et og alt bekræftet, hvad stuepigen havde at fortælle. Nu sætter han fornuften

helt ud af funktion og bilder sig selv ind, at Riborg i virkeligheden synes det samme som alle de andre, nemlig at forstkandidat Poul Jacob Bøving ikke er noget værd, heller ikke for hende, efter at Andersen er kommet ind på arenaen. Han betror sin hemmelige kærlighed til sin gode elskværdige ven Christian, Riborgs bror, som tilstår, at han anede det. »Med Hensyn til Søsteren sagde han mig, at han kun vidste, at hun havde særdeles Interesse og Godhed for mig.« Trods broderens forbehold og den kendsgerning, at Riborg var forlovet, tvivlede Andersen ikke et øjeblik på, at hans følelser var gengældte.

Det lykkedes ikke i de næste dage Andersen at træffe hende alene, og da tiden gik rask henimod det tidspunkt, hvor hun skulle rejse hjem, bad han broderen som *postillon d'amour* overbringe hende et brev, dateret Kjøbenhavn den 30.oktober 1830. Det havde følgende indhold:

»Det er mig umuligt at komme til at tale med Dem, om hvad jeg maa sige Dem, om hvad De maa vide, før De reiser bort; mindst af alt vilde jeg betro det Papiret, men det er det eneste, det sidste Middel, og jeg er i mit Hjerte overtydet om at De besidder den rene qvindelige Følelse, at ikke min inderlige Tiltro til Dem vil blive spottet, eller at nogen anden skal see disse Ord. Lov mig, ikke at lægge dette Papir bort, før De har læst Alt, og lad mig i det mindste finde et søsterligt Hjerte, den første Gang jeg ret aabner mit for en anden. – Fra den første Dag jeg saae Dem, var De mig ikke fremmed, og det forekom mig, men mueligt tog jeg Feil, at ogsaa De havde nogen Godhed for mig, noget mere end det Verden kalder: den selskabelige Høflighed. Jeg vidste ikke

da, at De var forlovet, ellers vilde jeg strax have søgt at bekjæmpe de Følelser, der før hiin Tid vare mig aldeles fremmede. Nu har Deres Broder sagt mig Deres Forlovelse, jeg burde altsaa resignerende træde tilbage, men – De har vist alt kunnet mærke mine Følelser, jeg er ikke Verdensklog nok til at kunne skjule mit Hjerte og jeg drømmer mig et Haab, uden hvilket mit Liv er tabt. Elsker De virkelig den Anden? Jeg kjender ham aldeles ikke, kan intet have imod ham, og vistnok har han sine Fortrin, da De har valgt ham, men elsker De virkelig hinanden? Har ikke den daglige Omgang som Børn bragt Dem til at troe, at Interesse var Kjærlighed? Selv det, at der møder Vanskeligheder mod vore Ønsker, kan ofte gjøre os disse kjærere. Elsker De ham høiest af alt? Nu, saa Gud følge Dem begge. Gid De maa begge blive saa lykkelige, som mit hele Hjerte ønsker det! Tænk da ikke paa disse Linjer, ansee dette, som et poetisk Digt jeg af Broder-Tiltroe har viist Dem; men elsker De ham ikke saa høit som Gud og den evige Salighed, er De ikke ganske vis derpaa – ? Saa gjør mig ikke ulykkelig! Alt kan jeg blive ved Dem! jeg vil arbeide og gjøre Alt, hvad De og Deres Forældre kan forlange af mig. De er min eneste Tanke, mit Alt, og et Digterhjerte banker dybere, end noget andet! Dette er det første og det eneste De skal høre fra mig, det staaer til Dem, at gjøre mine Følelser latterlige for Verden, men det vil De ikke! jeg troer at have læst i Deres Sjæl og dette har givet mig et Mod jeg aldrig før besad. Elsker De virkelig den anden, nu saa tilgiv mig! tilgiv at jeg har vovet dette, der da vilde være en Formastelse. Gid De begge maa blive lykkelige! og glem et Væsen, som aldrig, aldrig

kan glemme Dem. Har mit Brev her ikke fornærmet Dem, saa tillad mig endnu een eneste Gang, at see Dem, og jeg vil da læse min Bestemmelse i enhver af Deres Miner. Brevet selv stoler jeg paa Deres qvindelige Hjerte, at De tilintetgjør eller giver mig tilbage. Nu veed De alt! – Lev vel! maaskee evig Lev Vel!«

I en efterskrift understregede han, at han måtte have besked, og det fik han, men ikke på tomandshånd. Hun havde grædt, da hun fik dette brev, men det ændrede intet ved hendes beslutning. Hun kunne ikke give ham andet end søsterlig kærlighed, forklarede hun sin bror Christian, som endnu engang er det nyttige mellemled: »Hvor kan den gode Andersen troe, han er mig aldeles ligegyldig? Engang mente han, jeg gjorde mere af ham, end jeg maatte, og jeg kan ikke give ham hele Skylden.« Hun forsvarede sig nu, fordi hun havde ladet sig rive med: »Det gik her som jeg før har sagt dig: Jeg lader mig henrive af det Ualmindelige. Han er Digter og udmærkede mig meest her; kunde det ikke nok smigre en forfængelig Pige? Imidlertid haaber jeg paa hans Helbredelse, ellers maa jeg jo bestandig angre min Uforsigtighed. Min Kjærlighed kan jeg jo ikke skænke ham, da den alt for længe tilhører En, som fuldkommen fortjener den, men mit Venskab; jeg er med Glæde hans Søster, hans Veninde, naar han anseer mig værdig dertil; det maa han jo siden han har tænkt paa Mere. Jeg var jo død; hvorfor skulle jeg saa komme til Live igjen? Men lad saa være! jeg er jo nu hans Veninde og han ærer mig som saadan. Min venligste Hilsen til min nye Broder!

Din Riborg«

Samme aften, som Andersen fik hendes svar, var hun med sin far og søster i teatret. Hun var i parkettet, »hendes Øie søgte mig, hun var dødbleg og dog saa smuk, saa usigelig smuk! De spillede *Christian og Christine*, det hele Stykke forekom mig vor Historie, thi jeg tænkte mig selv som den ædle Stanislaus; – Forfængelighed midt i min Smerte.« H.C.Andersen slipper ikke engang her den selvspejling, han altid ubevidst foretager, fordi han ser sin sorg udefra, som en fiktion.

Så var det slut. Det var ikke lykkedes Andersen at få hende i enrum. Den sidste aften, 8.november, var hun med faderen og de andre i teatret for at se Cherubinis syngestykke *De to Dage*. »Naar Stykket var ude vilde jeg stille mig ved Udgangs Døren for at ønske dem en lykkelig Reise. Faderen bad mig besøge dem næste Sommer, Søsteren trykkede venlig og glad min Haand, men hende gav jeg sidst Haanden, jeg trykkede den fast i min og følte hende gjengælde mit Haandtryk, i det hun med vaade Øine saae mig ind i Ansigtet i det hun vidskede Lev vel for altid! Jeg styrtede ud – og har aldrig seet hende siden... De reiste i den tidlige Morgenstund bort, Broderen bragte mig hendes inderlige Hilsen og en lille Sæddel med disse Ord. »Lev vel, lev vel! Gid Christian snart kan sige mig, at De er rolig og fornøiet som før;

Med inderligt Venskab

Riborg«

Ved hjemkomsten ventede Riborgs forlovede, forstkandidat Poul Jacob Bøving, i forældrenes hus, lykkelig og glad. Forældrene havde besluttet sig til endelig at give efter

for deres ønske om at få hinanden. Seks måneder senere, den 27.april 1831, holdt den yndige Faaborg-pige bryllup med sin standhaftige tinsoldat.

Skildringen i *Levnedsbogen* af H.C.Andersens første kærlighed er som et lille digterværk i sig selv, der får så meget større effekt, fordi ingen navne på noget tidspunkt er nævnt. Undtagen til sidst! Og med desto større virkning. Byen, broderen, den elskede selv, alt er sløret. Dog over for den nære omgangskreds var han ikke så diskret, da han underrettede den om sit sårede hjertes tilstand, og det til trods for, at det var en forlovet pige, han bejlede til. Det skortede da heller ikke på advarsler. Allerede kort efter at Andersen og Riborg atter havde mødt hinanden i København, skrev hans moderlige og mest fortrolige veninde, den 50-årige Signe Læssøe, til ham:

»Hvad er Deres Hensigt med saa ofte, saa tydeligt at sige, at De elsker hende? Ilde skulde jeg kjende Deres heftige, naturlige Characteer, troede jeg, De kunde ganske have skjult Deres Følelser for den dyrebare Pige; hendes kloge Blik har gjennemskuet Dem, hvor tro hun er sin Forlovede, saa maa Deres Hyldest smigre hende, sysselsætte hende i mangt et eensomt Øieblik, Fraværelse og Tiden vilde jo snart blegne disse Indtryk, men De sørger for ved Deres Digte altid at holde Dem hende nærværende. Hvad vil De? Vil De opnaae Deres Ønske – gjøre Pigen utro, og tage mod et Hjerte, der er sønderslidt af Anger, ja vel Selvforagt? Eller vil De blot, hun skal føle Medlidenhed med Dem? Det er umandigt og ubarmhjertigt. Medlidenhed er vel en himmelsk Følelse, men vee den, der føler den for

En, hun ikke tør elske! Med hvert Digt, hvori De føler Dem lettet, kaster De sikkert en Braad i hendes Hjerte, som De ikke formaaer igjen at uddrive, og naar De om kort eller længe, ved at have lettet Dem i Deres Digte, som bringe Dem Beundring, ganske har glemt hende, er maaskee hendes hele Liv forbittret. Ved at lære at kjende Dem og skatte Dem – og det gjør hun, thi De har for megen Selvkjærlighed til at hylde et Væsen, der slet ikke ændsede Dem – maa hun sikkerlig dog føle, at De i Meget, Meget staar over hendes Ven, maa det ikke være græsseligt for hende? Nu daglig at minde hende om, at det kun er hendes Skyld, at dette mere begavede Menneske ikke blev hendes, er en Grusomhed, som den gode Andersen ikke vil gjøre sig skyldig i, naar han tænker over det. Elsker De virkelig saa er [Riborgs] Lykke Deres Haab, – derfor maa De tie. Er der mindste Tvivl hos Dem, at Deres Følelse ikke er den ægte Kjærlighed, men kan atter tabe sig, saa skam Dem og ti!«

Endnu lyttede Andersen ikke til fru Læssøes kloge, advarende ord. Men da Riborg var rejst, og digteren endnu engang gav sig til at håbe og drømme fulgte hun sagen op: »Skriv slet ikke til Riborg, eller vil De skrive, da lad være at overtale hende; kunde Deres Nærværelse Intet gjøre, da gjør et Brev sikkert heller intet. Send ikke et Brev til hende over til Fyen; det var en anden Sag her, hvor De kunde faae det igjen; men der veed De ikke, i hvad Hænder det kan falde – det kan komme i Menneskers Hænder der ikke vil Dem det vel; – troer De da ikke, at den Ting, at De vil overtale en Andens Brud til at blive

Deres, vil kunne henregnes til en Plet paa Deres hele Liv?... Føi mig, gode gode Andersen! Lad mig saa venligt bede Dem derom. Raadfør Dem med Kristian, jeg troer han siger det samme: Følg os!«

Og det råd fulgte han!

Inden vi slipper H.C.Andersens vemodige kærlighedshistorie, er der grund til at anskue den ud fra en anden synsvinkel, nemlig som et tidsbillede. Måske kunne man kalde den et Biedermeier-eventyr. Året er 1830, Julirevolutionens år. Allerede havde Europa været igennem en hel række katastrofer med alle de lidelser, Napoleonskrigene påførte de enkelte lande. Herhjemme var englændernes bombardement af København 1807, tabet af vor flåde og den påfølgende statsbankerot 1813 en smertelig følge af dette og medførte en fattigdom, der føltes i mange mange år. Der opstod en holdning til livet, »en stilfærdig, ængstelig holdning, men venlig og taknemmelig for lidt«, som Bodil og Tue Gad udtrykker det i deres fine bog, *Vinduet*, om Biedermeier-perioden. »Den fandt sit kunstneriske udtryk mellem 1815 og 1848, som Den Hellige Alliances, den sorte reaktions tid, censurens, politiets og fængslernes tid. Men under overfladen var der livlig bevægelse: megen frihedslængsel, oprør og opstande; en utrættet politisk digtning blomstrede i hele Europa, trods forbud.«

I Paris sad endnu P.A.Heiberg, forvist i 1899 for tid og evighed efter sine brud på den stramme censurs regelsæt efter Den franske Revolution. Andersen besøgte ham i Paris i maj 1833. Men ellers var den almindelige holdning i Danmark »at vende ryggen til den urolige store verden

udenfor deres hegn og vinduer. De søgte og fandt deres glæde i hjemmets lune hygge;... Derfor de mange digte om årets, dagens og menneskelivets evige kredsgang, derfor de mange billeder af scener fra hjemmets beskedne og fornøjede verden,« som der står i *Vinduet.*

Her hører også Andersen hjemme. Han var, i al sin genialitet, rodfæstet i sin tid. *Levnedsbogens* gengivelse af stuepigens ord om, hvordan de forlovede lærte hinanden at kende: »Forældrenes Haver støder sammen, de have alt som Børn kjendt hinanden« minder om Kay og Gerdas trygge lilleverden i *Snedronningen:* »De vare ikke Broder og Søster, men de holdt ligesaa meget af hinanden, som om de vare det. Forældrene boede lige op til hinanden.« I *Vinduet* hedder det »Biedermeier og revolutionsskræk hører sammen, og i den udstrækning H.C.Andersen var en biedermeierdigter havde han sin rigelige del af denne skræk, og af længsel efter et lille sted at gemme sig. Han ville have tryghed, og han ville have frihed; hvem undrer sig over, at følgen, også på det punkt, blev konflikt.« I 1830 var han allerede den fejrede digter, i det mindste i provinsen, men havde endnu ikke fundet sit egentlige domæne. Han var fem år fra sine første eventyr og sin første roman, *Improvisatoren,* og et år fra sin første rejseskildring, *Skyggebilleder af en Reise til Harzen,* en genre, hvori han senere blev helt uovertruffen.

Lige nu, i denne sommer, havde han *Ravnen* med som bagage, som nævnt et syngestykke, han var ved at skrive sammen med den endnu ukendte komponist J.P.E.Hartmann efter forlæg fra Gozzi. Det var dette stykke, som

pludselig fik aktuel adresse, da han læste det højt for Riborg og veninden. I det hele taget flakkede han rådvild om i tidens gængse populære genrer, syngespil, vaudeviller, digte, oversættelser af Walter Scott og andre, både fordi han skulle overleve, og fordi han endnu ikke havde modtaget den afgørende inspiration, som først i forbindelse med den vigtige dannelsesrejse i 1833-34 vendte op og ned på alting. En helt ny verden måtte åbnes for vor digter, før han havde det kunstneriske mod til at blive sig selv.

6.august, da han trådte ind i stuen, hvor »den ældste Datter« ventede ham med te, blev han slået af stuens pyntelighed. Det var et hyggeligt, venligt hjem, og trods rigdommen i købmandsgården beskedent og nøjsomt. Den unge piges enkle grå morgenkjole, hendes ansigts fromhed og simpelhed gjorde ham tryg. Tryghed havde ellers i mange år været en mangelvare i det Andersenske vokabularium, men han havde fundet den i det Iversenske hjem og hos fru Læssøe med hendes omsorg og interesse for ham, i modsætning til Collinerne, der ikke gjorde ham tryg, tværtimod. Nu møder han igen et menneske, der interesserer sig for ham, og han får al mulig medvind til at optræde med alt sit vid.

Tilmed er han og hans digte det behagelige midtpunkt, hun er smuk, og hendes personlighed forekommer munter og ufarlig. Igennem hele perioden er hendes væsen så barnligt fromt og trygt, at han ikke skræmmes af hendes køn. Nogen erotisk højspænding mellem dem er der jo ikke tale om. Efter sin hårde kamp for at komme frem synes han pludselig at stå ved et mål, med udsigt til tryg-

hed og til, at nogen vil tage sig af ham i den rige fars hus. »Jeg vil arbeide og gjøre Alt, hvad De og Deres Forældre kan forlange af mig,« lyder det i desperation 30.oktober. Allerede kommandørinde Wulff, som har skrevet til ham og opmuntret ham under hele den pinsomme skolegang, har forberedt ham på, at han må leve af noget nyttigt. Digter var han jo efter hendes mening bestemt ikke. Han gribes nu af håbet om, at nogen vil styre hans skæbne og lukke ham ind i en familiekreds, så han ikke skal stå udenfor. Måske var det en ekstra tiltrækning, at hun var fra det Fyn, han kom fra fattig og alene, og som han nu ser ud til at have erobret ved sine digterevner. Intet under, at han prøver at gribe chancen, da de igen ses i København.

Riborgs rolle i alt dette er egentlig ganske utvetydig. Hun står fast. Nu har hun kæmpet for sin Poul Jacob Bøving i så mange år, at hun ikke har til hensigt at slippe ham, selv om der kommer en ualmindelig mand ind i hendes liv. Hun erkender, at hun er blevet berørt af en genial digters fuglevinge, men det ændrer ikke på hendes troskab, det ubrydelige ord, også en Biedermeierdyd. Den hektisk opladede digter kan roligt fremture. Inderst inde måtte han med alle sine følenerver kunne mærke, at han ikke evnede at ændre noget. Men for ikke at løbe nogen risiko for at få hendes ja skrev han sit brev til Riborg med så mange hvis'er og men'er, at hverken hun eller han led nederlag ved svaret. Andersen kunne med sin formulering af brevet ikke vente sig andet end et nej.

Til gengæld havde han fået noget at digte på. Som digter blev han introduceret til Riborg, og som digter forlod

han hende. Elskeren blev foreløbig gemt væk til senere brug. Inspirationen var stærk, stærkere end diskretionen over for Riborg. I *Levnedsbogen* er han ærlig nok til at tilstå sin fejl, men man er vel digter! »Mine Digte: 'Phantasier og Skizzer' kom imidlertid ud; de udtalte saa ganske min hele Sjæletilstand, at selv uindviede maatte ane det; ja, jeg begik virkelig en Synd imod hende ved altfor tydeligt at pege paa hende. Men min Poesie havde faaet en ganske anden Characteer, ligesom mit hele Væsen.«

De melankolske kærlighedsdigte, samlet under titlen *Hjertets Melodier*, udkom 10.januar 1831 og indeholdt blandt andet det smukke enkle digt om Riborg »To brune Øine jeg nylig saae – I dem mit Hjem og min Verden laae. – Der flammede Snillet og Barnets Fred; – Jeg glemmer dem aldrig i Evighed!«

Andersen følte altså selv,at han udleverede hende, men det tog han ikke så tungt som sin egen smerte. En digter sætter sine egne regler, og her var intet for dyrebart.

At Andersen havde brug for at komme videre var vennen, digteren Ingemann, fuld af forståelse for, men at det gik over stok og sten kunne han ikke lide. 9.januar 1831 – i et brev som afslutter Andersens *Levnedsbog* – advarer han ham: »Det forekommer mig... som De iler vel meget med at give enhver Følelse Luft i poetiske Udbrud, inden den ret kan faae Tid til at udvikle sig med Klarhed og Bevidsthed.« Men kærligheden, frieriet (som måske slet ikke var et frieri, men blot en kærlighedserklæring, og det er jo ikke det samme), og det efterfølgende negative svar gav H.C.Andersen inspiration til lang tid. Og først og

fremmest havde han ligesom den tyske Weltschmerz-digter Heine, som han ivrigt læste, fået en hemmelig hjertesorg at digte på. Hjerte rimer på smerte!

Poetens grav, tegnet med galgenhumor den 11.maj 1831, to uger efter Riborgs bryllup. Teksten lyder: Vor Digterlil er ikke meer, – Dog har vi hvad han skabte, – Han skrev og skrev – og det giør fler, – Vi ved nok hvad vi tabte! Ved poetens gravsted ligger lyre, maske, laurbærkrans, digtsamling og to forlovelsesringe. H.C.Andersens Hus.

Det fremgår af de mange breve han i de følgende måneder skrev til sine venner, at han ikke ønskede at lade dem i tvivl om grunden til sin ulykkelige tilstand. For ulykkelig var han. Bestandig forfulgtes han af tanker om en snarlig død. Da Henriette Hanck i november 1830 skrev til ham: »De er ikke saa ulykkelig som De kan lide at tro«, svarede han såret: »De mener at jeg indbilder mig at være ulykkelig, men husk paa, at der foregaar mange Scener ikke blot i Hjertet, men i Virkeligheden selv, som ingen er indviede i og som jeg ikke tør afsløre. Meget er sket siden jeg sidst livsglad flagrede om i Tolderlund, Ting, der har grebet ind i mit Livs Drama og ikke er Fantasi. De siger, at foruden min Kunst og den hele Natur har jeg Erindringen, der maa kunne udfylde ethvert Savn, men maaske just denne omskaber mit hele Væsen. Mit aandelige Jeg har jeg vundet – nu er jeg Digter og tør sige og føle det for den hele Verden.«

En digter må have erfaringer, selv om de gør ondt. I breve fra marts 1831 til Ingemann og C.H.Lorenzen røber H.C.Andersen, at han meget vel er klar over, at følelsen af Weltschmerz er et nødvendigt skridt på vejen til at blive en stor digter: »Jeg hænger med hele min Sjæl ved et Væsen, der aldrig kan blive Min! – Uimodstaaelige Hindringer skille os for stedse ad. O, Gud har prøvet mig haardt, næsten alt for haardt. Hun er det meest barnlige, herlige Væsen, jeg kjender, men forlovet, en Andens Brud! Hun kjender mine Følelser og, jeg tør troe det, elsker mig igjen, men kun til en dybere Smerte for mig, kan ikke leve for mig. – Hvor underligt har ikke alt

forandret sig paa et halvt Aar! Før den Tid var jeg et sorgfrit Væsen, der flagrede let over ALT; nogle faae Dage knuste alle mine Lykkens Bobler; hvor underligt er jeg ikke blevet revet ind i Livet; jeg veed ikke selv ret, hvorledes det er gaaet til. – Skulle Alt dette være nødvendigt for at blive en stor Digter, o, saa vilde jeg næsten hellere aldrig været til.«

Til skuffelsen over tabet af kærligheden føjede sig hurtigt andre problemer, først og fremmest økonomiske. I *Mit Livs Eventyr* løfter han en flig af alvoren i sin situation: »Fra Slutningen af 1828 til 1839 maatte jeg ernære mig ene og alene ved hvad jeg kunde fortjene ved at skrive; Honoraret var ikke stort, det var mig haardt at hjelpe mig igjennem, og dobbelt haardt, da jeg maatte see til, nogenlunde at være i Klæder efter de Kredse, hvori jeg kom. Bladlitteraturen gav da intet Honorar for Bidrag; producere og altid producere var ødelæggende, ja umuligt.«

Men selv om den skuffede kærlighed gjorde ham desperat, drev den ham dog ind i nye baner. Tilskyndet af velgøreren Collin sejlede han 16.maj 1831 med dampskibet »Prindsesse Wilhelmine« ud på en fem ugers rejse til det romantiske Tyskland. Nu var han i samme båd som andre unge digtere, der dyrkede digtersmerten. Selv om han ikke glemte Riborg, sejrede hans gode humør dog ved alle de overvældende indtryk, der gav ham stof til en ny genre, rejsebeskrivelsen. 19.september udkom hos forlægger Reitzel *Skyggebilleder af en Rejse til Harzen og det sachsiske Schweitz.* Det var gået stærkt, måske for stærkt, selv efter Andersens mening. Til Edvard Collin skriver han 26.august: »Der er

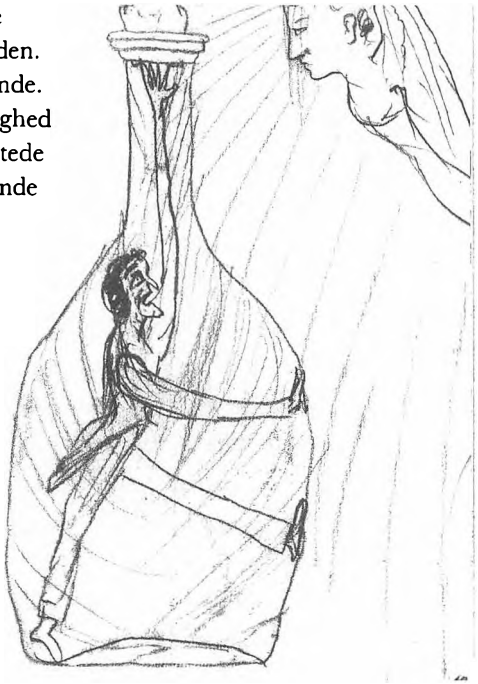

I flasken. Eller måske digteren og kærligheden. Digteren er spærret inde. Måske er der en vis lighed mellem den eftertragtede Riborg og den svævende engel. Tegning af H.C.Andersen 1830. H.C.Andersens Hus.

vist tusinde Feil i denne nye Bog, orthografiske Feil – Gud bevares! Jeg har selv læst Correcturen.«

Men *Skyggebilleder* gjorde lykke og solgte godt. Vennerne roste bogen, og C.Molbeh, som han endnu ikke hadede, fremsatte i sin lange anmeldelse mange positive vurderinger, skønt sjuskeriet og sprogfejlene ærgrede ham. Senere, da fjendskabet var brudt ud, gik den hudløst sårbare digter mest op i dette pernittengryneri, som han i disse år følte var dråberne, der hulede stenen. De nidkære opdragere og kritikere stod parat til at finde fejl og svagheder, om det så bare var stavefejl.

Hvad Riborg angår, genså han hende mange år senere med mand og børn ved en folkefest på Fyn 9.juli 1843. Igen blev han inspireret, denne gang til mere muntre betragtninger. På baggrund af mødet skrev han eventyret *Kærestefolkene* om toppen og bolden, som en humoristisk tolkning af sin egen kærlighedshistorie. Den forelskede top er ham selv, og bolden, »halvt forlovet med en Svale« er Riborg. Bolden forsvinder op i den blå luft, og efter mange år »var det en gammel Kjærlighed.« Da til sidst toppen ser bolden igen oppe i tagrenden »som en underlig rund Ting, der saae ud som et gammelt Æble,« genkender han hende knap nok. Selv kom toppen til agt og ære. »Men Toppen snakkede aldrig meer om sin gamle Kjærlighed. Den gaaer over, naar Kjæresten har ligget fem Aar i en Vandrende og sivet, ja man kjender hende aldrig igjen, naar man møder hende i Skarnfierdingen.«

Riborg rund som en bold og runken som et gammelt æble gav digteren distancen til sin ungdomskærlighed. Alligevel forblev han i sit inderste trofast mod sine følelser. Ved hans død fandt man på hans bryst en lille skindpose, der indeholdt et langt brev fra Riborg. Indholdet ville måske have givet et klarere indblik i Riborgs natur og følelser, som vi ikke ved ret meget om. Men Jonas Collin den yngre brændte brevet uden at læse det. Posen findes dog endnu på H.C.Andersen-museet i Odense sammen med en lille buket, som digteren forærede sin første kærlighed.

Forelskelsen i Jenny Lind

Netop i dette efterår 1843 var han på vej ind i et andet eventyr. Han havde mødt den svenske sangerinde Jenny Lind, som gjorde et dybt indtryk på ham. *Kærestefolkene* om Riborg Voigt tryktes i *Nye Eventyr*, udgivet 11.november 1843 sammen med *Nattergalen*, der dels inspireredes af Tivolis kineserier ved åbningen i august, dels af forelskelsen i Jenny Lind.

Han havde mødt hende i 1840 på *Hotel du Nord*, hvor han boede i disse år. Hun havde under en koncertrejse i det sydlige Sverige med sin far taget en afstikker til København for at se byen. H.C.Andersen havde set hendes navn på gæstetavlen og ville gøre den unge kunstnerinde sin opvartning, men hun var ikke interesseret. »Vi skiltes igjen fremmede for hinanden, og jeg havde Indtrykket af en ganske almindelig Personlighed, der snart igjen udslettedes,« fortæller han i *Mit Livs Eventyr*. Nu var hun tilbage og boede hos balletkoreografen August Bournonville og hans svenskfødte kone, som hun havde kendt fra 1839, hvor Bournonville gav gæsteforestillinger på Stockholmeroperaen.

Her på Kungliga Teatern havde Jenny Lind trods sin ungdom i flere sæsoner været vidunderbarn. Bournonville så hende i rollen som Alice i den tyske komponist Giacomo Meyerbeers ret nye dæmoniske opera *Robert le Diable*, i Norden kaldet *Robert af Normandiet*. »Hun var atten år gammel, men besad allerede dengang et så eminent talent, at hendes udførelse af Alice i Robert le Diable stod

O.Södermarks portræt af Jenny Lind (1820-87) viser en ung pige med et lidt bredt rundkindet ansigt, en følsom mund og blide øjne med et direkte blik. Forelskelsen i Jenny Lind i efteråret 1843 ramte Andersen som et lynnedslag og varede et par år. Hun omskabte ham straks fra seriøs elsker til broder og fik derved etableret et venskab, som holdt livet ud.

ved siden af det bedste, jeg havde set og hørt i Paris, og, omendskønt hendes stemme endnu ikke havde nået sin senere høje udvikling, havde den dog de samme sympatier, den samme elektriske magt, som nu gør den så uimodståelig,« skriver han i Mit Theaterliv.

Allerede ved hendes ankomst 1.september havde Bournonville foreslået hende at gæsteoptræde på Det Kongelige Teater, men hun vægrede sig. »'I mit Hjem ere de Alle saa milde og gode imod mig,' sagde hun, 'og om jeg nu optraadte i Kjøbenhavn og blev peben ud! – jeg tør ikke!'«. Det er Andersen, som er blevet tilkaldt til hjælp, der i *Mit Livs Eventyr* gengiver, hvad der skete den dag. Gensynet mellem dem var nu hjerteligt, for ikke blot kendte hun nu hans skrifter, men de havde også en fælles veninde i den svenske forfatterinde Fredrika Bremer. Det endte da også med, at hun gav efter og den 10. og 13.september sang partiet som Alice. »Det var en Aabenbarelse i Kunstens Rige,« fortsatte Andersen henført. »Den ungdomsfriske dejlige Stemme trængte ind til alle Hjerter! her var Sandhed og Natur, alt fik Betydning og Klarhed. I en Concert sang Jenny Lind sine svenske Sange. Det var noget saa eiendommeligt, saa henrivende, man tænkte ikke paa Concert-Salen. Folkemelodierne øvede deres Magt, frembaaren af saa reen Quindelighed med Geniets udødelige Præg.«

Fra nu af var han sammen med hende hver aften. De følgende optegnelser i *Almanakken* om de betydningsfulde septemberdage vil give indtryk af hans hurtigt voksende betagelse: »Sø 3 Slet Humeur. Middag hos Bournonville.

Madms Lind fra Stockholm sjunget for mig. Lø 9 Aften med Jenny Lind hos Bournonvilles. Sø 10 Jenny Linds første Fremtræden som Alice hun fremkaldtes; om Aftenen med hende hos Bournonvilles, hendes og min Skaal drukket, forelsket. Ma 11 Sendt Jenny et Digt. Ti 12 Iaften hos Bournonvilles med Jenny Lind; foræret hende en Mappe. On 13 Jenny Lind anden Gang i Robert hun fik en Bouquet og et Digt af mig; Forstemt fordi hun reiser paa Løverdag. To 14 Rejsen udsat; hver Dag hos hende; sendt hende mine Digte, gaaet i Thorvaldsens Udstilling med hende. Lø 16 Jenny Linds Consert, om Aftenen hos Bournonvilles; Jenny og jeg fortrolige. Sø 17 Middag hos Øehlenschlægers. Om Aftenen kom Jenny L. Jeg talte ikke noget med hende; jaloux paa Gynther« (hendes svenske kollega Julius Günther). »Vi kjørte i Omnibus ind og jeg fulgte hende hjem. Ma 18 Besøgt hende, læst de andres Digte, tænkt paa at fri. Hun synger for Kongen. Ti 19 Jenny Linds Diamanter skjænket af Kongen, sendt hende mit Portræt, skrevet Vise. Aftenen hos Nielsens hvor hun fik en Serenade af 300 Studenter; jeg elsker hende. Kom hjem Klok 1 ½ om Natten, skrev Brev. On 20 Ude paa Toldboden til Morgen 4 ½, sagt Jenny Farvel, stukket Brev til hende, som hun maa forstaae. Jeg elsker!«

Andersen indvier sin gode veninde Henriette Wulff i sin nye kærlighed og sukker samtidig over, at Jenny ikke svarer på hans brev. Da han endelig får svar – et svar der ikke er bevaret – fortæller han, at »Jennys Brev var meget langt og saa hjerteligt og velsignet, saa fuldkomment,

som jeg kunde ønske det! hun er en stor, elskelig Sjæl, Gud lade hendes tilkommende Mand kunne gjøre hende lykkelig! Det bliver rimeligvis G.« Af digterinden Fredrika Bremer får han at vide, at hun og Jenny for nogle dage siden sad sammen i Fredrikas arbejdsværelse og talte om deres gode ven Andersen over en kop kaffe. Også det refererer han over for Jette Wulff, og for at understrege, hvilken perle han har fundet citerer han for hende, hvad Fredrika skriver om Jenny:

»De maa ikke troe, de gode Folk i Kjøbenhavn, at de først har opdaget hendes Værd, hendes Magt til at fortrylle. Lige fra sin første Optræden her paa den lyriske Scene, har hun været det svenske Publikums Yndling; Blomster regne for hendes Fødder, Vers ligesaa, ja selv Friere,... iøvrigt indtager hun ligesaa meget Fruentimmerne som Mændene, ved sit bly, naturfriske Væsen. ... Jeg har altid været svag for hendes Person og ligesom Alle her været henrevet ved hendes vidunderlige Gave, som Sangerske og Skuespillerinde. Vil De see Jenny Linds Øie lyne og hele hendes Ansigt og Væsen gennemstraales af Glædens og Indskydelsens Skjønhed, saa tal med hende om hendes Kunst, om det skjønne og uskyldige i den, om dens velgjørende Virkning paa Menneskesjælen. – Men vil De see det Dybeste og Skjønneste, saa tal med hende om Religionens dybeste Lærer, om Guds Naade og Villie, om Alles lige Værd og Ret for ham, om alle Menneskers Bestemmelse – see da Taarer af Glæde og Bevægelse rulle ned over det unge Ansigt med det barnlige Udtryk og Øiet straale saa fromt og stort, da – er hun skjøn!«

Det er rigtig vand på Andersens mølle, for det at elske et så rigt udstyret, elskeligt og fromt væsen kaster et smukt lys tilbage på ham selv.

»Det er Frøken Bremers Ord, kan De ret begribe at min hele Tanke kan omfatte en saadan Perle! og dog bliver hun ikke min – kan ikke blive det, men hun skal foresvæve mig, som en god kjærlig Aand, der, jeg veed det – skatter mig, er mig god – maaskee mere end jeg fortjener!« Andersen må også fortælle digteren Ingemann om hende: »Hun er det elskeligste Barn jeg har kjendt, hun synes mig i Privat-Livet en forædlet Cendrillon... Jenny Lind er, maa jeg tilføie, ved første møde grim; men tal med hende – og hvert Ord Fredrika Bremer har sagt, er Sandhed; men jeg har alt talt for meget om hende! Misforstaa mig ikke: hun er forlovet!«

Tydeligvis tiltrækkes han af de samme ydre og indre egenskaber, som han fandt hos Riborg Voigt, måske ikke mindst forlovelsen! som vist for øvrigt ikke passede, men var et rygte, Fredrika Bremer havde sat i gang. I *Mit Livs Eventyr* beskriver han Jenny på samme måde som Riborg: »[Hun var] hjemme i sin Stue en bly, ung Pige med hele Barnets Sind og Fromhed.« I tilgift havde digteren og sangerinden med deres kunstnersind særlige forudsætninger for at forstå hinanden. Andersen fremhævede altid hendes naturlighed, uskyld og enkelhed, også når hun stod på scenen, egenskaber som hans egen kunst ofte var værdsat for.

Da hun i efteråret 1843 for første gang sang i København, var den italienske opera på mode især i fornemme

kredse. Den spilledes på Hofteatret, men tiltalte med sin fremmedartede kunstlede stil ikke Andersen. Derfor kan eventyret *Nattergalen* ikke blot ses som en konflikt mellem det kunstige og det naturlige, men også rent konkret som modsætningsforholdet mellem den svenske nattergal med naturtalentet og den kunstige, italienske opera. Eventyrets ægte nattergal synger for den kinesiske kejser og får som belønning en guldtøffel til at bære rundt om halsen, mens Jenny Lind af den danske konge får diamanter.

Andersen så allerede nu Jenny Lind som en kunstnerisk pendant til ham selv: det fødte sjælfulde geni, i hvis inderste væsen talentets kraft lå parat til at udnytte den af Gud givne gave. Den uanselige fugl med den gyldne stemme kan både være Jenny Lind og H.C.Andersen selv, og således kunne digterens betydningsfulde møde med kunstnerinden gennem selvbekræftelsen give inspiration til et af hans fineste og mest karakteristiske eventyr.

Året efter deres samvær hos Bournonville var Andersen i Berlin, hvor han mødte komponisten Meyerbeer. De talte om Jenny Lind. Meyerbeer havde allerede i 1842 hørt hende synge i Paris, hvor hun i mange måneder havde modtaget sangundervisning af selveste syngemester Garcia, og han var så begejstret, at han ønskede at engagere hende til operaen i Berlin, hvor han netop var udnævnt til generalmusikdirektor. Som Andersen i *Mit Livs Eventyr* fortæller, ville Meyerbeer høre om hendes scenepersonlighed. »'Men hvorledes spiller hun, hvorledes siger hun en Replik,' spurgte han, og jeg udtalte min Henrykkelse, fortalte ham et Par Træk i hendes 'Alice', og han sagde

mig, at det maaske var muligt at faa hende til Berlin, men at Sagen endnu stod under Behandling. Det endte med, at hun optraadte der, forbavsede og henrykkede alle, vandt i Tyskland først et europæisk Navn.« For Jenny Lind som for H.C.Andersen var Tyskland stedet for det kunstneriske gennembrud. I de følgende år blev hun genstand for en sand dyrkelse, som svarer til, hvad fotomodeller og pop-idoler oplever i vore dage. Da hun i 1847 sang i London, brød en sand Jenny Lind-feber ud. Hendes frisure blev efterlignet, hendes billede kom på kagedåser, tændstikæsker og lommetørklæder, ja, også mændene fik del i hende ved at ryge Jenny Lind-cigarer!

Nu var Andersen og sangerinden lige berømte. Men hvordan gik det med dem personligt? Blev Jenny også forelsket i ham? Ingenlunde. At det hed sig, at hun var forlovet, passede hende måske meget godt, for derved kunne hun holde Andersen på afstand. I hendes øjne må han have været en umulig frier, som ikke et øjeblik kunne opfattes seriøst af en ung kvinde som Jenny Lind. Alligevel fremturede han. Hvorfor? Fordi hans fornemmelse fortalte ham, at hun ikke ville have ham. Til gengæld blev digteren jaloux over al den virak, hun var genstand for. Allerede i begyndelsen af hendes karriere henfaldt han i triste tanker ved at udmale sig hendes triumfer i Berlin, for hvad var han egentlig selv i forhold til hende? Han betror sin selvmedlidenhed og jalousi til Jette Wulff:

»Hun forgudes og bekrandses hver Aften, den ene Fest for hende afløser den anden. Jeg sidder paa et lille Kam-

mer i Kjøbenhavn, og spiser et Par Gange, som andre fattige Studenter, ude hos Familier!« 31.oktober 1843, efter at have erklæret sig over for hende, skrev han i *Almanakken:* »Imorges Brev fra Jenny Lind.« Indholdet kendes ikke, men alt tyder på, at hun ikke opfattede hans brev som et klart frieri.

Men den henrykte Andersen lagde stor betydning i det. Han meddelte Henriette Wulff, at de to mest betydningsfulde begivenheder efter Jenny Linds afrejse i oktober var udgivelsen af et nyt bind eventyr – det indeholdt blandt andet de før nævnte eventyr *Nattergalen* og *Kærestefolkene* – og at han fik brev fra Jenny Lind. »Jennys Brev var meget langt og saa hjerteligt og velsignet, saa fuldkomment, som jeg kunde ønske det! hun er en stor, elskelig Sjæl.« En trøst var det også, at Fredrika Bremer i november skrev til ham fra Stockholm for at fortælle ham, at hun og Jenny havde talt om ham og rost ham, for de regnede sig begge som hans varmeste beundrere, hvad enten han skrev prosa eller vers. Hun fortsatte: »Men fra det lille brev Mlle Lind gav mig fra Dem kan jeg se, at det er nytteløst at tale til Dem om andre end hende.«

Den 23. marts 1844 modtog Andersen et hjerteligt, men afkølende brev, hvori søster-og-broder forholdet understreges: »Min gode Broder! Herr Bournonville nævner i sit sidste Brev til mig, at De fælder Taarer, fordi jeg er saa tyst. Dette er vel en Spøg, tænker jeg, men da jeg har daarlig Samvittighed i forhold til min Broder, skynder jeg mig med nogle Linjer at bede min Ven og Broder ikke at være for vred paa mig, men snart give mig et Bevis paa, at

jeg ikke har forskertset min Ret til Deres Venskab og Velvilje.« Efter at have rost hans nye eventyr og især *Den grimme Ælling* underskriver hun sig: »Velsign og beskyt min Broder ønsker af Hjertet den hengivne Søster.«

Det måtte vel slå koldt vand i blodet på digteren. Men i efteråret 1845 kom hun igen til København for at give tre koncerter, og desuden synge titelpartierne i to Bellini-operaer, *Norma* og *Søvngængersken*, samt Donizettis *Regimentets Datter*, tre partier, som hun i de kommende år skulle vælte huse med på de europæiske scener. Var hun ukendt ved sidste besøg to år før, så stod folk dennegang i kø for at få billetter til hendes opførelser. Hun udførte alle sine partier på svensk, fortalte Andersen. »De øvrige Syngende gave deres paa Dansk og de to beslægtede Sprog smeltede smukt sammen, der føltes Intet, som forstyrrede, selv i *Regimentets Datter*, hvor der er megen Dialog, fik det Svenske noget Characteristiskt, noget yndigt klædeligt; og hvilket Spil! ja Ordet selv er en Modsigelse! det var Natur! Noget mere sandt er aldrig gaaet over en Scene! hun viser os ganske det ægte Naturbarn opvoxet i Lejren, dog den medfødte Ynde, den medfødte Adel gaar igjennem hver Bevægelse.« Under hendes ophold i København så Andersen hende konstant og skrev i sin *Almanak:* »Jenny i Norma; hjemme elskelig; glad og haabende; skjønt jeg veed jo!«

Lykkelig eller ulykkelig, alt afhang af Jennys opførsel over for ham. Ved dette besøg lykkedes det Jenny på en meget elegant måde at få sat ham på plads uden at såre ham. 21.oktober afholdtes et afskedsselskab for hende på

Jenny Lind i fuld blomst i 1840'rne, efter maleri af Eduard Magnus. Det hænger nu på National Portrait Gallery i London. Det var en kopi af dette portræt, H.C.Andersen i 1874 satte på sit skærmbræt.

»Hotel Royal« – i dag »Den gyldne Fortun« ved Højbro. At hun ved denne lejlighed gjorde Andersen en stor glæde fortæller han selv i *Mit Livs Eventyr:* »Alle som havde, hvad hun kaldte, gjort hende Tjenester, var indbudne, og jeg troer Alle, paa mig nær, fik en lille Erindring om hende. Bournonville overrakte hun et Sølvbæger med Indskrift: Til Balletmester Bournonville, der har viist sig som en Fader imod mig, i Danmark mit andet Fædreland; i de Taksigelsens Ord, Bournonville udtalte, lød det, at nu ville alle Danske være hans Børn for at blive Jenny Linds Broder! 'Det blev mig for Mange,' sagde hun spøgende, 'jeg vil saa hellere vælge een for dem alle som Broder. Vil De, Andersen, være min Broder?', og hun nærmede sig mig, klinkede med det fulde Champagnerglas, og Broderens Skaal blev drukket.«

Hvordan sang egentlig Jenny Lind? Man kunne ønske sig, at teknikken havde bevaret hendes stemme til sammenligning med Maria Callas, der 100 år senere genoptog hendes glanspartier i *Norma* og *Søvngængersken*. Men at der har været astronomiske forskelle i deres måde at gribe partierne an på dokumenteres af de mange, der har beskrevet Jenny Linds sceniske udstråling. Fredrika Bremers fremhævelse af Jenny Linds religiøst anlagte fortolkning giver fornemmelsen af en bel-canto stemme, som hellere fortolker det lyriske end det erotisk-dramatiske. Denne opfattelse bekræftes af Andersen, som i *Mit Livs Eventyr* gav en karakteristik af hendes glanspartier: »'Regimentets Datter' og 'Søvngængersken' ere vistnok Jenny Linds uovertræffeligste Partier, ingen Anden vil i disse kunne stilles ved Siden af hende. Man leer, man græder, man har godt deraf som af en Kirkegang, man bliver et bedre Menneske! man føler, at Gud er i Kunsten, og hvor Gud staaer Ansigt til Ansigt for os, der er en hellig Kirke. 'I Aarhundreder', sagde Mendelsohn til mig om Jenny Lind, 'fødtes ikke en Personlighed som hendes!' og hans Ord er min Overbeviisning; man føler ved hendes Fremtrædelse paa Scenen, at den hellige Drik rækkes os i et rent Kar.«

Ren og hellig! Dette romantiske ideal, som tiden lagde så stor vægt på i alle livsforhold, har Jenny Lind levet fuldt og helt op til. Der var ingen interessant dæmoni i hende, som i Maria Callas. Fredrika Bremer så i hendes beskedne væsen knap nok en forskel mellem hendes private og sceniske personlighed. Den samme observation

gør H.C.Andersen i *Mit Livs Eventyr:* »Intet kan udslette Jenny Linds Storhed paa Scenen, uden – hendes egen Personlighed hjemme; et klogt, et barnligt Sind øvede her sin forunderlige Magt; hun var lykkelig ved ikke længere ligesom at tilhøre Verden! et fredeligt eensomt Hjem var dengang hendes Tankers Maal og dog elskende med hele sin Sjæl Kunsten, følte hun sin Mission i den og var beredt at følge den. Et ædelt fromt Sind som hendes bliver ikke fordærvet ved Hyldest!«

Hendes almindelige udseende forvandledes på scenen – uden sminke, som hun aldrig brugte – så snart hun løftede sin klokkeklare stemme, og indefra fyldtes hun af et ædelt og forklaret lys, som elektrificerede publikum til begejstret henførthed. Teknisk fuldendthed, ynde, harmoni, naturlighed, sjælfuldhed er de vendinger, der hyppigst bruges til at forklare den magi, hvormed hun fortryllede sit publikum.

Da hun i 1845 igen kom til København, var det ikke blot Andersen, der var begejstret ved gensynet. Også Oehlenschlæger var betaget. Han så hende straks som Valborg, og skrev et dybtfølt digt til hende. Andersen fortsætter: »Thorvaldsen erkjendte Geniets Glorie hos hende alt ved første Optræden, og da jeg i Parquettet presenterede dem for hinanden, bøiede han sig ned og kyssede hendes Haand, hun blev som et Blod, og vilde kysse hans igjen, og jeg stod forskrækket, da jeg kjendte Publikum, det har mere Critik end Gemyt.«

Senere på året gjorde Meyerbeer alvor af at indføre hende i Tyskland, hvor hun snart fejrede triumfer overalt.

Andersen og Jenny mødtes i Berlin i december, hvor også digteren til sin store fryd oplevede at blive genkendt, hvor han end færdedes. Men skønt han var blevet sat på plads af Jenny to år før, havde han forventninger til dette møde, som ikke stod i forhold til virkeligheden. Måske var han jaloux på den femten år yngre kunsterinde, fordi hun havde en så hurtigt stigende karriere i forhold til ham, som aldeles ikke var nogen Aladdin, men gennem mange trange år havde måttet slide sig til berømmelsen. Faktum var, at han på grund af Jenny ankom i fortrædeligt lune, fordi han ikke kunne finde ud af, hvilket ben han skulle stå på i forholdet til hende. Inden de mødtes noterede han i *Dagbogen:* »Jeg elsker hende ikke, som man maa, føler jeg nok,« og i hele julen vekslede han mellem at være vred på hende og sværme om hende.

Da han om aftenen satte sig i teatret, gnavede krænkelserne i ham, indtil hendes sang smeltede ham. Søndag den 21.opsøgte han hende. »Hun tager ikke mod nogen sagde Portnersken; 'jo mod mig! giv mig Kort!' og saa havde jeg intet! 'siig mit Navn!' – Da kom hun selv mig imøde; hun var mere blomstrende, end da hun var i Kjøbenhavn; vi sad i Sophaen og talte om Collins.« Den 23.sang hun igen. Ved lyden af hendes dejlige stemme bortsvandt atter Andersens fortrædelighed, som denne gang indtraf, fordi Jenny ikke havde sørget for en billet til ham. Og der var mere i vente. Juleaften havde Andersen glædet sig sådan til, at Jenny ville invitere ham, at han afslog alle andre invitationer.

Men det gjorde hun ikke, hvorefter han faldt i melan-

kolske og dystre tanker. Onsdag 24.december 1845 lyder det fra *Dagbogen:* »Intet hørt fra Jenny; jeg føler mig krænket og veemodig! – Hun er ikke i Berlin mod mig, som en Søster; skulde jeg have været hende fremmet her, da kunde hun have sagt mig og jeg havde gjort det! – Hun har fyldt mit Bryst – jeg elsker hende ikke mere! hun har i Berlin skaaret det syge Kjød ud med en kold Kniv! Hvad Tanker mon fylder hende siden hun tager saa lidt Notits af mig, jeg som kom til Berlin meest for hendes Skyld, jeg, som kunde have tilbragt en anderledes glad Juleaften. – Jeg levede for hende i København – hvad har jeg for det Meget jeg har givet og det til Een, som Verden kalder den ædleste og bedste! – Nu er det Juleaften! Hvor Lykkeligt i Hjemmet hvor Manden har en Arne! nu er Juletræet tændt; Konen staaer med det mindste Barn paa Armen, det strækker Hænderne ud mod de mange Lys og springer høit af Glæde paa Moderens Arm, de andre Børn juble og see efter, hvad de dog faae og en Kreds af Venner sidde der. Den Fremmede ude, hans Juletræer er Stjernehimlen, Billederne nye Byer, nye Ansigter! – han flyver afsted! – under Guds Juletræ hæver jeg mit Hoved og siger Fader hvad giver du mig – og maaske faar jeg en Ligkiste!«

Læser man videre i *Dagbogen* – og ikke i *Mit Livs Eventyr*, hvor han sørgede over sin ensomme juleaften – opdager man imidlertid, at selvbiografiens fremstilling er, hvad Andersen holdt af at kalde »lidt grupperet«. Faktisk har han ikke nænnet at spolere sin rørende historie med at berette, hvordan aftenen i virkeligheden endte. Efter at have givet luft for sine forstemte tanker gik han kl 8 i jule-

selskab hos fru Zimmermann, »der var megen Forstyrrelse, a la Mad: Trumpmayer,« skriver han. »Jeg traf en Hofdame her fra Prindsessen af Preussen, en Componist, en Maler; to Engle stode med Faner om Juletræerne, jeg fik en smukt indbundet Bog at skrive i og en Lampeskjærm; Damerne sang, jeg læste et Par Eventyr; kom hjem Klokken 11, Alle sov i Hotellet, jeg gik stille i Seng.«

Den sidste mere muntre del af hin mindeværdige juleaften fortrængte han så grundigt, at skuffelsen endnu 26 år efter sad ham i kødet, for 24.december 1871 skriver han i sin *Dagbog:* »Jeg havde det ret hyggeligt denne eensomme Juleaften; kun eengang, i Berlin, da jeg ikke fra Jenny Lind fik Indbydelse, har jeg Juleaften været alene.«

Men tilbage til 1845. Juledag 25.december vågnede han op til nye frustrerede tanker og følelser over for Jenny: »Der ligger et Slør over mine Tanker, men deres Flugt gaaer mod Jenny! – Hvad har jeg giort hende! – Er det af Forsigtighed for sit Rygte, hun tager saa lidt Notits af mig. »Jeg hader Dem ikke, for jeg har aldrig elsket Dem,« sagde hun en Gang, jeg forstod det ikke, nu forstaaer jeg det.« Barnagtig ærgerlig over sin spildte juleaften beklagede han sig over for hende. »Jeg troede De var hos Prindser og Prindsesser!« sagde hun. Ligesom de andre veninder havde hun et godt øje til hans snobberi. Men lidt senere på dagen blødgjordes han af et brev fra veninden. Nu hedder det: »hun er meget elskelig«. 26.december var han ude hos hende til juletræ. *Dagbogen* fortæller, at hun forærede ham sæbe i form af et stykke ost, »eau de colonne«; »[hun] var saa velsignet, klappede mig, kaldte mig et Barn.« De

kørte på besøg hos en dame, som ikke kendte Andersen. Her præsenterede Jenny ham, ikke som digteren, men som »et godt Menneske og hendes Broder.« At hun ikke tog hans frieri alvorligt, men betragtede ham som et barn, fremgår også af Andersens fortælling i *Mit Livs Eventyr* om den skuffende juleaften 1845: »'Kind!' sagde hun smilende, strøg sin Haand hen over min Pande, loe af mig og sagde, 'det faldt mig aldrig ind, jeg var desuden buden ud, men nu maae vi gjøre Juleaften om, nu skal jeg lade Træet tænde for Barnet.'«

Og således blev højdepunktet nytårsaften, hvor alt var lykkeligt. Kun Jenny, hendes ledsagerske og digteren var til stede. »Jeg var Barnet, for hvem Juletræet var tændt, vi fik alle Anretninger som ved stort Selskab, The, Iis og endelig Aftens-Bord.« Det allerbedste ved det hele var, at avisen fik fat i det og omtalte »de to Børn fra Norden, Jenny Lind og Andersen, begge under Juletræet,« som Andersen henrykt beretter i *Mit Livs Eventyr.*

Da de i januar 1846 mødtes i Weimar, fyldte Andersen *Dagbogen* dels med besøg hos hertuger og hertuginder, dels med Jenny, som begejstrede alle. Her afslørede han alle sine komplekse følelser i forholdet til hende, nemlig at han både var forelsket og vred, ofte som sagt jaloux på den kritikløse forgudelse, hun var genstand for. Hele tiden kredser hans tanker om hende. Samtidig med at han soler sig i hendes berømmelse, opfører han sig overfor hende som et forurettet barn, der ikke får sin vilje, fornærmet over, at hun holder ham på afstand.

Det gik bedst, når de var adskilt. Da kunne han uhin-

dret drømme og tale om hende. De to store kunstnere var nu begge så berømte, at de tit blev hyldet i samme åndedrag. 8.februar var han i Jena i stort selskab, hvor værten udbragte en skål for »den skandinaviske Digter, holdt en lang Tale om Natur Sandheden hos Jenny Lind og Andersen, at Norden havde hvad Tyskland savnede.« Den 25.om aftenen læser han eventyr og modtager som tak af en af damerne en smuk blomsterbuket, »og nu fik jeg af de Andre, saa at jeg kom [hjem] beblomstret som Jenny.« Hører han i operaen en anden synge Jennys glanspartier, falder det altid ud til Jennys fordel. Ingen har som hun det hele. Hvis Stemmen måske minder om hendes »lange udholdende Toner, som udspundne Maanestraaler«, så er der noget galt med naturligheden.

I februar 1846 var de første oversættelser af eventyrene på engelsk udkommet hos Chapman and Hall i London. De indeholdt ti eventyr oversat af Mary Howitt og med fire håndkolorerede illustrationer, *Wonderful Stories for Children. By Hans Christian Andersen, author of The Improvisator etc.* I juni måned det følgende år rejste Andersen til England og ankom til London den 23. Næste dag blev han modtaget som feteret gæst hos højadelen, opdagede til sin store glæde sit portræt – som han senere købte – i et boghandlervindue og sendte nu brev til Jenny Lind, som havde fået kontrakt med Her Majesty's Theatre i London og havde slået sig ned uden for byen.

Da han ikke straks fik svar tilbage, begyndte den gamle fornærmede utålmodighed at plage ham. Han løb omkring, søgte hen til den italienske opera, og sendte tilsidst

et nyt brev afsted. »Hjemme fandt jeg Brev fra hende med den hjerteligste Velkommen.« Næste dag, den 25., kørte Andersen på besøg hos hende. *Dagbogen* fortæller: »[Hun] boer evig langt ude, Vognen holdt og Madms Johansen kom ud og raabte Velkommen, derpaa Jenny Lind. Hun beboer hele Huset, der er høist hyggeligt; en yndig lille Have, med skaaret Grønsvær, Blomster og skyggefulde Gange. Hun bad mig spise hos sig, naar jeg vilde, ogsaa i Dag, men da det var tidlig, tog jeg ikke imod det. Hun havde en lille Hund, som hun havde kjøbt og legede med.«

Digterens rastløse gemyt fornægtede sig ikke. Skønt de ikke havde set hinanden i over et år, havde han ingen ro på sig til at blive og slå sig ned for dagen. Andersen forlod med andre ord Jenny Lind for at gå på nye visitter og »kom træt og sulten hjem.« De følgende dage gik det slag i slag. Gennem den danske gesandt i Londen, grev Frederik Reventlow, indførtes Andersen i de højeste kredse. »Man siger at Aristocratiet i Engeland udelukker alle Kunstnere fra deres Kreds, jeg kan ikke sige det, jeg fandt de venligste Mennesker, den hjerteligste Modtagelse, man siger at Dickens, Israeli, ere udelukkede fra disse Kredse, man kjendte mig, man modtog mig, om vor danske Gesandts Betydning, han førte mig ind, var Skyld deri veed jeg ikke.« Alle damerne slog kreds om ham og overøste ham med komplimenter. Andersen var som en fisk i vandet, ikke mindst imponeret af den rigdom, der omgav ham. »Toiletterne rige og smagfulde. Een Dame var i rødt Atlask med sorte Blonder, ganske klædt til Cachucha! –

Diamanterne glimrede og uhyre Bouquetter prangede i Hænderne.«

I juli måned sang Jenny Lind flere gange i operaen og var til Andersens tilfredshed den samme som altid, men det huede ham ikke, at hun nu sang på italiensk, »det var for mig hos hende en fremmed Kjole, for mit Øre.« Et par gange, når han spiste middag hos hende, kunne den gamle tone mellem dem genopstå: »drillede mig lidt, at jeg var et Barn, fordi jeg brød mig om at roses i Aviserne.« Andersen brød sig jo altid om at blive rost. Det var for ham livselixiren. 28.juli stod han for billedhuggeren Durham, som også havde gjort Jenny Linds buste, hvad der i høj grad fascinerede ham. »Vi to Pendant,« hedder det i *Dagbogen*. I det hele taget blev de to kunstnere ofte nævnt som pendanter. Men kun i boghandlervinduerne forenedes de for alvor. Skønt dette kunne forekomme ham frustrerende, var han vel dybest set ganske tilfreds med deres pendant-liv.

Søndag den 8.august var han på besøg hos en bekendt, hvor han »fandt en elegant midaldrende Dame i Fløiel og med Guldkjæde, hun og den gifte Datter formelig sværmede for mig og Jenny Lind, Moderen sad og saae hentabende paa mig og eengang greb hun min Haand og vilde kysse den. Jeg blev forskrækket og kyssede hendes; 'den dyrebare Haand maa jeg kysse!' sagde hun. Jeg forærede hende Møllers Portræt af mig, hun fandt det skrækkeligt, uden Sjæl og Aand, vilde kun have det fordi jeg gav det.«

Afrejsen fra London med tog til York og videre til Edin-

burgh foregik 10. august. Forinden havde han haft i tankerne at sige farvel til Jenny, men gjorde det ikke. *Dagbogen* for 8.august siger: »Ikke besøgt Jenny Lind til Afsked, uagtet jeg kunde, hvor jeg er mig selv en Gaade, skrev hende Farvel til.« Han var vel heller ikke forelsket i hende mere, men vidste inderst inde med sig selv, at broderrollen var den rigtige, og at han aldrig kunne give sig selv helt og holdent til et andet menneske.

I 1849 trak Jenny Lind sig tilbage fra operascenen, kun 29 år gammel. Det hektiske sceneliv og de mange anstrengende rejser fra land til land i Europa havde udmattet hende. Tilmed forligtes teaterlivet mindre og mindre med hendes religiøse liv. Da Jenny Lind i 1852 giftede sig med den ni år yngre tyskfødte pianist Otto Goldschmidt, skrev Andersen til Jette Wulff: »De veed da at Jenny Lind har giftet sig i Amerika med en ung Jøde Goldschmidt fra Altona! han er nok en 23 Aar, altsaa henved en ti Aar yngre end hun; Gade har kjendt ham da han som Dreng næsten, var ved Conservatoriet i Leipzig; han er rimeligviis meget smuk. Gid de maa leve lykkeligt!« Under indtrykket af hendes giftermål digtede Andersen samme år historien *Under Piletræet.*

Ægteparret blev gift på en koncertturné i USA, men bosatte sig i England, hvor de fik tre børn, og Jenny Lind virkede som pædagog. Andersen og hun tabte imidlertid aldrig tråden, men udvekslede spredte breve, altid med et varmt indhold. Ude omkring hørte han af og til hendes glanspartier sunget af andre, og altid faldt dommen ud til Jenny Linds fordel. Andersen

skrev smukt om hende i *Mit Livs Eventyr:* »Hun var mig uendelig kjær... der kunde skrives derom en Digtning, en Hjertets Bog, jeg mener mit, og det tør jeg udsige: at ved Jenny Lind har jeg først forstaaet Kunstens Hellighed, ved hende har jeg lært, at man maa glemme sig selv i det Høieres Tjeneste! Ingen Bøger, ingen Personer have bedre og mere forædlende, for en Tid, virket ind paa mig som Digter end Jenny Lind, og det er derfor naturligt, at jeg længe og levende maa dvæle ved Erindringen om hende.«

I 1874, da han var i færd med at klippe billeder ud til at klistre på sine skærmbrætter, dem han senere forærede fru Melchior, kom Robert Henriques en dag i maj meget glad. »Han havde hos sin Musik Lærer Bendix faaet Jenny Linds Portræt til mig, det kom strax paa Skærmbrættet.«

Louise Collin

Det er disse to kærlighedshistorier, man kender og sætter i forbindelse med Andersen. Men ind imellem forelskede han sig også i vennernes døtre. Efter forelskelsen i Riborg Voigt kom han 1831 hjem fra Tyskland med nye ideer og impulser. Mellem Andersens venner var der nu enighed om, at han ingen grund havde til at være misfornøjet med tilværelsen. Men H.C.Andersen følte sig slet ikke lykkelig. Han befandt sig i et kunstnerisk dødvande, dels efter skuffelsen med Riborg, dels fordi han var kommet til et kritisk punkt i sin udvikling. Han trængte til luftforandring, til at opleve en indre fornyelse, der kunne bringe ham ud af

Kærligheden til Louise Collin (1813-98) opstod i 1832, måske som en længsel efter at komme i sikkerhed i den ansete Collin-familie. Louise (her malet som 20-årig af Wilhelm Marstrand) blev snart efter forlovet med W.Lind, med hvem hun blev gift i 1840.

dødvandet og sætte hans fantasi i gang. Men da der intet skete, blev tristheden til en kronisk tilstand. Det var i denne periode, han forelskede sig i sin velgørers datter, Louise Collin.

Louise var tretten år, da Andersen kom ind i den Collinske familie. Nu var hun atten, og til hende betroede han sin ulykkelige kærlighed til Riborg. Hun prøvede at trøste ham, og gradvis heledes såret. Samtidig opdagede han, at hans følelser nu havde vendt sig mod Louise. Så ydmygt og ærbødigt, næsten elegisk sværmede han for hende, sin velgørers datter, at det er umuligt at vide, om han for alvor igen var forelsket, og om han virkelig forestillede sig, at et ægteskab mellem ham og Louise var tænkeligt. Var hans kærlighed ikke snarere underklassedrengens drøm om at gifte sig ind i samfundets top for derved at blive accepteret? Tanken om at blive den elskede og beundrede, men

alt for kølige Edvards svoger var vel heller ikke ganske ubehagelig for den følelsesfulde sumpplante. Historien om, at Edvard havde ydmyget ham ved ikke at ville være dus med ham plagede ham endnu. Nu kunne Edvard blive nødt til det!

Men fra den kant fik Andersen ingen opmuntring. Louise og hendes familie gjorde det straks klart for ham, at hans breve ville blive læst af den ældre søster Ingeborg. Næsten alle brevene mellem dem blev destrueret, men dette brev, der fortæller om hans ensomhed, er bevaret: »Prøv at forestille Dem, at De ingen Forældre havde og ingen Brødre og Søstre. Tak for al Deres Venlighed, for den søsterlige Venlighed, De nylig har vist mig. Jeg værdsætter det virkelig, Jeg tænker mere paa Dem end De troer – eller vil tro, men det tør man ikke sige til en ung Dame.«

For at træde i karakter og forklare sin opvækst skrev han i sensommeren 1832 den nu berømte *Levnedsbog*, som cirkulerede imellem Collinerne. Samtidig skrev han til Louise: »Dag for Dag bliver alt omkring mig mere og mere Poesi, mit hele Liv synes mig et poetisk Digt, og De begynder ret at spille en Rolle deri, det er De dog ikke vred for?« Efter at hun har haft manuskriptet til låns, skriver han 27.oktober: »De har nu læst min Barndoms Historie, tillidsfuld har jeg viist Dem alt, og dog forekommer De mere fremmed mod mig end før. Jeg tænkte paa Dem mens jeg skrev den, og De har endnu ikke sagt mig et venligt Ord derom. Det har bedrøvet mig saa meget. Mangen Nat, naar De sover roligt, er jeg saa sorrigfuld, saa ulyk-

kelig. Det er at være overspændt siger man: jeg veed det nok! – Hvorfor har De slet ikke talt til mig siden jeg viste Dem mit hele Ungdomsliv, det mindste Ord derom? Er der noget i mit Væsen der gør mig saa frastødende, saa uværdig Deres Venskab?«

I *Levnedsbogen*, som er en sand guldgrube for forståelsen af Andersens ungdomsliv og hele digtning, fortæller han ikke blot om barndommen, men også om skolegangen og det uhyggelige ophold hos rektor Meisling i Helsingør. I 1831 afsluttes beretningen med kærligheden til Riborg og venskabet med digteren Ingemann. Manuskriptet blev overraskende fundet på Det Kongelige Bibliotek af professor Hans Brix, og udgivet i 1926. Indtil da havde det efter Edvard Collins død ligget upåagtet hen, uden at nogen kendte til det.

Hvad angår forholdet til Louise, udviklede det sig naturligt til et søsterligt venskab, for allerede Nytårsdag 1833 forlovede hun sig med cand.jur.W.Lind, med hvem hun blev gift i 1840. Man kan sige hvad man vil, enebarn var H.C.Andersen ikke, for søstrenes antal øgedes støt gennem årene. Og han gjorde selv sit til, at søsterskaberne holdt livet igennem.

Sophie Ørsted

I sommeren 1837, da han første gang rejste til Sverige, var hans letfængelige hjerte igen i bevægelse. Denne gang var genstanden en endnu yngre pige, Sophie Ørsted, datter af hans nære ven H.C.Ørsted. I Sverige sang han »hendes

Sophie Ørsted (1821-89) var en lille pige da Andersen første gang den 21. december 1825 på H.C.Ørsteds fødselsdag blev indbudt til juleaften. Da hun var 16 forelskede han sig i hende. Kærligheden forblev poetisk. Sophie blev i 1843 gift med Fritz Dahlstrøm, som gjorde en fin karriere. Han blev i 1856 stiftamtmand over Aalborg Stift og endte som kammerherre. Udsnit af et familiebillede 1847. Det Kongelige Bibliotek.

Navn jeg elsker«, men »Nordenvinden bar det bort«, så på forhånd havde han opgivet at fri. Denne gang betroede han sig ikke til nogen, selv om Henriette Hanck var tæt på at gætte det. Han skriver dog: »Der er en ung Pige, som er smuk, aandfuld, venlig og charmerende, hun tilhører en af de mest ansete Familier i København. Men jeg har ingen Formue, og – jeg skal ikke forelske mig. Desuden er hun kun halvt saa gammel som jeg. Gudskelov har hun ingen Idee om, at jeg føler mere for hende, og hun behandler mig som en ældre Herre, som hun har kendt i mange Aar. Hun stoler fuldt og helt paa mig og vil maaske siige til mig en af Dagene: »Andersen, De maa lykønske mig, jeg er blevet forlovet.«

Og det var nøjagtig, hvad der skete. 11.december 1837 skrev han i *Dagbogen:* »Idag blev Sophie forlovet. Sidste Middag jeg gik derfra med Marmier, sagde han: 'De

elsker hende, jeg ved det! jeg ser godt! fri til hende!' Jeg tænkte hele Aftenen meget paa hvor urigtigt det var, da jeg er fattig. I Lørdags var jeg der, hun var saa elskværdig og dog om Aftenen følte jeg, at jeg nok kunde leve ene og alene. Gud led alt til det bedste. Jeg sov og i Dag kl 10 blev hun forlovet... Jeg gik derhen... De var begge saa lykkelige. Jeg tog første Gang hendes Haand. To Gange trykkede jeg den og jeg var i et ypperligt Humeur. Jeg syntes det ganske vist, thi jeg leed ikke og var uendelig rolig. Nu er jeg hjemme, jeg er alene – alene! som jeg altid skal være det! ved denne Jul, havde jeg vist sagt hende det, hvad der aldrig kunde have blevet godt for hende! Nu bliver jeg aldrig gift, ingen ung Pige vokser mere for mig, Dag for Dag bliver jeg mere Pebersvend! o jeg var endnu i Gaar mellem de unge – iaften er jeg gammel! Gud velsigne dig kjære elskede Sophie, aldrig skal du vide hvor lykkelig jeg, som formuende og med dig kunde have blevet.«

I et brev 24.april 1838 til Odense-veninden Henriette Hanck betroede han hende, at der i *Lykkens Kalosker* var en skjult kode til hans forelskelse i Sophie Ørsted. »Seer De, Kaloskerne have den Egenskab at de kunde bringe den, som har dem paa der hen hvor han ønsker, i enhver Tidsalder kan han træde tilbage, saa ethvert Sted kan han komme, selv ind i Hjertet paa Folk, ja han kan gaae over i en Andens Væsen og Væren. Det er Prosa, men De finder tre smaae Digte deri. Soldaten kjender De.« Ja, for soldaten var Andersen selv, og digtene Andersens egen klage over de umulige kår for en fattig elsker. Dem får Jette Hanck i næste brev. Et hedder »Gid jeg var riig!«:

Gid jeg var riig! det bad jeg mangen Gang,
da jeg endnu var knap en Alen lang.
Gid jeg var riig! saa blev jeg Officer,
Fik mig en Sabel, Uniform og Fjer!
Den Tid dog kom, at jeg blev Officer
Men ingensinde var jeg riig desværre
Det veed vor Herre!

Livsglad og ung jeg sad en Aftenstund,
En syvaars Pige kyssede min Mund,
Thi jeg var riig paa Sagn og Eventyr
paa Penge derimod en fattig Fyr,
Men Barnet brød sig kun om Eventyr,
Da var jeg riig, men ei paa Guld desværre,
Det veed vor Herre!

Gid jeg var riig, er end min Bøn til Gud,
Nu er den syvaars Pige voxet ud, Hun er saa smuk,
saa klog, saa eiegod,
Hvis hun mit Hjertes Eventyr forstod,
Hvis hun, som før, jeg mener var mig god,
Dog jeg er fattig, derfor taus desværre!
Saa vil vor Herre.

Gid jeg var riig paa Trøst og Rolighed,
Da kom min Sorg ei paa Papiret ned!
Du, som ej elsker, hvis Du mig forstaaer,
Læs dette som et Digt fra Ungdoms Aar,
Det er dog bedst, hvis Du det ei forstaaer!
Jeg fattig er, min Fremtid mørk, desværre,
Dig signe vil vor Herre!

Men digteren slutter alligevel brevet med en ironisk distance til soldatens sørgelige tanker: »Det gjør ganske god Virkning, hvor det staaer, det er en stakkels Officer, som ogsaa skriver Vers, der kommer med denne daarlige Hjerte-Udgydelse.«

Mathilda Barck

Således endte denne romance, før den var begyndt, og i de følgende år havde Andersen kun flygtige forelskelser, der krusede overfladen og tjente til at sætte hans sind i bevægelse. I juni 1839 tog han dampskibet til Malmø, hvor han tog ophold på herregården Hyby hos baron Wrangel. Her lærte han en anden adelsmand, grev Barck, samt hans søn og to døtre at kende. I *Dagbogen* 24.juni skrev han: »Grev Barks Døtre Louise og Mathilda behagede mig, den ældste var en ung Verdens Dame, vi talte om Paris, Musik og Poesi og halv forelsket skildtes vi ad efter at have aftalt at samles imorgen hos Onklen Grev Beckefries.« Hende måtte han fortælle Henriette Hanck om: »Paa Torup gjorde jeg bekjendtskab med Grev Barcks, hvor den ene af Comtesserne gjorde et stort Indtryk paa Digterens Hjerte, vi samledes igjen ved et Besøg paa Borringe hos Grev Beck-Friis, hvor jeg læste Mulatten og blev ret hyldet, men jeg mærkede ogsaa at Hjertet stod sig meget godt, da det snart hældede til Mathilde Barck, snart til Louise Barck.« Også Henriette Wulff fik besked om hjertets tilstand – og økonomiens, de to ting fulgtes ad som tvillinger: »En af Komtesserne Barck har været i Paris i lang Tid, er ung, liv-

Den dansk-svenske komtesse Mathilda Barck (1822-44) med de smukke dådyrøjne havde en søster, som også betog den nu 34-årige digter på hans Sverigesrejse i 1839, men Mathilda endte som den udkårne. Deres sparsomme korrespondance blev afbrudt af Andersens store Orientrejse 1840-41 og af hendes død i en alder af 22 år.

lig og smuk, ak! mit gamle Hjerte – hvis bare jeg havde Penge nok skulde jeg blive forelsket i min gamle Alder.«

Skønt han ikke var helt sikker på, hvem af de to piger han holdt mest af, var hans hjerte nu igen berørt af en ung piges skønhed. Det endte med, at han besluttede sig for Mathilda. I *Billedbog uden Billeder* fra 1839 fortæller månen den sjette aften, hvad den så på højen i Upsala: »Der stod en Mand deroppe, en Sanger, han tømte Mjødhornet med den brede Sølvring og hviskede et Navn, bad Vinden ikke forraade det; men jeg hørte Navnet, jeg kendte det, en Grevekrone funkler derover, og derfor nævnede han det ikke højt; jeg smilede, en Digterkrone funkler over hans! Eleonore af Estes Adel hænger ved Tassos Navn. Jeg ved ogsaa, hvor Skønheds Rosen vokser – !

Det sagde Maanen, der gik en Sky for. – Gid der ingen Skyer gaar mellem Digteren og Rosen!«

Den digteriske frihed er stor og rummelig her. Det kan nemlig ikke være den unge komtesses navn, digteren hviskede på højen i Upsala, for det var i 1837, hvor han endnu ikke kendte de to komtesser. Snarere har det været Sophies navn, der har været på hans læber. Men da han skrev *Billedbog uden Billeder*, har han villet gøre indtryk på Mathilda, og det var hende, der modtog hans skjulte budskab.

Andersens optagethed af de smukke komtesser bragte brevveninden Henriette Hancks tålmodighed på prøve, fordi hun i længere tid ikke hørte fra ham. Lidt spidst skrev hun: »Det er Ligegyldighed, har jeg tænkt, det er Sygdom, det er en dansk Komtesse Bark!«

I foråret 1840 vendte Andersen tilbage og blev af de svenske studenter ved Universitetet i Lund hyldet med taler, sange og serenader. Han benyttede lejligheden til at forny sit bekendtskab med grev Barck og hans døtre, og da han forlod Malmø med dampskibet til København, stod Mathilda og Louise ved kajen og vinkede farvel.

Efter hjemkomsten takkede Andersen Mathilda for, at hun så venligt havde sagt farvel til ham i Malmø, og fortalte hende, at han havde tegnet hende og hendes søster i færd med at køre over markerne: »Gid jeg blot havde kunnet tegne Portrætter, saa vilde dette Billede have de smukkeste Skikkelser.« Han udtrykte håbet om, at han måtte se hende igen: »Kom snart over Sundet til os! Jeg tør ikke rejse til Sverrig igen saa snart, Folk er alt for venlige og opmærksomme til det!« Samtidig bad han

Mathilda tænke venligt på sig, »vær blot halvt saa kær i mig som jeg er i Dem.« To måneder senere skrev han igen til hende og beklagede, at han ikke havde været i København og sagt et venligt Goddag. Han længtes efter sine svenske venner og ville have, at hans brev skulle være en buket af hilsner, »den bedste gjælder Dem selv«.

Den 25.oktober 1840 skrev Andersen endnu engang. Han var da på vej ud af landet på en ny lang udenlandsrejse, og hans brev begyndte: »Kjære Comtesse! Dem maa jeg engang endnu sende nogle Ord før jeg forlader Norden. Jeg reiser bort med et tungt Sind; Syden med al sin Varme, al sin Pragt vil ikke aande Solskin deri. Bring Deres Forældre, Søster og Brødre min kjærlige Afskedshilsen. Gud ved om vi meere ses, i et Aar kan meget skee! mit Hjertes Bøn er at døe ude, eller vende hjem for at kunne levere [et] Digterværk der gjør mig og Danmark Ære! De er oftere i min Tanke end de maaske troer; den søsterlige Mildhed hvor De er kommet Digteren i Møde giver mig Haab om at de glæder mig med et Brev; ja er de mig god, da faaer jeg endnu et lille Brev fra Dem allerede, i München, skriver De i Begyndelsen af November og sætter München 'post restante', da faaer jeg det før jeg flyver over Alperne. Lad mig nu see om Sverrig er mig i Hjertet god. De representerer mig det hele Land! Dog skriv ikke uden at de virkelig har Lyst til at gjøre mig uendelig glad! Saa faaer De da et Brev fra mig, det kommer fra Rom. Deres Digter«

Af en eller anden Grund fik Mathilda Barck først dette brev den 6.januar 1841. Det ses af en skrivelse 1.februar fra

Louise Barck til forældrene: »Paa den trettende Dag efter Jul modtog Mathilda et godt men meget trist Brev fra Andersen, dateret 25.Oktober, hvor han siger Farvel før han rejser udenlands og beder hende skrive tidlig i November til München, hvilket naturligvis ej var muligt, men nu i stedet har hun skrevet til ham i Rom, jeg vil ønske dette Brev maa naa ham, især da han siges at være forfærdelig melankolsk, lige paa Kanten af et Sammenbrud, hvilket vilde være trist hvis det var sandt.«

Mathilda Barcks svar var venligt og opmuntrende, tre tæt beskrevne sider. Hun fortalte Andersen, at hun ofte tænkte på ham og at det var hendes håb at se ham igen. Nu hvor han var borte var København ikke så tiltrækkende for hende. Hun talte om hans »smukke Sjæl« og hans »rige Fantasi« og forsikrede ham, at »Den danske Digter ofte var Genstand for vore Samtaler og Tanker.« Men dette brev nåede ikke Andersen i Rom, hvor han utålmodigt ventede på det. Det kom først frem til ham i København tre år efter at det var skrevet.

Der var sket følgende: For at Andersen skulle få brevet så hurtigt som muligt bad Mathilda Barck en dansk dame, som skulle til Rom, om at overrække det personligt til Andersen. Men damen glemte det og fandt først brevet mellem sine ejendele i efteråret 1843, hvorefter hun med mange undskyldninger over forsinkelsen afleverede det til digteren. Brevet kom alt for sent, for på det tidspunkt var Andersen dybt forelsket i Jenny Lind, og Mathilda Barck var død. Hun havde forlovet sig med den belgiske ambassadør i København, men blev kun 22 år. Det gjorde et

dybt indtryk på den følsomme digter at få brev fra en smuk afdød pige.

Den 25.januar 1844 skrev H.C.Andersen til en af Collin-døtrenes datter, Jonna Drewsen: »Igaar fik jeg et Brev fra Sverrig, som forstemte mig. Du har vel hørt mig nævne Comtesse Mathilda Barck i Skaane, een af de smukkeste Piger jeg har set. – Hun gjorde for nogle Aar siden et stærkt Indtryk paa mig, jeg troer næsten jeg kunde have forelsket mig i hende, men det skete ikke, en fattig Poet og en Grevinde – jeg reiste! – Igaar fik jeg Brev at hun var død forrige Mandag, ung og blomstrende. Min smukke Rose i Skaane!«

De fem kærlighedshistorier i Andersens liv havde hver sin skuffende udgang. Disse kærlighedsfallitter kan i hvert enkelt tilfælde forklares ud fra ydre uheldige omstændigheder. Enten er den udvalgte forlovet eller for ung, og forøvrigt kan den fattige frier ikke tilbyde sin brud den rigdom eller fornemhed, han anser for anstændig og nødvendig. Men den egentlige årsag til ungkarletilstanden lå i de dybere lag i ham selv. Der er for digteren et uovervindeligt modsætningsforhold mellem kærlighedens rene hellige følelse og den lavere liggende erotik, som tilhører de dybe ukontrollable lag i mennesket. Digterens angst for det kønslige er for ham forbundet med at give slip på sig selv, og det kunne og ville han ikke. Askesen var et nødvendigt valg.

Men når hans længsel efter en kvinde aldrig kunne tilfredsstilles, følte han sin sanselighed som et kors, han hele livet måtte leve med og undertrykke. Ind imellem, når fri-

stelserne var store, var nysgerrigheden det også, ikke mindst da han som ung mand opholdt sig i det eruptive Napoli. Og han var ærlig nok til over for sig selv at tilstå, at det ikke alene var dyden, der holdt ham tilbage.

Hvordan skulle man også forestille sig H.C.Andersen som ægtemand? Som almindelig lønslave i en borgerlig tilværelse? Umuligt. Han var Digter! Men at have kærlige omsorgsfulde veninder, det var nogenlunde uproblematisk og ganske ufarligt.

Men forelskelserne var en kærkommen inspiration for eventyrdigteren. *Kærestefolkene* og *Nattergalen* inspireredes af Riborg og Jenny. Og også følelserne for Louise fik snart efter udtryk, i *Den lille Havfrue* fra 1836. Den sørgmodige historie om havfruen fra havsens bund, der brændende ønsker at være et menneske var hans måde at udmale, hvordan det var at stå udenfor, ikke at høre til nogen steder. Han var tilskuer, som et barn, der trykkede næsen mod ruden til en verden, han længtes efter at tilhøre, men som han aldrig skulle blive en naturlig del af. *Den lille Havfrue* digtes på hans opfattelse af sig selv i forhold til en lukket attrået verden. Den kunne en nok så stor formue ikke åbne for ham. Og inderst inde vidste han godt, at prisen var ensomhed.

Som ældre ser han mere nøgternt på, hvad han gik glip af. I eventyret *Sommerfuglen* fra 1861 ender dyret på en nål i raritetskassen: »Ganske behageligt er det dog ikke! det er nok som at være gift, man sidder fast!« Det havde ikke været noget for nomaden H.C.Andersen. Den gamle ungkarl affinder sig med sin skæbne. Tilfreds og lettet

noterer han i *Dagbogen* ved Louise Collins sølvbryllup 25.november 1865:

»Nu hjemme takker jeg Gud at jeg ikke blev Louises Mand, en ganske anden Digter Virksomhed Gud veed hvilken var da givet mig.«

Nu fik han den enestående berømmelse, som i virkeligheden var hans største kærlighed. Han kom til agt og ære, ligesom toppen, digterinspirationen fik han i rigeligt mål, – og så går gammel kærlighed over.

De tre Jetter

Odense-veninden Henriette Hanck
Københavnerveninden Henriette Wulff
Henriette Collin

Skønt H.C.Andersen drog afsted fra Odense allerede som 14-årig, slap han aldrig livlinen til den fynske barndom. Forinden havde han nemlig gennem Henriette Hancks bedstefar, bogtrykker Chr.H.Iversen, der havde en anset position i Odense, lært familierne Iversen og Hanck at kende. Han var stifter og redaktør af *Fyens Stifts Adresse Avis*, populært kaldet Iversens Avis. Da den 14-årige Hans Christian havde taget beslutningen om at søge lykken inden for teatret i København, gik han hen til redaktøren, »hvem, som jeg vidste, Skuespillerne under deres Ophold i Odense daglig havde besøgt, han kjendte dem alle og maatte vistnok ogsaa kjende Dandserinden.« Den omtalte danserinde var Anna Margrethe Schall, om hvem Hans Christian havde hørt, at hun var den første og den mægtigste. Nu bad han den gamle mand om at skrive et anbefalingsbrev til ballerinaen, »saa vilde Gud nok gøre det Øvrige.« Personligt kendte han hende ikke, sagde Iversen, men den unge dreng fik alligevel sit brev »og syntes nu alt at have Lykkens Dør aaben.«

Andersens besøg hos Iversen blev indledningen til et mangeårigt venskab med hele familien. Da bogtrykkeren i 1827 døde, førte hans enke avisen videre, »Bedstemoders

Avis«, som Henriette kaldte den. Madam Iversen optog flere af Andersens digte i avisen, første gang i 1828 med den oplysning, at de stammede fra »en her fordeelagtig kjendt odenseisk Yngling, der nu videre uddanner sit Pund i Hovedstaden.« Til gengæld sendte Andersen nyheder fra København og hjalp med indkøb af skrifttyper og indrykning af avertissementer i københavnske blade.

Mange år senere fortalte Iversens datter fru Augusta Søeborg, kaldet »Gusta«, hvordan hun huskede ham som »den lille William Schakespeare i de blaae Klæder med Øjnene som oftest vendt mod Himlen, fordi hans Stilling paa Jorden, ja selv Jorden syntes ham for snæver for det, der gjærede i hans Bryst!« Siden havde hun og hele den Iversenske kreds med stor interesse fulgt hans mærkelige skæbne. Men ingen i familien stod ham så nær som den litterært begavede Henriette Hanck, ældste datter af Iversens datter Madseline Hanck, gift med adjunkt ved Odense Katedralskole, Johan H.T.Hanck. Iversens havde et lille landsted, Mariehøj, i Tolderlund uden for Odense, hvor Andersen tit var gæst. I *Mit Livs Eventyr* fortæller han: »Dette Sted var mig i min tidligste Barndom Idealet af et Landsted. Den lille Have var overlæsset med Indskrifter og Vers, der sagde hvad man paa hvert Sted skulde tænke og føle. Ud til Canalen, hvor Skibene gik forbi, var anlagt et lille Batteri med Trækanoner, der var en Vagtbygning og Skilderhuus med Træsoldat, ganske barnagtigt smukt. Her boede jeg nu hos denne forstandige, kjærlige gamle Kone [bogtrykker Iversens enke], der var omgivet af en Skare opvakte, elskværdige Børnebørn, alle

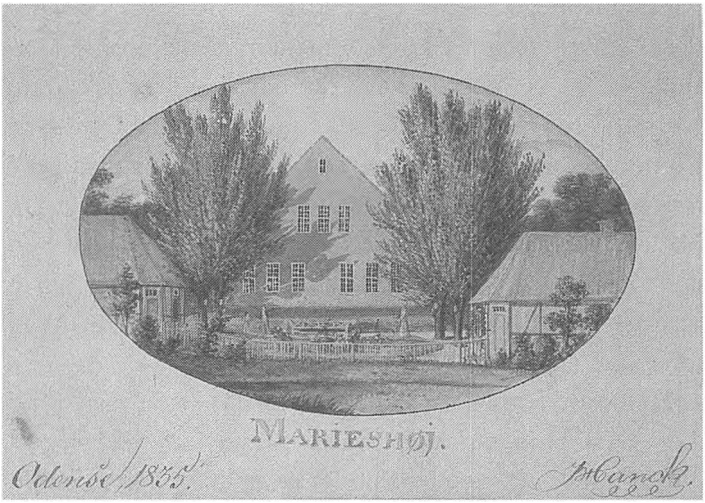

Mariehøj gengivet af Henriette Hancks far, J.H.T. Hanck.
Tilhører H.C. Andersens Hus.

ganske unge Piger. Den ældste af disse, Henriette, kaldet Jette, optraadte siden i en ældre Alder med de to Noveller *Tante Anna* og *En Skribentindes Datter*... I Munterhed og Glæde gik her Ugerne.«

I denne hyggelige familiekreds kunne digteren føle sig tryg. De kendte hans baggrund, og her var han helt sig selv, hvorimod Collinerne fik ham til at føle sig som den underlegne, den fattige slægtning. »Jeg synes ordentlig at jeg hører til Familien, betragter mig i det mindste som en poetisk Fætter af Dem,« skrev han til Jette Hanck. Den brevveksling der nu omkring 1830 indledtes, var da også især i begyndelsen møntet på dem alle, og der var hver

gang personlige hilsner til »Faderen, Moderen, Søskenderne, Bedstemoer, Tanten, Christian og det hele Husgesinde.« Efter et ophold i Tolderlund betroede han madam Iversen: »Jeg glemmer ikke saa snart de behagelige Dage jeg nød hos Dem. Det vil vare en Stund, til jeg igen føler mig saa fri og lykkelig.« I denne sommerferie-atmosfære blev venskabet med Henriette skabt. I hende fandt han den ideelle lytter, som i *Mit Livs Eventyr* omtales som »en af de unge Piger, som stille, med lysende Øjne, lyttede her til mine første Digte.«

Henriette Hanck var født i 1807 og altså to år yngre end Andersen. Hun var sat i væksten, måske let pukkelrygget – hun taler livet igennem om en svag ryg, men et stærkt hjerte! – og lille som et barn. Andersen antyder smukt hendes vanførhed ved at sige, at hun var født med én svanevinge. Overfor Andersen spøgte hun ofte med sin lidenhed. Hun skrev engang til ham: »Hvo der kunne smutte med ind i Postsækken, saa havde man dog nogen Nytte af at være saa lille.« Fysiske kræfter var det småt med. Hun blev hurtigt træt og havde tilbøjelighed til hovedpiner, navnlig efter flere timers »Hovedarbejde«. Skønt det ofte var en anstrengelse for hende at skrive breve, brugte hun sin stærke vilje til at overkomme de fysiske handicaps. Som oftest sendte hun alenlange veloplagte breve til sin digterven.

Billeder af hende findes der ikke, men en silhouet giver trods manglerne antydninger af hendes ansigtstræk og holdning: En høj flad pande, opstoppernæse, relativt smalle læber, vigende hage, glat tilbagestrøget hår. Der

Dette silhoutklip er det eneste portræt, der er bevaret til dokumentation af Henriette Hancks udseende. Ligesom Jette Wulff modsvaredes hendes skrøbelighed af en stærk livsvilje og en åndelig styrke, som gav venskabet med digteren den nødvendige ligevægt.
H.C.Andersens Hus.

anes noget anæmisk i de små træk og den spinkle hals. Hagens lette nedadbøjning bekræfter den beskedenhed, hun ofte giver udtryk for i sine breve. Men man skulle nu ikke tage fejl. Med sin åndslivlighed og sine meningers mod var Jette Hanck en værdig med – og modspiller i den store digters liv.

En samtidig beskrivelse af hende, rimeligvis fra omkring 1842, giver yderligere oplysninger, idet M.V.Brun i sine ungdomserindringer omtaler hende således: »Henriette Hanck, denne af Naturen højst stedmoderligt behandlede Dame, havde af et mildt Forsyn faaet rigeligt Gengæld, thi hun var forlenet med en Sjælsstyrke og en Elskværdighed,

som rigelig bødede paa hendes krøblingeagtige Figur. Af hendes mørke Øjne lyste en Sjælsadel og en from Resignation, som gjorde et yderst velgørende Indtryk, og hendes Karakters medfødte Beskedenhed gjorde, at jeg, og de fleste med mig, vare enige om, at hun var den sødeste »Blaastrømpe« i hele Kongens Kjøbenhavn.«

Da hendes legemlige svagheder satte snævre grænser for hendes udfoldelsesmuligheder, blev brevvekslingen med H.C.Andersen for hende et middel til at erfare om mennesker, hun aldrig kunne have mødt personligt og opleve steder, hun aldrig ville komme til at se. Skønt hun var så bundet af sin svage krop, at hun i Odense-årene knap nok kunne overkomme hans opfordringer om at komme til København og se teater, lykkedes det dog et par gange, og bagefter fortalte hun, at familien syntes, hun var blevet så munter. »Jeg rejste nu ogsaa derover med det Forsæt at ville more mig, og det gør jo allerede meget.«

De første breve mellem dem stammer fra 1830, men den væsentligste brevveksling rækker over tiåret 1831-41. Dennne betydningsfulde periode var Andersens læreår og blev hans endelige gennembrud som digter. Alene rejserne fylder godt i hans kalender. 1831 lagde han som nævnt ud med en månedlang tur til Tyskland, så fulgte i årenes løb tre kortere Sverigesbesøg. Den store dannelsesrejse fra april 1833 til august 1834, og Europa- og Orientrejsen fra oktober 1840 til juli 1841 var milepæle i hans karriere.

Posten fra København til Korsør og derefter videre over Fyn afgik i begyndelsen af 1800-tallet to gange ugentligt.

Rejsen over Sjælland varede alene et helt døgn, idet der måtte regnes med en overnatning i Korsør. Men i 1828 med indsættelsen af dampskibet Mercurius over Storebælt forbedredes post- og passagertransporten, og langsomt, meget langsomt øgedes også hyppigheden af postgange. Skønt forbindelsen til Tyskland var livlinen til hele Europa, var det først i 1835, at dampskibsforbindelsen mellem København og Hamborg, en sejlads på omkring 15 timer, udvidedes fra to til fire gange ugentligt.

Når Andersen var udenlands, var brevene hjemmefra en livsfornødenhed, en livgivende navlestreng mellem ham og de kære vennefamilier. For den hjemløse digter blev de et middel til at bringe sig i tæt kontakt med modtageren. Det var så godt som eller bedre end en samtale. Han kunne ikke risikere, at »ude af øje« også betød »ude af sind«. Omhyggeligt noteres i *Dagbogen* hvert brev modtaget og afsendt. »Gerne talte jeg lidt mere med Dem,« skriver han til Jette Hanck, og til sin anden trofaste veninde Jette Wulff indtrængende: »Jeg maa tale med Dem.« Hans meddelelsestrang var enorm, og afhængigheden af brevene lagde han ikke skjul på. Han begynder altid med at takke hjerteligt for brevet han modtog, og som han har læst atter og atter, for alt, hvad der fortælles hjemmefra, har betydning. Jette Hanck tog gerne familien med i hilsenerne. Mens han opholdt sig i Italien, antydede hun samhørigheden trods den fysiske afstand. Hendes bedstemor havde nytårsdag på en køretur i måneskin sværmerisk sagt: »Det er dog forunderligt at tænke sig at denne Maane baade skinner paa Andersen

og os.« En ægte Andersensk tanke, som senere opstod i *Billedbog uden Billeder.*

Når han var i Danmark, vrissede han over den måde, han blev behandlet på. København var trist og smålig, klimaet rædselsfuldt, kritikken altid på nakken af ham. Men så snart han ude havde fået det hele på afstand, overskyggedes mismodet af længslen efter kontakt med dem derhjemme. Jette Hanck fik ikke blot del i alle de oplevelser, der opstod i rejsens kølvand, men også i sorgerne og fortrædelighederne, og hendes opmuntrende breve havde derfor en særlig mission. Hun og digterens anden veninde, Jette Wulff, havde i 1830'erne næsten eneret på regelmæssig kontakt med digteren. Senere kom han til at skrive med det halve Danmark og det kvarte Europa.

Andersens breve fortæller om stort og småt mellem hinanden, om mødet med kendte og ukendte mennesker, om hans læsning og fremtidsplaner, hans helbred og oplevelser. For eftertiden er de derfor en guldgrube, der giver værdifuld viden om, hvordan han var i det daglige, hvad der irriterede og glædede ham, og hvilke digterværker han til enhver tid var i gang med. »Skriv mig nu snart til. Deres Breve glæder mig saa meget. Jeg skriver næsten til Ingen og faar derfor saa sjældent Brev. De er den eneste, som holder mig i Aande, hvad Brevstilen angaar,« fortæller han i 1838 Jette Hanck.

Jettes flid som brevskriver smitter af på Andersen, for den længselsfuldt ventende veninde kræver hurtige svar på sine lange breve. Der herskede dengang mellem kønnene stive etiketteregler, som de begge måtte respektere. På den

tid var det at sige »du« yderst sjældent, og at sige »du« til en dame, der ikke var gift, var aldeles utænkeligt. Selv om de var fortrolige barndomsvenner, hverken omtalte eller tiltalte Andersen hende nogensinde ved fornavnet alene. At finde den korrekte tiltaleform voldte ham især i begyndelsen kvaler. »Kære gode Jomfru Hanck,« prøver han med. »Højstærede Jomfru Jette,« skriver han 12.januar 1832, »Begyndelsen klinger rigtignok lidt stiv, men jeg kan ikke skrive 'kjære', det er noget Etiketten forbyder, naar en ung Herre som ikke er Pigens Fetter, skriver til hende.« Han gør det dog alligevel: »Kjære gode Søster Jette,« skriver han. Så er deres søster-broder forhold slået fast, og det ser ud til at passe dem begge godt.

Jette Hanck valgte ofte at være lidt spøgefuld i sin tiltale: »Gode Herr Andersen! Gode Herr Andersen, ikke sandt, det er en ret net Tanke, kun er den temmelig kort, men for Øjeblikket har jeg ingen anden.« Eller hun begynder sit brev med: »Højstærede Herr Digter!« I begyndelsen underskriver hun sig »Henriette«, men senere blot »Deres Søster Jette«. H.C.Andersen underskriver sig aldrig med sit fornavn. Så fortrolig var han med ingen, selv ikke med de nærmeste. Men i de første år kalder han sig ofte »Deres Digter«, som havde han sluttet en hemmelig pagt med hende – og med Jette Wulff. Ellers sluttes med »Deres trofast hengivne«, »Deres broderligt sindede H.C.Andersen« eller blot »Broderen«.

De største etikettehensyn stilledes til Henriette. En kvinde måtte ikke være alt for ivrig med sit svar, ejheller svare langt på et kort brev. Endnu alvorligere var det at

skrive to gange i træk og dermed vise sin utålmodighed. Da det desuden var den, der rejste ud, som skulle skrive først, måtte hun styre sin store lyst til at skrive, til hun havde fået brev fra digteren. Når han ikke skrev, fik han heller ikke brev, og da der engang gik flere måneder, inden han hørte fra hende, blev han utålmodig: »Siden jeg saae Dem og alle Deres kunde jeg have været i Sumpstaden Petersborg, hørt Vandspringene i Alhambras Haller eller gjort Felttog med til Konstantine; veed De hvad det er længe siden? Men er det smukt at De ikke har skrevet mig til? Skal da imellem sande Venner, Brevene gaae, som Fjerboldspil, kun naar den ene har kastet, sender den anden sit Slag.«

Ja, sådan var det faktisk. Også Jette Hanck følte disse konventionelle leveregler snærende, men havde svært ved at sætte sig ud over dem, skønt hans breve var af uendelig betydning for hende. Selve det at skrive til ham virkede så opmuntrende, at hun gerne havde skrevet mere. Postvognens ankomst blev ventet med længsel, og hun glædede sig ved lyden af posthornet og synet af den gule kugle. Men når hun skulle vente for længe, blev hun mistrøstig. I 1837, efter en lang periode uden brev fra digteren fik hun den tanke, at han havde glemt hende, og da han endelig skrev, fortalte hun ham, hvor meget denne fornemmelse havde pint hende. »Men, om det havde trykket mig nok saa meget, havde jeg dog ikke skrevet, hvis De intet Brev havde sendt mig!«

Andersen forklarede, at han ikke havde skrevet, »fordi De og Deres har været saa meget i min Tanke at jeg syn-

tes ikke at det behøvedes at sende Brevduen afsted, De var jo hos mig.« Det reagerede Jettes tante Gusta på med følgende replik: »Det er en nydelig Vending han har givet sin Tavshed!« Men i slutningen af 30'rne, da faderen blev alvorligt syg, lagde hun al stolthed og etikette fra sig og sukkede: »Posten kommer næppe i Aften, saa maa jeg da sende mit Brev bort, inden jeg ser, om den bringer noget fra Dem. Sker det ikke, faar jeg paa Søndag nogle venlige, broderlige Linjer fra Dem, min kære Broder Andersen, ikke sandt?«

At skrive et længere brev end det man havde modtaget, til en jævnaldrende mand, man ikke var i familie med, var som nævnt ikke velset. Andersen sagde drillende, at han helst skrev korte breve og ønskede lange svar. Hvad skulle nu Jette Hanck finde på uden at bryde etiketten? Da han i 1831 havde fortalt, at han var blevet ti år ældre efter kærlighedseventyret med Riborg Voigt, kommer der 15.februar 1832 et fiffigt svar fra hende: »Her har De nu som De ønskede et ret langt Brev, det er i Grunden alt for langt, især da jeg først havde besluttet slet ikke at skrive, indtil det faldt mig ind, at en aldrende sygelig Gouvernante som jeg« [Jette Hanck underviste små privatelever] »jo nu er, ret godt uden Anstød mod Etiketten kan skrive til en Herre, om det ogsaa var en ung Herre. Men hvad Dem angaar, er De jo i det sidste Aar blevet 10 Aar ældre, og maae altsaa nu være en 5 a 36 Aar, og det er dog en ret antagelig Alder.« Den aldrende sygelige gouvernante var 25!

Andersen havde dog alt for meget på hjerte til at skrive kort. Så snart han havde pennen i hånden, blev han gre-

bet af øjeblikket. Fra Italiens- og Sverigesrejserne blev hans lange breve ofte kladder til rejsebøgerne. Fra Rom bad han hende engang om at skrive sig et langt brev, adresseret til »Cafe Greco, Roma«. Jette Hanck kunne ikke forestille sig, at den korte adresse var nok, men hun gjorde som han sagde og havde den glæde, at han modtog det og straks svarede: »Deres Brev har været mig en kær Overraskelse. Jeg faar nu ikke mange Breve.«

Henriette Hancks liv var stille og begivenhedsløst. Hun boede hos forældrene hele livet. Men gennem Andersen fik hendes tilværelse nyt indhold. Hun stiftede bekendtskab med fru Læssøe, en af hans kloge moderlige veninder i København. Odense og hovedstaden lå dengang langt fra hinanden, så de sås meget lidt, men udvekslede til gengæld hjertelige breve og hilsener, der ofte drejede sig om deres kære Andersen. Mindre begejstret var hun for H.C.Andersens anden jævnaldrende veninde, Henriette Wulff, som havde det fortrin frem for hende at være nærmere digteren og dele flere interesser med ham. Instinktivt følte Jette Hanck, at hende kunne hun ikke hamle op med. Hun vidste også, at digterens breve til hende selv, adresseret som de var til at cirkulere i familierne Hanck og Iversen, ofte ikke var så fortrolige som dem, han skrev til Jette Wulff. Andersen spillede lidt op til hendes jalousi, når han skrev om sin københavnerveninde. Så svarede Jette Hanck: »Lad mig nu snart høre fra Dem; at faae halv saa ofte Brev som Jette Wulff fik i Sommer, forlanger jeg ikke; hun er jo, om end ikke en ældre, saa dog en nøjere

Bekjendt af Dem end jeg; men lidt oftere end Jette H. har faaet i den senere Tid ønskede jeg nok.«

Sammenlignede hun sig med den mere sofistikerede Jette Wulff, følte hun, at hun kom til kort, for digteren og frøken Wulff havde rejseglæden tilfælles. Hvad skulle hun egentlig fortælle digteren fra sit begivenhedsløse liv i Odense, som kunne interessere ham? Det var et problem for hende, at hun var bange for at kede ham: »Det var saa smukt af Dem saa hurtigt at besvare mine sidste Linier, at det gjerne kunde have fortjent øjeblikkelig Gjengæld. Men hvad skal jeg egentlig skrive om, der kan have nogen særdeles Interesse for Dem? Det bevægelige Hovedstadsliv, tusinde Ting kan give Dem Stof til skriftlig Meddelelse, mens mit Liv frembyder saa aldeles intet, der er værd at optegne.«

Men snart fløj pennen over papiret, og hun fortalte løst og fast om alt, hvad der faldt hende ind. Var hun først i gang, havde hun svært ved at slutte, for når pennen havde beskrevet siderne, løb den videre ned langs kanterne og standsede først, når der ikke var så meget som en centimeter hvidt papir tilbage. Først og fremmest kommenterede hun hver detalje af hans brev. Dernæst skabte hun en løbende kontakt ved at fortælle om familiens liv, der altid interesserede ham. Ikke blot fulgte hun desuden ivrigt med i det københavnske åndsliv, hun inspireredes også af Andersens valg af yndlingsforfattere.

Især var han i 1830'rne optaget af den i samtiden meget populære Edward Bulwer, i 1866 adlet som Lord Lytton. 14.januar 1832 skriver han: »Af nye Bøger vil jeg tage mig

den Frihed at gjøre Dem opmærksom paa en Forfatter De ikke kjender, men som vist vil interessere Dem; see at faa Fingre paa hans Romaner, han er en Englænder og hedder Bulwer.« Det viste sig desværre at være umuligt at fremskaffe Bulwer i Odense, men til alt held holdt interessen sig, og ti år efter begejstres de begge over romanen *Nat og Morgen*, hvor digteren gør opmærksom på en naturbeskrivelse i bogen, der minder om Bregentveds have.

Da Kierkegaards *Enten-Eller* i 1843 blev udgivet under pseudonymet Victor Eremita, var Jette Hanck allerede 19.maj parat til at meddele digteren indtrykkene af sin læsning: »Jeg har med saa spendt Opmærksomhed som det har været mig muligt læst den fra først til sidst, og især første Halvpart af anden Deel har tiltalt mig ubeskriveligt. Hovedtendentsen troer jeg er Beviset for hvorledes al æsthetisk Skjønhed tilintetgjøres uden den ethiske Grund, jeg har altid havt en sikker Følelse af denne Sandhed...«

Men mon ikke begge parters største fornøjelse var at diskutere den flittige digters egne produkter? Som Andersen er det naturlige centrum i hendes breve, er det først og fremmest hans digterværker og hans succes, der interesserer hende. Når han havde brug for det, var Jette den medfølende, søsterlige veninde, der gav ham sympati og omsorg, og som kærligt fulgte ham i tankerne, når han var syg eller følte sig forfulgt af sine kritikere – måske begge dele! Men noget hængehoved var hun ikke. Et fødselsdagsbrev 30.marts 1836 er en herlig blanding af omsorg og spøg: »Er De nu rask gode Andersen? Jeg haaber det! Paa sin Geburtsdag maae man ikke være syg, den er jo en

Glædesdag; gid De maae tilbringe Deres ret behageligt, være rask, munter og elskværdig, det Sidste vil jeg især ønske for Deres Omgivelsers Skyld; jeg troer iøvrigt at det er meget svært at være elskværdig paa sin Geburtsdag. Hvad mig angaaer, saa har jeg nu et særdeles Genie for denne Ting; hvem veed om De i saa Henseende staaer saa højt som jeg.«

»Min inderligste Tak for Deres søsterlige Sindelag imod mig!« skrev han tilbage. Intet glædede ham mere end at mærke, i hvor høj grad Jette interesserede sig for hans ve og vel. Det havde han allerede følt i forbindelse med skuffelsen over Riborg Voigt. Derfor mener han også, at hun vil nyde at blive delagtiggjort i hans nye personlighed, den han har erhvervet sig under opholdet i Italien. Den fortrykte desperado fra for to år siden er erstattet af en kommende romanforfatter, som tilmed interesserer! Således lyder i november 1834 de muntre toner fra København:

»Forleden var der Digterselskab hos Collins: Hertz, Heiberg og Jeg vare de Fremmede. Heiberg var vittig, Herts døv (men ungdommelig) og jeg var moersom. Ja De kan ikke troe hvor jeg har taget mig op. Er De ikke nysgjerrig derefter? – Vil De høre et Par Domme om mig? Fru Læssøe siger: 'Han har faaet Menneskekundskab; han kan spille med største Natur den Aabenhjertige, men han fortæller dog kun hvad han vil. – Jeg forstaaer mig ikke rigtig paa ham!' – Den gamle Collin siger: 'Jeg troer virkelig han er blevet en ganske solid Fyr, men de gamle Manerer har han ikke lagt af.' Fru Drewsen og Luise forsikkre:

– 'Han er blevet ellevild og overgiven, kaad i høieste Grad; men dog saa adspredt, saa forunderlig, man veed dog ikke ret hvorledes han har det!' Hvad troer nu De om mig?«

Jette må give fru Læssøe ret: tilsyneladende åben og ærlig, men alligevel aldrig til at blive klog på. Dog efter at hun har forelagt spørgsmålet for alle derhjemme, gætter de med på årsagen til den lykkelige forandring (brev 31.december): »Det er det sydlandske Liv han har tilegnet sig! mener Een: 'Hans Helbred er stærkere, det har ogsaa givet hans Aand mere Kraft!' siger en Anden. 'Han har foræret sin Paraply bort,' tror en Tredie.« Jo, Andersens evne til at placere sig i centrum var uovertruffen.

Men selve denne selvbeskuelse og centrering om sin egen verden medførte, at han sjældent besvarede sin venindes spørgsmål. Denne ubalance i korrespondancen opfattede Jette Hanck naturligvis som et handicap.

»Jeg vilde gjerne spørge Dem om en Ting, naar jeg kunde vente at De vilde svare mig derpaa, thi det hører ikke til de fleste Herrers og slet ikke til Deres Natur at besvare et Brev, jeg har i min hele Brevsamling fra Deres Haand kun to Breve, som jeg betragter som et Svar, ellers fortæller De bestandig nye Ting. Det kan nu De, som hører og seer saa mange interessante Ting gjøre; men jeg hvis eensformige Omgivelse frembyder saa lidet at meddele maa altid tage min Tilflugt til de Tanker og Følelser der under Brevskrivningen paatrænger sig mig og – jeg veed ikke – det er tidt ikke godt. Det gjør naturligvis at De maae kjende mig meget bedre end jeg kjender Dem, det sætter mig ofte i Forlegenhed at De ikke staar klar for mig.«

Den omstændighed, at Andersen sjældent svarede direkte på Jette Hancks spørgsmål var årsagen til en uoverensstemmelse, som gik hende meget på. Indtil 1836 havde hendes far, adjunkt Hanck, været redaktør af Fyens Avis, men blev derefter afløst af Ove Thomsen, som hidtil havde redigeret et andet Odense-blad. Når Henriette Hanck modtog breve fra København med nyheder, der egnede sig for avisen, var det en fast aftale, at redaktøren måtte benytte dem. Thomsen fik nyhedsstof, Andersen fik omtale. »Giv det til Thomsen,« fik Jette at vide, når Andersen havde skrevet et referat af festen for Thorvaldsen i Studenterforeningen 1838. »Lad Thomsen læse dette Brev,« hed det, da digteren havde skrevet om Frederik VIs død 3.december 1839. Det var altså en fast aftale, at direkte nyhedsstof i Henriettes brev skulle videregives til offentliggørelse i Thomsens avis. Hvis det ikke var tilfældet, understregede Andersen det med mange formaninger: »Dette maa under ingen Omstændigheder trykkes!« At der i virkeligheden var tale om en vis magelighed fra digterens side ved bare at overlade finsorteringen til hende, tænkte hun måske ikke direkte over.

Men den beskedne Jette Hanck var øm om sine breve og brød sig ikke om at dele dem med offentligheden. På den anden side ville hun ikke gøre digteren imod. Da det uundgåelige skete, at hans instrukser var ikke klare nok, gik det galt. På vej til Orienten i 1841 sendte han hende et langt begejstret rejsebrev, som han havde skrevet på vej gennem Tyskland og Østrig til Italien. Dette videregav hun, dog ikke uden skrupler, til Thomsen, som havde bedt

hende om at ekstrahere, hvad der egnede sig for offentlighedens øjne. »Men,« skrev hun til digteren, »jeg sendte ham hele Brevet; jeg forstaar mig ikke paa at extrahere, og det indeholdt jo ingen Hemmeligheder, ikke en eneste Personlighed eller Sligt.« Altså ikke noget, der viste særlig personlig interesse for hendes liv, desværre, derfor kunne det lige så godt trykkes i avisen! Alligevel var hun i tvivl. »At meddele andre Folk mine Breve, det er mig hjerteligt imod; det har ogsaa denne Gang kostet mig Overvindelse, skulde det nu ikke være Dem med, vil det ret gjøre mig ondt.«

I sit svarbrev fra Rom kommenterede Andersen ikke Henriette Hancks overvejelser, men nøjedes med at sende en venlig hilsen til Thomsen og hans frue. Jette var lykkelig over det lange brev fra digteren: »Jeg læste strax Deres Brev to Gange igjennem; men saa fik Thomsen det ind, og jeg har endnu ikke faaet det tilbage.« Om aftenen var artiklen i avisen, og Jette fik sit brev igen. Hun skrev dagen efter begejstret: »O hvor Deres Liv dog er Poesi for Øieblikket; det er, som om jeg aandede i en ny Verden, medens jeg læste Deres Brev.« Lidet anede hun, hvor meget hun i den følgende tid skulle græmme sig over Thomsen, Andersen og sig selv.

For hvem andre end Collinerne rykkede nu ud og tog afstand fra artiklen! Da Andersen var ankommet til Athen, lå der brev fra far og søn. Den gamle Collin var ærgerlig over, at Thomsen havde været indiskret, mens Edvard udtrykte sig meget skarpere: »Den i Deres Brev omtalte Correspondent i Fyen skulde have nogle Prygl; de fyenske Aviser levere lange Udtog af Deres Breve til ham,

paa den fadeste Maade fremsatte, saa Folk naturligvis gjøre Nar deraf; hvad synes De f.Ex. om følgende Passus: 'Dronningen af Spanien ligner meget en vis Dame i Kjøbenhavn.' Andersen havde skrevet: 'Nytaarsdag var jeg i det sextinske Kapel, og her saae jeg Dronning Maria af Spanien (der har en paafaldende Lighed med Komponisten Hartmanns Kone).' Det der fik Collinerne til at reagere var Thomsens malplacerede diskretionshensyn, idet han valgte ikke at nævne fru Hartmann ved navn.

Var der noget, som bragte Andersen i harnisk, var det udsigten til at blive latterliggjort. Han skrev omgående til Edvard Collin: »Hvad min fyenske Correspondent angaaer, da siig til Deres Fader, at jeg blev lynende gal; og det især fordi jeg herfra Athen har skrevet endnu et Brev, der altsaa ogsaa træder naragtigt op i Hjemmet. Jeg skylder mig selv at fortælle, hvor lidt eller hvor meget jeg har vidst af det Hele. I Odense har jeg ingen skrevet til uden Jomf.Hanck, hun har faaet to Breve fra Rom; da det sidste var afsted, fik jeg et Brev fra hende, hvori hun bad mig ikke være vred, fordi hun havde ladet Ove Thomsen læse det.« Han forklarede nu om Jette Hancks skrupler, og om sin egen ærgrelse, som han dog ikke rettede mod Jette.»Jeg fik et Brev fra Fru Læssøe, og hun sagde mig, at Jomf. Hanck var saa lykkelig for mine Breve, og at jeg maatte skrive hende til, thi hun var saa svag, at jeg maaskee ikke fik hende mere at see...Det er min Feil. Jeg skrev som sagt senere fra Athen, og dette venter jeg nu er traadt op som de øvrige, men hiint Brev skal ogsaa blive det sidste, som kommer til Fyen, uden at jeg holder en lille Tale.«

Inden han sendte dette brev til Edvard Collin havde han dog givet sin ærgrelse luft ved at sende Henriette Hanck en lille seddel gennem fru Læssøe. Her skrev han kort om sin rejse og omtalte desuden den ulykkelige historie som »en anden Sag, der laae mig paa Hjertet.« Henriette Hanck blev aldeles fortvivlet. Ikke blot følte hun sig ydmyget ved gennem en anden at modtage hans misbilligelse. Men hun gentog, hvor pinligt det var at skulle gøre sine breve til offentlig ejendom. Desuden havde hun jo direkte spurgt Andersen om hans syn på sagen og ikke fået svar. »Da jeg igjen skrev til Dem... bad jeg Dem paany at sige mig, om det var Dem imod, at han benyttede Deres Breve. Hvorfor fik jeg ikke *aabent* Svar paa mit aabne Spørgsmaal! Bliv ikke vred, kjære Andersen, det var en *utidig Skaansel.* Jeg maatte jo af Deres Tavshed, af Deres venlige Ord til Thomsen slutte, at det ikke var Dem imod!« Hun troede desuden, at Andersen gennem Thomsens avis holdt dém underrettet, som han ikke nåede at skrive til. »Men de indbildske Kjøbenhavnere gjøre jo alting fra Provinsen latterligt!« Historien gik hende på i lange tider, og hun kom gang på gang tilbage til den for at forklare sig og berigtige sin handlemåde. »Jeg kan ikke taale, at nogen af mine Kjære har noget imod mig, De veed ikke, hvor jeg lider derved. Men De er jo heller ikke vred, ellers havde jeg ikke faaet Deres sidste herlige, underholdende Brev.« Andersen havde nemlig for at bøde på sine bebrejdelser sendt hende et langt brev fra karantænen i Orsova.

Trods denne prøvelse holdt venskabet, selv om de begge havde svært ved at slippe den. Så sent som i 1846,

da han havde fortalt Henriette Hanck om al den virak og venlighed, han var blevet mødt med ved arvestorhertugen af Weimars hof, tilføjede han ubarmhjertigt: »Jeg fortæller Dem alt dette; var De i Odense, da skrev jeg det neppe, thi da vilde jeg være bange for, at det paa en anden eller 3die Haand kom i Thomsens Avis; nu er jeg rolig, mit Brev lader De jo kun Deres Nærmeste læse og sørger for, at ikke et Ord bliver trykt.«

Henriette Hanck svarede ham ganske stolt, at hun havde sagt til sig selv: »Ere de hjertelige Ord, den fortrolige Meddelelse, som A.s Breve indeholde, ligesaa villigt skrevne for enhver Anden, ere de et Fællesgods, som han ligesaa gjerne tilkaster enhver Anden, saa lad ham gjøre det; saa skal han idetmindste see, at det ogsaa er mig ligegydigt... ikke sandt, kjære Andersen, De er saa ædelmodig ikke oftere at omtale det. – At det nogensinde kunde skee mere, behøver De dog vist ikke at frygte for; det bedrøver mig altid at tænke tilbage derpaa.«

Det var sidste gang det ømtålelige emne blev berørt mellem dem. Kort tid efter døde Henriette Hanck 39 år gammel. Hun nåede ikke at få hans svar.

Andersen havde en kategori af korrespondance til sin veninde, de såkaldte »forretningsbreve«. Heri udbad han sig oplysninger af topografisk eller historisk art, som tilfældet var med *Kun en Spillemand*, der delvis foregår i Odense. Hun gjorde det naturligvis gerne, men var samtidig på vagt over for hans udtryksform, der både kunne være tankeløs og taktløs. Engang affyrede hun denne salut: »For et

Par Aar siden sagde Digteren Andersen en Dag i Tolderlund, at han kun sjælden og ugerne skrev Breve, da det dog i Grunden var at spilde sine gode Ideer, dengang ville den Oeconomi slet ikke ind i mit Hoved, og endnu mindre i mit Hjerte, jeg syntes ikke at det kunde kaldes spildt hvad der modtages med Glæde af ens Venner, og saaledes modtager jeg altid mine Venners Breve! – nu er jeg blevet klogere end dengang og har derfor iaften da jeg begyndte mit Brev lagt et Stykke Papir ved Siden, hvergang der nu falder mig en lidt mere end almindelig Ide ind, sparer jeg den fra min Epistel til Dem og fører den over paa Papiret, jeg vil samle dem alle til jeg næste Gang tilskriver Fru Læssøe.«

Dette vittige, raffinerede drilleri var Jette Hanck en mester i, og det har gjort sit til at holde digteren i ånde.

Andersen havde nok heller ikke nødig at være karrig med sine ideer, for ikke blot vrimlede de ud af hans hoved, de havde også mange formål for ham. De skulle skabe en uundværlig kontakt til andre mennesker og vække interesse og sympati. Hvad skulle han, ene i verden, have gjort uden den varme og ømhed, det faldt hans veninder så let at give deres kære digter? Ydermere var hans egentlige eksistens grundfæstet i sproget, hvor han kunne boltre sig som ingen anden. Ideerne var langt fra spildt, ja brevene fungerede som en slags idebank med depot i dagbogsnotaterne til hævning straks eller senere, når de gennemarbejdedes og omskabtes til litteratur. Brevet til Jette Hanck 10.marts 1834 med den eventyrlige skildring af Vesuvs udbrud og sejlturen ind i den Blå Grotte må have

været en oplevelse for hende. Tilmed drager han hende med midt ind i hurlumhejet. »Gid jeg kunde skildre Dem Carnevallet i Rom, hvorledes Gaden var en Maskeradesal, hvorledes der haglede Confetti og Blomster ned. – De vilde Heste der løb for os... Gid De kunde flyve med mig over Albanerbjergene, hvor Sneen faldt...« Skildringen af Vesuvs udbrud og grotten blev sendt hjem til forskellige interesserede for til sidst at genopstå i *Improvisatoren.*

I begyndelsen af 30'rne brugte han megen tid og energi på at oversætte tyske og engelske digte, foruden bearbejdelsen af franske og engelske romaner for scenen. Det fik Jette Hanck til at undre sig: »Siig mig ellers hvorfor De med Deres Riigdom af Ideer, og det af originale Ideer, paa den senere Tid oversætter saa meget?« På det spørgsmål undlod digteren at svare. For at gøre sig kendt som teaterdigter – det han helst ville – og leve af sin produktion blev han nødt til at være myreflittig.

Rejserne i 1830'rne formede ham og gav ham stof og inspiration som digter. De betød også, at han blev kendt i udlandet. Listen over digterværker i denne periode er lang: Rejsebogen *Skyggebilleder af en Rejse til Harzen* 1831, *Levnedsbogen* og *Fantasier og Skizzer* 1832, *Samlede digte* 1833. I 1835 kom det endelige gennembrud med *Improvisatoren* og to hefter med *Eventyr, fortalte for Børn*, hver med fire eventyr. I 1836 romanen *O.T.*, i 1837 et tredie hefte med eventyr og romanen *Kun en Spillemand.* Ikke at forglemme hans vaudeviller og teaterstykker.

Allerede 1838 oversattes hans romaner som nævnt til tysk, hvad der fik stor betydning. Gennembruddet i Tysk-

land var begyndelsen til hans internationale berømmelse og til en enorm popularitet i nabolandet. Han oversattes til svensk og hollandsk, fik i 1837 sin første biograf i den franske digter Xavier Marmier, hvis artikel hurtigt oversattes til tysk og russisk og derved sikrede hans navn udbredelse. Overalt begyndte nu portrætmalere at dukke op i berømmelsens kølvand. Han blev malt og tegnet og var dybt optaget af at kommentere fejl og ligheder. Billederne blev mangfoldiggjort, og snart kunne han til sin henrykkelse se sit portræt i boghandlernes udstillingsvinduer, især i udlandet. Det medførte også at medrejsende i tog og postvogne i stigende grad genkendte ham. Malerne bidrog i denne periode til at gøre ham berømt.

Kopierne blev naturligvis også sendt til Henriette Hanck og hendes familie, som måtte kommentere dem og i det hele taget have del i hans popularitet. Når hans udseende ikke vederfaredes retfærdighed, våndede han sig, som da C.A.Jensens fine portræt, malt 1836, af en plattenslager forvandskedes og solgtes for fire skilling som bilag til et magasin. »Jeg er et Uhyre,« skriver han. Dog er han ærlig nok til at indrømme det søde med det sure, for han fortsætter: »Alligevel morer det mig, at jeg er i et Folkeblad, og altsaa dog lidt populær. Bed Hempel om at skaffe Dem det Nummer, hvormed mit Portræt følger for 4 Skilling. Min Værtinde har det paa sin Væg, og Tjenestepigen i sin Kuffert.«

Den dybe nød, han i sin pure ungdom havde lidt, var efterhånden blevet afhjulpet, men hans myreagtige flid op gennem 1830'rne fortæller om de økonomiske problemer,

C.A.Jensen (1792-1870) havde i 1836 selv bedt om at måtte male H.C.Andersen, som blev meget tilfreds med sit ansigt. Det blev udstillet i Kunstforeningen samme år. I den anledning skrev digteren til Jette Hanck: »Damerne sade paa Stole rundt om med Kikkerter, og saae paa Digteren, der virkelig der seer høist genial ud!« Billederne af ham i disse år blev mangfoldiggjort og bidrog til hans voksende popularitet.

der stadig forfølger ham. Det afslørede han dog ikke for sin veninde, tværtimod. I et brev 19.januar 1836 fremstiller han sig selv i et lykkeligt øjeblik: »Ingen Vinter er gledet saa rolig og lykkelig hen som denne. Improvisatoren har skaffet mig en Agtelse hos de Ædleste og Bedste, Mængden selv har faaet mere Ærbødighed, Nærings Sorger kjender jeg Gudskee Lov ikke til og jeg har i den senere Tid ordentligt kunde gjøre mig Livet behageligt – Blad Udgiverne sende mig Blade, Reitzel Bøger og Kobbere; saa sidder jeg i brogede Tøfler og Sloprok med Benene i Sophaen, Kakkelovnen snurrer, Maschinen synger paa Bordet og Røgelsen gjør godt. Jeg tænker da paa den fattige Dreng i Odense, der gik med Træsko, og saa bliver mit Hjerte blødt og jeg velsigner den gode Gud!«

Men fattigdommens år varede til 1838, et år, som til

gengæld bragte godt nyt på mange fronter. Af Kongen tildeltes 200 specier årligt i offentlig digterapanage, og dermed var hans økonomiske kvaler endelig nogenlunde overstået. »Jeg var opfyldt af Taknemmelighed og Glæde!«, skriver han i *Mit Livs Eventyr*, »jeg behøvede nu ikke, som jeg saa tidt tidligere nødtes til, at maatte skrive for at leve; jeg havde nu, i mulige Sygdoms Tilfælde, en sikker Hjælp; jeg var mindre afhængig af Menneskene om mig! – Et nyt Afsnit i mit Liv begyndte!«

Han begynder at føle sig »paa Bølge«, som han kalder det i et brev 1.februar 1839. »Om det kommer fra min Over-Erkendelse udenlands, eller fra de Penge jeg giver til Skræder og Haarskjærer veed jeg ikke.« Endelig er hans eventyr ved at blive opdaget, for Johanne Luise Heiberg og skuespilleren Phister er begyndt at fortælle dem fra Det Kongelige Teaters scene! De beder ham ligefrem om at finde på nye til dem, og han skriver da til fru Heiberg eventyret *Svovlstikkerne*, »der skal være meget satirisk.« Det udkom senere på året under navnet *Den flyvende Kuffert*, »et ret lunefuldt Eventyr«, fortæller han tilfreds, idet satiren gik ud over den Heibergske kreds.

I 1839, da han i glæden over sit nye hyggelige liv i Hotel du Nord skrev, hvor godt han havde det, kunne hun svare, hvor inderligt det glædede hende med alle de gode nyheder. Hun havde jo altid troet på ham. »O, seer De, det nye Aar vil Dem vel, og jeg er næsten lige saa storagtig af Deres Erobringer som De selv kan være, det smigrer min Følelse at jeg aldrig har taget feil af Digteren, men altid med Sikkerhed ahnet hvad han var og vilde blive.«

Lige fra begyndelsen havde han sendt sin Odenseveninde de nyeste digterværker og hver gang bedt hende om en kritik. Da han begyndte at skrive eventyr, var han klar over, at det var noget nyt, og særlig interessant er det, at han kommenterede sine overvejelser over for hende. Nytårsdag 1835 skriver han: »Nu begynder jeg paa nogle 'Børne-Eventyr'; jeg vil see at vinde de kommende Slægter, skal De vide.« To måneder senere nævner han igen sin plan: »Jeg har skrevet et lille Syngestykke, Liden Kirsten...Endvidere 'Eventyr, fortalte for Børn'. De komme ud i Aprilmaaned, og man vil sige, det er mit Udødeligheds Værk! Det oplever jeg nu ikke i denne Verden.«

Men det gik hurtigt, for allerede 8.maj 1835 var det første lille hefte med eventyr i boghandelen. Efter Andersens eget udsagn i *Mit Livs Eventyr* vakte det kun lille opmærksomhed. Også han selv opfattede i begyndelsen eventyrene som en bagatel. 15.maj 1838 skrev han til Jette Hanck:

»Jeg har mange smaa Eventyr; enkelte har jeg alt fortalt Fru Læssøe, men jeg er doven til at skrive dem ned.« Nummer to af de hefter, der udkom 1835, nævnes slet ikke, men 2.februar 1837 meddeler han: »En *lille* ny Bog af mig udkommer snart, maaske om 6 Uger.« Dette tredie hefte eventyr indeholdt *Den lille Havfrue* og *Kejserens nye Klæder*

Det er først i 1838 med *Lykkens Kalosker*, at han bevidst synes at kunne bruge eventyrene som led i en livsanskuelse, for nu begynder han at kommentere, hvad han har tænkt sig med eventyret: »Kaloskerne ligne meest, af Alt, hvad jeg har skrevet, *Fodreisen*, men den er modnere og har en Tendents.« Først og fremmest var det ikke for børn,

skrev han, »det er vistnok det meest satiriske, jeg har skrevet, og noget af det [mest] Phantastiske i vor Litteratur.« (10.februar)

I den følgende tid fulgte han eventyrenes skæbne og kunne glæde sig over, hvorledes de mere og mere fæstnede sig i læsernes bevidsthed. De begyndte at udkomme på tysk, men mest optaget var han som nævnt af, at skuespillerne havde opdaget, hvilken skat der her tilbød sig for dem at optræde med på scenen. Det kom på mode at læse dem op ved de dengang meget almindelige velgørenhedsforestillinger. Åbenbart gav den komiske skuespiller Ludvig Phister *Kejserens nye Klæder* alt, hvad den kunne trække, for Andersen fortalte 26.april 1839 Jette Hanck: »Phister fortalte *Keiserens nye Klæder;* han gav det saa originalt, at Folk var færdige at ligge paa Gulvet. Hele den kongelige Loge var opfyldt og i en Latter, sagde man, som man aldrig havde seet det stærkere.«

Henriette Hanck var fuld af begejstring over eventyrene. *Den uartige Dreng* fandt hun uhyre komisk, »'Storkene' er allerkjæreste; men 'Den flyvende Kuffert' er saa vittig... 'Paradisets Have' er saa poetisk og smuk.« Af fru Læssøe, der havde hørt digteren læse *Tommelise*, havde hun fået at vide, at det var saa allerkjæreste, at hun længtes efter, at det skulle blive trykt. Allerede i februar 1836 havde *Den lille Havfrue* været nævnt imellem dem. Dette eventyr var Jette Hanck særlig forelsket i: »Der er en saa forunderlig Duft over disse Arbeider, jeg kan ikke sige hvad det er; men noget guddommeligt er det vist, der maa fortrylle Alle.«

Flere år senere vender hun tilbage til eventyret: »Jeg har aldrig hørt nogen have læst *Den lille Havfrue* uden at finde den saa ubeskrivelig smuk.»

Når Andersen bad om hendes ærlige mening, gjorde hun sig stor umage, men egentlig kritik følte hun sig ikke klog nok til at give ham. Hun var jo bare et fruentimmer! Efter at andet hefte af eventyrene var udkommet, skrev hun: »Det morede mig meget at læse Deres Eventyr... De vinder rigtignok Efterslægten.« Hun kunne fortælle, at en elleveårig pige havde sagt til hende, at »det var den smukkeste Bog der var til!« *Skyggebillederne* og *Aarets tolv Maaneder* var hun begejstret for. I forbindelse med *Maanederne* havde hun lyst nok til at udtale sig om dem, når blot hun havde modet. »Jeg tror at vi Fruentimmer, i Almindelighed (og veed bestemt at det er Tilfældet med mig selv) bedømme et Digterværk efter det Indtryk dette eller hiint deri gjør paa vores Phantasi og Stemning, efter den Følelse eller Erindring det opvækker hos os; men derfor bør vi heller ikke som Mændene der vistnok see Alt med langt skarpere og klarere Blikke, tillade os nogen afgørende Dom.«

Med andre ord, mændenes klare forstandsdom var i almindeligt omdømme sandere end kvindernes mere følelsesladede meninger. Netop denne kolde kritik hadede Andersen så inderligt, at han digtede om den i *Snedronningen*. Her får den lille Kay en splint af troldspejlet i øjet. Selve djævelen var skaberen af dette onde værk.

»Een Dag var han i et rigtigt godt Humeur, thi han havde gjort et Speil, der havde den Egenskab, at alt Godt og Smukt, som speilede sig deri, svandt der sammen

til næsten Ingenting, men hvad der ikke duede og tog sig ilde ud, det traadte ret frem og blev endnu værre.«

I Andersens udlægning forsvinder den sande dømmekraft, når forstanden vinder over følelserne. Kay reduceres hos Snedronningen til en zombie, der karakteristisk kun kan huske den lille tabel, og han bliver først menneske igen, da den lille Gerdas tårer tør hans hjerte op.

Andersens veninder fandt næsten altid digterværkerne smukke og gode. Derfor havde han naturligt nok et helt anderledes trygt og varmt forhold til kvinderne. Deres domme ville han altid gerne høre. At det var Kay og ikke Gerda, der fik splinten i øjet er soleklart. Gold kritik stod mændene for.

Hårdest var disse ved hans dramatik, og netop der lå Andersens største ambition. Hans ambition var at vinde sig et navn som teaterdigter. I 1838 lagde han alle sine kræfter i et nyt skuespil, *Mulatten*, hvis op-og ned-ture nøje kan følges i brevene til Henriette Hanck. Han havde store forventninger til stykket, som skulle imødegå kritikken af, at hans værker altid handlede om ham selv. »Der er aldeles ingen Theater Stads, det er kun menneskelige Følelser, mit 'onde Blod' og mit 'ædlere jeg', som jeg lærer at præsentere sig i smidige Vers, det Stykke vil bestemme om jeg skal arbeide for Scenen eller kun som Romandigter.« Dramatiker eller romanforfatter, kun disse to virksomheder beskæftiger ham for alvor i 1838, hvor flere samlinger af eventyr allerede havde set dagens lys. Et par dage før brevet til Jette Hanck, 2.oktober, havde han sendt en ny samling på

gaden. Den indeholdt *Gaaseurten, Den standhaftige Tinsoldat* og *De vilde Svaner.*

I eventyrene kunne han digte om sig selv i alle mulige varianter, uden at den altid arvågne kritik opdagede det og bebrejdede ham det. Men at digte om en dramatisk helt som ikke lignede ham selv var vanskeligere. Han mente dog, at han havde undgået at falde i fælden med *Mulatten.* 1.februar 1839 skriver han igen om sit drama: »Nu er jeg færdig med fjerde Act af Mulatten. Der skal ikke være Spoer af Andersen i dette Stykke. Helten er saa levende, kjæk og varm, at man troer jeg har givet ham alt hvad Spillemanden og Improvisatoren manglede. Fru Læssøe, som kjærligt hilser Dem, siger at Mulatten er saa brændende, at man er nær ved at blive sveden ved at komme ham nær. Louise og Ingeborg kalde den 'ækel kreolsk'. Jeg troer den varme Himmel i Naturen og Blodet er portraitteret. Hvor jeg længes efter at faae den paa Scenen.« I begyndelsen af februar 1840 gik *Mulatten,* forsinket af Frederik VIs død, med stort bifald. »De veed det rimeligvis allerede,« skrev han 6.februar til Jette Hanck, og fortsatte dramatisk: »I de første Acter var Publikum saa gruelig stille, at jeg blev ærgerlig, selv de bedste Scener gik upaaskjønnede hen; men i fjerde Act kom der lidt sydligt Blod i Aarerne, og i femte var da endelig hele Hoben blevet tropisk, nu faldt Teppet! ja det var en Jubel.«

Stykket skaffede ham ikke blot en solid succes, men også en plads i det eftertragtede Hofparket. »Velkommen i det Grønne hos os,« sagde Thorvaldsen. Han havde efter tæppefald klappet den lidt indolente Oehlenschlæger lige ind

i ørerne. Andersen måtte dele sin lyse sindsstemning med sin veninde. 21. februar skrev han: »Vil De vide, hvorledes jeg egentlig har det, da er jeg i Grunden næstendels lykkelig, jeg møder saa megen Opmærksomhed, og Mennesker der før oversaae mig komme nu kammeratmæssig mig imøde! Mulatten har sat mig paa sine Skuldre, nu maa jeg see at komme et Skridt høiere! fremad, fremad eller døe, for paa en anden Stjerne at flyve afsted, det er min idelige Tanke.«

I oktober 1839 havde han sendt Henriette sit tredie hefte med eventyr. Samtidig hører hun nu om et nyt arbejde, *Billedbog uden Billeder*. »Den udkommer til Nytaar og skjønt jeg ikke tør kalde den mit bedste Arbeide, noget jeg dog troer den er, tør jeg dog sige, den er eet af de, som meest interesserer mig.« Han er allerede klar over, at meningerne vil blive delte. »Ja, den Billedbog vil forekomme Mængden, som en altfor broget Arabesk, men derimod synes de poetiske Gemytter en Digtsamling i Prosa.« Prosadigtet *Billedbog uden Billeder*, inspireret af Mendelsohns *Lieder ohne Worte* – og af hans kvistværelse i Vingårdsstræde 6, hvor han boede 1827-28 – blev udgivet i december 1839. Andersen havde store forventninger til sit nye værk. »Bogen kan blive en dansk '1000 og een Aften'.« Foreløbig bestod den kun af 20 aftener. To af billederne, der havde Frederik VI som emne, måtte han på grund af dennes død i december 1839 lade udgå, men han sendte dem til Jette Hanck, der fandt dem ubeskrivelig smukke. De tyve aftener blev det følgende år fulgt op af ti nye.

Når Andersen sendte nye værker til sin Odenseveninde, kunne han være sikker på et kærligt og klogt tilbagesvar. Hun var selv ikke uerfaren i digtekunsten, idet hun havde en åre, som aftvang Andersen en vis respekt. I foråret 1834 røbede hun for første gang, at hun havde skrevet nogle lyriske digte. Hun sendte dem til Andersen, som sørgede for, at de syv smådigte, der var samlede under fællestitlen *Poesiens Toner*, blev trykt i »Søndagsbladet«. »Ærlig talt – bliv nu ikke vred – de var over min Forventning«, skrev han til hende. To år senere fortalte hun digteren, at hun var i færd med at skrive en novelle, *Tante Anna*. Andersen får den til gennemlæsning i juli og siger 3.august ligeud, at han ikke ynder den genre, hun har valgt, nemlig hverdagshistorien, »hvori ingen stor Livsbrydning finder Sted«. En historie må have en romantisk duft, og den skal have en slutning, » der kan kaste en bengalsk Flamme over hele Digtningen«.

Handlingen i *Tante Anna* er spinkel. Anna får ikke ham, hun elsker, men ofrer sig i stedet for hans søn og børn. Først på hans dødsleje ses de igen, og kort efter udånder hun selv. Den uselviske Tante Anna »har maaskee selv nogle Træk af det Billede, jeg danner mig af Fru Læssøe! Ingen af Damerne ligner mig selv,« mente Jette.

Alligevel er der umiskendelige ligheder mellem Annas livsanskuelse og Jettes egen. Tante Anna finder ved at hellige sig den næste generation »den indre Fred, som kun Pligtopfyldelse giver.« 1839, året efter at *Tante Anna* var udkommet skrev Jette til Andersen: »Mine Ønsker for Fremtiden indskrænke sig aldeles til, som Tante Anna, at

leve et roligt, fredeligt Liv. Den Stilling, hun indtog, er den eneste, der passer for mine *Evner og Kræfter*, den eneste, der fra Barn af er blevet mig forestilt, at jeg vilde opnaae.« Samme stilling, at tjene en klatskilling ved at undervise andres børn, blev også Jettes lod, og lykkeligvis til stor glæde for hende.

Netop den begrænsning i søster Jettes liv var det punkt, Andersens bange anelser drejede sig om. »Jeg er ængstelig for Characteertegningen, thi De har jo ikke tumlet Dem i det vildtbevægelige Liv,« sagde han på forhånd (28.maj). Hun indrømmer da også 9.juni ærligt over for ham: »Hvad Characteerskildringerne angaae, saa bilder jeg mig ind, at Damerne deri ikke ere fortegnede; om Herrerne ere rigtigt skildrede, kan jeg ikke sige; jeg kjender i Virkeligheden ikke en eneste saa nøje, at jeg turde beskrive ham, med mindre det skulde være min egen kjære gamle Fader.«

Fru Læssøe, som skulle være modellen for den fortræffelige Tante Anna, læste nu med henrykkelse bogen uden i mindste måde at genkende sig selv, og skrev til Jette Hanck om hovedpersonen: »Anna er et stort Exempel, De har opstillet; hun er jo fuldkommen, end ikke den mindste Feil er der ved hende. Gjør det ikke Den modløs, der vil gaae i hendes Spor?« Det var også den anonyme anmelders mening i *Tidsskrift for Literatur og Kritik* (II, 1839, pp. 81-89). »Fruentimmerne ere saa forskrækkelig dydige, at man næsten føler sig for ringe til at være i Selskab med dem. I *Tante Anna* ... er alle Mennesker dydige.«

At Jette, bortset fra at give tante Anna nogle af fru Læs-

søes træk, ikke vedkendte sig bevidst at have brugt levende model, fortsatte hun med at fortælle sin digterven: »Med min gode Vilie har jeg ingen Portraiter fremstillet; skulle der alligevel have indsneget sig enkelte, saa – ja, saa maae 'Zombien have gjort det.'«

Denne humoristiske bemærkning hentydede til digtet »Det har Zombien gjort«, som Andersen havde udgivet samme år som Jettes *Tante Anna.* Zombien er af spansk oprindelse, det er »Nissen, efter Negerfolkets Tro.« Digtet fortæller om den spanske maler Murillo, der en morgen opdager en skøn Madonna malet på sit lærred. Alle hans elever nægter; det må zombien have gjort. Tilsidst afsløres det, at en negerdreng, der har holdt nattevagt i atelieret, er mester for den dejlige skikkelse. Murillo lover i sin begejstring at opfylde drengens hedeste ønske, og han beder så om, at hans far, der er slave, må blive fri. »Det har Zombien gjort,« jubler drengen.

En zombie er ifølge Meyers Fremmedordbog »en slags bussemand eller nisse (hos negrene og kreolerne) der gør ulykker.« Men i Andersens version blev ulykken til lykke, og zombien brugtes fra nu af som et mundheld i Andersens kreds.

I bedømmelsen af *Tante Anna* behøver Andersen ikke nogen zombie, hans kritik er den professionelle forfatters. Skønt Jette Hanck nok havde ventet sig kritik, må hun have ømmet sig under hans svøbe, for et par uger senere følger han sit brev op med et nyt, hvori han medlevende har sat sig ind i hendes skuffelse. »Stakkels Søster Jette, hvor gjerne vilde jeg trøste Dem, hvor gjerne sige noget

Oplivende, idet De miskjender Deres Kraft. De har, hvad Millioner ikke har, De er saa begavet, at De idetmindste deler Smerterne med de største Aander. Troer De ikke, at disse have deres søvnløse Nætter, deres Mistvivl til egen Kraft, til Verdens Dom?... Enhver Bog har, ligesom Mennesket, sin Skjæbne, ingen vide, hvorledes det kan gaae Tante Anna, har hun Lykke, da oplives De, maaskee da springer der en rigtig frisk grøn Green ud, det forudsiger jeg Dem, om De indleverede et Mesterstykke, De vilde dog have Øieblikke, hvori De tvivlede om Deres eget Værd.«

Andersen stiller sig her kollegialt solidarisk med hende. Ligegyldigt hvor erfaren eller hvor stor en kunstner man bliver, er tvivlen om egne evner dog altid til stede. Også han havde selv efter smigrende, opmuntrende ros fra fru Læssøe og Fredrika Bremer ved udgivelsen af *Kun en Spillemand* været naget af tvivl: »Hun [Fredrika Bremer] kalder min sidste Roman fuldendt... o var det sandt! men jeg tør ikke troe det! Hvorfor skulde Gud have givet mig saa meget! da er jeg utaknemlig mod ham, ikke god og uskyldig nok! De veed ikke hvilken Kamp der er i min Sjæl, tidt mistvivler jeg om alle mine Kræfter, synes Intet at have gjort eller kan gjøre, andre Tider seer jeg mit Navn mellem de levende Navne; o dette sidste er vist Selvskuffelse; som altid mit Hjertes bedste Følelse har været det.«

Som så ofte før var han tvedelt i troen på sig selv. Samtidig med at han var sikker på at være Digter, brændte han som en desperat efter at være anerkendt som sådan, men

ikke af forfængelighed, det må hun ikke tro! »Det er ikke det tomme Navn jeg higer efter, nei, jeg vil udtale hvad jeg i enkelte hellige Øieblikke selv føler, hvad Ingen, Ingen have udtalt, selv de største! der ligger som en hellig sjunken Skat i mit Bryst i Aandens Midnats Time kan den hæves, men endnu er det ikke lykkedes mig og jeg kan fortvivle ved Tanken om at det aldrig skeer,« skrev han 22.december 1838.

Jette Hancks roman udkom anonymt i slutningen af september 1838. Men fire år senere udkom endnu en roman i to bind, *En Skribentindes Datter, af forf. til Tante Anna.* Egentlig ville hun have kaldt den for *Blaastrømpens Datter.* Om den føromtalte M.V. Brun, der i sine erindringer beskrev Jette Hanck, kendte denne første titel er uvist. Men han må have mødt hende i København, da hun var flyttet med sin mor til Frederiksberggade og havde skabt sig et vist navn som »skribentinde«. Han har haft stor respekt og beundring for hende, for der er ingen brod i hans betegnelse af hende som en blåstrømpe, hvilket ellers defineres i *Ordbog over det danske Sprog* som »en spottende betegnelse for en dame, der giver sig af med litterært arbejde.«

Med *En Skribentindes Datter* havde Jette Hanck taget ved lære af H.C.Andersens kritik. Bogen skulle være romantisk, ikke en hverdagshistorie, og hun havde valgt at lade den foregå i Tyskland. Andersen fik brev om hendes litterære planer: »Skriver jeg nogensinde en Bog mere... vil jeg ikke som i *Tante Anna* hænge Gardiner op i den, eller endnu mindre, som Fredrika Bremer, lave Mad!«

Handlingen er kompliceret, men ganske original. Skribentinden Cecilie elskede som 14-årig sin 33-årige fransklærer Ambach, men giftede sig med August Werner og fik datteren Helene. Med moderskabet oplever Cecilie den sande lykke, en lykke, som Jette Hanck ikke selv kom til at opleve, men måtte nøjes med at forestille sig. Hun forblev selv skribentinden. Nu introduceres Ambachs søn Ernst, som voksede op hos sin mor og ikke ved, hvem hans far er. Cecilie lærer ham at kende som Werners nevø og fatter umiddelbart interesse for ham, og det samme gør Helene. Han er en halv generation yngre end Cecilie og en halv generation ældre end Helene, og tiltrækningen mellem kvinderne og Ernst er gensidig. I Jette Hancks romaner kaldes heltinderne forøvrigt altid for »damer«!

Helene forlover sig med sin jævnaldrende barndomsven, maleren Frits Stein, men hæver den igen i skuffelse, da Fritz en aften svigter hende for at gøre sine hoser grønne hos den forføreriske Louison. Men da han i et øjebliks vrede udfordrer den usympatiske løjtnant Morner til duel, redder Helene hans liv ved at kaste sig ind foran kården. Nogle dage senere dør hun af sårfeber, og af sorg og anstrengelse udånder også Cecilie i samme øjeblik. Ernst og hans far genforenes, og bogen ender lykkeligt med Ernsts giftermål og lykkelige familieliv.

Der er ikke meget hverdagshistorie over denne velfortalte roman, som tiltalte tidens smag for romantik og forviklinger. Spændingsmotivet med den skjulte identitet og de hemmelige følelser afsløres først efterhånden for læseren, som dog hurtigt ved mere end de implicerede personer.

Til Jette Hancks store glæde blev bogen vel modtaget. Andersen så den ligge på den gamle grevinde Danneskjolds bord, »hvor hendes Indre blev prøvet og vurderet.« Især glædede det Jette, at Collinerne havde læst den og bedt Andersen videregive deres positive dom.

Andersens mening om bogen er ikke meddelt skriftligt, for efter at Jette Hanck i 1841 var flyttet til København og de var blevet bysbørn, blev brevvekslingen yderst sparsom. Men »det var mig særdeles kjært at læse denne Anmeldelse,« skriver han til fru Læssøe om den ganske grundige omtale, der i juli 1842 havde stået i det litterærtkritiske blad *Nye Intelligensblade*. Den er muligvis skrevet af den ansete kritiker P.L.Møller, som synes, at reflektionerne »røbe et ligesaa sundt og forstandigt Blik paa Livet, som en varm Følelse og en reen Smag.« Han roser karaktertegningen og finder især skribentinden interessant. Og han slutter artiklen med en fin ros: »Bogen fortjener i enhver Henseende at anbefales til velvillige Læseres Opmærksomhed, som et «glædeligt Phænomen« i dette Aars poetiske Tørke.«

Flottere kunne det næsten ikke være. Skønt Jette Hanck forsikrer, at der intet lighedstegn er mellem hende og skribentinden, så var det at skrive jo den eneste måde, hvorpå kvinderne på den tid kunne emancipere sig. Det var dog ikke den beskedne Jettes egentlige formål. Hun havde noget på hjerte, som hun måtte give udtryk for, og det gjorde hun på trods, for hun skrev i et sort øjeblik til Andersen: »Jeg forekommer mig selv som Fruentimmer saa latterlig ved dette Skriveri.«

Men selve den omstændighed, at Jette Hanck var en kollega i digterfaget, optog Andersen og fik ham til at regne hende for mere end før. Nu er hun indviet i besværet med det vanskelige stof, »og bidrager som Leed til den store Skønhedskjæde, der binder Jorden til Himlen«. Men dertil hørte rigtignok også alle skuffelserne over de uretfærdige domme. »Har De Mod til at see Deres bedste Følelser perciflerede, Deres klareste Øieblikkes Tanker, behandlet som Dumhed og taabeligt Væv, taale Kritik af Mennesker, der staaer dybt under Dem, taale Spot og Miskjendelse... saa er De også Digter!« skrev han 16.maj 1834. Da han i 1841 forærede hende *En Digters Bazar*, var den dediceret »Til Forfatterinden af 'En Skribentindes Datter' med inderlig Hengivenhed fra Forfatteren«.

Tante Anna blev i 1845 oversat til tysk. Den var ledsaget af et forord af H.C.Andersen, hvori han dog omhyggeligt undgår at komme ind på bogens kvaliteter, men udelukkende fokuserer på forfatterinden og deres fælles tilknytning i fortiden til bedstefaderens gæstfri landsted Tolderlund. Han slutter med at sige: »For tre Aar siden optraadte hun som Forfatterinde, og Alle, hvem de Frøken Bremerske Romaner have tiltalt, følte sig grebne af den beslægtede Aand, der her aabenbarede sig uden Efterligning.«

Fra Hamburg skriver Andersen 26.november 1845 til sin veninde: »I neue Zeitung saae jeg Deres *Tante Anna* anmældt, der stod at *jeg* stillede Dem ved Siden af Frøken Bremer, men Anmælderen tilføiede at den tydske Kritik stillede Dem *over hende*. De omtales som et *ægte tydsk* Gemyt.« For at opmuntre Jette Hanck fortæller han også,

at han hos den tyske forlægger Robert Kittler så det danske eksemplar af *En Skribentindes Datter.* Da han ved, at hun er dygtig til tysk, tilføjer han »See til at De kan forekomme ham og faae Deres Oversættelse solgt *thi endnu har Kittler ingen Oversætter.*«

Selv havde han en samling eventyr liggende til oversættelse på Kittlers bord med illustrationer af den tyske tegner Otto Spechter. »De til Sneedronningen og til Hyrdinden og Skorstensfeieren ere mesterlige«, slutter han. Tidligere havde han kunnet glæde sig over succes'en med eventyrene og romanerne, som netop nu blev oversat til tysk, over den forbedrede økonomi og den stigende berømmelse.

Allerede på sine første rejser havde Andersen lært af de kunstneriske personligheder, han havde mødt. I Tyskland havde han opsøgt sit ideal, den romantisk-fantastiske digter Ludwig Tieck, og var blevet ven med Heinrich Heine, som på afstand havde skræmt ham med sin dæmoni, men hvis skønne melankolske digte om forsmået kærlighed han følte sig i slægt med. Den tyske romantiske digter Adelbert v.Chamisso kendte ham allerede, skriver han til Jette Wulff i forbindelse med mødet mellem dem. Chamissos historie om Peter Schlemihl, der mister sin skygge, var en medvirkende inspiration til eventyret *Skyggen.*

For den musikinteresserede H.C.Andersen var det en oplevelse i Hitzing at se Johann Strauss d.Æ. »Det var en Mand paa omtrent 30 Aar, meget levende, han var lutter Bevægelse i det han førte an og de brune Øine stirrede ud i Toneverdenen han skabte,« fortæller et dagbogsnotat 6.juli 1834.

Men han opsøgte på alle sine rejser berømte kunstnere og kendte således flere af sin tids berømtheder end måske nogen anden dansker har gjort. Ingen med et navn var ham fremmed. På sin store Orientrejse fra 1840-41 bliver han venner med komponisten Felix Mendelsohn. I Rom omgås han med de danske malere Martinus Rørbye, Konstantin Hansen og Albert Küchler. I Athen besøger han arkitektbrødrene Christian og Theophilus Hansen, som guider ham rundt. Christian Hansen viser ham sin universitetsbygning og tegner ham senere. Hjemme i København igen bliver han bekendt med salonløven Franz Liszt. Han hører den norske violinist Ole Bull spille ved en koncert og skriver udførligt til Henriette Hanck om det voldsomme indtryk, denne kunstner gjorde på hans modtagelige sind: »Stundom hvislede det, som smaa Ildslanger fra Violinen, saa dandsede Buen saa lystig, jeg syntes at være til et Bondebryllup og Satan stod bag Brudgommen og lo, mens Bruden græd blodige tunge Taarer. Oh, hvad Bull maa have lidt i denne Verden, følt og atter følt, før det saaledes kunde flyde fra Hjertet ud af Fingerspidserne.«

Hvilken modsætning var der ikke mellem hans og den stille Odense-venindes tilværelse! Tilmed var Jette Hancks liv på grund af hendes svagelige helbred ofte truet. Hun taler om sine rheumatiske smerter og sin pinefulde nervegigt, som til tider ledsages af feber. Hun kunne være syg i måneder ad gangen og måtte finde sig i ikke at komme uden for en dør. Når hun havde det sådan, kunne hun regne med sin følsomme digtervens sympati. Lige

omvendt var det jo med Andersens livskurve, som til trods for mange vanskeligheder og et svingende humør i 1830'rne var direkte opadstigende. I løbet af de ti år, hans væsentligste brevveksling med Henriette Hanck varede, skete der større forandringer i hans liv end i de 35 år, han havde tilbage. Fra fattigdom og modløshed kom han ind i relativ økonomisk tryghed, fra ukendt blev han berømt, fra begyndelsens mere eksperimenterende digterværker fandt han sin stil.

Men prisen for at frigøre sig som kunstner havde været høj. Kampen mellem det virksomme og det forsagte sind forfulgte ham til hans død. Fra at være ung, forelsket og håbe på social opstigning i familiære forhold fandt han ensomheden og fik det første varsel om sin største plage, tandpinen, ved i 34-års alderen at miste sin første fortand. Dette tab, som tog hårdt på ham, skete omkring den tid, hvor han fejrede den triumf, han måske mest længselsfuldt havde set frem til: den vellykkede opførelse af *Mulatten* på Det Kongelige Teater.

I begyndelsen af 1840'rne begyndte Andersens egentlige stormløb opad mod berømmelsens tinder. Da han i 1841 var vendt hjem fra sin Orientrejse, fortalte han Jette Hanck om den overvældende modtagelse han havde fået på højeste sted: »Den første Dag, jeg indtraf, var jeg allerede hos Kongen, jeg vilde kun mælde min Ankomst, ventede ingen Audiens, men Kongen lod mig sige, at havde jeg Tid at vente, da ønskede han at see mig; jeg ventede da, og ventede til den var over tre, uden at komme ind; saaledes gik den Dag... Den 3die Dag fik jeg

Audiens hos Kongen... saa havde jeg den Ære at kaldes til Dronningen, saa til Juliane, saa til Caroline...« Over for dette snobberi var Jette Hanck helt kold. Hun svarede kun med en sætning: »At De har været opfordret til Besøg hos alle de Kongelige, interesserer mig, hvis det interesserer Dem.«

Netop fordi hun beundrede og holdt så meget af digteren, kunne hans evindelige selvoptagethed tirre hende. Den stadige spejlen sig i andres øjne, i kongelige personers, grever og baroners, og hans anglen efter bifald og ros forekom hende utålelig. Navnlig faldt hans kritikløse beundring for hertugelige tyskere hende for brystet.

En gang havde Andersen under et besøg i Tolderlund pralet med sine fine bekendtskaber, hvad der havde fået hende til at kalde ham arrogant. Ved nærmere eftertanke var hun bange for, at hun havde gjort den sensible digter vred og skrev nogen tid senere, at hun ikke havde ment det så slemt. Men derefter fortsatte hun på sin kloge stilfærdige måde: »Hvad jeg her har skreven, skal ingen Undskyldning være; De troer vist, at jeg har villet bede om Forladelse? Nej, nej, lad mig have den Glæde at være lidt trodsig, det hører dog i Grunden til min Characteer.« Hun tilføjede senere ud af sin livsvisdom: »*Det er ikke klogt* at bede om Tilgivelse; har man gjort det nogle Gange, er man siden (selv blandt de bedste Mennesker) *altid* den, der har Uret, det har min Forstand ofte sagt mig; men det er mig vigtigere at tilfredsstille mit Hjerte.«

Visse af hans egenskaber kunne hun ikke bare sig for at gå i rette med. 1.april 1838 havde han skrevet til hende:

»O, jeg fortæres af Ærgjerrighed.« Denne lidenskabelige tilståelse giver hende 23. April anledning til med en bemærkelsesværdig retorik at tegne et portræt af en uudholdelig personlighed, den rendyrkede forfængelighed. Derefter adskiller hun Andersens tørst efter udødelighed, – som hun ved er målet for hans egentlige higen, – fra denne forfængelige person ved at sige, at sådan er Andersen ikke.

»Den virkelig ærgjerrige er i mine Tanker et meget ulykkeligt, men ogsaa skrækkeligt Menneske, fordi den højeste Grad af Egoisme er ham egen... Hvem der ikke hylder ham er hans Fiende... Gjenstanden for hans Kærlighed er ham ikke et Væsen, hvis Lykke han vil skabe og derved selv være lykkelig. Kjærtegner han et Barn, er det ikke, fordi han har Følelse for det; men fordi han vil vinde dets Forældre, der kunne være ham til Nytte. Hans Stolthed, der i Begyndelsen ledsagede Ærgjerrigheden, er borte, naar han ved et lavt Smigreri eller en krybende Opførsel kan stige nogle Trin opad... Ingen holder af ham, hans Venner forlade ham efterhaanden, og i sin Dødsstund har han ikke et trofast Hjerte at hvile sit Hoved til, og kun en leiet Haand tillukker hans Øine... Nej, De fortæres ikke af Ærgjerrighed kjære Andersen. De har ikke stødt Deres Venner fra Dem, vi holde jo Alle saa oprigtigt af Dem.« Lidt ængstelig slutter hun: »Vær ikke vred paa mig, om jeg har udtalt mig for frit, *tilgiv mig det*, og vær god imod mig; det har jeg før været mod Dem.«

Forfængeligheden var jo i sidste instans en følge af hans umættelige behov for anerkendelse. Han havde altid anset

sig selv for grim. Så snart han fik råd, gik han i gang med at forbedre sit udseende. I 1839, efter at digterapanagen havde vendt hans liv til det bedre, dyrkede han sin fremtoning med samme lidenskab som *Mulatten.* Det hang nøje sammen med den position, han var ved at opnå. Det gav selvsikkerhed at være godt klædt, klæder skaber folk. Efter at have fortalt Jette Hanck om sine skriverier fortsætter han:

»Det som ellers meest interessere mig i denne Tider er en Mackintosch, jeg har faat og en elegant Vinterfrakke; denne Vinter er den først[e] jeg træder op som et Menneske. Jeg er blevet udstoppet og pudset saa jeg ordentli er smuk, jeg er en 'dandy'. Opogned af Østergade maa man og 'Digteren er jo slet ikke styk!' sige Damerne, og det nydelige Damer. De puffe hinanden i Siderne og gjøre Øine – ja, jeg maa nok snart, som von Thybo, have Folk til at sige noget ondt om mig. – Dette er den første Sommer og Efteraar, jeg ret har følt mig tilfreds her hjemme; jeg morer mig, som om jeg var ude, jeg er kommet til Klarhed med mig selv og Verden og saa faaer Alt et sikrere Udseende, et roligere Lys... I denne Tid er jeg i Mode, jeg troer det er den Usynliges Lykke, og Forventningen om Mulatten, som ansporer Folk, mine mange Smaavers holder dem i Aande nok sagt, – jeg er lidt i Mode, og min Frakke er ogsaa efter første Mode.«

Hidtil havde han levet af ånd og ånd alene. Nu ville han nyde sin position og følge den op med lidt elegance. Men Jette Hanck forstod ikke, at han ville se ud som andre, i hvert fald på facaden. Hun havde meget mere lyst til at

høre mere om *Billedbog uden Billeder*, men måtte nøjes med hans nye frakke! Hun svarer spøgefuldt:

»Saa lad os da tale om Deres nye Frakke! Hvilken Skrædder har syet den? hvilken Farve har den? Hvormeget har Alen af Tøjet kostet osv. osv. Den siger De jo interesserer Dem af Alt meest. Hvilke Damer finder Dem smukkest i den nye Frakke, og hvem ere de nydeligeste blandt disse Damer? Kjære Andersen tror De virkelig, at en eneste af de Damer der kjender Dem nøyere, og hvis Interesse og Godhed De sætter Pris paa, tænker paa Udstopningen i Frakken naar De veed at der slaar et godt og trofast Hjerte under den? Vil De at Folk skal glemme Digteren for Dandyen, Mennesket for Frakken? De kan tro naar jeg siger det, en Søster smigrer ikke, De har et interessant og aandfuldt Ansigt, er det ikke langt mere end at være smuk, især for en Herre; men naar jeg siger Dem, at De i mine Øjne er smuk, saa maae De igjen ikke glemme at Søsteren maaskee med Forkjærlighed seer paa de Træk der ere hende kjære! – Jeg taler saa aabent til Dem er De vred derfor? Tro for al Ting ikke at jeg har villet moralisere, jeg er selv ofte lidt forfængelig, hvis jeg var smuk ville jeg maaskee ikke være det!«

Det var jo dog ret uskyldigt at være en laps, navnlig når det drejede sig om H.C.Andersen. Hele sin ungdom havde han gået i aflagt tøj, der aldrig passede. Måske havde Jette Hanck aldrig fået beretningen om den dag på Bakkehuset, han i *Mit Livs Eventyr* så malende beskriver. Her hos Rahbeks besøgte han sin velgørerinde fru Colbiørnsen.

»En Dag kom jeg derud, og som jeg syntes, meget pyntelig; jeg havde af Eduard Colbjørnsen faaet en meget god, blaa Kjole, en saa god havde jeg aldrig før eiet, men den var mig altfor stor og vid, især over Brystet; jeg havde ikke Raad til at faae den omsyet, og saa knappede jeg den heelt op mod Halsen; Tøiet saae nyt ud, Knapperne skinnede blanke, men over Brystet hang den vel meget i Pose; for nu at hjelpe paa det fyldte jeg det tomme Rum med en Mængde af de gamle Comedie-Placater, jeg havde; de laae løse paa hinanden mellem Brystet og Kjolen, denne kom nu til at slutte, det vil sige, jeg fik et puklet Bryst og med det viste jeg mig for Fru Colbjørnsen og Fru Rahbek; de spurgte mig strax om, hvad alt det var, jeg havde paa Brystet, jeg skulde aabne Kjolen, det var jo saa hedt Veir, men jeg tog mig nok iagt, Ingen fik mig til at lukke op, da vilde alle Placaterne have vældet ud.«

Digteren vidste også godt, at det gode trofaste hjerte, hans veninde så smukt fremhævede, ikke var nok. Netop for ham, opkomlingen, skulle der anerkendelse til, for at han ikke resten af livet skulle trykkes af sin underlegne stilling.

I sin begyndende metamorfose havde han allerede året før moret sig med at spejle sig i vennernes øjne. »Veed De hvad mine galanteste Venner sige: Andersen er blevet saa mageløs Lapset, den største Modejunker! han gaaer i en Frakke til 60 Rdlr med Fløiels Foer, en Hat, som en Paraply og en Figur – ja han bliver Dag for Dag smukkere! Jette Wulff siger: De var før saa deilig original, nu er De ligesom Kammerjunker og Lieutenant u! en fiin fornem Herre! – Fru Drewsen siger: vor Ven bliver kjøn paa sin

gamle Alder, men han er det samme forbandede Vrøvl, som før. Er det en celèbre Poète! jo De skulde kjende ham, som vi kjende ham. Christian Voigt siger:Een Gang om Maaneden kommer Du til mig, eengang var Du bedre mod mig, da jeg vidste, hvad nu de Andre veed, Du er en stor Digter. Fru Colbjørnsen siger: De klæder Dem godt, har et fiint Væsen, bliver jo omtalt i Aviserne, selv i en fransk! Ørsted siger: Nu kan De ikke klage, nu erkjendes De af Alle og har et grundfæstet Navn. Fru Læssøe smiler moderligt og siger: tag Sundheden iagt og tilhvidsker mig en Aandens Lykke, som – men nu har jeg nok givet Dem Cirkler og Fiirkanter nok af Venners Dom, sæt Dem nu sammen og see om den ligner Deres Skizze.«

Jette Hanck brød sig dog ikke om den form for spøg. Hun opfattede tilsyneladende ikke, at digteren samtidig karakteriserede sine venner. Udtalelserne om ham er jo meget venlige og giver et morsomt indblik i hans kamæleonagtige væsen. Men efter hendes mening gjorde han sig mindre ved at måle sig i andres øjne: »Synet af det jeg kalder en Laps gjør samme Virkning paa mig som naar nogen kriller mig med et Straa om Næsen for at prøve, om jeg er jaloux, jeg leer ikke fordi jeg ikke vil lee; men jeg har en Følelse af Indignation, baade over Straaet og over Lapsen... Naar jeg var Andersen vilde jeg gaae fire Gange om Maaneden til Christian Voigt, ikke alleene for at ære hans Forudsigelsesgave, den har Himlen givet ham; men for at takke ham for hans Kjærlighed for mig.«

Også når digteren fortalte om al den smiger og beundring, han var genstand for, blev hun sarkastisk. Med

stolthed skriver han til sin Odense-veninde, hvor berømt hans navn og digterværker var i udlandet, og at han gang på gang er blevet genkendt af vildtfremmede. Ja, efterhånden forventede han ligefrem med så stor selvfølgelighed, at det forholdt sig sådan, at han engang efter et besøg i en boglade fortrædeligt noterede: »man havde ikke kjendt mig«. Han var klar over denne anglen efter opmærksomhed og tog selv brodden af den ved at erkende den og derved forebygge hendes indsigelser. Da han i 1843 var flyttet ind på *Hotel du Nord*, skrev han: »Det morer mig at see 'de Reisende' være nysgerrige efter at beskue H.C.Andersen. Ja, noget barnagtigt har jeg – men Galden mangler heller ikke.«

Denne livsalige berømmelse fremkaldte livslysten i hans hjerte: »Dag for Dag erfarer jeg meer og meer hvormeget jeg erkjendes; i Tyskland synes mit Navn snart lige saa bekjendt som her hjemme... De veed jo nok at jo længere Planeterne ere borte fra Solen des langsommere bevæge de sig, det gaaer ligesaa med Geniet, jo mindre Varme og Oplivelse desmindre Bevægelse. Det har jeg dybt maatte erkjende; men nu synes Erkjendelsens Sol at skinne og tusinde Ideer fremblomstre i mit Hjerte, hundrede nye Skabninger bevinges i mit Hoved! o kunde jeg dog faae Tid til ret at udarbeide Alt hvad jeg kun selv faaer at kjende i mit inderste Væsen.«

Digterens hang til at posere havde allerede Collinerne lagt mærke til og drillede ham med. De kaldte det hans »Skave-Ansigt«, når han tog en bestemt mine på. Heller ikke Jette Hanck veg tilbage for at sige ham nogle sand-

heder, når hun skønnede det nødvendigt. Det reagerede han sjældent på. Hun undskyldte heller ikke, men fremturede i sin ret til at være sig selv og sine meninger bekendt.

»Alt for meget taler jeg om mig selv,« skrev Andersen til Henriette Hanck efter engang at have krænget sin forpinte sjæl ud for hende. For midt i successen var Andersen altid nærtagende og let at såre. Kritik tålte han ikke. Dog var han klar over betingelserne: når man plukker roserne, mærker man tornene. Brevene er i modsætning til de smukt grupperede kendsgerninger i *Mit Livs Eventyr* – et udtryk Andersen holdt af at bruge – hudløst ærlige, men det kunne han også roligt være over for sin loyale veninde.

Ja, han talte meget om sig selv, men hvem skulle han ellers tale om? Det var også om ham hun helst ville høre. Bekendelserne giver et så mangfoldigt indblik i digterens heftigt bevægede sind, at det er der, man lærer ham at kende. Gennem brevene får man at vide, hvordan han selv så på sin digtning, og fremfor alt får man et overbevisende indtryk af hans vældige stræben, en stræben der går langt dybere end den forfængelighed, han for at tage brodden af kritikken talte lige ud om, ofte med en afvæbnende ironi. I sin brevveksling med Henriette Hanck træder han som digter og menneske frem i klart lys, med kun få forbehold. Med en lignende ærlighed og åbenhjertighed viser han sit inderste væsen over for sin anden Jette, Henriette Wulff.

Da Jette Hancks far efter et par års sygdom i 1841 døde, og da resten af familien boede i København, brød hun

med sin mor op fra Odense og fortsatte den stille eksistens i en lejlighed i Frederiksberggade 31 tæt ved Nytorv. Her håbede hun på hyppige besøg af digteren, men han kom meget sjældent. Hun erkendte klart, at hun for ham var mest interessant som brevskriver. Med sit generte beskedne væsen vidste hun aldrig, hvilke emner der ville fange hans interesse. Digterens hang til at dominere med sine sprudlende talegaver har sikkert lagt yderligere bånd på hende.

Brevvekslingen stilnede nu af, men blussede op igen, da Andersen i 1845 atter drog udenlands. Henriette Hancks helbred var på det tidspunkt faretruende ringe. Måske følte hun, at hun ikke havde ret lang tid tilbage at leve i, for de sidste breve afspejler en afklaret ro, hvor hun i tankerne vender tilbage til ungdomstiden.

»Jeg har i dette Øjeblik en gjennemhyggelig Følelse ved at sætte mig til Skrivebordet og begynde dette Brev til Dem. Det forekommer mig, som om min hele henrundne Ungdom igen var vendt tilbage, og som om jeg var den Samme, der for 14-16 Aar siden begyndte den Brevrække, hvori Aarene have forandret saameget, som i et menneskeligt Hjerte; men dog ikke Alt, kjære Andersen, thi naar Alt kommer til Alt, kunne vi dog ikke undvære hinanden.«

Hun slutter i samme varme stemning: »Se, nu har jeg jo sladdret som i gamle Dage. I det daglige og virkelige Liv naar jeg kun seer Dem i et flygtigt Besøg, naar det forekommer mig, at enhver af Deres Venner har mere Ret til Dem end jeg, saa kan jeg ikke tale med Dem. Men den

Andersen, jeg skriver til, det er min Andersen, min Ungdomsven, som jeg skylder mange af mine bedste Erindringer, og som, da jeg første gang saa ham, ved sin Ejendommelighed, aandrige Lege og Improvisationer, tændte et Lys i min Sjæl. Tag mig ganske som jeg er saa vil De let kunne finde en yngre, behageligere, muntrere og i enhver Henseende mere glimrende Veninde, men ingen trofastere og mere hengiven end Henriette Hanck.«

Nogle måneder senere, 19.juni 1846, døde hun, 39 år gammel. I forårsmånederne havde hun klaget over en galdesygdom, som sandsynligvis var genetisk betinget, for bedstemoderen var død af den, og hendes tante Gusta overlevede med nød og næppe. Andersen befandt sig ved Henriettes død i Napoli, hvis stærke sol gav ham inspiration til *Skyggen*. I *Dagbogen* 4.august skriver han om den sørgelige nyhed. »Jette Hanck er død – Sidste Gang lyste hendes Øine ved Afskeden: 'Tak til vi ses.'«

Københavnerveninden Henriette Wulff

H.C.Andersens anden brevveninde, Henriette Wulff, var knap et år ældre end han, født 1804 som ældste datter af Peter Frederik og Henriette Wulff. Også denne unge kvinde var krøbling, pukkelrygget og ganske lille, og den megen sygdom i barndommen gjorde, at hun blev forkælet og føjet i alting. Hun havde kunstneriske evner, malede udmærket, og var både intelligent, livlig, og åben over for nye tanker.

Det var ikke mindst denne datters fortjeneste, at han fik

Jette Wulff, efter maleri af Adam Müller 1837, var her 33 år. Hun var lille og spinkel – som forøvrigt alle den tårnhøje digters veninder – dertil pukkelrygget. Legemets skrøbelighed havde sine fordele: »Da jeg er saa lille og let, støder jeg mig aldrig,« skrev hun engang til sin digterven. Ved sit åndelige format satte hun sig i respekt hos Andersen, som skrev nogle af sine bedste breve til hende. H.C.Andersens Hus.

status i det Wulffske hjem. I *Mit Livs Eventyr* beskriver han hendes betydning for hans ungdomsdigtning: »Wulffs ældste Datter, en genial og livfuld Pige, der indtil de sidste Dage, under alle Tidens Omskiftelser, blev mig en trofast, søsterlig Veninde, var den eneste dengang, der forstod mig; hun opmuntrede hos mig den Humor, som kom tilsyne i de nye Digte.« Jettes sunde, ramsaltede reaktion på hans hang til det rørende omtales allerede i *Levnedsbogen* 1832: »Jeg skrev med Blyant, ude hos Wulffs, mit første komiske Digt: 'Aftenen', der findes i mine Digte, det var ogsaa det første, der tiltalte den aandrige, kære Jette, der fra den Tid blev min tro Beskytterinde og Forsvarer og siden næsten tør jeg sige Søster – skjønt jeg tit driller og plager hende, men alt i Spøg. – Det var hendes Ros, hen-

des Lune, der virkede ind paa mig, hun er Skyld i de fleste komiske Digte, hun vækkede mer og mer min Sans for disse, medens hun drev mig fra det sentimentale, selv 'Det døende Barn' fandt ikke ret Naade, hun og Lotte Øehlenschlæger lo ret hjerteligt naar jeg deklamerede det; dog, meget kom ogsaa af min fyenske Udtale, saaledes sagde jeg i Det døende Barn, om Moderens Kind: 'Den er vo!' istedet for 'den er vaad'.«

Når forældrene rettede på Andersen og frakendte ham talent, optrådte Henriette Wulff som hans energiske beskytterinde. Helt fra begyndelsen troede hun på hans digteriske evner og beundrede ham grænseløst. *Levnedsbogen* illustrerer med al tydelighed familiens fastlagte roller i forholdet til den unge digterspire: »I Kommandør Wulffs Hjem var jeg virkelig som een af Familien, de var alle saa elskelige mod mig, kun naar Tanken gjaldt mit poetiske Talent, ytrede Kommandøren ikke synderlige Forhaabninger, han troede ogsaa at denne Beskæftigelse trak mig for meget fra mine Studier, saa han noget heftig udtalte sig imod mig, der tit satte mig i fortvivlet Humeur. Derfor fik han kun sjælden mine Digte at høre, vidste ikke noget om de Stykker, der kom i Flyveposten, før de stod der. Da han læste de to første og ikke kendte Mærket, kom han ned til de andre og sagde »her er Flyveposten, der er noget godt deri i Dag.« Og nu sagde Frøken Jette med Triumf: »Og det er af Andersen!«

Jette Wulff havde let ved at begejstres, når hun mødte mennesker, hun sympatiserede med. Det var ikke altid, at venskaberne varede, men i dette tilfælde blev Andersen

næsten som en bror for hende. Hun skrev senere: »At jeg straks holdt af Dem, følte og forstod Dem, var ikke min Skyld, men en af de store kærlige Goder, som Gud har givet mig,og som jeg saa ofte inderlig har takket ham for, thi det er dog en stor Glæde naar man ingen Gaver selv har faaet, da at have den at kunne opfatte og elske de Udvalgte.«

Intet under, at Jette Hanck følte den fanatisk beundrende og velformulerede Jette Wulff som en rival. Når hun og digteren var uenige, sagde hun: »Til Jette Wulff tør jeg ikke appellere, hun holder nu altid med Dem.« Jette Wulffs uvurderlige fordel var at høre til i et åndsmiljø, hvor gæsterne regnedes blandt rigets mest betydningsfulde. Her kunne den beskedne Jette Hanck ikke være med. Hun gav en sjælden gang luft for sin irritation over at måtte høre alt for meget godt om den københavnske Jette: »De siger, De bliver forvændt og fordærvet i Udlandet; her raabe Herrerne altid paa, at Damerne fordærve Dem, især – Frøken Wulff!« skriver hun i 1834.

Jette Wulffs korrespondance med H.C.Andersen indledes 1.april 1826 med et fødselsdagsbrev, der begynder: »Gode Andersen,« og afsluttes: »Deres hengivne J.Wulff.« Andersen skriver tilbage »Kjære, gode Frøken« og slutter »Deres oprigtige Andersen.«

Et par år efter lykønsker han hende på fødselsdagen den 24.september med et »Kjære Frøken Jette«. Brevet er skrevet i en mørk dommedagsagtig stemning, præget af den studentereksamen, han næste måned skal op til. Overbevist om at han dumper og derved kastes ud i fortabel-

sen, udtrykker han sig som om det var hans sidste brev i denne verden: »Tak for hver en glad Time jeg ved Dem har nydt i Deres Forældres Huus; ene De har bragt mig til at glemme at jeg var en fremmed, fattig Stymper, og at Tiden kan tære paa Kjolen som Sorgen paa Hjertet.« Som et bevis på tilliden til hende tilføjer han: »Glem mig ikke; tro at ingen holdt mere broderligt af Dem end jeg, og dømmer Nogen mig forhaard, som den der selv styrtede sin Lykke, saa vil De vist huske paa, at der er saa mange ydre og indre Omstændigheder, der griber ind i Livet og danner det store Malerie. Deres taknemmelige Andersen.« Som bekendt klarede han sig igennem, og en mere optimistisk tone holdt snart efter sit indtog.

Tonen i Jette Wulffs og H.C.Andersens breve er fra første færd hjertelig. Hans behov for at udtrykke glæder og sorger og få medfølelse blev rigeligt dækket af veninden, som var en mester i at finde forstående og trøstende ord. Heller ikke i dette venskab var der dog tale om at være dus, skønt han var det med hendes brødre. I de følgende år, hvor de boede i samme by, var der kun sporadisk lejlighed til brevveksling. Men 16.februar 1833 blev Jette Wulff ligesom Jette Hanck delagtiggjort i den overvældende fortvivlelse, som var så karakteristisk for digteren, inden han vidste, om han fik rejselegatet: »Det er en indgroet Tanke hos mig, at kun ved at rives løs fra den øjeblikkelige Omgivning kan der blive noget af mig, skal jeg blive her, da gaaer jeg til Grunde.«

Inden han rejste, var den broderligt-søsterlige fortrolighed dog slået fast. Den er allerede etableret i tiden

omkring *Levnedsbogen*, hvor han kalder hende sin tro beskytter og forsvarer. Det betød meget for Jette Wulff, at også hendes elskede brødre så ham som et nyt familiemedlem. Christian Wulff skriver 9.februar 1834 til ham i Italien: »Kiære Andersen! kiære Broder! lad mig kalde Dem saadan, De er jo en sand Broder for min Søster, og var det især i den Tid (1832-33) hendes virkelige Brødre vare fraværende. Utallige Gange har vi talt om Dem, og om Deres Godhed ifior mod hende. Vores Taknemmelighed er ogsaa stor og min ikke den ringeste.«

Italiensrejsen udløser en korrespondance, som med få pauser varede til Jettes død i 1858. Det første brev, Andersen modtager, er underskrevet »Deres af Hjertet hengivne Søster Jette.« Han svarer: »Deres broderlige Andersen.« Blandt de mange senere variationer underskriver han sig gerne »Deres trofaste Digter.« Om hans følelser for hende fortæller et halvt alvorligt, halvt spøgefuldt brev til Christian Wulff 10.oktober 1834: »Den kjære aandrige, elskværdige Jette, ja hende er jeg i Grunden ogsaa forliebt i; aandelig forliebt, i den anden Verden bliver vi maaske Svogre, men for Guds Skyld, tal ikke om det i denne, hvad jeg har sagt. Din Søsters aandelige Jeg er virkeligt saa elskværdigt at jeg er nær ved at give det Nummer eet af de Damer, jeg kjender, og det uagtet hun slet ikke skriver mig til, slet ikke er god mod mig, den kære Sjæl! vil du give hende et aandeligt Smæk paa Øret for det!«

Dette betydningsfulde venskab, som var uden erotiske undertoner, var grundfæstet af et fællesskab i deres natur og underbyggedes af fælles interesser. Begge havde et rast-

løst sind og en ubændig rejsetrang. Allerede som 26-årig fik Henriette Wulff chancen for at komme ud i den store verden. Hendes bror Christian, der 1829-31 var skoleofficer ved Søkadetakademiet, fik af helbredsgrunde kongelig permission til at rejse til et tysk badested, og han tog sin søster med. Hovedmålet var Dresden, hvor den norske landskabsmaler J.C.Dahl opholdt sig. Jette Wulff, der var amatørmaler, fik sandsynligvis undervisning hos ham, for hun har kopieret flere af hans arbejder. Da Andersen 1831 var i Tyskland, havde hun forberedt hans besøg så grundigt, at han fik en glimrende modtagelse af Dahl, og begyndelsen var lagt til et varigt venskab.

På denne rejse, påbegyndt som allerede anført efter skuffelsen med Riborg Voigt, fulgte han netop den rute, hans veninde havde valgt året før. Jette Wulff, der fulgte ham i hver detalje, skrev allerede 24.maj begejstret om »Himlen paa Jorden«, især Dresden. Hun havde selv oplevet det samme vidunderlige, »men hvor frygteligt at styrte ned igjen.« Det samme følte Andersen efter hjemkomsten.

1832 var mismodets år. Andersen digtede på *Aarets tolv Maaneder*, og ligesom Jette Hanck blev Jette Wulff holdt underrettet om skriveprocessen. I december kunne digteren overrække Frederik VI sit nye værk og samtidig henlede opmærksomheden på ansøgningen om det rejsestipendium til et to-årigt ophold i Italien, han havde indsendt. Lige nu var det hans inderlige ønske og store behov at komme bort fra København, at udvide sin erfaring og lære andre lande og mennesker at kende.

Han var ved at gå i stå i det hjemlige klima, og følte måske for første gang, at driften og talentet i sig selv ikke var nok. Man måtte også have en vis portion held, hvis ens liv skulle lykkes. Om natten 16.februar 1833 skriver han til Jette Wulff om sin ensomhedsfølelse og angst: »Jeg sidder ene paa mit lille Kammer, plager mig maaskee mere end jeg burde; men Plage er det dog! Der er Blade i Hjertets Dagbog, der saa ganske er sammenklinede at kun vor Herre kan lukke dem op, og i hvor aabenhjertig jeg end kan være, er der Sorger hvis Grund jeg aldrig tør pege paa; det ligger i en Følelse hos mig, som jeg ikke ret veed Navn paa... Lad først Sumpplanten skyde mere frem, hærdes i Slud og Storm, da vil Poesiens Sol nok forædle Saften, og De skal see den ogsaa kan faae Characteer og grønnes – om endogsaa ene.«

Måneden før havde Jette Hanck fået brev med samme indhold. For så professionel var han allerede, at han gerne brugte en god formulering flere gange, selv i fortrolige situationer. Jette Hancks lyder med en lille variation: »Mit Hjerte er en Dagbog, hvori enkelte Blade ere sammenlimede, men Bogen selv til hver Mands Eftersyn. De fleste Grunde til mine Handlinger staae paa de tillukte Blade. Visse Folk troe vel, at Papiret er saa tyndt at Skriften skinner igjennem, men paa denne Maade veed De nok, man læser bagvendt = galt.« Tanken om, at hans livsdrøm kunne mislykkes var så stærk i disse måneder, at han endnu 13.marts sendte Edvard Collin et sort fortvivlet brev. Men samme dag må han have fået besked, for 14.marts skriver han til Jette Hanck: »Endelig er det

afgjort: Jeg reiser!« Ved kongelig resolution bevilgedes der fra Fonden *ad usus publicos* 600 rdlr årlig i to år. På Jonas Collins foranledning forøgedes stipendiet 15.april 1834 med 200 rdlr.

Tre dage efter at have fået sit stipendium søgte Andersen pas. Mandag 22.april forlod han København med dampskibet *Frederik den Sjette* til Lübeck. »Da vi vare om Tre Kroner overrakte Captajnen mig et Brev fra Jette Wulff,« fortæller *Dagbogen*. De græd begge ved adskillelsen, hun over at skulle undvære ham, han over hendes brev, hvori der stod: »Lev lykkelig kjære Andersen, glæd Dem ved Livet, der *kan* være saa dejligt, og som *vil* være det for Dem, og tænk stundom paa Deres af Hjertet hengivne Søster Jette.«

Der sendes i løbet af de små halvandet år, hvor Andersen var på sin store rejse, 21 breve fra Andersen til Jette Wulff, hvorimod kun ni fra hende. I denne periode led hun nemlig af en øjensygdom, der indtil hun blev opereret gjorde hende delvis blind. Til gengæld var hendes breve i Paris, Le Locle og Rom de første, der modtog ham. Ingen, ikke engang den ensomme digter, kunne ønske sig en mere medlevende veninde. Når han fortæller, hvad han ser og hvem han møder, er Jette straks ladet op. I Paris ønsker hun, han skal besøge hendes idol Victor Hugo. Og da han ankommer til Italien, følger hun ham i tankerne, fordi hun netop nu læser en bog om Napoleons felttog.

Mens han var i Italien, fik han i december 1833 meddelelse om, at hans gamle mor var død. »Det har dog grebet mig dybt, nu er jeg da virkelig ganske ene – intet

Væsen er af Naturen bundet til at elske mig.« Hvad der dog plagede ham mere end dødsfaldet var den hårde kritik af det store ambitiøse projekt *Agnete*, som blev sendt hjem til læsning og bedømmelse. Men selv Jette Wulff, som var indstillet på at beundre alt fra hans hånd, brød sig mindre om det og var ærlig nok til 4.november 1833 at tilstå: »I ethvert Malerie er jo Lys og Skygge, og det var der vel ogsaa i denne Deel af Agnete; det der mest stødte mig, var at det gamle lidt sygelige Klynkerie stak igjennem hos Henning, som egentlig, unter uns gesagt, ingen anden er end den gode Ego selv, der gaaer igjen i Agnete, med sine Bredgade-Lidelser.« Med Bredgade-lidelserne mente hun Andersens klagende forurettelse over især Collins søn Edvards afvisning af ham.

Kritikken hjemme, ikke så meget fra Jette som fra vennen Edvard Collin og fjenden Chr.Molbech, kritiker, historiker og teaterdirektør, gjorde ham sort fortvivlet. Nytårsaften 1833 skriver han melodramatisk til Jette om den ene gode plads, der står ham åben, når han henad sommeren kommer hjem, »nemlig den man forunder mig paa Kirkegaarden.« »Tal til Ingen om min Sorg, om Menneskenes Haardhed,« slutter han brevet. Dette, som hun modtog 28.januar 1834, besvarede hun straks. Hun kendte Andersens hang til at lade sig overvælde – men satte hans tålmodighed på en hård prøve ved ikke at få det afsendt før ind i februar: »Kjære Andersen vær dog ikke saa modløs! Hvad i al Verden bryder De Dem om Molbech og hans dumme Recension, og i det hele om alt *Dumt*, der bliver sagt og skrevet. Lev og nyd Øjeblikket, der

kunde være saa skjønt for Dem... Deres Sorger deeler jeg, som var De min Broder og takker Dem af det oprigtigste Sind, af min inderste Sjel, at De taler til mig derom, det beviser mig at De holder af mig har Tillid til mig...Vær ikke bedrøvet, Andersen! De har dog egentlig ingen Grund dertil, og naar man er i Italien, synes mig, at man bedre maatte kunne bære hvad der ellers vilde falde tungt, dersom der virkelig var Noget.«

I samme brev omtalte hun sine rejseplaner, som hun sammen med broderen Peter forberedte til det sydlige Europa, hvor begge af helbredsgrunde søgte varmen og det tørre klima. Jette havde det altid bedst sydpå. Da hun 27.marts 1834 forlod Danmark, havde Andersen allerede 20.marts påbegyndt sin hjemrejse. Deres tanker krydsede på den smukkeste måde hinanden. 31.marts sendte han fra Rom en perlerække af gode ønsker om skønne oplevelser, og i Celle drak de to søskende hans skål på fødselsdagen. Jette skrev i sin dagbog: »I Dag er det den 2.April, jeg gratulerer min kjære gode Ven, gid han ret maae blive lykkelig.«

Men lykkelig var Andersen ikke ved så snart at skulle sætte foden på hjemlig jord. Han forudså med gru, hvordan han ville blive modtaget. Allerede tanken tynger ham til jorden. »Meget tror jeg min Reise har virket til Fordeel for mig. Jeg seer Alt med ganske andre Øine, men jeg seer mig selv i et klarere Lys, stoler mindre paa min Kraft, det er ikke godt. O,Gud, hvor ubetydelig er jeg dog ikke... Jeg føler mig næppe vel mellem den Smaaligheds Aand der rører sig... O Gud, var jeg dog meget riig eller meget

smuk, saa kunde jeg have blevet lykkelig!« I sit svar fra øen Ischia minder Jette Wulff ham om, hvor mange gode venner han har, der oprigtigt holder af ham. »Min kjære gode Andersen, vær dog ikke saa bittert stemt mod Alle hjemme.«

Hun maner ham til at være tilfreds, men går samtidig i rette med ham. Nu hvor hun nævner ordet tilfreds, har hun en høne at plukke med ham. Det er kommet hende for øre, at han læser hendes breve højt for sine venner i Rom, selv om han ved, hvor meget enhver omtale over for fremmede, god eller dårlig, generer hende. »Da jeg nu har bedt Dem om at lade være, vil De ikke gøre det.«

Andersens mimosesjæl blev ikke så lidt krænket ved hendes bebrejdelse, og han forsvarer sig med næb og klør: »Jeg anseer dette for et smukt Træk hos mig, det Eneste, der endnu ret er blevet tilbage af den gamle Andersen, der med alle sine Feil dog behagede Dem. I min Glæde er jeg altid naturlig; kom der et Brev fra Dem, da jeg var i Udlandet, da gik det, saa at sige, over i mit Kjød og Blod, og var der da En eller Anden, jeg der følte mig trukken til, maatte jeg sige, hvad der rørte sig i mig, og saaledes dele min Glæde.«

Jette Wulff svarede ikke på brevet, men kommenterede hans humør i sin dagbog: »Jeg fik Brev i Gaar Morges fra Andersen i Wien, han er i bedre humeur, men spidsfinde stemt.« Digterens næste brev, dateret Hamburg 1.august 1834, følger sagen op med stor energi. Ikke et eneste ord hører han fra hende, men han er ikke vred, kun bedrøvet. Det er jo noget, han er så vant til! Idet han i samme ånde-

drag hævder, at han har ret til at læse dem højt – det må hun finde sig i, når hun skriver med en digter! – bliver han helt profetisk.

»De har ikke haft Tillid til mig, De skriver ikke. Det skal hævnes! dersom mit Navn bliver udødeligt, ved den evige Gud, da skal Deres det ogsaa; De trøster Dem ved at min Udødelighed neppe bliver 8 Dage gammel, dog hvem kan vide! De Mennesker som have grebet ind i mit Liv og min Digtning skal leve med disse, og hvem har det mere end De min kjære – lidt ubillige – Søster! – Læser man om 100 Aar mit Levnet skal man ogsaa læse Stykker af Deres Breve, jeg har dem endnu alle og nok til at Verden kan fatte Deres hele Fortræffelighed. I denne Verden vil De nu ikke kommme til at skjænde paa mig for denne store Meddelelse, og vi faae altsaa en Scene sammen i Paradis, naar en eller anden Jordborger ariverer og fortæller jeg har læst af Frøken Wulffs Breve til Andersen.« Det var en smuk kompliment til hende for den betydning, han følte hun havde i hans liv. Og præcis sådan er det jo gået.

3.august 1834 er Andersen hjemme igen efter et langt, betydningsfuldt Italiensophold. Han følte, at han havde forandret sig og var nu mere sikker på sit talents bæreevne. Hjemkomsten, som han havde gruet for, var den hjerteligste, han kunne ønske sig. »Faderen«, Jonas Collin, havde tårer i øjnene. »Jeg var et hjemvandret Barn i den kære Kreds.« Kongen var mild, ministrene venlige, og »hos alle Vennerne saae jeg kjærlige Ansigter; endnu raabe de paa Gaden: »Velkommen! Velkommen!« skriver han 18.august til Madam Iversen i Odense. Og ydermere

viste hans frygt for, at Jette Wulff ville lægge ham yderligere på is på grund af hans indiskretion, sig ubegrundet. For mens hun var i Sorrento, modtog han brev fra hende. Alt var godt.

Han fandt logi i Nyhavn 20, to værelser på Charlottenborg-siden. Til »Min kjære Søster Jette« fortæller han om det nye logi, hvor italienske associationer dukker op i bevidstheden, for sovekammeret vender ud mod den botaniske have langs med Nyhavn-kanalen, der 'udbreder sig som en grøn Lombarder-Slette bag Gaardmurens Alperække.' Og nu sidder han og skriver på sin italienske novelle, samtidig med at han søger inspiration hos såvel Dante som Vergil og supplerer med en mængde folianter om Italien og kunsten.

Hans novelle, som blev fuldendt i så ideelle omgivelser – når vejret undtages! – blev til en roman, *Improvisatoren.* Dette vigtige år 1835 mangler i Dagbogsoptegnelserne, men til alt held nævner han i brevet til sin veninde for første gang eventyrene, som dog ikke opsluger ham i tilnærmelsesvis samme grad som indtrykkene fra Syden: »Dernæst skrevet nogle Eventyr for Børn, om hvilke Ørsted siger, at naar Improvisatoren gjør mig berømt, gjør Eventyrene mig udødelig, de ere det meest fuldendte jeg har skrevet, men det synes jeg ikke, han kjender ikke Italien, kan altsaa ikke juble ved de kjendte Luftninge.«

Snart efter fortalte han om romanens gode modtagelse, og Jette, som endnu var i Italien, udtrykte sin iver efter at læse den. Da hun på vej hjem med fregatten *Bellona* fik den i hånden, var hun ifølge sin dagbog ikke begejstret. 17.juli

står der: »De første Dage herombord læste jeg Andersens Improvisator, en egentlig Dom vil jeg ikke fælde over den, dertil er mit Hoved for confust i denne Tid, men det veed jeg at den langt fra svarede til mine Forventninger, jeg haaber naar jeg læser den paa det faste Land at den da vil glæde og gefalle mig bedre.«

Men det fik digteren ikke at vide, og måske har slemme hovedpiner indvirket på hendes strenge dom. 27.august ankrede fregatten op i København, og efter mere end to års adskillelse gensås omsider de to venner. Nu har de begge to rige minder om Italien, som de udveksler med lige stor begejstring, og de underskriver nu deres breve med »il fratello« og » la sorella«, for han er og bliver broderen og hun en kær søster.

Deres korrespondance er i de følgende år yderst sparsom. Henriette blev ved sin mors sygdom og død 5.september det følgende år stærkt bundet til hjemmet. Men hun får da udtrykt, at Andersen havde forandret sig. Denne tager det op i et svar 3.februar 1836: »'Andersen har forandret sig meget og ikke til hans Fordeel! jeg kunde i det mindste bedre lide den gamle Andersen!' Det var et Par Gange Deres Ord til mig. De vare, som Quiksølvet let henrullende, men ligge tunge som det.« Ordene giver ham anledning til at dvæle ved sine ændrede livsvaner: »Jeg kommer meget lidt til mine Venner, min Følelse er lige saa stærk, men der er vakt en anden hos mig, Virksomhedens, Hjemmets.« Og nu tegner han et trygt billede af sig selv: »Jeg gjør det hyggeligt hjemme, Ilden knittrer og saa besøger min Musa mig og fortæller mig underlige

Eventyr, henter mig komiske Figurer fra Hverdagslivet, Adelige og Borgerlige, de siger: 'see paa de Folk, de kjende Du, tegn dem af og – de skulle leve!' Det er rigtignok meget sagt, men hun siger det.«

Til gengæld førte familien Wulffs nære venskab med baron og baronesse Stampe på Nysø til, at H.C.Andersen blev introduceret til herregårdslivet og første gang besøgte herskaberne i tre uger af juli 1838. Her var han hele tiden sammen med Henriette og hendes bror Christian. Det var i forbindelse med dette ophold, at der opstod en alvorlig kurre på tråden mellem digteren og kommandør Wulff.

Jette havde åbenbart i et brev til sin far beklaget sig over Andersen. I et brev 10.august tager han det spøgefuldt: var det fordi han ikke holdt af, at hun ville være kusk? Men det var jo af angst for, at hun ikke kunne holde hestene, hvis de blev sky. Tilsyneladende var uoverensstemmelsen bragt ud af verden, da digteren de to næste fredage som sædvanlig spiste middag hos Wulffs, »hvor Weyse altid kommer paa samme Dag og efter Bordet phantaserer.«

Men efter at Jette 2.september er rejst til sin bror i Kiel, bryder ulykken løs. Denne dag optegnes i *Almanakken*: »Kommandeur Wulff bitter i Theatret; skrevet ham et Brev til og forlangt at vide, hvo der har løiet mig paa.« Og dagen efter: »Et oprørende Brev fra Wulff... gaaet om som i en Døs.« Brevet eksisterer ikke mere, men Andersen, som ikke forstod et ord af det hele og øjeblikkelig kunne forestille sig, hvilke katastrofale konsekvenser et uvenskab med familien ville have, skrev til Christian Wulff og gengav samtalen fra mødet i teatret. Her havde han

spurgt, om der var nyt fra de to søskende i Kiel. »Ja,« sagde Wulff, »noget meget slemt!« Var der sket en ulykke? »Nei, det er værre!« svarede han, »man har talt ondt i Byen om de stakkels Børn, og det er Folk, som man ventede vare Ens Venner.« At ordene gjaldt ham var han straks klar over, men mere ville Wulff ikke sige. Derefter det forfærdelige, sårende brev.

Da Andersen ikke fik hurtigt svar fra Christian, beskrev han 25.september for Jette, hvor uudholdeligt det var at leve med hendes fars strenge og uretfærdige dom. Han blev syg af det. To dage efter, fortæller *Almanakken*, besøgte Wulff ham: »Det Hele var da Intet, Jettes Barnagtighed og hans Naragtighed.« Oven på denne uheldige misforståelse var det dem, der måtte bede om godt vejr. 13.oktober noteres: »Ude hos Wulffs, Christian god, Kommandeuren bad mig betragte hans Huus som før.« To dage senere fortæller digteren Jette Hanck enden på historien, som er, »at jeg har fortalt at hun ikke vilde staae op ude paa Nysø da jeg, efter Aftale, kaldte paa hende og at hun tilsidst gav sig til at græde. Dette er det, Faderen er, efter sin Natur, blevet saa oprørende grov over, at det er latterligt.«

For Andersen var det hele en storm i et glas vand. Noget lignende kunne han sige om sine bedste venner, om Collins, om fru Læssøe, om Jette Hanck. »De jeg elske, dem elsker jeg, men de maae ogsaa forstaae og kjende mig. Men naar man tager det som Kommandeuren, saa styrter alt Venskab.« I nogle uger derefter gjorde digteren sig kostbar, men 26.oktober genoprettes freden. »Til Middag

hos Wulffs 1ste Gang efter Striden. Thorvaldsen; Weyse phantaserede.«

Ja, måske var det sandt, at Jette var barnagtig. Hun var i hvert fald både forkælet og egensindig. I et brev til Andersen 16.oktober 1834 kommer broderen Christian til at kalde hende »den skikkelige Jette.« Det passede ikke. Hun var en viljestærk herskernatur. Efter moderens død og den yngre søster Idas giftermål var det hende, der styrede husholdningen med en potentats ubestridte magt både over sin bulderbasse af en far og over sine to brødre, som helst skulle stå på pinde for hende. Hun har ikke været komponisten Weyses livret, skal man tro hans iagttagelser af familien på Søkadetakademiet 21.august 1841:

»Igaar spiste jeg solo hos Wulffs; Christian er kommet hjem (fra Togtet til Sydamerika), mager og solbrændt, og har alt redeligt begyndt hvor han slap, nemlig: med at fordærve den smaae Søster, og at bestyrke hende i sine Luner. Igaar havde den ældre Broder Peter Vagt ved Bommen, og inviterte hende, Christian og Henrik Stampe i en pæn Billet, til at drikke Thee hos ham. Men Frøknen havde nu sat sig i Hovedet, at kjøre en Tour til Frederiksberg, og uagtet Faderen yttrede det Ønske, at Hesten, der havde havt megen Strapadse i tre Dage, nu maatte have Hvile denne ene Dag, da hun jo gjerne kunde opsætte Touren til imorgen, blev det dog ved første Beslutning; og Faderen slog sig til Ro med de Ord: Ja, hvad Frøknen engang har sat sig i Hovedet, det maa skee, der hjælper ingen Modforestilling.«

På Nysø omtalte Andersen for Jette Hanck »Hoved-

magterne Baronessen og Frøken Wulff.« To stærke kvinder, der begge ville bestemme, det måtte gå galt, og det endte da også med et totalt brud. Det heledes dog lige inden hendes sidste rejse til Amerika. Til gengæld var sønnen Henrik Stampe i lange tider hendes favorit, men hun havde yndlinge på skift fra sin pure ungdom. »Den fjantede Jette har da immer en, eller anden Passion,« sagde Weyse let irriteret, »nu har hun alt i Aar og Dag været reet forgabet i Stampes Børn; en, af Grundtvig totalt pietistificert Pige, og to yderst flaue Drenge paa 19 og 16 Aar. Den første er nylig gaaet Reject i Philosophicum, og den anden i Artium. Philosophen har nu over Aar og Dag logeret hos Wulffs, og den gamle, leed og keed af den næsvise Dreng, har Alt flere Gange erklæret, at han skal flytte til sin Bedstemoder, Geheimeraadinde Stampe; men han bliver alligevel, thi Jette vil ej slippe ham.«

Andre favoritter fulgte i rap efter hinanden. Men efter en tid trættedes hun af dem, hvorefter man ikke hørte mere til dem. Stor glæde havde hun imidlertid af venskabet med en ung skotsk forfatter, som hun havde taget sig af under hans besøg i København 1850. Hun var siden sammen med ham i Eisenach og i Liebenstein i sommeren 1858, og det var ham og ikke Andersen, der 1.september fulgte hende ombord på *Austria* på den sidste fatale rejse.

Men livet skånede ikke Jette Wulff. Året 1842 ændrede radikalt hendes liv. I februar døde hendes far pludselig, hjemmet blev opløst, og hun flyttede fra Søkadetakademiet i Bredgade til sin bror Christian i Stormgade.

Det var dog ikke udelukkende ulykkeligt, for dødsfaldet gjorde hende fri til at virkeliggøre en drøm, hun længe havde haft. I 1828 havde José Maria O'Neill, chef for handelshuset Torlades O'Neill i Lissabon og dansk konsul, sendt to af sine sønner, José og Jorge til København. I de fire år, de boede i det Wulff'ske hjem, gik de på Borgerdydskolen. Igen i 1838 havde Jorge besøgt familien i København og spist middag med baronesse Stampe, Weyse, Thorvaldsen og Andersen.

Nu bestemte Jette sig for at besøge dem i Lissabon. Hun rejste i oktober 1843 og vendte først hjem tre år efter, i maj 1846. Derfor var hun ikke i Danmark, da Andersen udsendte et nyt bind eventyr, for første gang uden at tilføje »for Børn«, for nu var det endelig gået op for ham, hvor populære de var. Den lille samling, der udkom 11.november, indeholdt *Engelen*, *Nattergalen*, *Kjærestefolkene* og *Den grimme Ælling*. De blev trykt i 850 eksemplarer og meldtes allerede 20. december udsolgt. Der blev straks trykt nye 850. Jette Wulff fik brev dateret 18.december med den glade nyhed: »Er det ikke herligt! Bogen er som røget af! alle Blade rose den, Alle læse den! ingen af mine Bøger synes saaledes at skattes, som disse Eventyr!«

I det meste af den lange tid, opholdet i Lissabon varede, var der en kurre på tråden mellem de to ellers forbundne kar. I halvandet år lagde Jette Wulff Andersen på is. Ikke et ord hørte han fra sin veninde. Hvorfor? Der er ingen åbenlyse forklaringer, tilsyneladende ingen konflikt. Kun lammende tavshed.

Ved at sende breve i ny og næ prøvede digteren at bryde

den, men han hørte først fra hende i september 1845. 12.marts prøvede han at råbe hende op: »To Gange har jeg skrevet, tusind Gange har jeg sukket efter Svar, ikke engang en lille Seddel er kommet til mig. Deres Broder siger fra Dem noget om 'Fyrster og Konger der ere gledne imellem os', ja det er en god Støvle.« Endelig 6.september svarer Henriette Wulff: »Min kjære gode Andersen! At jeg ikke har skrevet er ikke uden Grund, det er en Idee, jeg havde, som jeg har endnu; men lader jeg være at skrive i længere Tid, saa troer De at jeg er et utaknemmeligt Menneske, der ikke skjønner paa den broderlige Godhed, De har viist mig fra vores, saa godt som begges Barndom. Jeg holder af Dem som altid, og skjønner saa oprigtigen paa Dem i alle Henseender som et af de fortreffeligste Mennesker jeg kjender. Deres Godhed og Venskab er mig kjær som altid, og har jeg ikke plejet disse Følelser, er det ikke, fordi de ikke oprigtigen var deelte men fordi – ja fordi jeg var lidt vred paa Dem – saa der slap det ud! Dog ikke mere herom.«

Det kryptiske brev giver ingen videre forklaring. Og dog kan de emner, hun berører, måske være en nøgle til hendes vrede. Det er som om det liv, han fører i udlandet, ikke passer hende. Hans tilværelse var på dette tidspunkt ganske eventyrlig. Han levede i sus og dus blandt kongelige og hertuger. I 1844 var han rejst til Weimar, hvor han i den unge arvestorhertug Carl Alexander fik en lidenskabelig beundrer og ven. Videre gik turen til Dresden, hvor han lærte major F.A.Serre og hustru at kende. Venskabet med dette gæstfri ægtepar holdt til deres død. Deres gods

Maxen ved Pirna var et samlingssted for digtere, kunstnere og musikere, og i mange år var det Andersens faste holdepunkt på udenlandsrejserne. Også her blev han fejret og feteret, og ingen mislyde blandede sig i hans triumfer. Det hele var som en dejlig drøm, han først blev vækket af, når han vendte hjem til de kritiske røster i København.

Over Leipzig og Halle kom digteren 25.juli til Berlin, og her ventede ham en uge med nye bekendtskaber og megen virak. Det var i denne sommer 1844 det gik op for ham, hvor berømt han var blevet i Tyskland. Efter hjemkomsten 3.august kom der indbydelse til ham fra kongeparret, der inviterede ham til at tilbringe ti dage med dem på øen Föhr. Han nævnede for dem, at det netop var 25 år siden han som fattig dreng kom til København. »Jeg fortalte Dronningen dette tilfældigt og hun og Kongen lykønskede mig smukt.« Kongen spurgte endda, om han var i pengetrang, men det benægtede han. »Siden sagde Folk til mig at jeg skulde have benyttet dette sjældne Øieblik og forlangt noget! men hvor kunde jeg det! hvor hæsligt strax saaledes at være om sig.« Selv efter besøget på Föhr var det ikke slut med at være gæst hos fornemme folk, for denne eventyrlige sommer endte med en invitation til Hertuginden af Augustenborg, som han havde truffet på Gisselfeld. Der levede han i tre uger et »rigt og godt Familie-Liv« med den hertugelige familie, inden han endelig 30.september var tilbage i sine stuer på Hotel du Nord.

I føromtalte brev fra veninden faldt der både syrlige og ironiske bemærkninger om livet blandt de rige og for-

I begyndelsen af november 1845 var Andersen under et ophold i Gråsten gæst hos hertugen og hertuginden af Augustenborg. Her mødte han den tyske maler Carl Hartmann (1818-ca.57), som ikke blot gjorde fire portrætter af ham i atelier'et, men også »lynskød« ham i denne herligt levende tegning, midt i at læse op for det hertugelige par og deres gæster.

nemme: »I Sommer drager De nu om i Tyskland. De er vist i Bonn i denne Tid, det maae være morsomt og interessant der, saa mange Celebriteter samlede og fremfor alt Deres Veninde Jenny Lind.« Ja, mon ikke Andersens optagethed af sangerinden var den første ømme tå? Måske var hun jaloux på den plads, den svenske nattergal indtog i digterens hjerte. Eller følte hun sig skubbet ud i

forhold til alle de fornemme personer, der kappedes om at fetere den nu berømte digter, hun der værdsatte ham, mens han ingenting var?

Der er ingen tvivl om, at hun ligeså lidt som Henriette Hanck brød sig om digterens snobberi for den glitrende, glansfulde, rige verden, hvori han færdedes, som havde han aldrig bestilt andet.

Hun efterlyste i hvert fald også nyheder om den virkelige, den oprindelige Andersen. Hvordan havde han det? Og hvad havde han frembragt i den lange tid, hvor hun så godt som intet havde hørt fra ham? »Hvor De end er, kan De gjerne skrive mig et langt langt Brev til, der beviser mig, at De mindes mig venligen og at De hellere seer, at jeg er blandt de Levende end blandt de Døde, som jeg jo omtrent har været for Dem i disse Aar. De vil da ret omstændeligen fortælle mig *om Dem selv Andersen*, der er det, jeg har allermeest Interesse for.«

Dette brev besvarede Andersen ikke, og i hans optegnelser står der intet om Henriette Wulff. 31.oktober 1845 drog han igen afsted, denne gang på en af sit livs længste rejser, der gik til Tyskland, Østrig, Italien, Sydfrankrig og Schweiz. Først 14.oktober 1846 vendte han tilbage. I hele dette år veksles ingen breve mellem Andersen og hans veninde. Hendes navn nævnes hverken i almanak eller dagbog.

I det tidlige forår 1847 genoptager Jette forbindelsen, der nu bliver hjerteligere end nogensinde før. Et udateret brev bekræfter teorien om, at hun har følt sig skubbet til side. Hun rækker ham hånden, men får samtidig antydet,

I marts 1847 sidder H.C.Andersen igen for C.A.Jensen, der nu malede dette fine levende portræt på bestilling af hofbygmester Jørgen Hansen Koch, svoger til Jette Wulff. Her i dette hjem kom digteren en gang om ugen og spiste til middag.

hvad der har trykket hende: Hun har følt hans uvilje mod sig: »Det gjør mig hjertelig ondt at De er uvenlig stemt imod mig. Dobbelt ondt vilde det gjøre mig om vores sidste korte Samtale havde givet Dem Anledning dertil, som jeg dog ikke kan begribe da det har været saa himmelvidt fra min Tanke at sige Noget der i ringeste Maade kunde saare Dem. Min Mening, kjære Andersen troede jeg havde for flere Aar ophørt at have den mindste Betydning for Dem, undtagen just som en Draabe i det store Hav, men selv kun som denne Draabe, kan De være overbeviist om, forener den sig med hele Verdenshavet i den største Agtelse og Kjærlighed til Dem! Skulde den adskille sig fra det Hele ved Noget, da var det snarere ved en saa sand inderlig Hengivenhed, at den netop fordi den troer sig skudt tilside, trækker sig tilbage.«

Den Andersen, hun kendte næsten fra barndommen,

var blevet fortrængt af et menneske, der kun havde lunkenhed og fremmed sind, hvor hun før følte sig tryg ved broderen. »Jeg har en heel Deel at kunne sige Dem herom – men hvorfor – jeg troer dog ikke, De vilde forstaae mig mere, De er nu vant til saa store Talemaader, om jeg saa maa sige, at mine simple Ord ikke vilde forstaaes som de er meente.« Hverken breve eller dagbogsnotater afslører, hvad han har sagt, som kunne såre søsteren. Men nu hvor hun havde fået sin ærgrelse trykket ud gennem sidebenene, kunne det gamle, trygge venskabsforhold genopstå.

Forsoningen mellem dem blev fuldbyrdet ved, at digteren 3.april 1847, dagen efter udgivelsen af *Nye Eventyr af H.C.Andersen*, sendte Jette Wulff bogen. Den indeholdt *Den gamle Gadelygte*, *Nabofamilierne*, *Stoppenaalen*, *Lille Tuk* og *Skyggen*. Heldigvis nåede hun også inden sin død at se *H.C.Andersens Samlede Værker* udgivet i 1855 og kunne dele glæden med ham ved Grimur Thomsens 20 sider lange anmeldelse i *Dansk Månedsskrift*. 3.april kalder han artiklen »den første ubetinget anerkendende Dom her i Danmark over mig som Digter, smukt skrevet, dertil dygtigt, med Kendskab og Kjærlighed. Alle som har læst den synes særdeles om den.« Han trængte også til den stimulans. Året før, i forbindelse med sin 49 års fødselsdag, havde han mismodigt skrevet til hende i Sorrento om sit usædvanligt tunge humør: »tænk 49 Aar og endnu og altsaa altid, kun med saa liden Livs Resultat, hvad har i Grunden min Virken været, jeg har nu selv ganske andre Fordringer af mig.«

Jette Wulff var som før nævnt en fanatisk tilhænger af

En af de første fotografiske optagelser af H.C.Andersen er et daguerreotypi, optaget sidst i maj 1853 i F.Petersens atelier. Andersen sendte det straks til Jette Wulff, der den 15.juni takkede: »Her foran mig paa mit Skrivebord staar Deres Daguerreotypi, det er gandske fortreffeligt, en herlig rar Lighed, og lykkedes saa godt, at det seer ud som en Tegning af Mesterhaand, det gjør mig stor Glæde, og Alle, der see det, ere gandske indtagne af det.«

»sin kjære Andersen«. Med årene steg beundringen så hektisk, at hun i brev efter brev fortalte ham, hvor højt han stod over alle andre. »Om De stammede ned fra Alverdens Konger, kunde jeg ikke holde af Dem som nu De er langt mere end alle Konger, tilhobe!« Hans høje kald, hans genialitet og hans menneskelige egenskaber, alt fremkalder hendes beundring. Få fortjener som han sin lykke. Hun hører tålmodigt på hans mismod, når han kommer ind på et af sine yndlingsemner: miskendelsen hjemme og berømmelsen ude i den store verden. Til en begyndelse giver hun ham nærmest medhold. Senere prøver hun at forsvare fædrelandet, og tilsidst bryder hun staven over hans evige klagen. »Kjæreste Ven, vær dog for stolt til at bryde Dem om sligt.«

I brev efter brev fastslår hun, hvor grundmuret en plads han har i hendes hjerte. Hun fryder sig over den virak, han omgives af i England. »Deres Breve bringer Festdage i vor Kreds, dog allermeest i mit Hjerte, der er saa søsterligt stemt for Dem, som var det min egen Broder Christian, meer behøver jeg ikke at sige Dem, for at De forstaaer min Glæde over Dem!« Tre kvart år før hans selvbiografi udkom – 6.juli 1855 – havde hun glædet sig til at læse den. »Der er jo Ingen, hvis Livs 'Eventyr' har den Interesse for mig, som Deres, thi mine tre elskede Syskendes har jo været en stille Hverdagshistorie, hvori der Intet Eventyrligt var. Og efter de Tre kommer jo – De.« Allerede i 1848 havde hun sat ham i række med sine søskende, »som jo er mig det kjæreste paa Jorden.«

For Andersen var hun lige så uundværlig. »De er saa tit

i min Tanke, og kommer der oftere og inderligere jo længere Tid der gaar hen, thi om vi mødes eller ikke mødes, De er dog Søsteren. De har for alle Tider Deres Plads i Hjertet.« »Kjære gode Andersen,« skriver hun, hvis hun da ikke spøgefuldt kalder ham »Kære Ego«. »Kjære velsignede søsterlige Veninde,« lyder det tilbage.

Hun kendte digterens nærtagenhed ud og ind. Kritik tålte han aldrig. Men forøvrigt var begge pirrelige og lette at såre, og brevene bærer vidnesbyrd om store og små konflikter, der dog som regel glattes ud. Uvenner var de aldrig mere. Når hun ved at sige sin mening stødte ham, gjorde hun afbigt, navnlig senere i livet. Til gengæld indlod han sig aldrig på at diskutere med hende. Tonen er tit kærligt drillende, sommetider underskriver han sig ligefrem »Drillepose«.

Hvordan virkede Jette Wulff på sine omgivelser? Ja, ikke mindst H.C.Andersen har fortalt om den udstråling, hun havde. Som ung pristes hun for ånd og humør, og fortryllede også den jævnaldrende Andersen med sit lune og sine vittige bemærkninger. Særlig blikket gjorde indtryk på omgivelserne. H.C.Andersen så hendes lysende øjne for sig, selv når hun var langt borte. Den svenske forfatterinde Fredrika Bremer, som mødte hende i København, taler om hendes skønne tænkende øjne, som tyder på en rig indre verden, og også Andersens litterære veninde Signe Læssøe omtaler det dejlige himmelblå blik.

Jette Hanck fordelte engang som en spøg rollerne mellem de københavnske veninder. Hun forestillede sig, hvordan de ville trøste ham i en bedrøvet stund: »Louise Col-

lin vil sige ham nogle hjertelige søsterlige Ord, Jette Wulff vil bortspøge hans Griller, Fru Læssøe vil føle moderligt for ham.«

Og netop så søsterlig kærlig er Jette Wulff. Deres brevveksling bygger på beundring, venskab og fælles glæder. Trækfuglementaliteten samt Sydens skønhed og varme var for begge et livsbehov. Fornøjelsen ved at møde nye steder og mennesker blev et fast tilbagevendende tema, og det samme gjaldt med modsat fortegn fædrelandet, hvor især det danske klimas afskyelighed var et yndet emne. For Andersen var vejret forbundet med kritikken af hans værker. Ikke mindst i udlandet, hvor han blev så feteret, forudså han den smålighed, han nu skulle udsættes for, og gruede for at komme hjem. Han taler om det »evige vaade dødsklamme Vejr«, og det er i et brev til Jette Wulff fra Paris 29.april 1843 at han, krænket og træt af Danmark, udslynger sin store forbandelse over »de vaade skimmelgrønne Øer.« Jette Wulff var i det mindste i det klimatiske enig med ham. Når hun tilbringer vinteren hjemme taler hun om »den sædvanlige grønne Vinter, afskyelig koldt.« Ingen af dem brød sig om København. Hun taler i 1857 om »det smudsige, kedelige tørvetrillende København« og råder ham til at blive på landet – på en af herregårdene.

I fælles glæde over at rejse inspirerede og hjalp de hinanden. Andersens første rejse var jo således forberedt af Jette Wulff. Efter sin første Sverigesrejse gjorde han gengæld og ordnede hendes private indkvartering, da hun kort efter drog afsted på samme tur, for dengang fandtes hverken hoteller eller pensionater.

Forskellene var dog større end lighederne. Jette Wulffs stejle vikingenatur konfronteredes med hans godhjertede fynskhed. Hendes naturglæde og trang til ensomhed delte han ikke, for han elskede byer og kunne jo slet ikke undvære mennesker. Hun satte sig ud over andres mening, mens han var dybt afhængig af ros. Hendes iagttagelser kunne være ganske skarpe. Engang fortalte hun om mødet med en norsk billedhugger, »en herlig poetisk Natur... men han har en slem Fejl, at behage Alle, det er Noget jeg aldrig kan lide hos et Menneske, det er altid Tegn til en kun lidet udpræget Individualitet.«

Frem for alt var hun ganske usnobbet og uimponeret af den fornemme verden, Andersen færdedes i, og hans umådeholdne snobberi irriterede hende grænseløst. 7. juni 1855 kommenterer hun hans henrykkelse over den fine omgangskreds i Tyskland:

»Vi skulde til at tale om det Punkt hvor vi To ere saa forskjellige fra hinanden som vel mulig. De den ubegribelige Royalist og Aristocrat medens min Natur er saa decideret democratisk og ligesindet, at jeg forsikrer Dem jeg ofte slet ikke kan faa i mit Hoved, med min bedste Vilie, Deres og Fleres Følelser i den Retning. Det er for mig en total Fornægtelse af sig selv, af sit eget jeg – af de Gaver Gud har naadigen skjenket os, en saa ubegribelig Ydmyghed at jeg forbavses – naar et Menneske som *De Andersen* dersom De erkjender at Gud har særlig givet Dem aandelige Gaver – at De kan føle Dem *glad og hædret* ved at sidde ved – ja det staaer der – ved Kongen af Preussens eller en anden fornem Mands Bord, – eller ved at modtage en

Orden som de største Kjeltringe bærer, ikke at tale om den Sværm af højst ubetydelige Mennesker – sætter De da virkelig en Tittel, Penge, Fornemhed, Held blodt i de ydre Forhold over Genie – Aand – Sjælens Gaver? Kjæreste Andersen, min gode velsignede Andersen – nej De mener ikke at «takke Gud« for at sidde ved den Fornemmes Bord, det var vist Noget De ikke ret betænkte da De skrev det... jeg kunde dog ikke lade være at sige Dem hvad jeg mener, selv om jeg frygter for De et Øieblik bliver lidt vred paa mig, finder mig løjerlig, misforstaaer mig, ja maaske skriver mig paa den sorte Tavle, det maae De ikke gjøre!«

På Jette Wulffs sidste lillejuleaften sad hun og mediterede over sin længst forsvundne ungdom med en »underlig Følelse af Længsel«. Andersen havde skrevet, at han på Basnæs havde gjort udklipninger og dukker til juletræet. Det fik hende til at tænke på den tid, »*langt, langt* tilbage, da De for os som *næsten* Børn, tilsammen, også klippede for os«. Han var endnu den samme – hun så forandret. »De har endnu saa Meget tilbage fra den Tid – og hvor forandret føler jeg mig selv; det er slet ikke den Samme, jeg forekommer mig en heel Anden.«

Men var munterheden borte, så var evnen til at begejstres et træk, der holdt livet igennem. Hun ejede en ildsjæl, som hun ikke var bange for at vise. I et brev fra Guadeloupe 5.maj 1856 udtrykker hun sin beundring for *Snedronningen* og fortsætter med at uddybe sin begejstring: »See saa – det var nu et rigtigt Udbrud af min Godhed og Begeistring for Dem, De veed af gammel Erfaring, at det maa jeg have Lov til engang imellem, ret at sige mine Ven-

ner, hvormeget jeg holder af dem; det er i Grunden, troer jeg, det Bedste der er ved mig, og jeg maa lee nu (tidligere græd jeg derover), naar jeg tænker paa, *hvor det* er bleven misforstaaet og mistydet hos mig, af Alle de saakaldte meget fornuftige og forstandige Mennesker, der ikke kjender Begejstring og ikke veed, at det er den overstrømmende Kraft, der giver sig Luft i Enthusiasme. De betænkte ikke – at det critiserende Sindelag er for gamle Folk – eller for Smaafolk!«

Temperamentsfuld og stolt var hun, noget Andersen beundrede hende for. »De har en endnu inderligere, heftigere Natur end jeg, just der hvor De skatter og elsker,« skriver han 7.august 1855. Selv siger hun: »Troe mig ikke uvenlig mod noget Medmenneske, selv om jeg kan blive øjeblikkelig hidsig ved hvad jeg finder uædelt og uærligt, saa vel mod Andre, som mod mig selv.« Hun har sine meningers mod, også når det er ubehageligt, for frem for alt ønsker hun at være sand. »Jeg er altid gaaet mod Strømmen, og det giver jo ingen let Sejlads gjennem Livet; dog selv saaledes naaer man engang Maalet.« Jette Hanck kommenterede hendes stejle holdninger med følgende ord: »Hun har Mange imod sig.«

I modsætning til Andersen – og til Jette Hanck – var hun med egne ord »den elendigste Nyhedskræmmer«. Sladder og snik-snak lå langt fra hende. Med årene voksede trangen til isolation sig så stærk, at hun til sidst blev meget ensom. Denne tilstand forværredes yderligere katastrofalt ved broderen Christians død i 1856, hvor hun følte det sidste slægtsbånd briste. Nu bandt intet hende mere til

hjemmet. Hun skriver 12.juli 1857 til Andersen: »De kan troe min ædle gode Ven, det er besynderligt og vanskeligt for mig, saaledes at staae saa ganske eene i Verden, saagodtsom husvild og maa, jeg kan ikke andet, snart flyve bort, ud i den vide Verden, som en Fugl uden Rede.«

Siden hun fra 1850-51 havde været med broderen på De Vestindiske Øer og i USA, havde hun været besat af tanken om at slå sig ned for tid og evighed i det demokratiske paradis. Men da de i 1855 var der igen, blev Christian syg og døde. Den stakkels søster måtte rejse alene tilbage til Danmark. H.C.Andersen var dybt grebet af medfølelse.

Fra nu af blev Jette endnu mere opsat på at ende sine dage i Staterne, hvor broderen lå begravet. Gennem Andersen havde hun lært Fredrika Bremer at kende og smittedes af dennes begejstring for Amerika. Fredrika havde i New York gjort bekendtskab med det sympatiske ægtepar Marcus og Rebecca Spring, og det blev aftalt, at de skulle modtage Jette Wulff, når skibet lagde til. Nogle måneder før, i slutningen af maj, opholdt Andersen sig på Basnæs ved Skelskør. Hertil skrev Jette Wulff allerede 19.maj 1858 om sine planer.

Andersen må have troet, hun ville bo hos ægteparret Spring som gæst, for i et følgende brev 23.maj bad hun ham om at slå de ideer ud af hovedet. Hun uddybede, hvor meget mere selvstændigt hun kunne leve i USA fremfor i Danmark. Når han kan tro, at hun vil være afhængig af nogen, så kender han hende slet ikke! »Der ligger en Egenhed hos mig, min Ven, som De, besynderlig nok at sige, slet ikke kan opfatte hos mig, som saa meget i min

Jette Wulff som ældre, malt af Aug. Schiøtt i 1853

Character og hele Væsen, og som – jeg *ikke* vil forsøge at forklare Dem, da jeg ikke tør haabe hverken at blive forstaaet eller opfattet af Dem deri, som jeg kan være tjent med; lad mig for Dem blive staaende, som fra vor Barndom, som den « lille stakkels sygelige Jette »De altid har kjærlig broderlig Medfølelse med, som De veed holder af Dem og hvad De skriver, alle mine andre, mig saa kjære betydningsfulde Interesser, tale vi jo aldrig om, og lad det blive en lukket Bog mellem os, til engang vi see hinanden klarere Alle.«

I deres venskabs første tid havde hun som nævnt tit kaldt ham »Ego«. Hun gør det ikke nu, men det ligger i luften. For første gang giver hun udtryk for sin skuffelse over Andersens manglende forståelse for hende. Havde han i det hele taget sat sig ind i hendes personlighed,

hendes sande demokratiske natur og brændende frihedstrang? Han som var kunstner og selv en fri fugl burde ellers have bedre forudsætninger for at indleve sig i hendes tanker end så mange andre. Alligevel kunne hun ikke frigøre sig for følelsen af, at hun også i hans øjne havde en tudseham, som hun kun ved at begynde på et nyt liv i et mildt varmt klima kunne smøge af sig. Hendes brev viser, at hun havde lige så stort behov for at blive forstået som han, men at det var udækket. Den forkælede digter magtede stort set ikke at beskæftige sig med andre end sig selv.

Så snart Andersen var hjemme fra Basnæs, opsøgte han hende. Det synes at være sidste gang, de beseglede deres venskab, for 16.juni påbegyndte han en ny Tysklandsrejse. Samme dag skriver han: »Min trofaste søsterlige Veninde! Før jeg endnu forlader Sjælland maa De have denne Hilsen fra mig; De faar vel Brevet her imorgen Formiddag, før jeg Klokken henimod elleve gaaer ombord i Korsøer og seiler til Flensborg hvor jeg er om Aftenen, ved det Lag, Klokken 8. Det var mig tungt, ganske anderledes end De vistnok anede, at sige Dem Lev vel, uagtet jeg har den fulde Forvisning, at vi her i denne Verden, endnu flere Gange skulde mødes. Det at De saa forunderligt ene flakker om i Verden synes mig saa ængsteligt, jeg løber lidt stærkt med Phantasien om i Mulighedernes Rige.«

Endnu engang måtte Jette Wulff retlede ham. Hun skulle ikke flakke rundt, men søge sig et hjem. Let om hjertet glædede hun sig til at høre nyt fra Schweiz, »fordi det er en lille Viftning fra Dem, fra Deres venlige, altid ufor-

andrede Broder-Sind«. På grund af en datofejl i passet modtog han hendes brev i en særlig pirrelig stemning – den overtroiske digter lod sig alle dage slå ud af den slags uheld – men han tilføjede dog til sidst: »Tak for Deres trofaste Sind mod mig, uagtet, som De siger og vist har Ret i, vi i saa meget ere forskjellige; tak for Deres Overbærenhed med mig i al min Pirrelighed! – Gid at De hiin Side Havet finde Dem vel og lykkelig, men ikke glemme at 'Hjemmet', Hjemlandet hernede, er paa denne Side af Kloden! – Gud glæde og velsigne Dem, hjerteligst H.C.Andersen.«

Andersens næste og de følgende fem breve fra denne sommer eksisterer ikke mere. 12.juli forlod Jette Wulff København. Om de fire breve kan det med sikkerhed siges, at de gik til grunde med hende. Det femte kom først til Liebenstein, efter at hun var rejst til Hamburg og blev ikke returneret til afsenderen.

Andersen opholdt sig allerede i Tyskland sammen med Harald Drewsen, en søn af en af Collin-døtrene. Nu var muligheden der for at sige hende farvel i Hamburg. 3.juli skriver Jette Wulff fra Eisenach og foreslår, at han lægger vejen om ad hende, inden deres veje skilles. »Veed De, min kjære Ven, at vi kun ere 6 Timer fra hinanden?« Andersen reagerede åbenbart ikke på hendes forslag, for 6.august skriver hun fra Liebenstein: »Her sidder jeg ved et nydeligt lille Badested, hvor jeg har i Sinde at blive en 3 Uger i al Fred og Roe, og det er herfra jeg nu gjerne vilde at De lagde Deres Vej, naar De gaae lige op mod Norden, eller gaaer først lidt Vester efter, at jeg kan see Dem lidt

i al Stilhed... Det vilde være en usigelig Glæde at see Dem, endnu engang, og dette er den eeneste Maade jeg seer det gjørligt paa, da jeg først skal være i Hamborg d.1 Sept for at gaae over Atlanterhavet.«

Imidlertid var H.C.Andersen 5.august taget fra Maxen til Dresden, hvor han blev til 19.august. *Dagbogen* har et notat fra 6.august »Brev fra Jette Wulff om at komme til Eisenach.« 7.august sendte han afbud. Det skulle han komme til at fortryde resten af sit liv.

Til hans undskyldning tjener en ubehagelig byldeplage, som han søgte læge for. Men da det tydeligt fremgår af hendes breve, hvor meget det ville betyde for hende at se ham inden vandene skilte dem, forekommer hans evindelige hensyn til sig selv her fatale og malplacerede. Hans veninde var bitter og vred. Kun en tykhud ville ikke have følt sig pisket af hendes ironi:

»Det gjør mig saa ondt at have været Aarsag til nogle smertelige Øieblikke for Dem, min kjære Ven, og beder Dem nu i Dag at berolige Dem *fuldkommen* hvad mig angaar;... Jeg har egentlig slet ikke troet De kom her, men det var blot en af disse venlige Yttringer af mig, som Mange forstaae, Andre misforstaae, men blandt disse Sidste *maae* De ikke være min Ven, eller tænke for meget paa lige over for mig – at De er en hvad man kalder berømt Mand – tænk det glemmer jeg ofte, ja vist altfor ofte ved blot at see ind i mit eget Hjerte, og de Følelser der altid har raadet med Hensyn til Dem. Vær nu blot ikke *vred* eller *ærgerlig* paa mig, som jeg nok troer De kunde falde til; men jeg tænker mig, at det ikke vil blive Tilfældet *nu*,

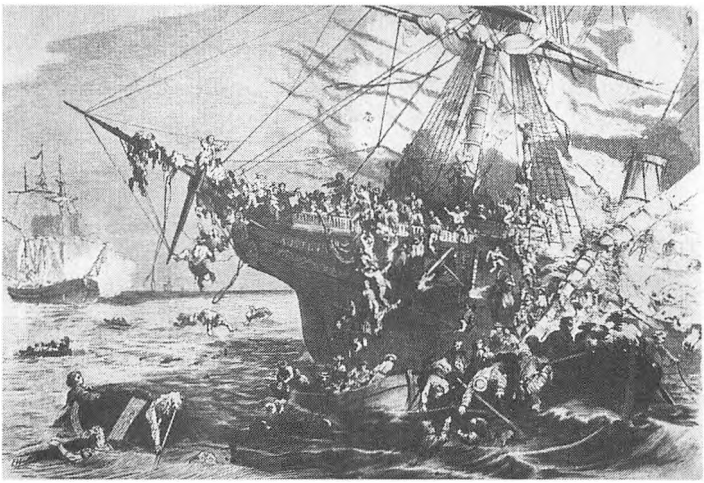

Austrias brand 13.september 1858. *Illustrierte Zeitung* 30.oktober 1858

jeg staaer paa Fallerebet til at gaae saa langt bort. Glem *aldeles* min ubetænksomme lille Plan, som jeg aldrig burde have yttret et Ord om, det erkjender jeg af det oprigtigste Hjerte! Man bør kjende sine Venner, og naaer man gjør det, bør man ogsaa handle derefter – dette har jeg ikke gjordt, og Fejlen er eene og allene min!«

29.august var H.C.Andersen igen på dansk jord. 1.september 1858 afgik *Austria* fra Hamburg med blandt andre Henriette Wulff ombord. 13.september på vejen over oceanet brød skibet i brand. Af 560 passagerer omkom 453, blandt dem var hun.

I begyndelsen af oktober kom de første efterretninger om branden. Andersen må have læst dem, men ikke før

7.oktober kombinerer han dem med Jette Wulff. Denne dag skriver han i sin *Almanak:* »Læst tilmorgen i Flyveposten om Dampskibet Austrias Brand paa Verdenshavet. *Jette Wulff* var ombord.« De følgende dage kunne han i forskellige blade læse om ulykken. Endelig 15.oktober bragte Fædrelandet en øjenvidneberetning fra en af de reddede passagerer. Ilden var opstået på mellemdækket »ved groveste Skødesløshed af nogle blandt Mandskabet. Captajnen og Lægen holdt det for raadeligt at lade Mellemdækket ryge med Tjære« (sandsynligvis for at forebygge kolera ombord). »Dette skulde Højbaadsmanden udføre under 4de Styrmands Tilsyn og gjorde Enden af en Kjetting glødende for at dyppe den i Tjære og saaledes frembringe Røg. Men Kjettingen blev for hed til at kunne holdes, og saa lod Baadsmanden den falde paa Gulvet, som den strax antændte. Tjærekarret faldt om, og nu stod Alt i Lue. Der blev gjort Forsøg paa at slukke, men uden Virkning, da Intet af hvad man skulde bruge var ved Haanden.«

Længe klamrede Andersen sig til håbet om, at hans veninde var blandt de reddede. Men endelig efter en officiel meddelelse skriver digteren 18.oktober i sin *Almanak:* »Lidende. Barkskibets reddede Passagerer opgivet. – Jette Wulff er død.« Et brev fra Jonas Collin, Andersens ældste ven, giver et øjebliksbillede af denne sorgens dag: »Kjære Andersen, i dette Øieblik kommer Ingeborg for at underrette mig om, at De nylig med et sønderknust Sind havde forladt hende, da De for faa Øieblik siden havde faaet Bekræftelse paa det, man maatte befrygte om den

ulykkelige Jette Wulffs endelige Skiebne. Jeg har følt mig stærkt greben over denne Tildragelse med Austria og de dermed forbundne rædselsfulde Scener, som smerteligt berøre Familier og Venner, følgelig ogsaa Dem, der paa saa sørgelig Maade maatte miste en sand, kær og trofast Ungdoms Veninde. Vær vis paa, at jeg hiertelig tager Deel i Deres Sorg. Deres faderlige Ven C.«

I dage og uger derefter modtog Andersen varme og trøstende breve fra sine venner. Over for den trofaste fru Læssøe, som bebrejdede sig selv, at hun ikke oftere havde søgt Jette Wulffs selskab, tilstod han sin egen dårlige samvittighed: »Hun hørte til de Enkelte, som ret inderligt holdt af mig; hun skattede og overvurderede mig! Hun havde en fylde af Følelse at give, og gav *den*, jeg – det bebreider jeg mig nu – ikke nok gengjældte. Det piner mig nu, at jeg ikke i Tydskland, paa Hiemrejsen i Sommer, gjorde en Omvei, det, hun ønskede, for at vi endnu engang, før hun forlod Europa, kunde mødes.«

I årevis var han martret af ulykken, som fremkaldte livagtige og ubærlige billeder i hans fantasi. Året efter fik han dog gennem en af de overlevende en vis sikkerhed for, at lidelserne for hende må have været korte, da hun lidt forinden havde lagt sig på sin seng for at hvile. Da han 1868-69 udarbejdede fortsættelsen af *Mit Livs Eventyr*, skildrede han det indtryk, meddelelserne om *Austrias* forlis gjorde på ham, og fortsatte: »Min Tanke var i Nætter og Dage opfyldt af denne Begivenhed; jeg kunde ikke tænke paa Andet, og mangen Nat i Uvishedens Tid bad jeg i mit Hjerte Gud: Er der en muelig Forbindelse mellem Aande-

og Legemsverdenen, da forund mig et Vink, et Tegn derfra, om selv en Drøm kun om hende. Men uagtet vaagen min Tanke heelt omsluttede Ungdoms-Veninden, naar Søvnen med Drømme kom, aldrig viiste eller rørte sig Noget, som min Phantasie kunde sætte i Forbindelse med hende. Den stadige Tanke om det skeete angreb mig saaledes, at en Dag, jeg gik paa Gaden, forekom mig pludselig Husene som uhyre Bølger, der rullede mod hinanden, jeg saae Bevægelsen, men i samme Øieblik blev jeg i den Grad forfærdet over mig selv, at jeg med al min Villiekraft brød denne stadige Tænken paa Eet og det samme; jeg følte, det maatte føre til Vanvid. der kom en pludselig Ro i mit Sind, en Fortrøstning til Gud, og Sorgen løste sig i Veemod.«

Lige efter hendes død skrev han et mindedigt, hvori han skildrede hendes personlighed og skæbne. Han erkendte, hvad han skyldte hende, og tilføjede: »Du var mig meer god, end jeg det fortjente.«

Henriette Wulff (død paa Dampskibet »Austria d.13. Sept.1858)

I det brændende Skib, paa det rullende Hav
I Rædsler, som ei vi udholde at høre,
Har Du lidt, har Du endt, har Du fundet din Grav
Dødsmaaden og Kampen naae aldrig vort Øre.

Du dristige, kraftfulde Sjæl! Du Dig holdt
I et skrøbeligt Legem'; højt stod Du i Vrimlen,

og aldrig Dit ildfulde Hjerte blev koldt,
Her Faae kun forstod Dig, men Flere i Himlen.

Du var mig en Søster, deeltagende, stærk,
Min Sjæl holdt Du oppe, naar Verden mig traadte,
Du kjendte, forstod mig, og det er Dit Værk,
At tidt jeg ei sank, naar synke jeg maatte.

Det Falske, det Tomme, det Bjældeklangs Smaa
Har Hobens Beskyttelse, bæres af Strømmen,
Dens Løb ei forandres, Skumbølgerne gaae,
Og Jordlivet gaaer, det er endt snart som Drømmen.

Farvel min Veninde fra Barndommens Aar,
du var mig meer god, end jeg det fortjente,
Nu har Du stridt ud; – hos en Broder du staaer,
Med hvem alt paa Jorden dig Længsel foreente.

Din Kiste blev Havet, det rullende Hav,
Og Indskriften over Dig staaer i vort Hjerte.
Din Sjæl er i Himlen; der Herren Dig gav
Lyksalighed tifold for Dødsstundens Smerte.

I det brændende Skib, paa det rullende Hav,
I Rædsler, som ei vi udholde at høre,
Har Du lidt, har Du endt, har Du fundet din Grav,
Dødsmaaden og Kampen naae aldrig vort Øre.

I begejstring over den ny verden var det næsten lykkedes Jette at overtale ham til at møde sine læsere der, hvor rejsen gennem Staterne ville berede ham en enestående hyldest. Men efter hendes død skrinlagde han alle planer om at vove sig over Atlanten. De amerikanske læsere måtte lade sig nøje med bøgerne.

Venskabet med Henriette Collin

Med Henriette Wulffs død sattes en stopper for en omfangsrig og betydningsfuld brevveksling. Men endnu var der da venner fra de unge år, som holdt ved og fulgte Andersen til hans død. Blandt de mest værdifulde var Edvard og Henriette Collin.

Det var en lykkelig dag for H.C.Andersen, da Henriette Thyberg 10.august 1836 gav Edvard Collin sit ja i Søllerød Kirke. Født 1813 var hun ældste barn af tømrermester Henrik Thyberg og dennes hustru Oline. Edvard og hun havde været forlovet i fire år, hvad der ikke var bemærkelsesværdig længe i en tid med lange forlovelser.

Andersen og den tre år yngre Edvard, et af Jonas Collins fem børn, havde kendt hinanden lige så længe den unge digter var kommet der i huset. Andersen elskede Edvard, som imidlertid med sin kølige natur holdt den følelsesfulde digter på afstand og derved gav ekstra næring til dennes pariafølelse. Men var forholdet mellem de to unge mænd navnlig i de unge år højst problematisk, udviklede det sig efterhånden til et virkeligt venskab, ikke mindst takket være Jette Collin.

Henriette Thyberg (1813-94) blev i 1836 gift med Edvard Collin (1808-86), søn af Andersens velgører Jonas Collin. Som gift og mor til et par børn kunne Jette Collin tillade sig et større frisprog end de to ugifte Jetter, og hendes kvikke vid morede altid digteren, som satte hendes breve højere end nogen andre i familien. Korrespondancen mellem dem flyder gennem deres liv som en lind strøm. Fra Andersen til Jette Collin foreligger der 201 breve, og fra Jette 92. Hertil kommer fællesbrevene, som Edvard og Jette måtte deles om, og brevene til hele familien, ialt 825 breve og notater. Sammenligner man Constantin Hansens blyantstegning fra slutningen af 1830'rne med fotografiet fra ca. 1870, finder man samme udtryk og hovedholdning.

Andersen holdt af hende lige med det samme. Fra Svendborg skriver han 4. august 1836 varmt og hjerteligt i anledning af brylluppet: »Selv om jeg ikke holdt af Dem maatte De dog, som hans Kone, være mit Hjerte nær, men De er mig, for Deres egen Skyld, saa uendelig kjær, jeg

skatter Deres fortræffelige Sider og troer De vil gjøre ham meget lykkelig... i Begyndelsen havde jeg lidt imod Dem, seer De, jeg skrifter; De blev Eduards Forlovede og jeg blev mere opmærksom paa Dem, hvor smuk De er, havde jeg altid seet, men nu blev De mig interessant, siden kom jeg til at vurdere Dem og længe har jeg ret holdt af Dem og det aldeles uden Hensyn til Edvard.«

Brevet ender så indtagende intimt: »Snart kommer jeg over og seer den lille Husholdning, den smukke unge Kone, glædes ved Deres Lykke og mister aldrig Venskabet. Deres trofast hengivne H.C.Andersen.« Og endnu mere lykkeligt blev det for digteren, da der kom små børn i huset. Allerede 1837 fødtes lille Ingeborg Mimi, kaldet Vulle. Andersen stod fadder og smeltede snart over for barnets indtagende charme. I 1839, da Vulle var omkring to år, skriver han fra Glorup til »Min søde Vulles elskværdige Moder«, og nu er der i hvert et brev »Kys til min søde lille Vulle.« Den lille Louise, der snart efter kom til, formåede ikke at rykke ved Vulles position som hjertebarnet. Og heldigvis var kærligheden gengældt. Da han 1841 var i Orienten, skrev hendes mor: »De vilde bestemt blive rørt dersom De hørte hvor ofte hun taler om Dem og hvor ofte hun svømmer hen i Taarer ved Tanken om Dem. Da jeg forleden Dag fandt hende grædende og ikke kunde begribe Aarsagen sagde hun at hun græd fordi hun var saa bange hun ikke kunde kjænde sin Andersen naar han kom hjem.«

At Vulle tænkte meget på ham fremgår også af følgende situation, som Jette beskriver i januar 1841. Barnet sidder

ved siden af hende og pakker et lille stykke chokoladekage ind i en hel avis, »det skal nemlig gjemmes til Dem«. Intet kunne vel have fået digteren til at føle sig mere savnet, mere hjemligt tilmode, og han svarer fra Rom: »Hvad De fortæller om Vulle at hun svøbte et lille Stykke Chokolade ind i en heel Avis fik mig til at lee; det var den første Hilsen fra Hjemmet, som fik et lystigt Træk om Munden! det søde Barn jeg tænker ogsaa daglig paa hende og naar jeg seer nogle pyntede Romerbørn, ønsker jeg at kunne bringe min Vulle et eller andet Stykke af deres Pynt; især er der nogle Kassekinger der ret staaer mig an, men hvor skal jeg faae dem hjem?«

Den lange digter lurer således romerbørnenes tøj af og stikker næsen i boderne for at finde gaver til dem derhjemme. Han havde blik for det, der optog og morede dem, det afslører eventyrenes verdener af legetøj, og her, hvor man næsten kigger ham over skulderen, får man vished for, at børnenes digter virkelig holdt af de små.

Så optaget er Andersen af Vulle, at Henriette Hanck må indvies i hendes kunnen. 26.november 1838 er hun halvandet år: »De spørger i Deres Brev til min lille Guddatter, Vulle, som vi kalde hende, efter en Hund. Vulle! hun er nydelig! et dejligt Barn og det eneste, som kan bringe hende fra at græde, er at vise hende mit Portræt« (Oliemaleriet af Albert Küchler); »hun kan sige A! og det betyder Andersen. Hun kan mange Kunster og jeg besøger hende hver Dag, om end kun et Secund. Dyresproget kan hun bedre end vort, hun siger til Koen, Bu! til Hesten, tik! osv. Vulle sender sit fyenske Bekjendtskab en Hilsen.«

Med barnet som bindeled knyttes forbindelsen mellem to kredse, der ellers ikke kender hinanden, den Hanckske og den Collinske. Vulle udviklede sig med alderen til at blive mere og mere opfindsom – og uartig. Men det gjorde kun digteren endnu stoltere af hende. 12.november 1839 sender han en hilsen fra Vulle til Henriette Hanck. »Hun var forleden ude hos en Familie, Børnene drillede hende og saa pryglede hun dem, hvilket hun selv fortalte da hun kom hjem. »De drillede Vulle! mig bankede dem!« Efter denne Slagsmaals Scene havde hun forlangt Viin. De seer saaledes at hun er et højst uopdragent Barn, men med Nordisk Kraft.« Desværre fik denne sjove lille pige kun et kort liv. Hun døde seks år gammel.

Fødsler var farlige og børnedødeligheden stor. Af de fem børn, Edvard og Jette fik, overlevede kun to, Louise og Jonas. Nu vendte digterens omhu sig til dem. Han havde købt en lille bitte dukke til Louise, skrev han, og Jonas skal han nok snart sende noget, den søde dreng. Med et sådant forhold til børnene står man også moderens hjerte nær – men det var Andersen forøvrigt aldrig i tvivl om.

De konflikter, der opstod mellem Andersen og Edvard, forstod Jette altid at forklare og neddæmpe. »Kjære gode Andersen,« skriver hun 27.februar 1846, »Edvard siger, De bliver ærgerlig paa ham naar De læser hans Brev, og jeg siger, gjør det ikke kjære Andersen, der er dog Ingen der mener Dem det bedre end han, hverken Konger eller Fyrster, hverken Prinser eller Prinsesser.« Når Edvard udtalte sig overfladisk om *Maurerpigen*, supplerede hun med sin

mening og fandt langt mere interessant at sige om opførelsen. Hun forstod altid i brevene til digteren at fremhæve det positive selv i de sureste anmeldelser. Sammen med de to andre Jetter fyldte hun dermed rollen ud som hans livs sjælesørger. Den hengivenhed, respekt og varme, han altid følte for hende, kommer frem i overskrifterne: »Fortræffelige fru Collin!« Eller »Kjære, kjære Edvards Jette!« Hos hende fandt han den sympati, han så hårdt trængte til, og han mødte den med et taknemmeligt hjerte: »Aldrig nok kan jeg takke Dem for Deres milde venlige Deltagelse, de gode Øjne, De altid modtager mig med, naar jeg i min Uro hjemme driver afsted og ved ikke rigtig, hvor jeg skal havne!«

At hun holdt meget af Andersen viste hun tydeligt i brevene. »Kjære Ven, udmærkede Digter, fortræffelige Menneske,« indleder hun og slutter »Deres Jette Collin.« Hun, som havde en mindre tidsbunden smag end sin mand og en finere følelse for poesi, var hans digtnings varmeste beundrer inden for det jævnaldrende slægtled i den Collinske familie. Mens Edvard samvittighedsfuldt sørgede for den forretningsmæssige og økonomiske del af Andersens liv, overtog Henriette den personlige. Det morede hende at opleve hans berømmelse, da Edvard og hun i 1855 af helbredsgrunde opholdt sig i Wildbad i Tyskland. På et besøg her mødte han storhertugen af Weimar og Schillers søn. Andersen er selskabets løve og præsenterer Collinerne for storhertugen. Det var vist noget, der passede ham! Mens Edvard rejste hjem, blev Jette tilbage og skrev til sin mand:

»Andersen er naturligviis Hovedgjenstanden for vore Samtaler, og det er ham jeg kan takke for den megen Venlighed, der vises mig; siig ham dette, og at jeg fortryder hvert respektstridigt Ord jeg har sagt ham. Han er gruelig berømt!« Edvard citerede brevet for Andersen, som må have følt sig i himlen over at høre sådanne ord fra sin kølige juristven. Han svarer: »Kjære bedste Ven! Hvor var det kjærligt og veltænkt af Dem at De skrev mig til, jeg trængte til varme inderlige Ord, og dem bragte De mig!« og han uddyber, hvorfor han er så afhængig af godhed: »Jeg er som et Vand, Alt bevæger mig, Alt afspejler sig i mig, det hører vel til min Digter-Natur og tit har jeg jo Glæde og Velsignelse deraf, men ofte er det ogsaa en Qval.«

Lige så lidt som de to andre Jetter brød Jette Collin sig om Andersens snobberi over for de tyske hertuger, men hun serverer gerne en kvikhed på sin humoristiske facon. 29.juni 1856 lyder det: »De har jo havt glade Dage i Veimar kjære Andersen og det maa unægtelig være morsomt at blive omfavnet og kysset af en Storhertug – jeg for min Person har jo ikke forsøgt saadan noget, men havde jeg Valget saa tog jeg hans Kammerherre som gjorde et dybt Indtryk paa mig, det er Een af de nætteste Mænd jeg har set og hvis De skriver saa tak ham fordi han saa venligt erindre vort flygtige Møde.«

Den lette tone imellem dem tillod Andersen et betydeligt krukkeri. Det morede hende at læse hans brev fra Berlin 5.januar 1846: »O, jeg er ganske dræbt! – jeg kan ikke holde det længer ud! Jeg er Løve! jeg er Berliner

Løve, jeg er blevet en mandlig Jenny Lind, jeg er i Mode! det havde jeg ikke drømt om.«

Når han var udenlands, udtrykte Jette Collin altid, at hun savnede ham. Klagede han over, at han ikke fik brev, svarede hun: »De har vist intet Øieblik troet, kjære gode Andersen at jeg ikke tænkte paa Dem fordi jeg ikke skrev; mine Tanker besøger Dem ofte og mangengang naar jeg staaer i mit Hjørnevindue, falder den Tanke mig ind 'Gid nu Porten vilde aabne sig og den forunderlige, 'a little too long' (som man engang skrev om Dem) os Alle saa inderlig kjære Skikkelse vilde vise sig og som sædvanlig, med ilsomme og noget langagtige Skridt, nærme sig og forsvinde bag den lille Dør i Baghuset. – Dog, det Øieblik kommer vel ogsaa og lad os bede Gud at vi da maae samles som vi skildtes.«

Som det fremgår, havde Jette Collin en måde at konkretisere savnet af ham på, så digteren trods afstanden kunne forestille sig at være der. Et brev sendt til München 27.juni 1860 ender således: »Farvel kjere Andersen, jeg savner Dem ofte ved mit Kaffebord – tænk engang imellem paa Deres Jette Collin.« Og han følte selv, at han virkelig hørte til hos dem, ikke mindst da Hjemmets Hjem ved Jonas Collins død 28.august 1861 lukkede sig for ham. Den gamle kunne ikke forstå, hvorfor Andersen rejste så rastløst rundt i Europa, og skrev til ham: »Det falder mig tidt ind det Spørgsmaal, hvorfor farer Andersen dog saa meget omkring i det Fjerne, da han dog har saa mange ærlige trofaste Venner i Hjemmet.« Andersen bevægedes over spørgsmålet og fortalte Jette Collin: »Mit Svar ligger

i et Par af mine Digtninger; Hjertet har ligesom Himmeriges Rige, mange Værelser, men man lukker dem ikke alle op, ihvor aabent end det store Slot kan synes.« Ordene giver mindelser om de hemmelighedsfulde sammenlimede blade, om hvilke han i sin ungdom havde skrevet til de to andre Jetter.

Nu flyttede Andersen tilhørsforholdet til hjemmet over på Edvard og Jette. »Jeg længes efter at see Dem og Deres,« skrev han 17.maj 1863 fra Basnæs. »De maa nu tillade det, eller ikke, Deres Huus er nu mit Tanke-Hjem efter at det i Amaliegaden er luftet bort. Det er galt at være ene i Verden.«

Et tanke-hjem kurerede dog ikke Andersens ensomhedsfølelse, som med årene tog til. Tit anede han ikke, hvad han skulle stille op med sig selv. Tilsyneladende havde han mange hjem, ikke mindst på herregårdene, hvor han altid var velkommen. Men i et brev i juni 1869 til Edvard Collin, hvori han fremstiller sit omflakkende liv fra herregård til herregård, røber han sin grundlæggende rodløshed. Som så ofte før boede han hos familien Melchior på Rolighed, men måtte fortrække, da et af børnene fik symptomer på skarlagenfeber. Andersen tog så til Basnæs, hvor fru Scavenius ventede ham.

»Jeg er slemt forkjølet, det blev jeg hos Henriques hvor jeg netop var de to koldeste Dage i Ugen, det regnede og stormede, Vinden blæste gjennem Vinduerne saa jeg sov som i Vindenes Hule; ellers havde jeg det ypperligt. Paa Basnæs... bliver jeg tre Uger altsaa til den femte Juli. Melchiors ønsker at jeg kommer snarest, da de reise bort i

Begyndelsen af August, de ville med den svagelige Datter til Middelhavet, og lade hende overvintre i een eller anden varm Kystby. Det falder lidt uheldigt for mig, der først tænker paa at reise til September, jeg kommer da til at søge et eller andet Sted et Hjem, naar Melchiors reise. Til Glorup kommer jeg ikke, Excellensen er endnu syg og taaler ikke at tale med Nogen.«

I 1861 foretog H.C.Andersen en udenlandsrejse til Sydeuropa og inviterede Jette og Edvards søn, den 21-årige Jonas, med som ledsager. Større modsætninger end digteren og den vordende naturvidenskabsmand var det vanskeligt at finde, og de taknemmelige forældres gode ønsker hjalp ikke meget. Rejsen var en skuffelse for digteren, der fandt den unge mand pirrelig og sur. Rejsefællens kontroversielle væsen og evige modsigelseslyst blev ærgerligt noteret ned på de tålmodige dagbogsblade. Tilmed viste det sig, at knægtens interesse for snegle og skrubtudser var større end for mennesker, og han nægtede at følge ham på de talrige visitter. Men alt spejlede sig i Andersen, alt bevægede ham, og da råmaterialet fra *Dagbogen* blev overtaget af eventyret, var Jonas i *Sneglen og Rosenhækken* den sære snegl, der havde nok i sig selv, mens digteren – som også var en sær snegl – valgte at være rosenhækken, der satte knop og blomstrede i glæde. »Skal vi læse Historien om forfra igjen? – Den bliver ikke anderledes.«

Inspiration fik Andersen da ud af det samvær! Endnu mere glædede digteren sig over, at Jonas, en Collin, fik indblik i, hvor vidtberømt han var. Han blev genkendt overalt, hvor de kom og læste ofte højt af sine eventyr. Når

den unge mand havde hørt dem før, gik han sin vej – i fuld forståelse med digteren. Men blev Andersen hyldet og rost, fik han hurtigt nok. Søndag 14.juli, da de rejste fra Brunnen, stod en beundrerinde »og holdt næsten en Kjærligheds Erklæring til mig ved Afskjeden, Jonas var ved at faae ondt over al den Tale.« Digteren havde den 16.en ny triumf: »Jeg blev særdeles feteret af Fruentimmerne, Jonas sagde det var modbydeligt at see dem blive saa uqvindelige. – En stakkels ung Englænderinde, meget smuk var hun, forsømte at gaae med Dampskibet for at sidde i en Krog og see mig ved Middagsbordet, og da hun saa endelig skulde bort var hun bevæget; Jonas var næsten lidt indigneret derover, og ogsaa det fandt jeg moersomt, da det Hele dog var saa uskyldigt, især slog det ham at en Dame sagde at man kunde ønske sig i hans Sted hos mig!«

En af de sidste dage foreslog digteren, at de blev dus. *Dagbogen* meddeler 20.august: »Om Aftenen udførte jeg hvad jeg hele Tiden havde bestemt, foreslog ham at han skulde sige Du til mig, han blev overrasket, men sagde med fast Stemme ja! og takkede mig; da jeg siden var iseng kom han før han lagde sig ind til mig, tog min Haand og gjentog endnu engang saa dybfølt Tak at Taarerne kom mig i Øinene, han trykkede et Kys paa min Pande og jeg følte mig saa glad.«

Således fik Andersen kompensation for den forsmædelse, han i sin ungdom havde lidt, da han foreslog Jonas' far, at de skulle være dus, og Edvard sagde nej! Skuffelsen brændte sig ind i Andersens sind og dukkede op, stærkest i eventyret *Skyggen*, hvor social mindreværdsfølelse og et

voldsomt nag slår igennem. I eventyrets begyndelse siger den lærde »du« til sin skygge, men det ender med, at han – på skyggens udtrykkelige anmodning – tiltaler den med De, mens den siger du til sin fordums herre.

I denne sommer havde ægteparret Collin bekymringer nok at slås med. Den gamle fader lå for døden, og det var ikke livsviljen, men hans stærke hjerte, der holdt ham i live. Al Jettes tid gik med at hjælpe den syge svigerfar. H.C.Andersen og Jonas nåede heldigvis at komme hjem, inden faderen døde den 28.august. Nu fandt rejsefællerne ud af, at rejsen trods alt havde været en succes. 23.august skrev den taknemmelige fader Edvard til Andersen, hvor lykkelige de var for at have Jonas hjemme i god behold. For Andersen, der nu igen var alene, føltes det som et savn at skilles fra ham. »Han er med sine Egenheder, sin Forskjellighed fra mig, dog voxet saaledes ind i mit Hjerte, at jeg har faaet ham meget kjær,« skrev han til forældrene. Den hjertevarme Jette udtrykte om morgenen den 24.august sin glæde over at se Jonas igen, glad og velbeholden. »Jeg har saa ofte hørligt og uhørligt i mit stille Sind, takket Dem for den store Glæde og den uberegnelige Gavn De har gjort vores Søn ved at tage ham med paa denne store rige Reise, og jeg gjør det igjen af mit hele Hjerte.«

Følgen blev, at Andersen det følgende år inviterede ham med på en endnu længere rejse, denne gang til det eksotiske fremmedartede Spanien. Rejsens digteriske resultat blev bogen *I Spanien*, men forholdet mellem de to rejsefæller formede sig ikke stort hjerteligere end sidst. De gik hinanden på nerverne.

Når Andersen vendte hjem fra en udenlandsrejse, havde han ofte inden afrejsen sagt sit logi op. Det var da Jettes opgave at finde noget nyt til ham. I mangel af bedre fornyede hun i 1861 lejemålet for hans to værelser hos madam Anholm i Nyhavn 65, skønt han udtrykkelig havde sagt, at han helst ville bo på solsiden ud mod Kongens Nytorv. Mellem 24 og 30 rdlr om måneden ville være rimeligt. Drikkepenge ikke uden særdeles tilfredshed, mad og drikkevarer til under halv pris af, hvad det kostede på Hotel d'Angleterre.

Da Andersen i oktober 1866 kom hjem fra sin lange Portugal-rejse, tog han til Basnæs, hvorfra han afventede, at det nye logi hos frk.Thora Hallager i à Portas bygning med adresse Lille Kongensgade 1 skulle stå parat til ham. Andersen var tilfreds. Fra Rolighed skrev han 15.september, at han havde besøgt frøken Hallager, »det er to ganske nætte Værelser... Men mere end 25 Rdlr, godt meubleret synes jeg dog ikke det er Værd at give.« Fra herregården giver han sine instrukser:

»Den paafølgende Mandag (den 27de), mener jeg at Indflytningen kan skee; maa da en paalidelig Mand, for honet og billig Betaling, bringe mine Bøger og andre Sager fra Fru Kock [Jette Wulffs søster] til Frøken Hallager, vil da ogsaa Frøkenen sørge for at Gulvtæppet lægges og Alt paa det bedste meubleres, Gardiner hænges op etc.– kun at Bøger og Kufferter, samt Malerier henstaae i mit Soveværelse til jeg selv ordner disse... Fra den 25de ønsker jeg dog at være ventet hos Frøken Hallager, Brænde kjøbt, skaaret og baaret op ønskede jeg ogsaa, men lader det sig

ikke arrangere, beed hende da at have kjøbt en Sæk Brænde til mig, thi jeg fryser og har allerede i Kakkelovnen. Af Mad og Drikkevarer er det kun nødvendigt at der er kjøbt f.Eks nogle halve Flasker bayrisk Øl, thi kommer jeg om Søndagen er Boutikkerne lukket. Sukker og Kaffe er endnu ikke værd at kjøbe, jeg kan den første Morgen drikke nede hos Conditoren. Ogsaa Lys maa være kjøbt. See nu troer jeg at have lettet mit Hjerte, gid nu at mit Brev ikke maa falde tungt paa Deres Hjerte, ligesom Deres Omhu for mig maa trætte Dem formeget.«

Jette Collins omhu strakte sig denne gang endnu videre end til at opfylde alle hans ønsker. Hun havde tillige købt en seng, den første, han nogensinde havde ejet: »Jeg tror nu at have faaet den saa stor som nogen i Danmark men om den er stor nok til den store Andersen, det ville vi faae at see.« Andersen var rædselslagen. 7.oktober protesterer han fra Basnæs: »Med Hensyn til Sengen, den formalidede [forbistrede] Seng, som De, min Frue, har indført og som nu bestemt bliver min Dødsseng, den løber ideligt rundt i mit Hoved; De kan da forstaae hvilken Hovedpine jeg da maa have.« Han truede med at rejse ud igen og bad hende afbestille den, hvad hun dog ikke gjorde. Den befinder nu i H.C.Andersens Hus i Odense.

Dorothea Melchior, som netop i 1866 for alvor var kommet ind i H.C.Andersens liv, var med, da Jette tog værelserne i øjesyn. »Hun var her temlig længe og jeg tror vi morede os godt ved at tale sammen, hun er vist baade forstandig og hjertensgod.« De to damer havde nok også deres morskab, da de trykkede på madrassen og afprøvede

sengen. »Jeg gruer lidt for at see Dem første Gang efter at De har taget Deres Seng i Brug, Madradser er som Støvler, de maa bruges en liden Stund inden de blive behagelige – Fru M og jeg bleve enige om at vi gjærne vilde have et paalideligt Menneske til at «lægge den til« for Dem!«

Så var da hen over digterens første seng kontakten sluttet mellem de to familier, som kom til at spille den største rolle i hans alderdom. Collinerne havde kendt ham altid, Melchiors var nye. Hvordan så de gamle venner så på de tilkomne?

Ja, Edvard virker venlig og uforbeholden, da han 9.april 1872 skriver til digteren: »Samme Dag som De reiste havde Jette Besøg af den elskværdige Fru Melchior, den Kone gjør altid et godt Indtryk paa mig. Vi talte naturligvis om Dem.«

Jette fryder sig 4.juni samme år over, at han efter rejsen med William Bloch lander i »Abrahams Skød« på Rolighed. Men hun var åbenbart ikke klar, at han ved et fald ud af sengen en nat i München slog sig slemt. Da han fra Nürnberg den 27.maj 1872 beretter om uheldet, omtaler hun med en lille latter den »uskyldige Saltomortale ud af Sengen«.

Det kommer hun dog ikke godt fra, for i næste brev (8.juni 1872) udpensler han i de sædvanlige minutiøse detaljer sin lidelseshistorie om de grønne og blå pletter i huden, vablerne og blodet, der flød. Hans egen behandling med tjære gjorde ondt værre. »Theodor vilde være meget forstemt om een af hans Hunde havde det som jeg!« Theodor Collin var søn af faderen Collin og Andersens læge.

Men Jette Collins udtryk »Abrahams Skød« er en morsom hentydning til det jødiske paradis, Andersen har fundet sig. Gad vidst om Collinerne fandt det lige så fint som det gamle Hjemmets Hjem i Amaliegade.

Der er ingen tvivl om, at Collins satte stor pris på fru Melchiors varmhjertede gæstfrihed og betragtede den som en uvurderlig aflastning i den periode, hvor digteren krævede stadig mere pleje. Gennem Andersen formidledes en sjælden gang en middagsinvitation, og når situationen krævede det, som da digteren fyldte 70, enedes fruerne om at hjælpe hinanden.

Jette Collin var ligesom fru Melchior uundværlig, ikke mindst i Andersens sidste svære sygdomsår. Han havde altid beundret hendes »rige herlige Breve«. Hun var en af de fortræffeligst skrivende i hele familien. »De kan lægge saa meget Solskin ind i et Brev, naar De kun vil!« skrev han. »Tak for Deres Skrivelse, men hvor var den kort,« lyder det en anden gang, »De fortæller saa morsomt, selv de almindeligste Ting faae en Farve saa de tiltale.«

Hun havde en evne til taktfuldt at lette hans sind for det mismod og den sørgmodighed, han bar med sig som en del af sin natur. Hans manglende sans for at nyde nuet kendte hun ud og ind og gjorde sit til at opmuntre og flattere ham, uden dog at gå på akkord med sig selv. Hun skriver til ham på Basnæs: »Jeg haaber De har det godt, kjere Andersen og glæder Dem over den skjønne Natur De lever i – Jeg kjænder jo alle de Mennesker De færdes imellem, men De reiser jo altid som Kæledægge og er det vist ogsaa her.«

Kæledæggen anskues her lidt drillende som den verdensberømte feterede digter, der kysses og krammes af fremmede. Det var noget, Andersen som regel lagde vægt på og nød at fortælle om. Men det regner Jette ikke for en egentlig værdi. I hendes øjne er han en lykkens kæledægge, fordi han besidder den ægte rigdom: rigtige venner! »Fra det ene Venskabs Skød flyver De over i det Andet, altid modtaget med aabne Hjerter og Arme. – Jeg kan forstaae Deres Glæde over det Melchiorske Hus og al den oprigtige Hjertelighed der vises Dem af de rare og lykkelige Mennesker. – Skulle Gevinsten i Lotteriet – hvad man jo kan tænke sig – udeblive, saa har De en ganske anden Rigdom, i Venner der baade kunne og ville forsøde Dem i Livet.«

Det beviste hun selv gang på gang. Deres brevveksling var i 1860'erne og 70'erne ganske regelmæssig. »Her har De mig igjen, kjære Andersen,« lød hendes kærlige ord. Hun lod ikke gerne digteren vente for længe på brev. Et stift håndled forhindrer hende ikke i at skrive og takke for den forårshilsen, han har sendt hende fra Basnæs, og hun slutter brevet: »Gid De maa nyde Alt med legemligt Velbefindende og med Deres Digtersjæls evige Ungdom.«

I et brev 11.juni 1869 fra Hellebæk, hvor hun og Edvard havde et lille sommerhus, beskrev hun det skønne syn af et vildt oprørsk hav, hvorover de vidunderligste skyer bedækkede himlen og en regnbue »straalede med overnaturlig Farvepragt over et stort Dampskib som arbejdede sig frem over de vrede Bølger!« I næste øjeblik retter hun sin drilske tanke mod digteren, hvis privilegium det jo er

at beskrive natursyner: »Jeg synes jeg begynder at blive digterisk i mine Naturbeskrivelser og vil ikke udsætte mig for at denne min Begavelse skal vække Deres naturlige Skinsyge, derfor forlader jeg Naturen og vender mig til Mennesker.«

Og det er mennesker, hendes breve mest handler om, det vil sige familien, børnene, syge eller raske, og de ældre, hvis helbredstilstand begynder at vakle. Til slut er der hilsener fra de øvrige, for de havde alle kendt hinanden fra ungdommens dage. Jette Collin var krumtappen i familien. Intet under, at også Andersen gerne søgte råd og trøst hos hende. Hun gik ind på hans ideer uden at snakke ham efter munden og fastholdt sit eget syn på sagerne uden at krænke hans pirrelige sind. Det frisprog hun tiltog sig over for ham var en del af hendes fine humor, som med en kombination af myndighed og ro dulmede hans nerver. Et af hendes breve slutter således:

»Og hermed Gud befalet, Andersen, gid De maa finde Solsiden paa Deres Rejselivs Gade og lad os snart høre fra Dem. Med Hilsen fra alle herhjemme og mange derude er jeg Deres Jette Collin.« *Dagbogen* 16.januar 1866 lyder: »Besøgt Collins. Jette er dog den, jeg bedst kan med, skønt hun raader mig altid til at leve flot, som om jeg var rig.« Fordi hun mange gange havde hørt alle hans indvendinger og kendte hans indgroede sparsommelighed, erklærede hun sig i 1869 »ganske til Tjæneste med Raad og Daad saafremt De ønsker at benytte Begge, eller maaskee kun det Sidste, da jeg kjender Deres ubillige Mistanke til mine 'gode Raad' som De altid finder – for dyre.«

Sine bemærkninger om, at han ikke skulle »spare saa meget paa Skillingerne, der er jo nok af dem!« kunne hun roligt udtale, idet ægtemanden jo ordnede alle Andersens pengesager.

I Andersens breve vokser bekymringerne med årene i takt med den ydre medgang, som tværtimod burde have neddæmpet dem. Jette Collins kloge råd til ham i brev efter brev om at glæde sig i stedet for at ærgre sig smitter af i eventyret om *Grantræet*, skrevet 1844 på toppen af hans succes. Træets store problem er dets evige uro, det spørger hele tiden: Og så? Hvad nu? Det mangler evnen til at dvæle i nuet. Bibelens ord om at gribe dagen preller af på det. »Der maa komme noget endnu større, endnu herligere! men hvad? Oh, jeg lider, jeg længes! jeg ved ikke selv hvorledes det er med mig.« Luften og solskinnet siger til træet: »Glæd dig!« men det formår det ikke. Selv de bedste øjeblikke ødelægges af en eller anden tilfældig hændelse, sådan som det altid skete med Andersen selv. Han kendte kun alt for godt den urolige længsel efter noget andet. I *Dagbogen* 7.september 1860 sukker han: »Jeg har det jo i Grunden utrolig godt, kun jeg selv forstyrrer Nydelsen.«

Men den lykke, som træet trods alle advarsler søger i den ukendte fremtid, finder det aldrig. »Nu skal jeg leve,« jubler det, da det står vissent i krogen mellem ukrudt og nælder. Heller ikke Andersen lærte den kunst at blive gammel i fred og harmoni.

At Andersen især i sine seneste leveår med sin pirrelighed og utilfredshed kunne være et huskors for sine gamle venner fremgår tydeligt af brevene. Men det ses også, at

de alligevel holdt oprigtigt af ham og tog hans svagheder med tålmodighed. Bag det naragtige, det hjælpeløse, det forkælede og besværlige fandt de ind til hans rige menneskelighed, hans trofasthed og godhed. Man lærer ikke blot et menneske at kende gennem dets egne breve, men også gennem de modtagne.

Brevvekslingen med Jette Collin tydeliggør, hvordan deres venskab selv i de sidste år, hvor fru Melchior så stærkt træder ind i billedet, bevares uforstyrret, og at ungdomsvennerne fra Hjemmets Hjem til det sidste indtager hædersplads erne i Andersens hjerte. Fra Montreux skriver han 22.maj 1873 til Edvard Collin, som havde sendt ham nogle forslag angående oversættelser af hans *Eventyr og Historier:* »I dette Øieblik fik jeg Deres Brev med Indlæg; jeg har læst hele Sendelsen og skriver øieblikkelig igjen, idet jeg er ganske bevæget ved Deres Trofasthed i Venskab, Deres isandhed broderlige Sind for mig. Mange Venner har jeg, ja nogle som er saa levende deltagende, som hørte jeg til deres nære Slægt, for Eksempel Melchiors, men De, kjære Ven, er den ældste af Vennerne, lige fra De hjalp mig med den latinske Stil og var mig lidt for meget Mentor, til de sidste Aar, hvor Alt ret klaredes. De er ogsaa blevet saa mageløs ungdomsfrisk og blød i god Betydning, efter Deres tunge, farlige Operation. Alle Deres mange fortræffelige Egenskaber lyse ved hver Lejlighed frem og jeg er ikke den Eneste som opfatter Dem saaledes, De er mig uendelig kjær og jeg vil bede Vorherre at De maa overleve mig, thi jeg kan ikke miste Dem. Hvad jeg skriver her strømmer ud af mit Hjerte, De vil forstaae mig.«

At Edvard blev glad og rørt over Andersens uforbeholdenhed gav han udtryk for i næste brev. Endelig, følte Andersen, var de ligemænd. Underlegenhedsfølelsen var udvisket.

Digteren døde 1875, Edvard 1886, Henriette 1894. De ligger begravet sammen på Assistens, men slægten har 1914 ladet deres sten flytte til det store Collinske familiegravsted på Frederiksberg Kirkegård.

Den moderlige
Signe Læssøe

Da H.C.Andersen var omkring de 23 år, havde han det held tilfældigt at møde familien Læssøe på et sommerophold i Taarbæk. Familien blev fascineret af den unge digter og tog straks imod ham med åbne arme. Som sædvanlig var det især den kvindelige del, i dette tilfælde moderen, Signe Læssøe, der blev hans gode rådgiver og beundrende veninde. Hun var gift med havnekontrollør Niels Læssøe (død 1831) og havde med ham otte sønner, hvoraf den ældste døde som spæd. Efter at have lært Andersen at kende skrev hun senere til ham: »Fra jeg lærte Dem at kende, ønskede jeg, De var min ældste Søn.«

Hvilket smørhul han var dumpet ned i var han med det samme klar over. I *Levnedsbogen* anerkendte han med rette, hvorledes venskabet ikke blot fik menneskelig, men også værdifuld faglig betydning for ham: »Paa denne Tid gjorde jeg et Bekendtskab, der siden havde en Deel Indflydelse paa min Digtning. Jeg kom til at kende Fru Læssøe [en datter af Werner H.F.Abrahamson, der skrev den vittige Sang 'Min Søn, vil du i Verden frem, saa buk']. Hun var en Kone med megen Aand og dyb Følelse, havde desuden stor Sans for det komiske, mit barnlige Væsen, der endnu slet ikke havde forandret sig behagede hende og Manden, og jeg blev snart hjemme hos dem. Jeg havde af mange faaet Ros og Opmuntring for mit Talent, her

mærkede jeg endog, at man ret agtede det, følte noget herligt deri, og dette gav mig igen de samme Følelser, ved dem kom jeg til at elske Poesien, som jeg ejede og kun endnu skattede, fordi den morede mig.»

Hvor lykkeligt for alle parter! Her blev hans digtergave for første gang taget alvorligt. Den litterært begavede fru Læssøe beskrev 1830 (de første breve udaterede) omgangen med den unge poet, »som om det aabnede mig lyksaliggørende Poesiens Himmelporte.« De inviterede ham til middag en gang om ugen, hvorved den fattige poets middagsuge nu var helt udfyldt. Mandag spiste han hos kommandør Wulffs, tirsdag hos Collins, onsdag hos etatsråd og medlem af teaterdirektionen G.H.Olsen, torsdag hos Læssøes, fredag hos H.C.Ørsted, og lørdag hos pakhusforvalter Jonathan Balling. Søndag var reserveret til forefaldende invitationer og blev ofte anvendt til et besøg hos fru Læssøe.

Skønt hjemmet, som lå på Østerbro over for Søerne, langtfra var rigt, åbnede det sig gæstfrit for dets egne og sønnernes venner. En af sønnerne, maleren Thorald Læssøe, bragte sine kunstnervenner med sig hjem. Jævnligt kom således Jørgen Roed, Constantin Hansen, P.C.Skovgaard, J.Th.Lundbye, Lorenz Frølich og Jens Adolph Jerichau. Da denne sidste giftede sig, boede hans hustru, malerinden Elisabeth Baumann Jerichau hos fru Læssøe i den første jul, hun var i Danmark. Fru Læssøe holdt meget af de mange unge mennesker, som malede og tegnede i hendes stuer på papir, der var lagt frem. J.Th.Lundbye sad ofte om aftenen over for hende og tegnede skitser.

Johan Thomas Lundbye (1818-48) blev allerede som 15-årig elev på Kunstakademiet og mødte her den to år ældre Thorald Læssøe, søn af H.C.Andersens veninde Signe. I den moderlige fru Læssøe fandt den unge maler ikke blot en model, men tillige en åndsbeslægtet. Begge elskede skønheden i den danske natur og bekræftede hinandens dybe nationalfølelse. Den i 1838 19-20 årige maler, der tegnede dette profilbillede, har haft samme opfattelse af fru Læssøe som Jette Wulff, der i 1833 over for Andersen beskrev hende således: »Det er ret en yndig Kone, hvilket herligt Udtryk i hendes Phisionomie!« Privateje.

Af og til rakte han hende papiret og fik udtalelser, som han tog til sig.

I Læssøes kreds var H.C.Andersen med sin munterhed og sit sprudlende vid det naturlige midtpunkt. Han var som en fisk i vandet, når han til alles morskab arrangerede ordsprogslege og tableauer, og her fik han ikke at vide, hvor uheldig hans barnlighed virkede. »Mangen Aften kunde jeg saa ganske blive Barn hos dem, jeg blev just naturlig, fordi jeg ikke følte mig genert og vidste, at mine Fejl og mine Ytringer, der tit faldt mig ud af Munden aldrig vejedes uden at de jo lod det Gode faa Overvægten. Mens andre arbejdede paa at faa et Verdens Menneske ud af mig, hyldede de just mit underlige barnlige Væsen«, skriver han i *Levnedsbogen.*

Når fru Læssøe om formiddagen var alene, besøgte Andersen hende ofte for at læse op af sine digte og få hendes ros og støtte. Der var et overskud af moderlighed i hendes lille person, som Andersen, der kun 14 år gammel brød op fra hjemmet i Odense, nu i sit 25.år nød godt af. Hun omfattede ham med så megen begejstring og interesse, at han kunne tale med hende om alt, »saaledes som man taler med sin Mor.« I den ulykkelige kærlighedshistorie med Riborg betroede han sig til hende, men da hun tillod sig at gå i rette med ham, blev han vred og stødte hende fra sig. Andersens humør i denne periode var så dårligt som nogensinde. Ikke engang den opmærksomhed og beundring, han var genstand for fra vennernes side, formåede at sprede hans tungsind. Grundtonen i hans breve var den evigt utilfredsstillede »Higen efter noget andet,

end det man netop har.« Han skriver 2.august 1832 til fru Læssøe: »Saaledes nyder jeg aldrig det Nærværende, mit Liv ligger i Fortid og Fremtid, og det er i Grunden for lidet for et virkeligt Menneske. Jeg har været i slet, meget slet Humeur her.« Fru Læssøe tog sig hans fortvivlelse meget nær og skrev appellerende til ham om at lade hende hjælpe ham. »Her er saa meget Mørkt i Livet, men ved at staae kolde og mørke for hverandre, gjøre vi det dog kun endnu bitrere.« Da den unge digter endog truede med selvmord, opskræmtes hun endnu mere af hans heftighed. Hun sørgede endnu over sin nyligt afdøde mor og appellerede klagende til ham: »Jeg har mistet saa meget ved at miste Moder. Skulde jeg ogsaa miste Dem, min dyrebare Ven, der paa nogle Aar hører saadan til mit Velvære, at jeg slet ikke kan begribe, hvor jeg, før jeg kendte Dem, har kunnet undvære Dem! Nej, nej, De maa blive lykkelig, og lykkelig leve iblandt os.«

Længe varede det heller ikke, før han fandt ud til hende igen. Han kunne ikke undvære den mest tålmodige af alle tilhørere. I fru Læssoes dagligstue mødes den unge digter og den moderlige litteraturbegejstrede frue i dyb harmoni, i rigt åndeligt samliv. Viggo Læssøe omtaler i anledning af sin bror Frederik Læssøes død i slaget ved Isted 25.juli 1850 »de uforglemmelige Søndage« når Andersen var i hjemmet, hvor han lyttede til samtalerne mellem poeten og Frederik, og nok også mellem sin mor og Andersen. Ved hendes fødselsdag 30.maj kunne digteren finde på at digte på opgivne rim. Et vers til fru Læssøe lyder således »Klart spænder Natten ud sit dunkle Telt – bleg smiler Maanen

som en ossiansk Helt – Hvormed skal jeg det store, milde ligne? – sligt ser man kun i Øjet paa en Signe.«

Det var en hjertesag for hende, at hans digtninge skulle gøre lykke. I årene mellem 1828 og 35, inden han med *Improvisatoren* havde slået sit navn fast, var hun hans opmuntrende støtte. Men hun ikke bare roste. Hun rådede ham til selvkritik og til ikke udgive sine digterværker for hurtigt. Kun ved at forlange kvalitet af sig selv kunne han undgå at give kritikken for gode kort på hånden. Metoden var at bedømme digterværket, som om det ikke var ham, der havde skrevet det. Hun var ikke ene om at mene, at hans svage punkt netop var at give digtene i trykken, mens blækket endnu var vådt. »Jeg beder Dem saa inderligt: vær streng imod Dem selv og tillad derved ikke andre at være det.« Da hans Agnete-digtning, skrevet mens han var i Rom, blev udsat for hård kritik, gav fru Læssøe den tildels ret. »I Deres Smaa-Idyller er det simple Sprog saa elskeligt, saa ganske paa sin Plads, men her bønfalder jeg Dem: fiil lidt paa Udtrykkene.«

Hun vedblev at foreholde ham, at ideerne ville vinde ved en grundigere sortering og udarbejdelse. Selv i 1839, efter læsning af *Kun en Spillemand* og *Billedbog uden Billeder*, var hun kritisk. Ganske vist fandt hun meget, der var dejligt. Men bare han dog ville henlægge dem et lille stykke tid, så de ikke blev matte ved forceret arbejde. Det var et råd, han i denne periode ikke havde tid og råd til at følge. For ham gjaldt det om så hurtigt som muligt at slå sit navn fast som digter. Men senere fulgte han i høj grad denne regel, og i sin stræben efter det dækkende udtryk

omarbejdede han undertiden sine eventyr ti-tolv gange. Mon ikke fru Læssøe med sit kloge råd har sin andel i denne arbejdsproces, der langsomt men sikkert vendte kritikken?

Andersen skrev jo dog ikke blot for at blive berømt, han skulle også tjene penge. Emnet egnede sig nok ikke til drøftelse i de kredse, han med forkærlighed opsøgte. Derfor var fru Læssøe sandsynligvis uvidende om, hvor pinagtigt det stadig føltes, at han trods en uhyre flid ikke kunne leve af sine indtægter. Heri lå der en indbygget konflikt, for mængden af småskrifter fik ikke, og kunne ikke få den ubetingede ros, som Andersen havde et så uudslukkeligt behov for. Derved opnåede han endnu ikke den succes, der ville have fået indtægterne til at flyde i en mere lind strøm.

Ikke engang over for sin nære veninde Henriette Hanck ville han tilstå så prosaiske problemer. Men i 1835, på tærsklen til berømmelsen med udgivelsen af *Improvisatoren* og de første eventyr, var han så modløs af sin akutte nød, at han 14.maj skrev et hjerteskærende brev til »faderen«, Jonas Collin, hvori han usminket lagde alle kort på bordet.

»Jeg er fattig og føler min Armod tungere, end den usleste Tigger, og det nedkuer min Aand og mit Mod... Jeg seer en ulykkelig Fremtid imøde, som jeg neppe har Mod at oppebie. Der vil komme en Tid, jeg nødes til at søge om et fattigt Lærer Embede paa Landet eller en Plads paa Kysten af Guinea. – Døer De fra mig, da har jeg slet ingen, som interesserer sig for mig, og Talentet er intet, uden under gunstige Omstændigheder.« Han mangler

ikke ideer og planer... »Jeg har gjort hvad jeg kunde, men uden Lykke! I Sommermaanederne paa Landet vilde jeg udarbeide en Roman jeg har i Hovedet, og et lille Stykke for Theatret, men det er altsammen for Fremtiden, ikke for disse Maaneder. Jeg har ingen Klæder, hver Maaned skal jeg betale Huusleie og mange andre Udgifter, som hører til de nødvendige. At jeg faar Penge i Slutningen af Aaret og flere, end de 100 Rdlr, jeg skal betale Dem er vist. Kan De paa denne Vished skaffe mig 100 Rdlr, fra Finanserne, Fondet eller en anden Kilde. Jeg maa spørge Dem derom, bede derom, skjønt jeg kan fortvivle derover. Jeg føler Deres Godhed for mig, Deres Mildhed mod mig, den Delicatesse, De saa ofte har viist mig, men just alt dette gør mig ulykkelig idet jeg idelig og altid, skal overhænge og bebyrde Dem.«

Fra hædersmanden Jonas Collin lød det samme aften beroligende: »Vær De kun rolig i Aften og sov vel! i Morgen taler vi sammen og tænker paa Ressourcer. Deres Collin.«

De følgende års udgivelser af eventyr, romaner og teaterstykker bedrede ikke væsentligt på hans økonomiske forhold. Han var 33 år, da han i begyndelsen af 1838 skrev til fru Læssøe: »Nu er jeg ofte tvunget til at tænke paa en Gren fra Brødtræet og maa derfor opgive Laurbærtræet.« Så skete miraklet. Takket være en begejstret læsers, den dansk-holstenske geheimeminister grev Conrad Rantzau-Breitenburgs, mellemkomst – til hvem Andersen havde klaget sin nød – tildeltes digteren 26.maj ved kongelig resolution en årlig understøttelse på 400 rdlr. Som nævnt

betragtede han denne lykkelige begivenhed som en milepæl i sit liv. Dermed var hans alvorligste problemer overstået.

Fru Læssøe var den eneste af digterens veninder, som kunne have været hans mor. Født i 1781 var hun 24 år ældre end han, og omkring 48, da hun traf ham første gang. Med sin moderlige natur tog hun sig meget af sine børn og stod dem nær hele livet. De kaldte hende spøgende »Konversationsleksikonnet«, fordi hun kunne svare på alt, hvad de gerne ville vide.

Da hun fik denne nye »søn« i huset, var hun så forberedt som nogen med sin rige erfaring som mor til mange sønner. Hun så i hans inderste væsen på én gang den voksne udviklede digter, der aftvang ærefrygt og beundring, og det sårbare barn, der krævede en endnu mere nænsom behandling end børn i almindelighed. Alle, som kendte ham, måtte forstå dette for at undskylde hans særegenskaber og svagheder. Samtidig med at hun gjorde alt for ved anerkendelse og kærlige følelser at binde ham til sig, så hun klart, at digteren inderst inde kun havde sig selv for øje. I et brev til Henriette Hanck, som hun omkring 1831 gennem Andersen var blevet penneveninde med, skrev hun:

»Tro mine Ord: Ikke for Intet har jeg i meget over et halvt Aarhundrede seet med klare Øjne ind i Verden og ind i saa mangt et Menneskebryst, og jeg siger Dem: Andersen hænger ikke ved Mennesker, som vi andre gjøre, men han hænger heller ikke ved sig selv. Hans Ideer er hans Alt.«

Alligevel prøvede hun ihærdigt at påvirke den unge digter med sine synspunkter. Instinktivt forstod hun Andersens blødhed – med hans egne ord: »Jeg er som et Vand; Alt spejler sig i mig«, – som en invitation til en vis manipulation. Et brev fra 1830 indeholder mange opfordringer til ham om at meddele hende, hvad han tænker og føler. Endnu mere indtrængende er hun i sit næste brev, hvori hun, idet hun beskriver sin stærke naturfølelse, tilføjer: »De elsker Naturen men ikke paa min Maade, og det er det jeg vil De skal.«

Der er ingen tvivl om, at hendes indtrængende moderlighed for Andersen lugtede for meget af opdragelse. Alligevel ved han besked med, hvor godt hun mener ham det og møder hendes gode råd med den hjertelighed og taknemmelighed, han altid lader stråle i brevene til hende. Brevvekslingen mellem H.C.Andersen og Signe Læssøe begynder 1830-31 omkring Riborg Voigt-episoden og fortsætter til midt i 1860'erne, dog efter 1849 mere spredt. Hun underskrev sig »Deres moderlige Veninde«, han »Deres sønligt hengivne«. Som regel havde han som overskrift »Kjære Fru Læssøe«, men navnlig i den senere periode, når hun havde glædet ham med et særlig godt brev, begyndte han: »Kjære, velsignede Fru Læssøe.«

Ligesom med de øvrige veninder drager digteren fru Læssøe ind i sine pragtfulde rejsebreve med de malende beskrivelser af alt, hvad han ser og oplever. »Bare De var her og kunde dele min Lykke«, sådan slår han grundakkorden an. Hun beundrede næsegrus digteren H.C.Andersen, men blev af og til vred på sin vanartede »søn«, når han

opførte sig som et uartigt barn. Sommetider siger han ting, hun misbilliger. »Jeg er tit vred paa Dem,« skriver hun 23.august 1839, »De siger Ting, jeg ikke ville, De skulde sige; men naar jeg ikke længe har talt med Dem, saa ønsker jeg at høre fra Dem, om ogsaa de Ord kommer, jeg ikke vil høre.«

Andersen svarer 27.august spøgefuldt tilbage, at han ikke aner, hvad hun taler om. »De ytrer, at De imellem er vred paa mig for Ting, jeg siger, og som jeg ikke skulde, jeg har tænkt derover, og De vil finde, jeg er en forstokket Synder; thi jeg forsikrer Dem: jeg veed ikke, hvad det er for Ord; vil De ved førstkommende Leilighed lade en af Sønnerne træde mig paa Foden.«

Mens hun selv ikke sluger ham råt, beskytter den moderlige Signe sit »barn« over for andre. Når han taler om sig selv, som om alt kun drejede sig om ham, bliver hun skuffet og træt af ham, selv om hun kender hans egoisme ud og ind. Alligevel beder hun både Jette Hanck og Jette Wulff om at beskytte ham. 12.april 1833 skrev hun til Jette Hanck: »Andersen har mange imod sig, men det saarer ham ikke; for han veed, at Alle hylder ham, det var Synd at faa ham ud af Troen, han lever et lyksaligt Liv, altid i sin skabende Verden, det er en Himmel her paa Jorden at leve saadan et Liv, han er ogsaa meget lykkelig, vær nu bare lidt god ved ham, naar han kommer.«

Denne beskyttelse af digteren følger hun tre år efter op i et brev til Jette Hanck, hvori hun tilstår: »Jeg er selv tit vred paa ham; men jeg vil ikke, at Andre maae være det, og især ikke De, hvem han skatter saa særdeles højt. Han

har ogsaa skrevet Dem til idag. Svar ham, Hvad han saa end har skrevet, venligt og blidt; han føler det dybt, naar hans gamle, troe Venner klage. Fra Frøken Wulff har han ogsaa haft Ubehageligheder; det er ogsaa en af hans gamle Venner, der nu synes reent at ville forlade ham. Gaa ikke i hendes Fodspor, lad os holde ved de gamle Venner! Saa længe De kan erindre, har De vist haft Godhed for ham; det vilde give en styg Tomhed for Dem selv og maaskee et dybt Saar hos ham, hvis dette venlige Baand løstes.«

Men brød hun sig ikke om, at de gode veninder skulle tabe tålmodigheden med ham – hvad de jo heller ikke gjorde! – kunne hun selv tabe tålmodigheden med ham, hvis han opførte sig for barnagtigt. Dette skete for eksempel i forbindelse med hans tragedie *Maurerpigen*, hvori fru Heiberg nægtede at spille hovedrollen. Også fra den mægtige Heiberg mødte Andersen en sej modstand og blev aldeles rasende derover. Nicolai Bøgh havde på et senere tidspunkt lejlighed til at høre Andersens mundtlige version af begivenhederne, som Bøgh med hjælp fra hans dagbog gengav i 1891. 29.august 1840 fik Andersen foretræde for fruen og læste første akt, uden at det lykkedes ham at overbevise hende om stykkets fortræffelighed. Tværtimod. Hans »krybende Bønfaldelse« for at få hende til at spille rollen blev mødt med et »Jeg spiller ikke Karleroller.« Ude af sig selv truede han hende: »Nu staar De stolt og kold paa Lykkehjulets Top. Vogt Dem! De kan maaske komme til at ligge helt ned, og jeg kan komme til at sidde helt oppe, og da skal jeg knuse Dem!« Fru Heiberg veg tilbage og sagde: »Vig bort fra mig, rasende Menneske! De er ond,

De er ondskabsfuld!« Han råbte efter hende: »Ja er jeg det, saa er det Dem, der har gjort mig dertil, for jeg er det ikke af Naturen.«

Både Jette Wulff og Jette Hanck prøvede at berolige Andersen, men han var i sit inderste rasende, krænket og fortvivlet. 3.september 1840 skriver han i *Dagbogen:* »Man har ingen Venner.« De jævnaldrende veninder kunne intet stille op, og fru Læssøe havde ikke meget tilovers for ham. Hun var vred. 20.januar 1841 skriver hun til Jette Hanck: »Andersens Opførsel mod Heiberg har været elendig, han maa foragte ham; Andersen har krøbet til en utænkelig Grad baade for Heiberg og for Konen, og saa, naar han har forladt dem, har han bagtalt dem paa det Allerskjændigste, og saa uforsigtigt, at de maatte faa det at vide.« Yderligere havde han sagt, at fru Heibergs stjerne i forhold til publikum nu var dalet. »Det er haardt at høre paa saadan en Arrogance,« fortsætter fru Læssøe. »Jeg kunde heller ikke lade være at sige ham det; ventelig har han taget det ilde op, jeg har ikke hørt et Ord fra ham. Han er ikke længer den godmodige Andersen, man tør sige sin Mening, og dog giver hans uophørlige Hvirvlen om sig selv saa mange Blottelser, at man ikke kan bare sig.«

Dagen efter at hun havde fået luft for sin opbragthed lå der brev fra Andersen, som var rejst til udlandet midt i sin forsmædelse. Det formildede hende så meget, at hun til Jette Hanck 23.januar tilføjede: »Igaar fik jeg Brev og et meget rart Brev fra Andersen. Det gjorde saa behageligt et Indtryk paa mig, at jeg fortryder, hvad jeg har skrevet... Han skriver dejlige Breve; man er med ham overalt, hvor

han vil, man skal være.« Fru Læssøe har sine tvivl om, hvordan hun skal behandle ham. Skal hun slå en streg over hans tarvelige opførsel? »Hundrede Mile borte er næsten som Graven. Man nænner ikke et haardt Ord. Ganske forbigaa det i Tavshed kan jeg jo heller ikke, saa det bliver meget vanskeligt. Dog skal jeg gøre det saa godt som muligt; hans Brev fortjener Venlighed og Godhed, det er usigelig venligt, saa jeg flere Gange har sagt: 'Om Forladelse, kjære Andersen!'«

Det sprudlende rige kunstnersind, der næste dag formåede at formilde fru Læssøe med sin charme, havde som månen en mørk bagside, hvor melankolien og mindreværdsfølelsen truede med at få overtaget. Spørgsmålet »Er jeg god nok?«, som altid lå latent i Andersens indre, blev hos Heibergs besvaret med et »nej,det er du ikke.« Det var ubærligt. Hans ustyrlighed i sådanne situationer fandt naturligt nok ikke Signe Læssøes forståelse. Var det måske ikke hendes egen far, der havde givet opskriften på, hvordan man skulle avancere i denne verden: »Min Søn, vil du i Verden frem, saa buk!«

Men det var aldrig Andersens metode. Digteren, tirret af modgang og dårlige erfaringer, rejste hellere børster før end siden. Allerede i 1839 havde han indviet Jette Hanck i sine trakasserier med teatrets direktion i anledning af vaudevillen *Den Usynlige paa Sprogø*. Skønt han selv betragtede sit lille arbejde som en bagatel, stillede han sig hurtigt på bagbenene. »Jeg vil Intet taale af Directionen, Intet taale af Nogen! Jeg slaaer fra mig! Jeg vil, hvad jeg vil, eller gaar til Grunde!« skrev han 25.september til hende.

I forholdet til den iltre digter repræsenterede Signe Læssøe fornuften og mådeholdet. Forankret i det forrige århundrede var hun et udpræget pligtmenneske. Mange timer blev anvendt på at sy, skønt hendes største fornøjelse var at læse. Blandt de danske favoritter var naturligt nok Johannes Ewald og Schack Staffeldt. Oehlenschlæger holdt hun meget af, når han ikke var for sanselig. De mørke toner i tidens romantiske disharmoni skræmte hendes jomfruelige åndspersonlighed. Så tyede hun til fru Gyllembourgs og Fredrika Bremers hverdagshistorier, der begejstrede hende ved deres finhed og moral. De var »ganske Sjæl«, som hun udtrykte det. Der var i hendes mund ingen større ros, end når en skildring var »sjæleopløftende«. Litteratur skulle være vækkende og vejvisende, som hos Herder, eller klar og yndefuld som hos en anden tysk digter, Chamisso. Hun så det som forfatternes pligt at dyrke de rene, ophøjede følelser og undgå at beskrive sanseligheden. Derfor henrykkedes hun over Christian Winther, hvis skildringer var »det naturlige Menneskes rene Følelser«, mens Steen Steensen Blicher havde en utiltalende smudsig fantasi. Grundtvig brød hun sig ikke om, han var disharmonisk undtagen i det nationale. Men allermest holdt hun af Dickens, hvis sande religiøse geni havde en gavnlig opbyggelig indflydelse på menneskeslægten.

De største og helligste værdier lå i Gud, Konge og Fædreland. Derfor blev hun helt euforisk ved at læse Andersens skønne fædrelandssang »I Danmark er jeg født«, trykt i Fædrelandet 1850. Hun takker ham 10.marts for digtets dybe følelse, »hvilken Sammentrængen af det

skønneste, det herligste, der kan siges om vort lille, kjære,kjære Land!...« Gud, giv det Fremtid, som Du gav det Minder! »O, Andersen, hele Danmark, alt hvad der har Sans og Følelse, maa takke og lovprise Dem for denne Guddoms-Tanke.«

Efter fru Læssøes mening havde H.C.Andersen som forfatter, ligesom Dickens, denne sjældne kombination af dyder, der kunne appellere til det bedste i det menneskelige sind. Allerede de første eventyr begejstrede hende, for nu så hun som i en åbenbaring, at det barnligt-fantastiske var hans sande Gebet. Tommelise finder hun i et brev til Jette Hanck 10.juni 1835 »saa allerkjereste, saa reen poetisk, at jeg ret længes efter den skal blive trykt for ret tidt at qvæges i disse milde Straaler fra Poesiens sande Sol.«

Alligevel levede han som person langtfra altid op til hendes ideal. Når hun om *Improvisatoren* mente at den åndede bitterhed, skuffedes hun over, at Andersen, når han nu havde opnået den dannelse og var kommet på det trin, ikke var glad og taknemmelig, som han burde være. »Jeg frygter,« betroede hun 17.oktober 1835 Jette Hanck, »det er Mangel paa Religion; thi Religion og et tilfreds Sind er egentlig synonymt hos mig.« Allermest glad blev hun, når hun i et eventyr fandt bekræftelse på sin egen tro. Den 5.marts 1857 skriver hun: »Hvordan skal jeg, højtærede og højtskattede Fader til «Det gamle Egetræs sidste Drøm« udtrykke Dem mine Følelser ved Læsningen. Jeg sad med foldede Hænder, lyttede med lyksaligt Sind til hvert Ord, som Viggo med Henrykkelse læste for mig. Lyksalige Andersen! Knæl og tak Alherren for den

Gave, at han har givet Dem de lyksalige Øjeblikke, medens De tænkte og følte, hvad De nedskrev for at glæde og gavne Tusinder.«

At Andersens motiv skulle være at glæde og gavne tusinder var noget, fru Læssøe af egen trang læste ind i eventyrene. Andersen skrev først og fremmest for sig selv og om sig selv ud fra sit digtergeni og sin rige menneskelige erfaring. Eventyret *Børnesnak* giver hun i en kommentar 9.april 1859 en kristen drejning: »Den Slutning min lille Yndling faar, at de skaanselsløse tre Smaapiger dog bliver gode og elskværdige, tyder paa det rene skyldfri Hjerte, hvormed De har tilgivet og derfor nu ogsaa høster den reneste Himmelsæd.«

Intet glædede hende mere, end at Andersen bevarede sin uskyld og integritet. I et brev til Jette Wulff udtrykker hun sin taknemmelighed: »Jeg takker og velsigner Andersen for den Sjæls Renhed, hvormed han altid skriver, saa aldrig nogen Kvinde frygter Digteren og rolig giver sin Datter Bogen i Haanden. Faa er de Digtere, man saaledes kan stole paa som Andersen. Det urene ligger ham saa fjernt, at han aldrig nærmer sig Grænsen.« Men netop denne uforbeholdne ros giver han i *Mit Livs Eventyr* fru Læssøe æren for: »Dersom der i Noget af hvad jeg har skrevet findes Qvindelighed og Reenhed, da er hun een af dem, jeg især skylder dette.«

Hun rammer plet, når hun beskriver Andersens tidløshed: »Det er mærkeligt, at han kan skrive for alle Aldre, og dog, naar jeg betænker det ret, er det ikke saa underligt. Jeg kender ingen saa ung og ingen saa gammel som han.«

Thorald Læssøe (1816-78) var den fjerde i rækken af syv sønner. Thorald, som i 1846 malede denne miniature på elfenben af sin mor, var ikke miniaturemaler. Som sin ven J.Th.Lundbye dyrkede han portræt- og landskabskunsten. Det lykkedes ham dog i det lille format at genskabe moderens fine levende træk. Trods blindhed havde hendes smukke, livlige øjne, ifølge Jette Hanck, endnu den samme forunderlige glans. 1:1. Privateje.

Det var jo gennem Andersen, at Jette Hanck og fru Læssøe havde lært hinanden at kende og trods aldersforskellen blev nære veninder. Det gode forhold forstærkedes yderligere ved, at sønnen Ludvig giftede sig med en søster til Jette, og – da hun døde – med endnu en søster. Og ikke nok med det. Da malersønnen Thoralds kone døde, trådte Jettes yngste søster ind som husbestyrerinde for ham og hans to børn.

Mellem de to kvinder var der et så indforstået åndsfællesskab, at Jette Hanck som før nævnt kunne bruge fru Læssøe som model i sin roman *Tante Anna*. Her i følgende beskrivelse træder hun lyslevende frem: »Jeg husker ret tydeligt den glatte, hvide Pande, som den hvide Kappe slutter tæt til; var det ikke Tilfældet, vilde Du blive nogle graae Lokker var, der ikke vilde passe til den smukke Rad

Tænder og Ansigtets øvrige ungdommelige Udseende. Den lille, fine Figur have Aarene bøjet lidt forover, og naar hun aabner de endnu saa røde Læber, forundrer Du Dig over en næsten umærkelig Bæven i hendes Stemme, der dog ikke berøver den dens medfødte Klang.« Om hendes ungdommelighed siges det, at hun kun behøvede at lægge hovedtøjet og tage den hvide kjole på for endnu at være den nittenårige pige. Fru Læssøe var da i 1839 58 år gammel

Omkring 1833 mødte fru Læssøe Henriette Wulff, og igen var der straks kontakt. I et udateret brev 1833 til Andersen udtaler hun sin begejstring over det første møde med hans gode veninde, men røber sin forvirring over, at Henriette slet ikke svarer til Andersens beskrivelse. Han har sagt, at hun har brune øjne, men de er jo blå! »Finder De en Pige, der interesserer Deres Hjerte, paastaaer De, hun har blaae Øjne; men finder De en, der interesserer Forstanden, ja saa skal hun have brune, og jo forstandigere hun er, jo smukkere brune er Øinene. Skammer De Dem ikke?« Da hun traf frøken Wulff, »og det deilige, himmelblaae Øie saa aandrigt skuede mig lige ind i Sjælen«, var hun efter sin poetiske vens beskrivelse ikke sikker på, at det var den rigtige person. »Jeg talte kun enkelte Øieblikke med hende; men jeg fandt hende langt elskværdigere, end jeg havde anet. Hun havde vist ogsaa et af sine lykkeligste Øieblikke; hun var yderst blid, rolig, venlig og dog saa klog; gid vi tiere maatte mødes! Det er en Perle af første Rang!«

Gerne ville fru Læssøe omgås Jette Wulff, men det lod

sig nok ikke gøre, for »hun kan ikke gaae, og jeg vil ikke gaae, altsaa faae vi vel som to Blomster i et Bed staae og nikke kærligt ad hinanden.« Ind imellem udvekslede de breve, og det lykkedes dem også at mødes nu og da. 23.juli 1855 sender fru Læssøe brev til Andersen i England, hvori hun fortæller om flere besøg hos Jette Wulff. »Hendes Omgang er mig meget kjær; hun er saa aandrig og dog saa ganske naturlig. Jeg vilde gjerne see hende tiere; men jeg har i de senere Aar faaet den Vane at lade Alle komme til mig...Dog fortjener hun Undtagelse. Gid hun havde sit Legeme saa sundt som sin Sjæl!«

Men denne vane blev ikke ændret, og det er med til at forøge den smerte og sorg over Jette Wulffs død, som hun 21.oktober 1858 indvier Andersen i: »Hvor angrer jeg, at jeg ikke har nydt al den Fylde for Aand og Hjerte, der laa i at høre paa hende! Min gamle, slemme Vane ikke at søge Andre, men at lade mig søge, fulgte jeg ogsaa med hende, og nu sørger jeg saa dybt, saa inderligt over, at jeg ikke kan søge, ikke kan finde hende paa denne Jord.« Andersen forstod hende, for også han pintes af selvbebrejdelser, fordi han ikke havde givet efter for sin trofaste venindes bønner om at møde sig i Tyskland. Nu var det for sent.

Andersens følelse af tab var naturligvis meget større end fru Læssøes, og den dybt berørte digter har bestemt ikke fundet sin ro der, hvor hun mente, den var. For hende var der ingen tvivl om, at han, der med sine eventyr var så manges velgører, ville finde trøst ved at arbejde sig ud af sorgen, for efter hendes opfattelse var livets opgave jo at leve et tilfreds liv ved at opfylde sine pligter.

Da fru Læssøe skrev til Andersen om Jette Wulffs død, var hun blind. En grå stær havde fra slutningen af 30'rne lidt efter lidt berøvet hende synet. Dog er hendes breve i deres indhold trods bogstavernes skæve dans hen over papiret stadig beundringsværdigt klare og varierede. Da en vellykket øjenoperation i 1867 gav hende synet tilbage, fik hun glæden ved naturen tilbage, men alle de tabte år havde givet hende illusionen om, at intet var forandret. Stor var hendes skuffelse, da hun i spejlet knap nok kunne genkende sig selv, fordi hun for sit indre billede havde forestillet sig, at både hun og alle andre endnu var unge og smukke.

Skønt Andersen, som årene gik, og det travle liv med rejser, berømmelse og nye bekendtskaber optog ham mere og mere, kun sjældent besøgte hende, var forholdet aldrig blevet afbrudt. Venner var de stadig, og hvert et brev fra ham blev modtaget med glæde og taknemmelighed og besvaret med kommentarer. Da digteren i 1858 tilegnede hende et hefte eventyr, skriver hun 27.december, at hun »med dybeste Undseelse skønner paa Deres Venlighed imod mig.« Han har i forvejen læst for hende *Dyndkongens Datter*, og da hun atter selv læser den, »giver min Hukommelse mig hvert betydende Sted igen med Deres Betoning.«

Hun fortæller ham, hvor lykkelig hun er over at have fulgt ham fra hans ungdom over de mange stadier, hans eventyr har gennemgået fra *Lille Claus og store Claus* til *Pigen der traadte paa Brødet.* Men især eventyret *Det gamle Egetræs sidste Drøm* rører ved hendes hjerterødder. I ovennævnte brev uddyber hun hvorfor: »I tre Gange tre Aarhundreder,

ja saa længe det danske Tungemaal lever, vil det leve og elskes og være en Ledestjerne for Sjælen, som det var det for Havets Sønner.« Frem for alt viser det hans egen godhed, og det, siger hun, er hun ikke ene om at mene. For hende vil det altid svæve i et højere lys, »det er for mig som en Bibel: Ledetraad til alt Godt.«

Derimod bryder hun sig ikke om *De Vises Sten*, første gang trykt i *Folkekalender for Danmark* 1859. Hvordan skal Solens Træ mon forstås? I sit svarbrev nytårsdag 1859 påtager Andersen sig at forklare hende sin mening med eventyret, som han kalder en allegori, der i sin motivverden er i slægt med to af hans andre eventyr, *Paradisets Have* og *Snedronningen:*

»Solens Træ er Verden; her sidder Mennesket (Menneskeaanden) i al den skabte Herlighed og vil nu ogsaa vide, hvad der er paa hiin Side Graven; han har Religionens Trøst; men han vil have Visheden gjennem sin Sandhedens Bog, gjennem Tænkning og Viden. Det Sande, Gode og Skjønne holder Verden sammen; det har et Tryk her, saa haardt som det, der giver Diamanten dens Tilværelse, og holdende dette Tryk ud bliver det for os Bevidsthedens Juvel, at den Menneskehed, som fik i og om sig en saadan Herlighed, ikke kan forsvinde i Graven, men løfter sig i Bevidsthed til endnu større Herlighed. For at gribe denne Bevidsthed drage de begavede Naturer ud i Verden; gjennem Videnskaben, i Livet selv, søge de stærke, forskjellige Aander; men den fulde Forvisning findes ikke ved vor Kløgt, men ved Inderligheden, Guds-Stemmen i os, den blinde Pige, der holder ved den usynlige Traad, som fører

til Hjemmets Hjem. I Verden findes heller ikke det Sande, Gode og Skjønne i sin hele Juveel-Fuldendthed; men rundt om hos Menneskene, i hver lille Krog, samle vi hvert enkelt lille Træk, Blinket fra Gud; der viser sig da en Fylde, en Rigdoms Storhed, saa vi maae tilstaae: Juvelen er her! Vi maae vinde Tro, og Menneskeaanden følger den himmelske Regnbue ud over Verdens Kløgtens og Videnskabens Sandhedsbog derop, hvor Solens Træ endnu ikke har strakt sine Grene!«

Når han gør sig sådan en umage for, at hun skal forstå meningen med historien, er det fordi han i den blinde pige ser fru Læssøe, hos hvem ånden lyser igennem blindhedens mørke. »Den Traad hun spandt var stærk som et Ankertoug,« hedder det i historien. »Traaden havde hun at holde sig til, den stolede hun paa, og ikke paa sig selv og Andre.«

For fru Læssøe var livet ikke så meget værd, efter at hendes elskede søn Frederik, den berømte helt fra Isted, var død. Hun følte sig gammel og fattig. Forbi var Frederiks liv og den glans, han kastede over hendes. Derfor blev hun dobbelt glad, da Andersen i 1851 sendte hende komedien *Hyldemo'er*. Mere end nogensinde trængte hun til en sønlig følelse, skrev hun som tak og tilføjede: »Jeg skønner saa inderligt paa, at De engang imellem i det ensomme Hjem husker paa mig, som fra det første, jeg gennemtrængtes af Deres poetiske Aand, altid har holdt moderligt af Dem.«

Andersen gengældte i sit inderste hjerte hendes følelser og satte hendes dømmekraft og begavelse højt. »Var hun kommen ud i Verden som Kamma Rahbek eller Thoma-

sine Gyllembourg, vilde hun langt have overfunklet dem. Thi hun var egentlig meget betydeligere end disse. Og hvad der især gjorde hende saa indtagende, var netop dette ubevidste, fordringsløse, som de andre ikke havde. De vidste, at de blev beundrede. Det vidste hun aldrig, og hun vilde heller ikke være det.« Og til sidst: »Hun, den hjerteligste Moder, hun, en af de mest flersidigt aandeligt udviklede Kvinder, delte tit med sin dybe Følelse mine Sorger, dem, jeg fandt Trøst i at betro hende alle. Deltagende, hjælpende, fuld af Opmuntring var hun. Mit Blik vendte hun mer og mer mod Naturskønheder og det poetiske i Livets Enkeltheder. I det saakaldte smaa, og da næsten alle opgav mig som Digter, holdt hun min Tanke op over de tunge Søer, og dersom der i noget af, hvad jeg har skrevet, findes Kvindelighed og Reenhed, da er hun en af dem, jeg især skylder det.«

Mellem 1861 og 1864 besøgte Andersen hende overhovedet ikke. Hvorfor kunne han ikke forklare sig selv. Men da Danmark led sit katastrofale nederlag mod tyskerne i 1864, følte han trang til at dele sin dybe fortvivlelse med hende. I maj måned kort før hendes fødselsdag opsøgte han hende. Hun var flyttet. Han søgte efter hende og fandt huset i Blågårdsgade ved Korsvejen. »Hun sad der, blind og gammel, tog noget ligegyldigt imod mig, men under Samtalen ildnedes hun; i henved tre Aar havde jeg ikke været hos hende, sagde hun; det er ogsaa forunderligt af mig! hun som saa varmt er i min Tanke. Hun blev meer og meer livfuld og takkede mig saa meget for Besøget.« I juli opsøgte han hende igen, »hun laa paa So-

faen var syg og betaget over Danmarks Nød, den gamle Kone græd, jeg var overvældet.«

Hvad var det egentlig, der skete? Hvorfor var han overvældet? Det kan være, at Andersen aldrig før havde set hende give efter for sine følelser. Han havde måske aldrig tænkt på, at hun havde følelser, der ikke var rettet mod ham, vant som han var til at være hovedpersonen ikke blot i sit eget, men også i venindernes liv. Signe Læssøe havde beundret ham, og han havde kvitteret med nye digterværker. Hendes rolle i hans liv havde været at opmuntre og stimulere. Nu var hun gammel og syg. Måske havde han aldrig før set hende græde. Han må være kommet for at blive trøstet, som det barn, han altid havde været. Nu gik det op for ham, at det var ham, der skulle trøste hende. Det kan være det, der overvældede ham.

Men et af de fineste træk ved digteren var hans taknemmelighed over for gamle venner. Han glemte aldrig sin fattige barndom og de mennesker, der havde betydet noget for hans livs eventyr, og da han 6.september 1869 talte ved festligholdelsen af 50-års dagen for sin ankomst til København, mindedes han i alle menneskers påhør fru Læssøes betydning for ham »med en dybfølt Tak.«

Forfatterkollegaen
Fredrika Bremer

Venskabet mellem den svenske forfatterinde Fredrika Bremer og H.C.Andersen opstod spontant i 1837, da digteren 20.juni begav sig afsted på sin første rejse til Sverige. Et af højdepunkterne var sejladsen på Götakanalen fra Göteborg til Stockholm med dampskibet *Admiral von Platen.* Digteren havde netop forespurgt kaptajnen, hvilke forfattere der boede i Stockholm og tilføjet et stort ønske om at møde Fredrika Bremer. I *Mit Livs Eventyr* beretter han videre: »'Ja, hende træffer De ikke,'« sagde Captajnen, 'hun er for Øjeblikket paa Besøg i Norge!' – 'Hun kommer vel, maa komme tilbage, mens jeg er her!' sagde jeg i Spøg og tilføjede: 'Paa Reise har jeg altid Lykken med, saa at det meeste, jeg ønsker, bliver opfyldt.' Det mente kaptajnen nu ikke, men da damperen lagde til for at tage nye passagerer og varer om bord, kom han leende med Listen over de ny tiltraadte Reisende og raabte høit: 'Lykkelige Menneske, jo, De har Lykken, Frøken Bremer er her og sejler med til Stockholm.'«

Andersen kunne ikke få øje på hende nogen steder og vidste heller ikke, hvordan hun så ud. »Klokken tre om Morgenen stod jeg op for at see Solopgangen, foruden mig kom endnu fra Kahytterne Een, det var en Dame, ikke ung, ikke gammel, indhyllet i Shawl og Kaabe – ogsaa hun vilde see Solen staae op. Jeg tænkte: er Frøken Bremer

Fredrika Bremer (1801-65) var det svenske sidestykke til de danske Hverdagshistorier. Allerede inden H.C.Andersen i 1837 på sin første rejse til Sverige traf hende, var hun kendt for sine *Teckninger ur Hvardagslifvet* (1828-31). Deres venskab var mere kollegialt end egentlig personligt. Moralisten Fredrika Bremer fandt Andersen naiv, mens hverdagshistorierne var for stilfærdige for den danske digter. Intet af dette gjorde dog skår i deres hjertelige og venskabelige følelser for hinanden.

her ombord, saa maa det være hende! jeg begyndte en Samtale, hun svarede høfligt men fremmed, og da jeg spurgte hende, om hun ikke var Forfatterinde til de bekjendte Romaner, gav hun et undvigende Svar og spurgte nu om mit Navn, hun kjendte det, men tilstod, at hun ingen af mine Skrifter havde læst, spurgte, om jeg intet Exemplar af disse eiede hos mig, jeg havde just *Improvisatoren*... Jeg laante hende den og hun gik ned i sin Kahyt og kom ikke frem hele Formiddagen, men da jeg igjen saa hende, var hendes Ansigt klart og fuldt af Hjertelighed, hun trykkede min Haand, sagde, at hun havde læst det Meeste af første Deel af Bogen, og nu kjendte hun mig... Frøken Bremer fortalte mangt et Sagn, mangen Historie, der knyttede sig til een og anden Ø og til den og den Gaard oppe i Landet. Reisen blev rigere og glædeligere.«

Fredrika Bremer så ældre ud end sine 35 år. Hun havde haft en trist barndom præget af en tyrannisk far og en mor, der sultede sine døtre, ikke af fattigdom, men af dumhed og beregning. Var de smækre og sylfideagtige, var de lettere at afsætte på ægteskabsmarkedet, og mere skulle et fruentimmer ikke forvente af livet.

Om vinteren boede forældrene med deres seks børn i Stockholm, om sommeren på det statelige Årsta. Fredrika var ved at gå til af depression, fordi hun aldrig kunne være sig selv. Først da hun var 32, fik hun eget værelse. Det blev derfor hendes redning, da det blev bestemt, at hun skulle blive boende på Årsta i vintrene 1826 og 1827 for at passe en svagelig søster. Her fik Fredrika ro til at læse og tænke,

og da hun både brugte øjne og hjerte, pinte det hende at se, i hvilken nød og elendighed de syge og fattige levede. Nu begyndte hun et omsiggribende hjælpearbejde for at skaffe mad, klæder og medicin til de nødlidende, og da hun ikke kunne finansiere sit humanitære arbejde, begyndte hun at skrive. Først kortere fortællinger, så udkom i efteråret 1828 anonymt det første bind af hendes *Teckninger ur Hverdagslifvet*. Denne bog, som hun fik 100 rigsdaler for, tryktes i 300 eksemplarer og blev meget venligt modtaget.

Næste år udkom endnu et bind *Teckninger*, som opnåede to oplag og indbragte hende 330 rdlr. Bogen blev samtaleemne i det stockholmske bourgoisi, og nu sivede det ud, hvem den anonyme forfatter var. Det var lige, hvad hun trængte til. En ny frihed blev følgen af berømmelsen, som 1831 gav hende Svenska Akademiens »mindre guldjetton« og i 1844 den store guldmedalje. Den bar devisen »Snille och smak.«

Andersen kendte naturligvis de svenske hverdagshistorier, og hans held til at møde forfatterinden selv blev straks efter meddelt Jette Wulff i et brev fra Uppsala. I *Dagbogen* skriver han om sit første indtryk af hende: »Nærmet mig Mademoiselle Bremer, hun ligner meget Emilie Hornemann, men er vist over 40 Aar; hun blev meget interesseret, syntes en aandfuld, dybtfølende Qvinde. Jeg forærede hende min Improvisator, hun læste hele Dagen i den og var særdeles grebet. Hun havde brune Klæder, en broderet Krave, Straahat med gule Baand, høit opknappede Sko, en Chokolade farvet Kaabe, lidt røde Øine.«

Andersen gjorde også et ganske særpræget indtryk på Fredrika Bremer. Allerede ombord på dampskibet skrev hun på Andersens foranledning et introduktionsbrev til sin ven, forfatteren Erik Gustaf Geijer, som Andersen havde ønsket at besøge i Uppsala. Det indeholdt følgende karakteristik af ham: »Min inderligt gode Geijer! Her er en Hr. Andersen med et noget besynderligt ydre, men ligetil, følsomt varmhjertet, god, barnefrom og forfatter af gode bøger! Han længes så 'uhyre' efter at gøre 'Bekjendtskab' med dig, ja blot efter at få dig at se. Lad ham få dig at se! Du gør ham glæde, og han fortjener det. Han vilde have nogle ord fra mig til dig; jeg kunde ikke nægte det, selv om det måske er fordringsfuldt af mig. Engle Geijer, tilgiv Din Fredrika.«

Brevet fortæller ikke så lidt om Andersens uhæmmede iver for at lære de berømte at kende. Introduktionsbreve var dengang almindelige, men digteren har ikke altid haft dem nødig. På sine rejser i udlandet meldte han sig som regel bare på kunstnernes adresse.

Andersen blev 7.juli inviteret hjem til familien Bremer. I *Dagbogen* noteres, at moderen var »en behagelig gammel Kone«, (hun var 60 år!), at søsteren Agathe havde været i Rom og kunne lidt italiensk, at Fredrika selv havde tegnetalent, og at *Improvisatoren* var en bog, der havde gjort et stærkt indtryk på hende. »Forærede mig derpaa sin sidste Roman Grannarne og lovede at skrive mig til, flere Egenheder hos den svenske Nation som jeg kunde bruge. ... Det er næsten som hele denne svenske Reise var skeet for at gjøre dette Bekjendtskab.«

Mødet mellem de to forfattere blev til stor glæde for dem begge, ikke mindst fordi de som kolleger kunne udveksle synspunkter. Fredrika Bremer gik grundigt til værks, når hun forklarede sine meninger om Andersens arbejder, som han i de følgende år trofast sendte hende. Af korrespondancen mellem dem, udvekslet mellem 1837 og 1843, findes kun Bremers breve til Andersen. Den svenske forfatterinde var ikke nogen systematisk brevgemmer, men savnet er næppe så stort, fordi så mange af Andersens andre breve fra denne tid er bevaret.

Det er interessant at se, hvilket indtryk Andersens romaner og eventyr gjorde på denne intelligente og følsomme kvinde. Hun var begejstret for *Agnete*, som de fleste andre fandt så mislykket. I et brev til Jette Hanck citerer han henrykt Fredrika Bremer for at sige: »Det er en Perle, som jeg ikke er værdig nok til at omtale.« *O.T.* havde hun visse indvendinger imod. Hun kunne ikke vide, at hun trykkede på et ømt punkt, da hun ikke forstod, at den ædle hovedperson Otto kunne lade sin eneste søster forgå i elendighed. Andersen havde jo også en søster i København, hvis eksistens han skjulte for omverdenen. *Kun en Spillemand* var hun derimod udelt begejstret for. »I denne roman samler scenerne sig til et dramatisk hele, som fængsler mit hjerte, hvad angår personerne, og min interesse hvad angår udviklingen af deres skæbne. Dertil kommer, at det etiske her er tegnet så rent, så ædelt sandt, at uagtet Naomis glans og Christians armod og sørgelige situation, kan læseren intet øjeblik vakle; – han vilde hellere være Christian end Naomi ... Selv Christians melan-

koli er smuk! Fred være med ham og leve, leve *Spillemanden*! Deres bøger er læst meget og med lethed her. I den dannede verdens saloner ser man dem på bordet foran sofaen, såvel i Stockholm som i Uppsala.«

Allerede 2.januar 1838 havde han sendt hende sine *Lyriske Digte* og de første tre hefter med eventyr. Hjertevarm og medlevende skriver hun tilbage, hvor inderlig glad hun er for deres venskab og tillidsforhold. I mangt og meget ligner de ikke hinanden. Hun vil helst isolere sig, han trives bedst blandt mennesker, men »deri ligner vi dog hinanden, at vi begge hver på sin vis søger at fuldkommengøre os, og søger at gavne med det pund, vi har fået. Og når jeg læser Deres arbejder, ja, så føler jeg mig ret hjerteligt i slægt med Dem, jeg lytter til Dem som til en broder, der er blevet opdraget i det samme fædrenehjem med mig, hvis tanker og følelser jeg kender og deler, og hvis egne livserfaringer og egne smukke måde at udtale dem på altid er mig en ny og liflig glæde.«

En søster til! Den familieløse Andersen havde virkelig evnen til at skabe venskaber, og »søstrene« fik hans trofasthed at mærke. Kun døden skilte ham fra de mange venner og veninder, som satte pris på hans gode egenskaber og bar over med de mere besværlige. Fredrika Bremer havde af egen erfaring forståelse for, hvor stimulerende det er at få reaktioner på digterværkerne. Hun svarede og takkede 21.april 1839 for *Lyriske Digte*, hvor hun fandt »en fin satire, hvis brod er uden gift.« Af eventyrene kommenterer hun *Den lille Havfrue*, *De vilde Svaner* og *Tommelise*. Især *Tommelise* har optaget hende så stærkt, at eventyret er

blevet et dagligt samtaleemne for hende og veninden grevinde Sommerhielm, som hun bor hos. »Hun er meget stor af statur... og har en mængde ting og forråd, og det er hendes natur altid at have fuldt op af nyttige ting her på jorden. Det er jo klart, at hun er 'Markmusen'. Mig kalder hun sin 'Tommelise', fordi jeg er ganske lille i forhold til hende, og fordi det er min lyst at have så lidt af denne verdens ting som muligt.»

Det er et levende billede, hun giver af sig selv og sin veninde. Fablen var jo en kendt genre, og Andersens var umiddelbart tilgængelige og ligetil at identificere sig med. Hvor aktuel *Tommelise* vedblev at være for hende viser et brev til Esaias Tegnér 9.marts 1842: »Lærken synger allerede. For mig synger den om, at jeg vil gense dig, når den skønne årstid kommer, og den sang gør mig godt helt ind i sjælen. Kunde jeg blot, som Tommelise i Andersens lille, nydelige eventyr, sætte mig på ryggen af en svale og flyve med den over bjerg og sø, – ved du, hvorhen jeg så satte kursen? Du vil aldrig kunne gætte det! Eller mon ikke? Jo, jeg vilde styre lige mod Wexiö, mod Östraby, til – dig!«

Men bortset fra *Tommelise* er det, som om hun, hvis hverdagshistorier altid har en morale, endnu ikke forstår det geniale i, at eventyrene netop ikke søger at opdrage og moralisere. Ofte giver hun ham gode råd – som han heldigvis aldrig følger! – men ved læsning af eventyrene anråber hun ham ligefrem om at dyrke andet end æstetikken. »Det smukke, det indtagende kunde her så let forenes med det moralske og opdragende.« For hende ligger det sande i at forbedre menneskene, hvilket hun

selv prøver at leve op til i sine digterværker. Det er en af grundene til, at Fredrika Bremer er glemt som forfatter, mens H.C.Andersen stadig har så meget at fortælle alle generationer.

Var hun i begyndelsen mest begejstret for romanerne, så indså hun senere, at Andersens geni lå i at fortælle eventyr og historier. 8.november 1843 omtaler hun »hans digterrige« og skriver blandt andet: »Hvis De vil vide, til hvilke Underværker i dette rige jeg helst går, de som mest opfrisker, bevæger, fortryller mig, så må jeg sige: – det er Deres Eventyr, disse oaser i livets ørken med friske kildespring, høje palmer og smilende blomster, disse fromme, skælmske børn, der legende fører os ind i himmerige, inden vi ved et ord af det!... Eventyrene er det mest originale, det mest oprindelige af, hvad De har skabt. Og når alt andet forekommer mig mat og afstumpet og smagløst og kedsommeligt, så – går jeg til Deres eventyr, til *Nattergalen*, *Grantræet* eller *Den grimme Ælling* eller *Toppen og Bolden* m.fl. og bliver oplivet og glad igen.«

Andersen var, som han allerede betroede Jette Hanck, ingen ynder af hverdagshistorier. Men da Fredrika Bremer i maj 1848 sendte ham sin roman *Syskonlif*, skrev han 2.september til Ingemann: »Jeg har begyndt paa Frøken Bremers nye Roman 'Syskonlif'. Man kommer der i en Familiekreds, hvor ikke noget Stort skeer, hvor man føler sig i smaa Værelser og ved jævn Kost; men man føler tillige, at man er i en kjærlig Kreds hos sande, gode Mennesker; man holder af dem og er tilsidst hellere der, end hos Monte-Christo i hans tomme, glimrende Pinebænkesale.«

I 1848-49 var Fredrika Bremer i København, hvor H.C.Andersen introducerede hende til sine gode venner og bekendte. I løbet af de næste måneder lærte den svenske forfatterinde de fleste af Guldalderens mange åndspersonligheder at kende, og tegnede med let streg en række portrætskitser af sine nye danske venner, deriblandt denne af H.C.Andersen. (1849)

Fredrika Bremer skrev ikke ofte, men i 1843 havde hun et bestemt ærinde: over for Andersen at prise Jenny Lind som sangerinde og som menneske. Hun havde fulgt med fra hendes debut i 1838 og var helt fortryllet af hendes enkle sjælfulde spil. Digteren, som allerede var forelsket i Jenny, henrykkedes over Fredrikas ros og skjulte det ikke, da han til Ingemann refererede den. Beroligende tilføjede

han: »Misforstaa mig ikke: hun er forlovet!« Resten af historien er vi allerede bekendt med.

Frøken Bremer havde længe syslet med tanken om at rejse til København, men indviede først i begyndelsen af september 1848 H.C.Andersen i sine planer. Hun bad ham om at finde to pæne værelser til sig »med udsigt til et eller andet større torv eller til havnen, desuden rengøring, kaffe og the i huset, og fremfor alt en hyggelig og rar værtinde.« Andersen mobiliserede sine tro veninder, der fandt et logi til hende hos en fru Thaarup i Amaliegade 121.

Fredrika Bremer lærte nu alle H.C.Andersens nære venner at kende: Bournonvilles, Hartmanns, Kochs, Jette Wulff. Hun og Bournonvilles syntes vældig godt om hinanden. I sine Erindringer skriver balletmesterens datter Charlotte: »I Aaret 1849 tilbragte den berømte svenske Forfatterinde Fredrika Bremer en længere Tid i Kjøbenhavn, og hun kom meget ofte hos os... Hun var en lille, mager, halvgammel Dame, snarere grim end kjøn, men med et Par udtryksfulde Øine. Man glemte dog snart hendes uanselige Ydre, for at lytte til hendes aandrige, fordetmeste meget alvorsfulde Samtaler; dog mindes jeg ogsaa hendes sølvklare, smittende Latter. Hun var... vant til at faae Komplimenter for sine fine, blændende hvide, men unægtelig temmelig magre Hænder.«

Andersens glæde ved at føre hende om i København var »Noget, der var ligesaa let, som behageligt med en Quinde af den Betydning, som hun er; hun blev her hele Vinteren over og langt ind i Sommeren, i hvilken hun besøgte Ingemann i Sorø, samt reiste til Svendborg og Møens Klint.«

Fredrika Bremer blev snart hvirvlet ind i de københavnske kredse, hvor selskabslivet optog to trediedele af hendes tid, hun der holdt mest af et afsondret og stilfærdigt liv. Det litterære resultat af hendes ophold i Danmark blev trykt som føljeton i Göteborgs *Handelstidning* fra 3.juli til 15.august 1849. I Sverige udkom den i bogform november 1849 som *Lif i Norden*, med undertitlen *Skizz*. Allerede i september var den udgivet i Danmark. På titelbladet introduceres Fredrika Bremer som »Forfatterinden til de svenske Hverdagshistorier.« Bogen handler mest om Danmark, som hun skildrer i de mest rosenrøde vendinger. Hun havde baggrunden i orden, for i løbet af vinteren og foråret havde hun sat sig i forbindelse med Guldaldertidens betydeligste åndspersonligheder. Hun blev inviteret til middag hos enkedronning Caroline Amalie, mødte Grundtvig, biskop Martensen, – men ikke den ugifte Kierkegaard, som hun ellers gerne ville have besøgt – Oehlenschläger, og de betydningsfulde smagsdommere, Johanne Luise og Johan Ludvig Heiberg. I Juni 1849 opsøgte hun Ingemann i Sorø. Denne elskelige digter var en af de bedst kendte danske forfattere i Sverige, og nu udviklede der sig så varmt et venskab mellem den svenske og den danske åndspersonlighed, at de siden sendte hinanden deres nye værker. Desuden havde de jo et fælles interessepunkt i H.C.Andersen.

En anden af Andersens gamle venner var jo fysikeren H.C.Ørsted, hvis »ubeskrivelig elskværdige personlighed« hun blev særlig indtaget i. Hun beskrev 30.marts 1849 over for sin gode ven Per Johan Böklin »hans naturlige,

beskedne milde væsen i alt, hvad han gør og giver. Også idet han står som en lærer for een, står han tillige som en discipel, lyttende, søgende – uden gnist af lærd hovmod, blot som et organ for en højere sandhed. Gennem denne personlighed, såvel som gennem hans elskværdige lyst til at meddele sig og hans store evne til at gøre det let og levende, virker han på mig som et mildt sollys. Jeg er uendelig taknemmelig over bekendtskabet med ham.« Da hun året efter rejste til Amerika, udvekslede de lange breve, og denne rige åndelige kontakt mellem dem varede til Ørsteds død i 1851.

Efter at Andersen i 1837 havde truffet Fredrika Bremer, havde han straks fortalt Jette Wulff om dette heldige møde og siden holdt hende underrettet om deres korrespondance. Derfor blev Jette fyr og flamme, da hun fik at vide, at frøken Bremer skulle besøge København. Med sit impulsive temperament blev hun straks begejstret for den svenske forfatterinde, som Andersen havde introduceret hos Jettes søster og svoger Ida og Jørgen Koch. De to damer fandt hurtigt ud af, at de ville læse islandsk sammen, måske inspireret af samtaler om sagaerne. Jette Wulff skriver til Andersen: »Jeg længes efter at faae det arrangeret for at have en Anledning til at gaae til hende; jeg føler ret Sympati for hende!« Nogle dage senere skrev hun igen: »Jeg er i et straalende Humeur i Dag, jeg kommer fra Frøk.Bremer, som jeg saa uhyre godt kan lide. Paa Mandag begynder vi samlede med vores Islænder.«

Også Fredrika Bremer følte straks varm sympati for Jette Wulff, måske fordi hun havde pukkelryggen tilfælles

med Fredrikas elskede søster. Hun skrev til Böklin om det Koch'ske hjem: »En pukkelrygget frøken Wulff... med skønne, tænkende øjne, der tyder på en rig indre verden, er den, der i denne kreds mest vækker min interesse. Vi taler om at læse islandsk sammen.«

Da Fredrika Bremer i 1849 havde forladt København, skrev Jette Wulff 10.juli til Andersen, der var i Sverige: »Fredrika Bremer... var ret elsket og paaskjønnet her, for mig var det en sand Glæde at have lært hende at kjende, en Glæde jeg længe vil have godt af;... Hun er gandske ualmindelig elskelig!«. De to kvinder havde mange fælles interesser, ikke mindst deres rejseiver. Da Fredrika Bremer i oktober efter opholdet i København rejste til USA, gjorde hun i New York bekendtskab med Marcus og Rebecca Spring, et velhavende ægtepar, »varme patrioter og menneskevenner med sans for socialisme,« skrev hun. Marcus Spring var »en self made man«, men Fredrika havde nu en fornemmelse af, at Vorherre selv havde været med til at danne hans hjerte og hoved.

Så hjertelig var sympatien mellem dem, at deres bolig i Brooklyn blev hendes faste tilholdssted, når hun var i New York. Da de i 1854 kom til Sverige, rejste hun med dem fra Stockholm ned gennem landet og endte i København, hvor de blev godt en uge. Fredrika Bremer skrev om disse ti dage til en veninde: »I København var vi omgivet af venner. Andersen var vor daglige gæst. Hos Enkedronningen var vi til middag og havde på Sorgenfri en dejlig dag hos denne smukke og elskelige dame.«

Det var som tidligere nævnt gennem Fredrika Bremer,

at Jette Wulff lærte ægteparret Spring at kende, og det var dem, der stod parat for at tage imod hende, da hun drog ud på sin skæbnerejse med *Austria* i september 1858.

I det tidlige forår 1849 udsendte Fredrika Bremer en bog, *Midsommar-resan*, og om den skrev H.C.Andersen en anmeldelse til et tidsskrift i Tyskland, *Nordischer Telegraph*, som blev udgivet af hans danskfødte forlægger i Leipzig, Carl B.Lorck. Her sammenlignede han det indtryk, man fik af hendes skrifter, med Jenny Linds sang. »Det gode i vort Indre faar et frisk nyt Liv, man bliver der et bedre Menneske. Den kristelige Fred, som Forfatterinden synes at eje, det kjærlige Hjerte, der i saa rig Fylde lyser gennem hendes Skrifter, lader os faa dem og hende kær.« Læseren bliver ført helt op til Lapmarken, til Norrland, »Birkenes, de brusende Floders, til den store Ørns Land.« Fredrika Bremers skildring af de nordsvenske landskaber fascinerede ham så stærkt, at han 19.april 1849 skrev til Lorck: »Jeg tænker paa at reise til Sverrig, ja heelt op til Torneå og Haparanda for at see Midnatssolen.«

Og det gjorde han virkelig. 17.maj 1849 forlod han København med dampskibet Øresund; han blev med en båd sat i land i Helsingborg, nåede næste dag Falkenberg og kom 19.maj til Göteborg. Tre dage efter var han på vej ad Götakanalen, og næste dag drog han fra Vänern til Vättern, »den forunderlige bundløse Sø, der skal staae i Forbindelse med Bodensee ved Schweitz,« som han skrev til Jette Wulff. I Stockholm spiste han middag hos Fredrika Bremers mor, »en rask rørig Kone, hele Familien... og flere af de Nærmeste var der, jeg fandt mig ganske

hjemme hos de livlige venlige Mennesker...« I samme brev 24.juni fortæller han om den store oplevelse, det var at være i Leksand ved Siljan-søen på midsommeraftenen. »Det er den eiendommeligste af alle Dagene; jeg skriver dette Klokken 11 om Aftenen uden Lys.« Dalkarlene og han forstod hinandens sprog. Flere spurgte, om ikke Danmark var i krig med tyskerne. Andersen, som det år var dybt deprimeret over krigen, følte sympatien strømme ham imøde i den lille by. De kendte alle sammen hans eventyr, og det gik som en løbeild gennem byen, at den berømte digter var der. Han sov i Rätvik Provstegaard ved Siljan-søen.

Her kom et andet af hans talenter ham til gode. Man opdagede ved et tilfælde, hvor dygtig han var til at klippe! Og nu skete der noget, som i al sin rørende menneskelighed viser Andersens geniale evne til at få noget fantastisk ud af øjeblikkets forventninger. »For et Par Timer siden havde jeg Besøg af Vertindens lille Datterdatter... jeg klippede for hende et Slot og hun var lykkelig, lidt efter hørte jeg udenfor en Jubel og jeg kunde ikke lade være at lure, hele Huset var i Henrykkelse. Nu bankede det paa Døren og gamle Bedstemoder bragte mig sine Peberkager, men med den Bøn, om jeg ikke vilde iaften klippe hende nogle nye Faconer til Peberkager, for det kunde jeg; og nu har jeg en heel Time siddet og klippet Mænd, Koner, Svaner og Dandserinder, og saaledes skulde nu de tilkommende Peberkager vise sig i den Stad Leksand, om de komme til at hedde Andersens Peberkager tvivler jeg paa, men Værtinden vil nok fortælle Een og Anden

at der var 'en Fremmed, som forstod det'; saaledes bliver man udødelig paa mange Maader! – Hvo skulde nu have troet det, at medens Europa omformes, skulde jeg komme til Dalarne og gjøre Revolution i Peberkagernes Skikkelser!»

Fredrika Bremer havde netop til en ven skrevet om Andersen, mens han var på vej op gennem Sverige: »Nordens elskelige eventyrdigter H.C.Andersen er et af de elskværdigste og behageligste mennesker, jeg kender; hans eventyr bliver endnu mere levende, når man hører ham selv fortælle dem.« Og i et andet brev skrev hun: »Hvis mange i Carlscrona vidste, hvor hyggelig han er, så vilde man holde ham fast der, Men han er en svale og er nu på flugt gennem Sverige.« Hvor hyggelig og elskelig han var, det ville de skrive under på i Rätvik Provstegård.

Fra Andersen findes der kun få nuancerede oplysninger om Fredrika Bremer. I brevet til Ingemann 3.april 1849 giver han en kort, men præcis karakteristik af hende: »Hun er en høist elskelig, ældre Pige, som med Kjærlighed omfatter Verden og Menneskene.« Da han i Weimar havde truffet arvestorhertug Carl Alexander, omtalte han hende ofte og sendte 1849 en hilsen med tak fra hende for Carl Alexanders hjertelige hilsen. Andersen skrev blandt andet: »Der er i hendes Væsen en Ro, en Mildhed, som udbreder sig rundt om hende, hvor hun kommer. Hun seer noget ældre ud, end hun er; men hendes Øie lyser ungt og mildt. Den sidste Bog, hun har skrevet, 'Reise til Midnats-Solen', er mere sammentrængt end de tidligere Noveller; jeg anbefaler Deres kongelige Høihed at læse

den; der er Characteer og et kjærligt Hjertes Poesi udbredt over den.«

Da først Fredrika Bremer fik smag for at rejse, blev hun ved. Hendes rejsefeber svækkedes aldrig. Men skønt Andersen delte hendes lidenskab for at opleve nye lande og miljøer, var det ikke dét, der bragte dem nærmere hinanden. Måske havde H.C. Andersen ikke brug for andre end Jette Wulff at dele sine indtryk med. Det var til Ingemann, at digteren i 1855 skrev de nu i rejsebranchen så berømte ord: »At reise er at leve!« At opleve og derefter forme indtrykkene kunstnerisk, det var lykken! Fredrika Bremers rejseappetit var lige så umættelig, men deres venskab var mere bygget på en gensidig sympati, en interesse for en kollega. De mødtes aldrig i udlandet, men vedblev at holde forbindelsen ved lige. Fredrika Bremer døde af lungebetændelse den 31.december 1865. At digteren følte hendes død som et tab udtrykte han samme dag til Edvard Collin: »Det stemte mig vemodigt at læse om Frøken Bremers Død! hun var en kjærlig Sjæl der ogsaa meente mig det godt.«

Den fortræffelige
Dorothea Melchior

Den første gang, Dorothea Melchior nævnes i H.C.Andersens *Dagbog*, er den 16.april 1862. Her skriver han: »Blomster fra Fru Melchior.« Med denne fine tilnærmelse til digteren knyttede hun den første spinkle tråd til noget, der skulle blive et stærkt uløseligt bånd mellem hende og ham.

H.C.Andersens venskab med det Melchiorske hus går gennem fru Melchiors bror og svigerinde, vekselerer Martin Henriques og dennes hustru Therese, som han havde hørt spille i Bournonvilles hjem. Henriques' store lejlighed på 1.sal i Tordenskjoldsgade 1 var samlingssted for sangere, musikere og komponister, som inviteredes til musikalske soiréer, hvor Therese som en fremragende pianist gerne akkompagnerede gæsterne. Når udenlandske musikere kom til København, blev de indbudt til at møde danske og af og til norske koryfæer, som J.P.E.Hartmann, Niels V.Gade, ægteparret Grieg og Johan Svendsen.

Musikken var langt fra fremmed land for Andersen. Allerede som barn havde han gjort indtryk ved sin klare stemme, og det var også som sanger, han håbede på at slå sig igennem i København. Blandt de allerførste velgørere i hans liv i hovedstaden var komponisten C.E.F.Weyse, på hvis foranledning der blev samlet penge ind til den 14-årige lykkeridder for at sikre ham eksistensen i den

Musikalsk soirée hos familien Henriques. Therese sidder ved flyglet, flankeret af døtrene Anna og Fernanda, dernæst Martin Henriques. Blandt gæsterne ses til højre danserinden Juliette Price og komponisten Niels W.Gade. Efter maleri af Edvard Lehmann 1868.

første svære tid. Det førte til, at han i et år modtog sangundervisning hos syngemester Guiseppe Siboni og færdedes som barn af huset, indtil stemmen gik i overgang.

Der var i tiden stor interesse for operaen og ikke mindst vaudevillen, som fejrede store triumfer gennem Johan Ludvig Heiberg. Den succes ville Andersen gerne have del i og skrev allerede som 24-årig sin første vaudeville, *Kærlighed paa Nicolai Taarn eller Hvad siger Parterret.* I begyn-

delsen af 1830'rne påbegyndte han et intensivt samarbejde med tidens komponister. 1832 udkom syngestykket *Bruden fra Lammermoor* med musik komponeret af Ivar Bredal. I oktober samme år kom trylleoperaen *Ravnen*, hvor den unge J.P.E.Hartmann var komponisten. 6.januar 1836 er der premiere på syngestykket *Festen paa Kenilworth* med C.E.F.Weyses musik. Et nyt samarbejde med Hartmann resulterer i operaen *Liden Kirsten*, som bliver uropført i 1846, og ved den berømte pianist Franz Liszts medvirken ni år senere opføres i Weimar.

Vaudeviller, syngestykker og operaer var således en del af Andersens produktion gennem årene, ikke altid ført lykkeligt til ende på Det Kongelige Teater. Men da lystspilteatret Casino i 1847 oprettedes, fik han den ideelle scene for sine eventyrkomedier, der bragte ham stor folkelig succes. Hans musikalske interesser førte til, at han overalt på sine rejser opsøgte musikere, og de blev hurtigt hans venner. Det var blandt andre komponisten Felix Mendelsohn, klavervirtuosen Franz Liszt, violinisten Ole Buhl og sangerinden Jenny Lind (som han jo forelskede sig i). Ja, selv Richard Wagner, af hvem han allerede i 1852 hørte *Tannhäuser* og *Lohengrin*, rørte dybt nede ved hans hjertestrenge. I brevene hjem har derfor også de musikalske oplevelser i Europas opera- og koncerthuse deres faste plads.

Huset Henriques var en af de højt kultiverede jødiske familier, som i generationer havde boet i Danmark og forlenede deres danskhed med internationale åndelige interesser. Der var hjerterum og varme i dette hjem, hvor den

Det første egentlige portræt af digteren blev fotograferet af en af tidens bedste, hofråd Franz Hofstängl i München 1860. Digteren var henrykt over sit smukke udseende og skrev til Jette Collin: »Jeg er smigret i utrolig Grad og dog er det Photographie kun. De vil faae det at see; det er det eneste Portræt min Forfængelighed ønsker gaaer over til Eftertiden. Hvor de unge Damer vilde sige: 'At han ikke blev gift?!'«

verdensberømte digter hurtigt følte sig velkommen blandt de andre faste gæster, som talte August Bournonville, skuespilleren F.L.Høedt og søstrene Juliette og Sophie Price, der begge var danserinder. Hos familien Henriques såvel som hos Melchiors var den kunstneriske aftenunderholdning en etableret fornøjelse, og heri indgik H.C.Andersen snart som en eftertragtet oplæser. De tider var forbi, hvor han ansås for latterlig, når han kom med sit sidste værk under armen, parat til at servere det for værtsfolkene til tak for middagen. Nu var eventyrene en del af den danske kultur, og den store digter et nationalt klenodie, der blev båret frem og hyldet som genial. Han var kort og godt et trækplaster i det københavnske selskabsliv.

Trofast mod sine gamle venner har han som ældre også behov for at skaffe sig nye. Collinerne er stadig de kære slægtninge, men Andersen er nu parat til at smøge sit

gamle image af sig og optræde som den kloge og fine verdensmand, han har udviklet sig til. Han føler sig ikke længere som et produkt af den københavnske lilleverden, trykket ned af fattigdom og mangel på anerkendelse. Stadig tragter han efter denne – hvilken kunstner gør ikke det? – men han får nu hele tiden beviser på, hvor berømt han er, og hvor udbredte hans eventyr er over hele verden. Vigtigst er det, at hans åndelige vækst er foregået i ham selv. Han har formået at løfte sig op i lyset, synlig for enhver på den danske såvel som den europæiske scene.

De nye venner forkæler ham og gør stads af ham, og det kan han godt lide. Det er i december 1860, at han første gang er gæst hos familien Henriques. Året efter ophøjes han til husven med fast søndagsinvitation.

Da han 29.marts 1861 læser op efter middagen, noterer han ganske nøgternt i *Dagbogen*, at »en ung Pige brast i Graad og fik ondt over 'En Moder'.« En anden aften blev han helt bevæget, da den svenske operasangerinde Louise Michaëli efter oplæsningen af to eventyr beskedent spurgte, »om hun torde til Tak synge lidt for mig.« Han smeltede helt hen, for »hun havde en ungdommelig klar og blød Stemme, der minder noget om Jenny Lind.« Når han selv tog fat, læste han sig sommetider helt hæs eller fik ondt i brystet. Alligevel var der stadig intet, han hellere ville. På fotografier ses han som midtpunkt i en kreds af kvinder, der hænger ved hans læber.

Fra Henriques' hjem var der ikke langt til Melchiors hjørnehus på Højbro Plads 21, hvor han var til middag første gang i august 1863. Men ikke før 1866 blev Ander-

Dorothea og Moritz Melchior.
Dette statelige par er fotograferet i 1860'erne på det tidspunkt, H.C.Andersen lærte dem at kende.

sen egentlig husven. Melchiors gæster, der som regel kom om torsdagen, var alsidigt udvalgt. En aften i december 1864, hvor alle var dybt berørt over det tragiske udfald af krigen med Tyskland, havde han skolebestyrerinde Frøken Nathalie Zahle til bords. »Hun ytrede at det ordentligt forstemte hende at sidde ved et saa overdaadigt Bord, at den Tanke fyldte hende, at vi kunde have ofret mere i Kampen for Danmark.« Den nationalliberale digter Carl Plough var æresgæsten den aften, men snart blev Andersen det naturlige centrum i kredsen. Her indlemmedes nu også maleren Carl Bloch, som blev Andersens nære ven. Senere kom redaktør C.St.A.Bille og hustru til, men ofte var Andersen alene.

Som det var skik i det gamle København, havde man bolig og forretning samme sted. Huset ejedes fra 1855 af handelsfirmaet Moses og Søn, G.Melchior, som drev forretning i stueetagen, mens de øvre etager beboedes af seniorchefen Moritz og fru Dorothea med deres mange børn, otte ialt, hvoraf tre døde inden det tyvende år. Som fætter og kusine havde de kendt hinanden fra de var børn, og deres ægteskab, som var meget lykkeligt, gav dem et overskud til at være noget for andre. Moritz Melchior var en travl mand med mange offentlige hverv. Han var formand for Grosserersocietetet, medstifter af Privatbanken, borgerrepræsentant og rigsdagsmand.

Dorothea var den smukke kultiverede værtinde, som skabte forudsætningerne for familiens trivsel og med fast hånd styrede huset og dets tjenestefolk. Især lå børnenes ve og vel hende på sinde, og ligesom fru Læssøe i Andersens ungdom med moderlig begejstring havde taget sig af ham, var det nu fru Melchiors tur til at omslutte den aldrende digter. Andersens behov for et rigtigt hjem var med årene ikke blevet mindre. Tværtimod følte han sig mere ensom end nogensinde, men igen var han heldig at finde kærlige mennesker, der med glæde og taknemmelighed tog imod ham.

Som nævnt var det på fru Melchiors initiativ, at digteren blev en ven af huset, og snart den kæreste af ægteparrets venner. Med blomsterne viste hun ham første gang sin betænksomhed og generositet. Snart berørtes han regelmæssigt af den omsorgsfuldhed, hun øste ud over dem, hun holdt af. Senere på året, 26.oktober, sendte hun

Dorothea Melchior (1823-85) var født Henriques og gift med sin fætter Moritz Melchior. Deres hjem med de otte børn fik den største betydning for H.C.Andersen i hans alderdom, og korrespondancen mellem digteren og hans sidste smukke moderlige veninde viser, hvilken åndelig overensstemmelse der var mellem de to. Maleri af Aug.Schiøtt 1860'erne.

ham det første lange brev, som nåede ham i Cadiz på rejsen i Spanien med den unge Jonas Collin. Her fortalte hun løst og fast om familiens liv derhjemme og deres oplevelser på en rejse. Glad overrasket besvarede Andersen det straks: »Deres Brev var saa rigt, saa hjerteligt, saa godt. Det førte mig hjem i Deres hyggelige Stue, hjem i Deres Kreds.« Og det var lige præcis det, der var meningen. I endnu højere grad end hos Henriques' fandt han i alle årene op til sin død i Melchiors hjem den hjertevarme, åbne gæstfrihed, som han tørstede efter, og blev inddraget i det rige familieliv og sammenhold, som jødiske kredse i særdeleshed er kendt for. »Hjemmets Hjem« var den højeste kompliment, han kunne give dem, og han sagde den ofte og gerne.

Skønt Andersen var 23 år og skoledreng i Slagelse, da

fru Melchior blev født, var hendes rolle moderlig. Hun rådgav, bar over med, beundrede og holdt af. Hvis det var berømmelsen, der fristede hende til at dyrke hans bekendtskab, tog hun konsekvensen, da han i alderdommen blev syg og affældig, og hjalp ham i ord og handling gennem de svære stunder til hans død på Rolighed 4.august 1875. Gennem de ni år, deres venskab fik lov at bestå, respekterede hun hans sårbarhed og forfængelighed, der jo var en del af hans natur. Med den fine sans for hans ustadige og sensible kunstnersind fulgte en enestående tålmodighed og overbærenhed, der var absolut nødvendig i omgangen med ham, særlig i hans sidste leveår. Mødet mellem dem fik den allerstørste betydning for dem begge.

Når venskabet blev af så speciel karakter, var det måske fordi fru Melchiors væsen over for Andersen var så selvudslettende. Hun opfattede sig selv som tjenende i forholdet til ham. Fru Melchior udfyldte tidens almindeligt accepterede kvinderolle som hustru og moder med stor tilfredshed og udstrakte den nu til digteren. Ikke blot udtrykte hun gerne sin ubegrænsede beundring for ham, men gik så at sige aldrig i rette med ham. Tværtimod erklærede hun sig kærligt forstående over for digterens natur, og ikke mindst hans umættelige behov for ros og anerkendelse. Fra Schweiz skriver hun 21.oktober 1867: »Jeg kan saa godt forstaa, kjære Hr. Etatsraad, at De af Hjertet glæder Dem over den store Anerkjendelse, De nyder overalt; det er saa naturligt, og jeg er af den Mening, at Enhver, som er Skaber af noget Ædelt, Stort og Godt,

er opfyldt af samme Følelse, men Alle ere ikke saa oprigtige at tilstaae det, ejheller Gud saa hengivne og saa taknemlige, som De er det.«

Hendes ydmyghed over for hans geni gik hånd i hånd med ønsket om at få ham til at falde til ro. Hun fremhævede, hvorledes han opfyldte hendes kæreste ønske ved at føle sig »hyggeligt« i deres hjem. Og det lykkes. 22 juni 1868 lykønsker han hende fra Altona med hendes mands fødselsdag. »Jeg er ikke synlig, men jeg veed dog jeg fornemmes.«

Når han gav luft for sine taknemmelige følelser, understregede både Dorothea og Moritz Melchior gang på gang, at *han* var den ydende, ikke de. Tværtimod fremhævede de altid Collin som den store velgører, han som havde set talentet i den fattige dreng og hjulpet ham på vej. I forhold til denne fortjeneste regnede de ikke sig selv for noget. De var jo først trådt ind i hans liv, da han var verdensberømt. Denne ydmyghed over for digteren beholdt de, også da han i sine sidste år, træt og sygdomssvækket, måtte trække store veksler på deres tålmodighed. Og digteren gav dem heller ikke ret, han blev aldrig træt af at tale om deres mageløse godhed mod ham. Hvad han skyldte dem var ubegrænset og lod sig ikke betale tilbage.

Fru Melchior var en mester i at glæde ham, aldrig havde han haft en mere opfindsom veninde. I svarbrevet til hende, afsendt fra Cadiz i november 1862, havde Andersen fortalt, at han havde mistet sine ordner, Dannebrog og Nordstjernen. Hun vidste, hvor meget de betød for ham og sendte ham derfor en ny forsyning med føl-

gende brev: »Min kjære Hr.Professor! Da jeg kan tænke mig, hvor meget De maa savne alle Deres Ordner, som De jo har været saa uheldig at tabe, og i Særdeleshed 'Nordstjernen', der var en saa kjær Erindring for Dem, vil jeg forsøge, om det var muligt at afhjælpe dette Savn ved herved at sende Dem de indlagte Kors, som jeg vil bede Dem om at gjøre mig den Glæde at bære.«

Skønt det faktisk er hende, der hjælper ham, vender hun det om. Han gør hende en glæde, hvis han vil bære ordnerne.

Andersens svar er gået tabt, men mon hun kunne have gjort ham en større tjeneste? I de første par år varmer venskabet op med stadige invitationer fra Melchiors – uden at han altid tager imod dem. Men 31.januar 1866, da han med Jonas Collin påbegynder rejsen til Frankrig og Portugal, begynder deres regelmæssige brevveksling.

På afrejsedagen fik han besøg af grosserer Melchior, »hans Kone vilde at jeg skulde have Pelz Støvler at reise med; han kom igjen med et heelt Udvalg, jeg fik et Par udmærkede, heelt op over Knæerne«. Fødselsdagen den 2.april tilbragte han i Paris hos den danske konsul, og fru Melchior havde naturligvis allerede sendt ham lykønskningsbrev, men da han om aftenen kom hjem på hotellet, overrakte en dansk herre ham en buket »fra en Dame i København«. Det var fra veninden, der endnu engang ville vise ham, at ude af øje ikke var ude af sind. Da han rørt takker hende, svarer hun, næsten underdanigt: »Jeg ved at paaskønne Deres Sindelag mod mig, at De for at gjøre mig den Glæde at sige mig, at min Blomsterhilsen var Dem

kjær, endnu i den sene Nattetime berøver Dem selv noget af den Hvile, De trængte til, for at skrive til mig.«

Brevene mellem dem går i en stadig strøm, for Melchiors rejste næsten lige så meget som H.C.Andersen. Men også når han tog sommerophold på en eller flere af herregårdene, var forbindelsen ubrudt som en telefonforbindelse, der giver besked: »Nu er jeg kommet!« Og hendes »Hvor vi allerede savner Dem« lyder som et kært ekko i hans øren.

Andersens breve består ofte af en hyggelig pludren om alt muligt, deri ligger deres særlige tiltrækning. Forholdet mellem parterne er uden skygger, og derfor føler Andersen sig helt fri. Her venter ham ingen formaninger, tværtimod har han fru Melchiors udelte, medlevende opmærksomhed. De københavnske breve til vennerne i udlandet ligger i forlængelse af Andersens samvær og samtaler med dem, og han fylder dem med tætte strømme af oplysninger, for han véd, at alt har interesse. Digterens breve havde altid gjort modtageren bekendt med hans helbredstilstand, indbildte og virkelige sygdomme i flæng. Men også da hans almene tilstand begynder at blive alvorlig, holder han intet tilbage. Fru Melchior får besked om de løse tænder, der vil ud, gebisset, der generer, om mavesmerterne og de sår, som ikke vil læge, når han slår sig på skinnebenene. Tandproblemet formår han at spøge med, som når han fra Odense 4.december 1867 fortæller hende, at han skal læse i Arbejderforeningen, »dersom mine Tænder tillade det.« Den martrende plageånd aftvinges en poetisk inspiration i hans sidste eventyr, *Tante Tandpine.*

Andersen indleder med »Kjære fru Melchior!«, »Kjære fortræffelige...« eller »Kjære velsignede fru Melchior!« Hurtigt bliver han afhængig af hendes breve. Fra udlandet giver han sig til slut til at tælle på fingrene: »Nu glæder De mig vel snart med et Brev. Dette behøver 9 Dage hjem, og Deres lige saa lang Tid hertil. Det er længe at vente, naar man længes, Deres taknemmeligt hengivne H.C.A.« Tilføjelsen »Gud glæde og velsigne Dem!« kommer fra hjertet.

Fru Melchior lader ham aldrig vente længe. Hun indleder altid med at takke for hans hjertelige breve og fortsætter med at fortælle ham, at hun længes efter at erfare, at han befinder sig vel, og at hun savner ham. Fra Rolighed 19.juli 1867 beklager hun hans afrejse, for han har taget solskinnet med, og nu strømmer regnen ned. »Ret inderligt af Hjertet takker jeg Dem for de mange solbelyste Dage, som De ved Deres elskværdige Nærværelse har skjænket mig og som altid vil komme til at staae med de lyseste Farver i min Erindring. Skulde jeg virkelig have havt det i min Magt at gjøre Dem Opholdet hos os behageligt, da har jeg faaet et kjært Ønske opfyldt. Naar man, som jeg, er blevet begunstiget af Skjæbnen og har Alt, hvad Livet kan byde af Stort og Godt, et lykkeligt, velsignet Hjem, omgivet af Kjærlighed, da føler man Trang til at gjøre sine Venner deelagtige deri.«

I denne livsfilosofi ligger fru Melchiors personlighed gemt. Lykken må man dele med dem, der ikke har den. Gennem denne elementære giverglæde blev hun den veninde, der i Andersens liv kom tættest på at opfylde dig-

terens behov for et hjem. Hans taknemmelighed havde ingen grænser, når han udtrykte, hvor meget det »velsignede Hjem« med dets kærlige omsorg betød for ham.

Forbindelsen mellem fru Melchior og H.C.Andersen var altid levende. Smukke blomster får hende til at tænke på ham og ønske at lægge dem i pres til ham. Når hun på rejse møder mennesker, der kender digteren – og det sker ustandseligt – flyder konversationen af sig selv. »I Aftes underholdt jeg mig længe med en Dame, der var henrykt over Dem,« skriver hun fra Montreux 2.oktober 1867. »Det morede hende meget at høre om Dem, og jeg behøver ikke at fortælle Dem, at De havde en god Talsmand i mig, hvilket forresten her var overflødigt.«

»De skulde vide, hvor ofte De har været i mine Tanker, og hvor hyppigt De har været Gjenstand for min Veltalenhed!« skriver hun i næste brev fra Vernex (21.okt.) »Saasnart en Englænder hørte, at vi vare Danske, havde han strax to Tilknytningspunkter: H.C.Andersen og Prindsesse Alexandra.«

Fru Melchiors breve indledes med »Min kjære Hr. Professor«, og efter 1867 »Min kjære Hr.Etatsraad.« Men hun kan også slække på formerne og forenkle overskriften til »Min kære gode Andersen«. Ofte sluttes med et »Lev nu vel og tænk med Venlighed paa Deres altid hengivne Veninde Dorothea M.« En af de beskedne variationer er »Behold i venlig Erindring«, mens »Deres Dem beundrende og oprigtigt hengivne Veninde Dorothea Melchior« hører til de mere overdådige.

Andersens afhængighed af breve på rejserne, hans utål-

modighed og længsel efter at høre nyt hjemmefra, var ikke blevet mindre med årene. Det hang også sammen med, at hans alt for trofaste rejsekammerat gennem livet, ensomhedsfølelsen, var taget til, ikke mindst nu da alderssymptomer og sygdom øgede hans angst og irritabilitet ud over det kontrollable. I et brev 4.august 1866 beskriver han smukt sin glæde: »Et godt Brev hjemmefra, naar man er langt ude i Verden, er som en dejlig Drøm, ja, endnu mere, thi Drømmen kan man ikke fornye, men Brevet kan man læse flere Gange.« Som sædvanlig noterede han i *Dagbogen*, hvornår han fik breve og fra hvem. »Men De,« skriver han til fru Melchior, »er den af alle Veninder der har skrevet oftest og de længste Breve.« Et sikkert tegn på det oprigtige venskab.

I 1864 havde Melchiors været i Ægypten. Da de i maj måned var hjemme igen, havde de gaver med til Andersen. Året efter fulgte en invitation til at tilbringe nogle dage på deres ejendom Rolighed, dengang en landlig idyl på Gamle Kalkbrænderivej med en paradisisk have. Det var den første af utallige gange, hvor Andersen for kortere eller længere tid tog ophold hos vennerne. Han fik tildelt to smukke værelser med udsigt helt til Malmø. I klart vejr kunne han fra vinduet endog se domkirken i Lund.

Hjemme igen 1866 fra den lange rejse afhentes han 9.september på banegården af Melchiors og installeres på Rolighed. Modtagelsen var overstrømmende og festlig. *Dagbogen* meddeler, at »Trappen var smykket med Blomster og Dannebrogsflag, Børnene strøede Blomster for mig. Jeg fik to Værelser, det ene ud til Sundet. Efter Frokosten

H.C.Andersen er så præcis i sine beskrivelser, at det for en eftertid er muligt ikke blot at følge ham i tid og sted, men også i impulser. Dagbogen for 9.september 1864 beretter fra Rolighed: »Broderen Melchior photographerede Folkene opstillede i Gaarden, Jeg satte mig paa Vogntrinet og kom med paa Billedet.« Folkene fra venstre til højre er Melchiors stuepige, husjomfruen, tjeneren Jens (som passede Andersen i hans sidste dage), og kusken Christian. Datteren Harriet skimtes inde i vognen.

gik jeg til Drewsens, hvor jeg traf Jonna og Børnene... Gik derpaa til Linds, Fru Louise (Collin) og Døtrene var hjemme. Da jeg gik derfra, mødte jeg Professor Rasmus Nielsen, der blev glad ved min Fortælling og fandt hos mig 'det friske sprudlende Væld.' Hjemme blev min Skaal drukket i Champagne, Broderen Melchior photograferede Folkene opstillede i Gaarden; Jeg satte mig paa Vogntrinet og kom med paa Billedet. Før Bordet photograferedes jeg med Familien i Haven.« »Broderen Melchior«, Israel Bernhard Melchior, var Moritz Melchiors yngre bror og en dygtig amatørfotograf, der i årene 1866 til 1870 tog en række fremragende billeder af digteren med familien på Rolighed. Trods det nære familieskab blev han i 1867 gift med den ældste 19-årige datter Johanne.

Det var første gang, Andersen opholdt sig i længere tid på Rolighed. Igennem tyve dage lod han sig forkæle i det velhavende gæstfri hus, hvor vognen stod til rådighed, når han skulle til byen for at blive barberet og friseret. Og gæsterne kappedes om at fetere ham.

29.september 1866 fulgte fru Melchior ham til banegården, og den næste måned tilbragte han på herregårdene Holsteinborg og Basnæs. Herfra beskriver han 24.oktober for fru Melchior produkterne af sin flid. Hele rejsen til Portugal er færdigskrevet sammen med tre nye eventyr: *Portnerens Søn*, *Moster* og *Skruptudsen*. 28.oktober vil han igen være i København, hvor Henriette Collin har fundet to værelser til ham i à Portas bygning, og hun har til hans glæde fortalt, at fru Melchior har været med for at se den. »Der er god Udsigt, og det er altid godt at have

gode Udsigter. Hun skriver, at jeg kommer til at boe 'standsmæssigt'. Tredie Sal! De seer, hvor højt hun sætter mig. De kan tro, fru Collin er en Perle, men det er De selv ogsaa, veed De det ikke, saa spørg Deres Mand!«

På Rolighed foregriber fru Melchior igen telefonen, da hun allerede 25.oktober svarer: »Min kjære Hr.Professor. Dersom man kunde tænke sig en elektrisk Forbindelse mellem Tanker, da vilde De allerede vide, at jeg med denne Befordring har affattet mange og lange Breve, der skulde tolke Dem mit Hjertes Tak for de skjønne Dage, De ved Deres Nærværelse har forskaffet os paa det kjære 'Rolighed'. De ved, at De altid har haft en høj Stjerne hos mig som Digter, at jeg, som alle andre har beundret Deres Geni, men da jeg ikke er saa ubeskeden at tro, at De kan sætte Pris paa min Dom, ved jeg dog, at De har saa megen Godhed for mig, at det ikke vil være Dem ukjært, naar jeg siger Dem,at jeg ret inderlig glæder mig over at have haft Lejlighed til at lære Deres elskværdige Personlighed at kende og har faaet et Indblik i Deres barnlige, taknemmelige Sind og i den rige fantastiske Natur, som De saa ganske er beaandet af. Jeg tror, at jeg mundtlig sagde Dem, at jeg forinden De kom herud, havde lidt Frygt for, at De ikke skulde føle Dem tilfreds efter at have levet i saa store Forhold,. Men den svandt snart, thi jeg havde saa dejligt Fornemmelsen af, at De følte Dem hyggeligt i vort Hjem, og saa var mit kæreste Ønske jo opfyldt. Tak for Deres Elskværdighed og bevar altid i venlig Erindring Deres hengivne...«.

Ved hjemkomsten skriver han i *Dagbogen:* »Paa Bane-

gaarden tog Melchiors imod mig og fulgte mig til mit nye Hjem paa Kongens Nytorv, Hjørnet af lille Kongensgade, hos Photografinde Frk.Hallager. Det gjorde et behageligt Indtryk paa mig. Fru Melchior havde sendt 8 Blomsterpotter og et lille Brysseler Teppe til at ligge under Bordet.«

Her på Københavns smukkeste plads boede Andersen i næsten tre år, fra 1866 til 69. Det var noget, der passede ham. Han havde udsigt til Det Kongelige Teater og kunne lige skrå derover. »Mine smaa Stuer, jeg har kun to, er hyggelige, solbelyste og prydede med Billeder, Bøger, Statuetter og, hvad især Veninderne sørger for, altid Blomster og Grønt. I det Kongelige Teater og i Casino Teater har jeg hver Aften min gode Plads, alle Samfundsklasser er elskværdige mod mig, venlige at optage mig i deres Kreds.« I disse år kunne Andersen glæde sig over, at hans verdensberømmelse endelig var nået til Danmark. Bag sig havde han sine *Samlede Skrifter*, sin danske og tyske selvbiografi, sine eventyrs store udbredelse i ind- og udland. Efter hans første illustrator Vilhelm Pedersens død overtager Lorenz Frølich opgaven, og første del af eventyrene med dennes illustrationer begynder at udkomme 1870. Han forærer dem straks til vennerne Henriques og Melchior.

I året 1867 kulminerede strømmen af æresbevisninger. 26.maj blev han udnævnt til etatsråd og 6.december ophøjet til æresborger i Odense, som illumineredes til hans ære. Denne festlige dag var så stor en begivenhed, at skolebørnene havde fået fri. »Klokken henved elleve kom Borgmester Mourier og Politimester Koch og afhentede mig i Vogn, jeg havde hele Hæderssædet alene. Der

vajede Flag. Borgerne i Uniform stod ud for Raadhuset, Musikken spillede min Vise 'Jeg elsker dig Danmark, mit Fædreland!' I Salen var min Buste rejst med grønt om. Flere hundrede Mennesker var samlede, Mænd og Kvinder, Kommunalbestyrelsen hilsede mig og Mourier holdt en Tale og overrakte mig Diplomet som Æresborger. Jeg takkede, men var næsten ved at segne, jeg saa Taarer i manges Øjne, før og efter bragtes mig ni Gange Hurra, af hele Forsamlingen. Der kom Lykønskningsskrivelse til mig fra Melchiors, dernæst et Nummer af *Dagbladet*, der smukt udtalte sig om min Fest.«

Men lige under den glimrende overflade lurer smerten over ikke at være lykken værdig. Dagen inden havde han sendt brev til Jette Collin. »Jeg rejste Tirsdag Middag fra København, det var en isnende Blæst, Vognen utæt, jeg sad flere Timer i en voldsom Træk og da jeg naaede Korsør havde jeg Tandpine, næsten hele Natten gik hen uden Søvn, i Morgenstunden var min Kind aldeles ophovnet.« Han fortæller om den forestående festdag og fortsætter: »Jeg er noget overvældet og betaget, dertil kommer Tandpine, en tyk Kind, og at de nye Tænder ikke vil hefte. Jeg er anmodet om at læse paa Mandag Aften for Arbejderforeningen, men jeg frygter, at mine Tænder ikke tillader det, jeg er istand til 'at tabe Munden' under Oplæsningen. Gid at Imorgen var overstaaet, det er vel en lys og mærkelig Dag, men jeg er betaget ved at tænke paa den. Hvorfor mon dog saa megen Glæde og Hæder forundes mig? Det er næsten ængsteligt.« Da han var barn, havde en klog kone spået ham, at Odense by en gang ville

blive illumineret til hans ære. Nu gik spådommen i opfyldelse, og så havde han tandpine!

Det er interessant i hans dagbøger at følge, hvem han møder i disse år. Som regel er han hædersgæsten. Middagsbordet hos Melchiors med frøken Zahle er allerede nævnt. 16 februar 1868 er der middag på Carlsberg hos brygger J.C.Jacobsen. *Dagbogen* fortæller: »Kørte i Sporvogn til Pilealle og gik da i Dynd og Søle neden om Søndermarken til Carlsberg, hvor jeg var indbudt af Ejeren Brygger Jacobsen. Gennem Fabrikken naaede jeg Jacobsens Bopæl; det var som et rigt Landsted i Udlandet; en storartet Terrasse ud til Haven; Agaverne var borte, men jeg forstod hvor smukt alt her maatte være om Sommeren. Jacobsen bad mig føre hans Kone til Bords; hvor smagfuld var Spisestuen, med Thorvaldsens Basrelief i Mar-

H.C.Andersens gudsøn, Lensgreve C.C.Holstein-Holsteinborg oplevede som barn ofte H.C.Andersen som oplæser: »Andersen havde megen humor og var en original og underholdende fortæller. Og hvor var der spænding, når min moder fortalte os, at 'i aften læser Andersen højt for os'. Ofte inviteredes nogle af vore legekammerater til at høre med på oplæsningen. Adskillige af hans eventyr er blevet til her, og mange af sine manuskripter har han læst højt, inden de gik i trykken. Men, hvor har vi dog mange gange let, medens han læste – og det havde han ikke noget imod. Han anede vel ikke, at der i latteren ofte blandede sig morskaben over ham selv med den ejendommelige store og stærkt bevægelige mund (som forresten mindede lidt om Pjerrots); men hovedgenstanden for vor morskab var dog eventyrene selv.« Fotografiet her er dog fra Frijsenborg, hvor Andersen læser højt for pigerne. H.Tilemann 17.7.1863.

mor, en af hans Statuer ved Bissen, Maskineri til at løfte Maden. Gas i Blussene og Voxlys i Lysekronerne, Jacobsen udbragte først og smukt min Skaal; hans Beundring for Digteren og 'han elskede Mennesket'. Jeg udbragte Fruens Skaal.«

Jo, Andersen er blevet lidt af en levemand. Han har ikke blot sans for det gode bord og den sjældne vin, han ryger også cigarer! Mathilde Ørsted morer sig over at se ham dampe, da hun fra vinterhaven øjner ham. I marts 1868 gør han Georg Brandes' bekendtskab – til en middag hos Collins – og i april 1870 er han gæst hos fru Scavenius på Basnæs med den unge Vilhelm Dinesen, Karen Blixens far. Hele tiden arbejder han. 19.november 1868 udkommer *Et Besøg i Portugal 1866.*

Godt 14 dage senere udsendes eventyret *Dryaden*, en af de helt store succes'er på hans ældre dage. Dette eventyr fra Verdensudstillingen i Paris kom som enkeltstående udgave i ikke mindre end 6.000 eksemplarer i december, første gang 5.december, anden gang ti dage efter. Den 23. er der kun 500 eksemplarer tilbage.

I begyndelsen af juli 1870 påbegynder han på Holsteinborg den lille roman *Lykke-Peer*, en idealiseret genfortælling af hans egen livshistorie, men med den udgang, at helten, der er komponist, dør på berømmelsens og lykkens tinde. Han fortsætter og afslutter arbejdet hos Henriques, hvor han fra den 9. til den 19. tager ophold på familiens landsted Petershøj på hjørnet af Strandvejen og Damgårdsvej i Klampenborg. Som regel blev han hurtigt træt af Petershøj og ønskede sig snart afsted igen.

Marie Henriques (1866-1944) var yngste barn af Therese og Martin Henriques. Hun uddannede sig til malerinde og boede i lange tider i udlandet, men forblev ugift. H.C.Andersens Hus.

Dagbogen for den 15. lyder: »Værelset er ikke godt, Sengen heller ikke bequem.« Puden er for hård, dynen for tung.

Der var dog en formildende omstændighed ved at bo på Petershøj, og det var den lille Marie. Hun var det yngste af Henriques' fem børn, født i sommeren 1866. Nu var H.C.Andersens forhold til vennefamiliernes børn altid hjerteligt, men i visse tilfælde blev kontakten særlig varm og kærlig. Jette og Edvard Collins lille Vulle elskede Andersen, og han elskede hende tilbage. Nu var det Marie, der var hans yndling. Allerede et par år efter hendes fødsel spøgte han med sin jalousi, hvis hun var for elskværdig mod andre mænd. »Fortæl hende Lidt om Othello og Desdemona!« Navnlig skuespilleren professor F.L.Høedt måtte hun ikke kysse for meget. »Det gjorde hun i fjor!«

Hun var endnu ikke to, da de blev forlovede. *Dagbogen*

5.marts 1868 beretter om et besøg, han aflagde hos Henriques, »hvor den lille Marie har lært at sige, naar man spørger: hvem er din Kjæreste 'Anners' og hun nikker og leer til mig.« Endnu kan hun ikke tale, men når hun ser ham fra vinduet, løber hun straks ind og peger på et portræt af ham, der står i stuen.

Kommunikationen mellem dem foregår med andre ord ganske ubesværet, for med det rette barnlige sind forstår de at vise hinanden deres gensidige sympati. I Nice køber han koraller til hende, hjemme påskeæg og chokoladecigarer, eller en kanariefugl. Til gengæld får han hendes henrykte pludren og uforbeholdne hengivenhed. Hun morer ham med sine påfund. *Dagbogen* meddeler 24.november 1871, at »Lille Marie Henriques laver dristige Gaader: Hvad er det for en Ko der lyser? Spurgte hun mig = Kolyser = Couliser.«

På Norgesrejsen 1871 får han et lille brev fra Marie, og svarer straks tilbage til moderen: »Jeg har sagt heroppe at hun er min Forlovede og altsaa tør ingen, nok saa sød lille 'Jente' mælde sig!« Tidligere på året, 15.maj, har han fra Basnæs sendt hende en hilsen, hvori han forestiller sig hende sidde på sin høje stol ved frokostbordet og spise æg og drikke mælk til. Også han kender den gode mad på Petershøj, »og derfor maa Du hilse Amalie og Sidse og Karen som laver den deilige Mad, der gjør saa godt i det Indvendige, saa man ønsker to Portioner og faaer dem ogsaa.« Det var en hilsen til barnet om at spise rigtig godt, så hun kunne blive stor og stærk. »Når Andersen kan spise to portioner, så kan du også,« har moderen sikkert sagt.

21.december 1868 begyndte han at klippe og klistre en billedbog til Marie. Når han først var i gang, kunne han ikke slippe det, men sad oppe til langt ud på natten. Og juleaften kunne han så forære den lille pige en færdig billedbog, til beundring og glæde for hele familien.

Hun er med i hans tanker, der hvor han nu er. Når han er borte fra København sender han hende små historier. Basnæs er ikke så langt væk, at fuglene ikke kan bringe hende en hilsen fra ham. H.C.Andersens lille kæreste er jo så vant til, at ting og dyr har stemmer og kan tale, og da fugle tilmed kan flyve, kan også fantasien svæve frit. 26.juni 1869 får hun et lille fødselsdagsdigt:

Min søde lille Marie paa Petershøi!
Her kommer Brevet til dig. Det fløi, det fløi!
Det kommer en Dag forsilde; Veien er lang,
Det bærer saa megen Glæde, er fyldt af Sang;
Og kunde med Jernbanen ikke strax holde Trit;
Smaafuglene ville Dig sige: »vidt, vidt! vidt, vidt!«
Ja vidtfra kommer Brevet med Gratulation,
til søde lille Marie i egen Person.
Igaar fik Du »Godter« paa Hjulbør og Legetøi,
Idag naar Brevet til Dig paa »Petershøi«.
Din Moder læser det for Dig, hun er dog Din bedste Ven,
Din anden Ven er Din Fader, Din tredie er Andersen.

7.juni 1870 fortæller han igen fra Basnæs om Maries venner, fuglene. Digteren er jo ikke blot indforstået med kragemål, han kender også mågemål, og det er sandelig

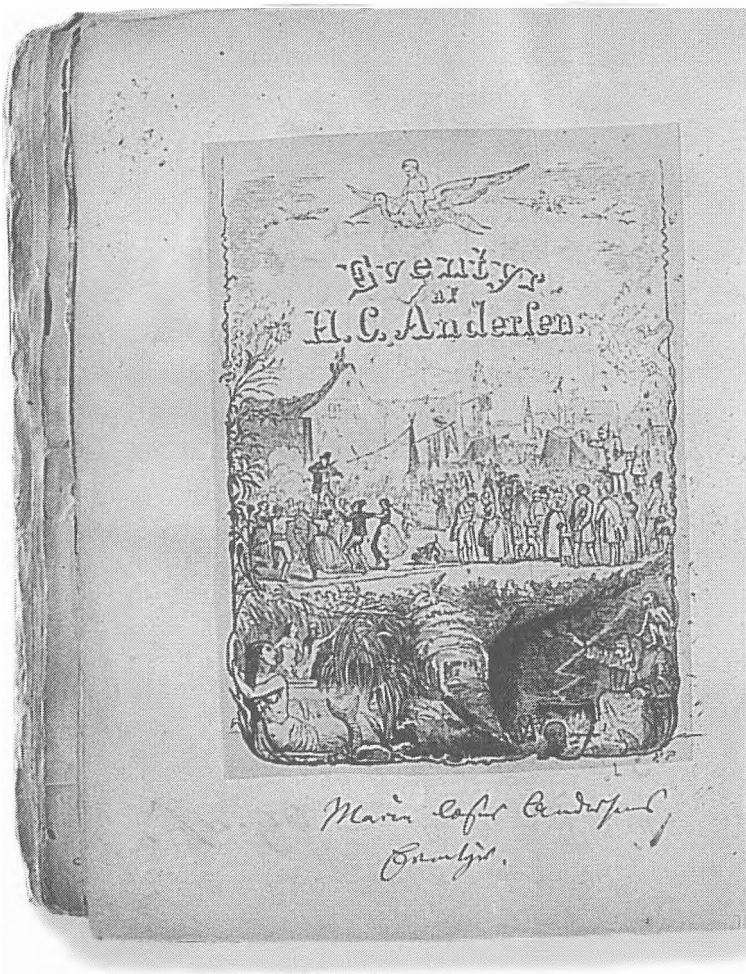

Maries billedbog. Venstre side viser en markedsscene tegnet af Vilhelm Pedersen. Teksten lyder: »Marie læser Andersens Eventyr.

Hun gjemmer en Eventyr-Klipning af ham:
en lille Dandserinde paa eet Been i Storkereden.«
Privateje.

heldigt, for nede på stranden ser han en måge komme flyvende hen til sig, »jeg troede den vilde baske mig med Vingerne, nei Gud bevar' os, den sagde: 'Ma!- Ma!ri!' – 'Hvadfor Noget?' spurgte jeg; 'Ma!Ma! - ri!' sagde den igjen og saa forstod jeg at 'Ma-ma-ri,' skulde betyde Marie! – 'Naa!' sagde jeg, 'er det Marie du skal hilse mig fra!' 'ja!ja! ma,ma,ri!' sagde den, bedre kunde den ikke sige det, den kan jo kun Maagemaalet og det ligner ikke meget vor Tale. Lidt efter kommer der en Spurv. 'Du har vist flyvet om saa vidt, saa vidt!' – 'Vidt!vidt!' sagde den. 'Har du været paa Petershøi?', spurgte jeg. 'tidt!tidt!tidt!' sagde den. 'Saae Du Marie?' spurgte jeg. 'tidt!tidt!tidt!' sagde den. 'Saa skal Du vel der hen igjen?' sagde jeg. 'Hils saa Marie!' 'lidt!lidt!' sagde den.«

Men forlovelsen gik pludselig over styr. Netop i disse år var jo digterens pinagtigste problem hans dårlige tænder. Gebisset, der blev skubbet ind i den ømme mund, voldte ham store kvaler. En anekdote fortæller, at da familien Henriques og H.C.Andersen en dag sad ved middagsbordet, blev der til efterret serveret æblekage. Dampende varm gik den rundt. Andersen tog straks en stor mundfuld, brændte sig rædsomt og spyttede kagen tilbage på tallerkenen. Uheldigvis røg de forlorne tænder med. Der lå de og grinede, men de var også de eneste. Pinlig tavshed omkring bordet. Kun den lille Marie for bordenden turde hæve sin røst: »Du er et Svin, Andersen!« erklærede hun – og dermed var det rent forbi med forlovelsen.

Marie Henriques blev malerinde og døde ugift i 1944. Så langt frem som til slutningen af 2.Verdenskrig går altså den personlige erindring om H.C.Andersen!

Når han forlod familien Henriques, var det som regel for at tage ophold på det langt mere bekvemme Rolighed. Det gav senere anledning til den stående vittighed i familien Henriques, at »H.C.Andersen var stjålet og myrdet af familien Melchior!« Her fik han sine to smukke værelser med den brede balkon ud til haven. Stedet havde en magisk virkning på ham. Her står han sent om aftenen i Lykke-Peer perioden i en lykkelig stemning, »for det var en Luft som jeg fandt den i Tanger.«

Der var heller ingen grænser for, hvor godt fru Melchior mente ham det. En anekdote fortæller, hvorledes hun kræsede op for ham med alt det bedste, årstiden formåede. I den store have på Rolighed dyrkede gartneren blandt andet grønsager til brug for familien. Da aspargessæsonen begyndte, stak gartneren asparges til herskabets køkken. Denne lækkerbisken ville fru Melchior straks glæde »Etatsraaden« med. Tjeneren fik besked om at servere et halvt pund duftende dampende asparges med rørt smør for Andersen på hans værelse. Men da han stod der med fadet, sagde digteren: »Mange Tak, men jeg har ikke Lyst til dem nu. De maa tage dem ned igen.« Tilbage i køkkenet så døtrene med henrykkelse deres chance og kastede sig over de lækre asparges. Lidt efter ringede digteren på tjeneren og sagde: »Jeg har betænkt mig, jeg vil alligevel gerne have de Asparges.« Men da var hver en stilk spist.

Nu på Rolighed gik det løs med *Lykke-Peer*, som han havde med, når han gik på visitter. Han fik ros af alle, både af de gamle venner Linds og Kochs – fru Koch var Jette Wulffs søster – af fru Collin og datteren Louise og af fru Ørsted. Han besøgte også fru Heiberg, »der var glad over at gjenfinde 'Eventyr Tonen'«. 26.august 1870 til en middag på Rolighed læste han for blandt andre den unge Carl Jacobsen. Da bogen udkom 11.november, var fru Melchior mærkeligt nok blandt de få, der var kritiske over for det nye værk. »Hun sagde at man fandt det ikke ret at Peer døde, og i Begyndelsen mindede Bogen om Portnerens Søn«, skriver han den 23. i *Dagbogen*.

Netop i dette år indtraf et vendepunkt i digterens helbredstilstand. Mørke tanker om sygdom og død lå som skygger over hans liv. Tænderne var som nævnt et katastrofalt problem. »Min eneste og gode Fortand, som sad aldeles løs, vriede jeg ud,« lyder et dagbogsnotat 17.februar. Men bortset fra, at han kunne risikere at tabe gebisset, skar det vabler i kinderne, så det var ham en tortur at bære det. Han kunne ikke spise sig mæt og søgte ideligt hjem for at befri sig for det. Men endelig synes prøvelserne at være forbi, fortæller han 1.maj galgenhumoristisk fru Melchior: »Jeg generes ikke længere af de kunstige Tænder, men da to af de naturlige ere ifærd med at gaae deres Vej, frygter jeg for at en ny Tour forestaaer. De seer altsaa hvor ung jeg igrunden er. 'Jeg skifter Tænder.'«

Til trods for alle svagheder rejste H.C.Andersen stadig. Efter hjemkomsten fra Portugal havde han i august 1867 med taknemmelighed modtaget et beløb på 300 rdlr, som

Digteren sidder med hat på foran havetrappen på det elskede Rolighed, omgivet af ægteparret Melchior og deres børn. I venstre hånd holder han en opslået bog, som han peger i med højre. I.B.Melchior, sommeren 1867.

Moritz Melchior i al hemmelighed på sin karakteristiske indtrængende og hjertelige måde havde bedt ham om at modtage til hjælp til en rejse til Paris, hvor Verdensudstillingen var det store trækplaster. Andersen var fyr og flamme. Han havde allerede tidligere på året været i Paris og der mødt den 22 år yngre, vidtberejste og livsnydende forfatter og journalist, redaktør af »Figaro«, Robert Watt.

Nu tilbød han Watt at være hans ledsager, og 1.sep-

tember drog de to rejsekammerater på en månedlang odyssé til den franske hovedstad. Det var en munter rejse, med teater-, opera-, udstillings- og værtshusbesøg. Hvor elegant digteren mestrede at gøre sig til herre over situationen, også når det gjaldt om at afparere vovede spørgsmål på et mangelfuldt fransk viste han en aften til middag i Meudon, »et nydeligt lille Landhuus med Have og Udsigt til Paris, der var en meget glubsk Alpehund. Vi kom først til Bords Klokken 7, man sagde mig smukke Ting. Talen var noget vel fri jeg udbragte Skaal for le coeur, l'Esprit og l'In[n]ocence! man spurgte mig om jeg holdt af de franske Damer og jeg svarede at jeg ønskede at de franske Damer maatte elske mig saa høit som jeg elskede de danske.« (12.sept.1867)

Med Watt var han på bordel, men hans erotiske blokering forhindrede ham i at leve lidenskabeligheden ud. »Jeg gik aldees uskyldig derfra, men havde talt en heel Deel med det stakkels Barn, som jeg havde ondt af og som undrede sig over at jeg kun vilde snakke med hende.« Andersens fornemmelse af syndefald forstærkedes dog, da han samme aften mødte en dame, der var »opfyldt af den 'Reenhed' der var i mine Digte, jeg tænkte Du skulde vide fra hvad Huus jeg i dette Øieblik kommer.« Han tilføjer for sig selv: »Dog jeg kom jo uden at have handlet mod noget af de 10 Bud.«

I 1868 var Andersen atter i Paris, hvor Ingeborg Drewsens søn Einar tog imod ham. Den franske hovedstad levede op til sit letfærdige rygte, for også de gik på bordel, digteren dog igen kun som voyeur. Han holdt sig til at gøre

studier i marken ved kun at tale »med Fernanda, den lille Tyrkerinde mens E morede sig. Hun var ellers den smukkeste, vi talte om Constantinopel, hendes Fødeby, om Illuminationen der paa Mahomeds Fødselsdag, hun var meget paatrængende 'pour faire l'Amour' men jeg sagde jeg var kun kommet for at tale ikke videre. Kom snart sagde hun, men ikke imorgen, da er det min Fridag. Stakkels Quinde.« Hvem ved, om hun ikke har tænkt det samme: »stakkels mand«!

På hjemrejsen måtte den populære digter i Amsterdam give autografer til en lille flok unge piger, der blev henrykte over at møde ham og betragtede det som et godt varsel for deres eksamen næste dag. Endnu mere oplevelsesrigt var et møde med en smuk fattig dreng, der bar hans taske fra dampskibet i land i Fredericia og pludselig blev ildrød af glæde, da han opdagede, at han stod foran selveste eventyret: H.C.Andersen!

I foråret 1869 opdagede Moritz og Dorothea Melchior til deres store forskrækkelse, at deres 15-årige datter Anna viste begyndende tegn på tuberkulose. De tog øjeblikkelig den beslutning at rejse med hende ned til varmen, for at hun kunne genvinde sit helbred. 27.august sejlede de med døtrene Harriet, Louise og Anna ud fra Toldboden. Andersen stod på kajen og vinkede farvel. Fru Melchior kunne længe se ham svinge sin hat til afsked og hans høje skikkelse til det sidste rage op over alle.

Andersen var selv på vej sydpå, men inden rejsen var der planlagt store festligheder i anledning af 50-års dagen for digterens ankomst til København 6.september 1819.

Melchiors var af gode grunde ikke med, men deltog i tankerne i hans festdag. Inden sin afrejse havde den betænksomme fru Melchior givet sin gartner en besked om at hænge blomsterguirlander uden for hans dør. Hele dagen var fuld af travlhed med gæster der forærede ham blomster og gaver, og om aftenen samledes 244 mennesker til middag hos den kendte restauratør Vincent for at hylde digteren.

Få dage efter, 10.september, drog han af sted på den længe planlagte rejse til Rivieraen. Allerede næste dag beskriver han for fru Melchior den vellykkede fest, men de havde allerede nået at læse det udførlige referat i Dagbladet. Det var meningen, at han og Melchiors skulle mødes i Menton, men til digterens store skuffelse rejste de på lægens råd videre mod Spanien og endte i Algier. Der vil Andersen dog ikke følge dem, sejle vil han ikke, og rejseplanen vil han ikke lave om på, den må holdes.

I stedet aftalte han med Edvard Collin, at Jonas på hans regning skulle møde ham i Nice, og den 18.januar 1870 kom »en Omnibus med Jonas der har kjørt hele Natten fra Genua; glad og hjertelig.« I begyndelsen af februar rejste de til Paris, men Andersen var utryg ved at være der på grund af de store uroligheder med gadekampe og mange dræbte og sårede. Han var også bekymret for sin unge ledsager, der kom sent hjem om aftenen og måske uskyldig indviklede sig i folkestimmel og uro. Til Andersens lettelse tog de 24.februar hurtigtoget til Bruxelles.

Måske var denne ængstelse medvirkende til, at han glemte fru Melchiors fødselsdag den 16.februar. Hvor

meget deres venskab også betød for hende, udtryktes i hendes skuffelse over hans glemsomhed. 4.marts svarer hun på et brev til Algier: »Da jeg modtog Deres Brev fra Paris, blev jeg som altid glad ved at see Deres velbekjendte Haandskrift; men jeg tilstaar, at jeg blev lidt bedrøvet over, at De havde glemt min Fødselsdag den 16. Jeg vil ikke sørge for meget derover, da jeg kjender Deres bløde, gode Hjerte, og da jeg er overbeviist om, at det nu gjør Dem selv ondt, og det maa ikke forvolde Dem mindste Sorg; men jeg syntes dog, at jeg maatte sige Dem, hvor skuffet jeg blev.«

Ved Andersens hjemkomst i begyndelsen af marts havde Melchiors ydermere arrangeret, at han skulle flytte ind i deres bolig på Højbro Plads for de næste fire til seks uger. Dette generøse tilbud, som digteren lykkelig tog imod, sankede yderligere gloende kul på hans hoved. Undskyldningerne hober sig op i digterens brødetyngede svar, som dog slutter med følgende lille fortrøstningsfulde apoteose: »Jeg veed, at der hos Dem ikke er Skygge i Sindet over min Utaksomhed.«

Melchiors vendte i begyndelsen af juli tilbage til Danmark efter at have efterladt Anna og Harriet hos en familie i Ems. Der var stor modtagelse på banegården. Andersen noterede sig, at »Fruen saa rask ud.« Han havde det ikke selv for godt og ventede længselsfuldt på at blive inviteret til Rolighed for at få styr på sit nervesystem, men han måtte vente til den 19. Til gengæld var han gæst i to måneder, indtil han 19.september flyttede ind i sit nye logi i Tordenskjoldsgade 17.

Igen boede han i behagelig nærhed af Det Kongelige Teater, som han frekventerede næsten hver aften. Når man vil nå det hele, kan man spise frokost i stedet for middag hos vennerne og bruge eftermiddagen til besøg. Eller man kan gå tidligt fra middagen for at nå teatret. En sådan dag, som ville gøre de fleste stakåndede, beskrives i *Dagbogen* 11.oktober: »Graat Vejr. H.P.Holst lider af Byld, læste for ham. Middag hos Edvard Collin med Peter Møller. I Theatret Lohengrin. Læst for Collins ½ Lykke Peer.«

Til trods for de næsten hæsblæsende aktiviteter følte Andersen sig ikke vel i sit logi. Ensomheden og erindringen om familielivet hos Melchiors knuger sindet, og den vinter, han går i møde, tegner sig på alle punkter mørk. *Dagbogen* registrerer med de fineste nuancer forskelle i livsmodet. Hans lyst til at færdes ude er nedadgående. Tanken om en snarlig død opfylder ham næsten dagligt, hans hænder ryster, han føler sig »svagbenet og skørhovedet«, plages af gigt og kan ikke tåle at gå længere strækninger på gaden, er også nervøs for at falde og udtaler sin frygt for at blive »lam eller apoplektisk«. Han klager over sin dovenskab, venter utålmodigt på et »Tanke-Blink« og pines af »Vanviids-Phantasier«. (1.marts 1871). De mest tilfældige hændelser får karakter af skæbne. 12.marts »kom jeg til at støde meget let, næsten kun berøre, med Stokken en Mand, saa let at jeg ingen Undskyldning gjorde, men da jeg kom ud fik Phantasien overhaand, jeg fik igjen en Vanvids Idee jeg er pa Vej til Galehuset føler jeg.« Måske en læge kunne hjælpe ham, »men hvilken, een som har Forstand, der kan lyse ind i mit sygelige Sind.«

På grund af sin svaghed holdes han mere fangen inden døre end ønskeligt, og priserne i Frøkenerne Rosings Pensionat finder han helt urimelige. »Jeg maa betale 1 Rdlr for en Kop Kaffe, som hos de første Konditore kun koster 10 Mark,« skriver han.

Trods træthedsfornemmelsen gav rastløsheden ham kræfter til alligevel at gennemføre sine middagsinvitationer og teaterbesøg, hvoraf han sommetider når to på en dag, ét i Casino og ét i Det Kongelige. Trods slimhoste om natten adspreder han sig en aften – 26.marts – efter en middag hos Collins og to akter af syngestykket *Den sorte Domino* med at gå til stort bal hos Moltke Bregentveds, hvor han taler med kongen og kronprinsen om rædslerne i Paris. Imens søger de små skarpe øjne under de buede låg deres egne veje og registrerer med en alt andet end skørhovedet præcision: »Den gamle Grevinde Holck født Danneskjold, en simpel jævn Skikkelse men med Fornemhed, talte jeg ikke med, vi hilsedes kun, hun er bestemt fornem og dum.«

Kort før jul 1870 udkom *H.C.Andersens Nye Eventyr og Historier, Med Illustrationer efter Originaltegninger af Lorenz Frølich. Første Bind.* De to næste bind udkom 1871 og 1874. Denne samlede trebindsudgave var en fortsættelse af tobindsudgaven fra 1862-63 med illustrationer af Vilhelm Pedersen. De fem bind tilsammen er den komplette udgave i H.C.Andersens tid. Aftenen inden sin 66 års fødselsdag 2.april takker han Gud »for alt det mig forundte i dette henfarne Krigens blodige, forfærdelige Aar. Mine Digtninger Lykke Peer og det første Bind af de ved

Frøhlich illustrerede Eventyr have givet mig 2200 Rdlr, jeg har dog iaar bestilt saa lidt.« Endelig var det kommet så vidt, at han stort set ikke behøvede at bestille noget; pengene kom ind af sig selv. Laurbærtræet og brødtræet, som han i sin tid havde omtalt for fru Læssøe, bar begge frugt i rigelig mængde.

En dag vågnede digteren op og besluttede at flytte fra det urolige hus i Tordenskjoldsgade. Snart efter var han ude af døren. 29.april kl.10 kom Henriques' portner Collard og hentede hans ting. »Klokken halv to var Alt i Orden, jeg følte mig saa glad ved at forlade et Sted hvor jeg havde, (i en streng Vinter, en trang Krigens Tid) følt mig saa trykket. Jeg tog over i Hotel d Angleterre og fik Nummer 65... Hvor var det som et Mareridt var endt. Jeg følte mig forynget, følte mig paa Reise, følte mig tilbage i den yngere Tid. Der var saa deilig, vid Udsigt over Torvet, ind i Nyhavn og gjennem store Kongensgade.«

Midt i pakningen havde han følt sig overanstrengt og måtte hvile. Praktiske sager var ikke Andersens force. Men nu var trængslerne forbi. Han følte sig sjæleligt og legemligt så befriet, at han samme dag med spændstige skridt hastede til middag hos Melchiors på Højbro Plads og derfra i teatret til de første to akter af *Tempelherren og Jødinden.*

Nu vendte livslysten tilbage, og nogle dage senere meldte han sig hos grevinde Moltke på Espe, som han nåede 7.maj 1871. Herfra skrev han straks til fru Melchior, som til trods for sine egne bekymringer med Anna, der nu var i Vestindien med sin søster Harriet, havde prøvet at adsprede hans tunge sind i vinterens mørke. For at takke

hende sendte han »duftende Violer og Grønt og Blomster fra Skovbunden.« I herregårdslivet var Andersen i sit es. Han læste højt for damerne, spadserede i skoven og hyggede sig i sine store stuer med at skrive breve.

Da han snart efter var på Basnæs, gentog sig det samme mønster. Han skrev breve, sendte skovbund til andre af vennerne i København, spillede kroket i haven og læste højt om aftenen. Fru Melchior, der havde opmuntret ham i hans mørke stunder, måtte indvies i, hvor godt han trivedes. »Jeg begynder at drømme lyse digteriske Drømme; snart kommer vel Musen, som var bange for at træde over Tærsklen i Tordenskjoldsgade No.17,« skrev han 14.maj. Og det gjorde den. 24.maj lyder *Dagbogens* notat: »Begyndt paa 'Tante Tandpine'«.

I denne geniale historie, der bygger på, at alt er illusion, og intet består, alt går i bøtten, indføjer han selvironisk sine prøvelser fra det støjende hus.

Ud af sine rædselsmåneder får han nu en humoristisk historie, som han, skønt den ikke bliver færdig på Basnæs, læser op for at få tilhørernes reaktioner. Hvor intensivt han nu gennemarbejder sine manuskripter fremgår af et brev til fru Melchior 3.juni: »Et nyt Eventyr 'Tante Tandpine' er næsten sluttet, jeg haaber at faa det heelt færdigt, før jeg tager til Byen. Dog ved færdigt forstaaes at faa det heelt paa Papiret i første Nedskrivning, siden skal det klippes til, gjøres fyldigt, omskrives og atter omskrives, saaledes som De veed det var Tilfældet med 'Lykke-Peer', som sprang frem paa Holsteinborg men fik sin Opdragelse paa Rolighed.«

17.juni var det Moritz og Dorothea Melchiors sølvbryllupsdag. 6.juni brød digteren derfor op fra Basnæs og ankom til Rolighed for at deltage i forberedelserne til festen. Allerede på herregården havde han skrevet en versificeret tale fra børnebørnene, som Johanne Melchiors lille Poul skulle recitere, og i et samarbejde med den svenske komponist J.Ad.Hägg, der i dagene omkring festen også boede hos Melchiors, digtede han en kantate.

Dagen forløb mageløst festligt. Andersen var oppe kl.6 for at være parat, når frisør Minét kom kl.7 for at krølle ham. Klokken 8 var stuen allerede fyldt med gaver, fra digteren hans buste af H.V.Bissen. »Da Brudeparret Klokken halv ni traadte ind, modtog lille Poul dem med sin Tale paa Vers, som jeg havde skrevet og han, den 3 aars Purk, sagde det meget nøjagtigt.« Digteren var i sit rette element, da han i løbet af formiddagen tog fat på at binde buketter, 91 ialt blev det til. I haven, som var rigt pyntet med flag og blomster, var der rejst et telt, smykket med skjolde og guirlander (Andersen tegnede i *Dagbogen*, hvordan det så ud). Maden var leveret fra Vincent, og digteren sad i smørhullet mellem Therese Henriques og Dorothea Melchior. Han fremsagde et digt på børnenes vegne, og Johanne viste i transparant portrætterne af de to, som savnedes, Anna og Harriet. Klokken elleve var der fyrværkeri, og aftenen sluttede med dans i teltet.

Skønt Andersen nu tilbragte resten af sommeren på Rolighed, faldt han snart tilbage i den forrige mathed, hvor dårligt humør og ulyst til at bestille noget var tilbagevendende temaer i hans dagbog. For at komme ud af

denne sløvhedstilstand foretog han på fru Melchiors råd en rejse til Norge. Det var i 1871 en tur, der tog tid. 25.juli kørte han med tog til Helsingør og sejlede derfra næste dag med »et voldsomt slingrende lille Dampskib« til Helsingborg. Efter over tre timers ventetid over Malmø til Jönköping, hvor digteren overnattede. Inden den videre afrejse til Göteborg skrev han til fru Melchior om sine foreløbige oplevelser. »Jeg haaber, Enden bliver bedre end Begyndelsen, thi ellers maa jeg nok kalde den nye Bog 'Livet i Ventesalene.'«

15.august får veninden brev om Bjørnstjerne Bjørnsons hjertelighed over for ham, lige fra afhentningen på bane-

H.V. Bissen (1798-1868) besøgte den 30.september 1864 H.C.Andersen for at gøre hans buste, og de følgende dage indtil den 10.oktober stod digteren i hans atelier med bar hals og frøs, skønt der var ild i kakkelovnen. Bissen sagde »at Vorherre havde givet sig Tid til at skabe mit Hoved aparte frem for de fleste Andres.« (Dagbog 3.oktober 1864) Det var denne buste, han forærede Melchiors et aftryk af til deres sølvbryllup.

gården i Kristiania til opholdene på familiens landsted. Men den absolutte kulmination på rejsen var en fest til digterens ære i Botanisk Have, hvor eventyrudgiveren, pastor Jørgen Moe, i en tale hyldede ham for hans unge sind og hans »Digtergaves underfulde Tryllemagt«.

Ikke mindre vigtigt var det, at han ved hjemkomsten på hotellet fandt en telegrafisk hilsen fra Melchiors, atter et bevis på deres trofasthed. For fru Melchior levede sig i den grad ind i Andersens sindsstemninger, at hun kunne forestille sig digterens mismod, når han kom hjem til sit tomme hotelværelse. I et efterfølgende brev 23.august udtrykte hun sin taknemmelighed over den norske digter, som havde hyldet den danske på hele den norske nations vegne.

Tilbage i København var han igen gæst på Rolighed, indtil han knap to måneder senere flyttede ind i Nyhavn 18, der blev hans sidste faste bopæl. Det betød dog ikke afslutningen på opholdene på Rolighed, hvor han tilbragte store dele af sommeren og efteråret 1872. Dette år udkom *Eventyr og Historier. Ny Samling*, der indeholdt ialt 13 eventyr, hvoraf *Gartneren og Herskabet* var ny.

Til trods for, at digteren følte sig »affældig, træt, gammel, bedrøvet over mig selv og mit Liv nu« (24.februar), var kræfterne der dog alligevel til alt det han gerne ville. Derfor var middagsmåltider hos vennerne med livfulde samtaler og bagefter et besøg i teatret stadig et næsten dagligt ritual. Den 24.januar 1872 er betegnende for hans befindende – og viljestyrke – netop nu: »Blev i Sengen til halv ti i Dag og var dog saa forunderlig træt da jeg kom

op; det var besværligt for mig at gaae til Friseuren mine Been svigtede, jeg gleed paa de vaade ujevne Steen.« Alligevel går han til middag hos fru Ørsted skønt han flere gange er ved at falde, »saa at det generede mig at Folk saae min usikkre Gang; hos Fru Ørsted lammedes et Par Gange min Tale; jeg har Fornemmelse af at mit Legeme blive med Eet affældig og dog er Sind og Tanke ungt.«

Derfor havde han trods alt mod til den 12.april at drage afsted på en ny udenlandsrejse til Tyskland, Østrig og Italien. Rejsefællen var dennegang den 27-årige senere sceneinstruktør William Bloch, en yngre bror til digterens og Melchiors gode ven, maleren Carl Bloch. Rejsen, som er beskrevet af Bloch i *Paa Rejse med H.C.Andersen*, havde som formål både at komme lidt væk og besøge gamle venner. Hans »kjære, trofaste, velsignede Fru Melchior« blev naturligvis holdt underrettet om turens forløb.

Intet ondt om Bloch, men hans vaner irriterede den rejserutinerede Andersen. »Jeg synes særdeles godt om Bloch, men Morgenmand er han ikke, Cigarer holder han lidt for meget af, og hans Mave er endnu vant til at spise efter de nødvendige Klokkeslet. Han er særdeles opmærksom mod mig, godmodig, venlig, glad, saa han skal have det allerbedste Skudsmaal. Han har Øje for Naturen og glæder sig ved den. Vi tale daglig om vore Kjære i Hjemmet, og det Melchior'ske Huus staaer i lysende Solskin,« skriver han 29.april.

Men Bloch fik sandelig også indblik i digterens svagheder; ikke mindst hans sygelige fantasier tager han på kornet. Ved en middag i Wien fik Andersen pludselig for-

nemmelsen af at have slugt en knappenål. Hændelsen har den hypokondre digter selv beskrevet i et brev til fru Melchior, men bør skildres gennem William Blochs dagbogsoptegnelse aftenen for uheldet den 3.maj:

»Til Middag hos Wilhelm Junck, Violinist i den store Opera... Andersen fik noget galt i Halsen og maatte, ledsaget af Vært og Værtinde, gaa fra Bordet, hvor der var meget stille, medens man hørte A. hoste og spytte i det andet Værelse. Mod Fruens Protest paastod han, at der havde været en Knappenaal i Kødet; den havde han slugt, og han følte den tydeligt siddende derinde. Den Aften og den følgende var han meget urolig for Følgerne. Ængstelsen var saa stærk, at den ganske havde fordrevet Frygten for at en lille Prik over det ene Øjenbryn skulde voxe til en stor Gevæxt, som skulle dække det ene Øje, hvilket atter havde bragt ham til at glemme, at han muligvis kunne faa Brok, fordi jeg havde rørt ham lidt med min Stok paa Maven, hvilket endelig havde bragt ham til opgive Tanken om at faa Ledevand i Knæet, hvilken ved Ankomsten til Wien var meget levende hos ham.«

Fru Melchiors trøstende svar til sin digter gemte også på et lille smil: »Hvor dog Indbildningen har en stor Magt over et saa fantasirigt Gemyt som Deres! Maaskee fører det til, at vi faa et lille Eventyr om den rejsende Digter, der blev forvandlet til et Naalehus! – Naar kan vi vente Dem? Jeg behøver ikke at sige Dem, at De vil være hjertelig velkommen til enhver Tid.«

Værre var det, at Andersen en nat faldt ud af sengen og slog sit ansigt, sin hofte og sit knæ. *Dagbogen* for 21.maj

beskriver uheldet – det som Jette Collin kaldte en lille saltomortale: »I Nat vaagnede jeg, det var mørkt i Stuen, jeg søgte efter Natpotten og fik den, men i det jeg vilde støtte mig med den anden Haand, søgte denne Støtte udenfor Sengen og jeg styrtede paa Hovedet ned, rev Lysestage osv med, det var et voldsomt Bulder, Bloch vaagnede derved og raabte forskrækket, hvad der var skeet, fik Lys tændt, jeg følte Smerte i Næsebenet og om i Tindingen, ikke mindre i Knæet... Flængen saa ud som et Huk af en Kniv, det virkede i Tindingen og hele Knæet var blodrødt med blaagrønne Ansetninger.«

De besluttede dog at rejse videre hjemad. I Hamburg var han hos en læge, der beroligede ham. Men Andersen vidste åbenbart bedre, for nu gik han i gang med at vaske den røde noprede hud med tjæresæbe, og »snart blev det Onde værre,« tilstår han i et brev fra Basnæs 10.juni. Allerede den 7. havde han meldt sig på Rolighed og ventede at blive modtaget med åbne arme. Men for en gangs skyld passede det ikke hans veninde. Han fik telegram om, at hun ventede sin mand og sine døtre. »Bad mig om jeg et Par Dage ville tage ind i min Bolig i Nyhavn. Det kom mig saa uventet, ja næsten uforklarligt.« Den ensomme digter var skuffet. Nu ville ikke »Hjemkomstens første Øieblik blive Bouquetten af hele Reisen,« som han altid udtrykte det.

Alene i Nyhavn ville han ikke være. I stedet stod han af ved Basnæs, hvor han ganske vist ikke var ventet, men vidste han var velkommen. Og ganske rigtigt. Da fru Scavenius ikke var hjemme, blev der sendt et ridende bud af-

sted for at melde hans ankomst, mens hans to værelser blev gjort i stand til ham. Hvor indforståede alle hans venner var med hans bevægelsesmønster fremgår af dagbogsnotatet 7.juni, hvor han på Basnæs finder et brev fra fru Collin. »Det var allerede lagt i Brevtasken for at gaae tilbage, med fru Scavenii Udskrift: 'Høibroplads og slet ikke andet.'«

13.juni var han endelig tilbage i København, hvor de gæstfrie, men travle Melchiors havde sendt deres datter Harriet afsted til banegården for at hente ham. Rolighed var nu, med en kort afbrydelse på Petershøj, hvor han tager notater til eventyret *Portnøglen*, i et par måneder det hjem, hvorfra hans verden gik. Flere gange om ugen tog han sporvognen til byen for at blive klippet eller fotograferet, eller gå på besøg hos de gamle venner. Men især var han rigtig i sit es, når han satte sig ind ved siden af fru Melchior i den store nye vogn for at køre på besøg hos familien.

2.september var sommeropholdet slut, og H.C.Andersen flyttede igen tilbage til Nyhavn, hvor efteråret og vinteren skulle præges af sygdom. Livet i Nyhavn havde med sine vuggende skibe og udsigten til havnen altid mindet ham om det ubundne liv, han elskede at leve. Nu fandt han sig spærret inde i sine to stuer, hvor han ironisk nok måtte nøjes med at drømme om frihed og rejser.

I november og december blev han syg af diarré og forstoppelse, men han blev hurtigt klar over, at det ikke var maven, men leveren, det var galt med. Hans læger, professor Emil Hornemann og dr.Theodor Collin, tilså ham konstant, og fru Melchior havde helst ladet sin vogn hente

ham til Rolighed. Dagligt besøgte hun ham, ofte i flere timer. I det hele taget giver dagbogsnotaterne besked om den konstante strøm af mennesker, der defilerede ud og ind af hans stuer. Forståeligt nok bliver han da »aldeles ødelagt«.

H.C.Andersens sygdom gav genlyd i alle landets aviser, som satte så mange rygter igang, at det kunne give stof til et nyt eventyr. 10.december kom der »Besøg af Student Weber, som boer over mig. Han og W.Bloch fortalte at i Provindsaviserne stod til Overdrivelse fortalt at hele Gaden stod opfyldt af elegante Equipager hvor Herskaberne kom for at spørge til mig at Kongen og Enkedronningen daglig lod spørge til mig og Kronprinsen personlig besøgt mig. De sidste Referater ere da rigtige.«

Digteren Christian Winther havde i *Fyens Avis* læst om hans sygdom og »de Mange der kom til den 67 aarige Digter og altid medbragte en Gave!« – »Det klinger som var det en fattig syg Poet, til hvem de gav lidt i Sparebøssen« fnøs digteren forarget i *Dagbogen* 12.december. Næsten dagligt deltes fru Melchior og fru Henriques om at bringe frokost og middagsmad til den syge.

Endelig i midten af december var han nogenlunde på højkant igen rent fysisk, men nervesystemet var helt nedbrudt. Det var umuligt for ham at styre sin heftighed og irritation. Værst gik det ud over hans husværtinde frøken Hallager, men selv fru Melchior fik hans ustyrlighed at føle. *Dagbogen* dølger ingen detaljer, er de end nok så ubehagelige for ham selv.

En særlig enerverende dag var 24.december, hvor han

ikke kunne finde sine briller: »... blev aldeles nervøs og heftig. 1 ½ kom Fru Melchior med sin Vogn, jeg havde svært ved at trække Veiret. Fru Melchior blev for at ordne nogle Jule-Overraskelser for mig. Fru Lund kjørte med mig; jeg fik ikke min Plaid med, hun vendte den laadne Side af Pelsen ud og jeg fik den isnende kolde Klædes ind ad; Pelsen naaede mig ikke om Brystet jeg frøs, havde ikke Aandedræt, Christian kjørte som *altid* galt og forlængede Hjemveien, jeg var aldeles ødelagt. Nu kom Fru Melchior, med samme Replik til mig, som hele Morgenen var gjentaget, føl dog i Deres Lommer, der er vist Brillerne! – da blev jeg som rasende og raabte 11000 Gange har jeg søgt der. Professor Hornemann blev vred over dette Udbrud, sagde at jeg teede mig som et Barn, tog jeg mig ikke sammen gik de Alle bort fra mig, saa kunde jeg bære mig ad som jeg vilde &. Jeg søgte ind i mit Soveværelse, kogte og kjæmpede inden i. Da kom han igjen kjærlig og deeltagende, jeg fik Lettelse i Graad. Fru Melchior var mageløs kjærlig og god. Klokken 7 kom hun og hendes Mand, et Juletræ blev tændt til mig med Lys, Flag og Nips. Det var igrunden en smuk Juleaften.«

Midt i sygdomsperioden kunne han glæde sig over den succes, han havde med alle de genrer, han udfoldede sig i. I november var udkommet en samling *Nye Eventyr og Historier*, der indeholdt fire fortællinger: *Hvad gamle Johanne fortalte*, *Portnøglen*, *Krøblingen* og *Tante Tandpine*. I modsætning til ungdommens vanskelige gennembrudsår gik nu alting næsten af sig selv. Inden årets udgang optrådte skuespilleren Kristian Mantzius på Casino med *Grantræet* og

Krøblingen, samme sted opførtes *Meer end Perler og Guld*, på Vesterbro Teater spilledes *En Komedie i det Grønne*, og på Det Kongelige opførtes balletten *Eventyr i Billeder* efter et samarbejde med Bournonville.

Rekonvalescensen foregik så langsomt, at digteren efterhånden følte det som en pinsel måned efter måned at være indespærret i Nyhavn. Det der opmuntrede ham mest var fru Melchiors tilbud om at stille sin vogn til rådighed, hvadenten det var døtrene eller hende selv, der var med. I den grad blev han afhængig af disse køreture i København og den nærmeste omegn, at skuffelsen fyldte *Dagbogen*, når hesten var syg eller skulle til skoning hos smeden.

I begyndelsen af 1873 mistede han sin sidste tand og måtte nu have et fuldstændigt gebis. De nye tænder generede og gnavede med så store smerter til følge, at han foretrak at undvære dem. På fotografierne af ham i denne sidste fase har han det alderdomspræg, der kendes så godt, men som dog ikke gjorde hans ansigt mindre åndfuldt.

Alligevel var trangen til oven på vinterens lange indespærring at komme ud i verden så stærk, at den gamle trækfugl allerede i februar begyndte at planlægge en rejse til Tyskland og Schweiz. 14.april stod en større skare af trofaste venner på banegården og tog afsked med ham og hans rejsefælle, den unge forfatter Nicolai Bøgh.

Brevene hjem fortæller om Bøghs begejstring over alt, hvad Andersen kan vise ham, og afspejler samtidig det fortrolige tilhørsforhold til Rolighed og dets beboere, der i kraft af de hyppige ophold er blevet endnu stærkere. »Vil

De bringe Hilsner til hele 'Huset Rolighed', Jomfruen, Pigerne, Tjeneren – hver især,« skriver han 8.maj fra Vernex-Montreux. Fundet af en firkløver i hotellets have betyder ikke bare lykke, men inspirerer ham til en symbolsk fortolkning af hvert blad, med en cadeau til trofastheden. »Jeg vilde gjerne skrive paa det ene Blad: Sundhed, paa det andet: Venners Troskab, paa det tredie: en stor Lod i Lotteriet, og endeligt paa det fjerde: godt Humeur. Det Blad, som holder sig længst, veed jeg bliver Venners Troskab!«

Ydermere kan han glæde fru Melchior med, at han i Glion 25.maj har mødt deres unge søn Carl, som søger helbredelse for et dårligt ben. Sammen sender de en hilsen til forældrene, hver med en forsikring om, hvor rask den anden ser ud. Som altid nyder Andersen at rejse og opleve. Men dennegang har han også smerterne og trætheden med sig, og den bedring, der for en kort stund syntes at indfinde sig, er illusorisk. Med nød og næppe når han hjem i slutningen af juli. I et brev fra Middelfart 26.juli udmaler han sin elendighed: »Kjære Fru Melchior! Jeg sidder her mere ynkelig end jeg har været paa hele min Rejse. Med stort Besvær naaede jeg Slesvig, og da jeg igaar morges skulde bort, var jeg saa afkræftet, at den Mælk jeg tilmorgen nød, maatte jeg som søsyg miste, og da jeg naaede til Banegaarden, vare alle første Klasser opfyldte paa den bageste nær, som kun gik til Flensborg; jeg naaede Vognen men sank aldeles sammen foran den, og det var kun ved Bøghs Bøn og Løfte om Taknemmelighed, at jeg blev saa godt som baaret ind i Vognen... Idag har jeg ikke

Den ældede H.C.Andersen i sin stue i Nyhavn 18 i maj 1874. Digteren, der trods sin viden om at være affældig og tandløs satte sig som model for fotograf C.Weller, sendte aftryk til fru Melchior og Edvard Collin, med egne nøgterne observationer om sit udseende.

kunnet forlade mit Værelse, mine Been vakle under mig, og mine Hænder ryste, for Resten føler jeg ikke til nogen Slags Sygdom, men er saa træt, saa uendelig træt!«

I den første tid efter hjemkomsten fik digteren den fornødne pleje på Rolighed. Men hvor elendig han følte sig selv der, fortæller et brev til Jette Collin 3.september: »Jeg er mere nedtrykt i Sindet end Nogen tænker, jeg har tilbragt dræbende lange Dage i den sidste Tid, jeg glæder mig ikke til Noget, har ingen Fremtid meer, Livet og Dagene skvulpe hen om mig og jeg venter egentligt kun paa at Teppet falder.« 9.september var han tilbage i Nyhavn, nu med frøkenerne Ballin som værter. I den første tid havde han vågekone, men efterhånden kunne han bevæge sig omkring og gå til middag, skønt han i sin afkræftede tilstand måtte hjælpes hjem. Tvangstanker plagede ham, skønt han selv kunne se de var urimelige, og så sendte han nødskrig til sine venner, som dette 6.november, igen til Jette Collin: »Kjære Fru Collin! Det er saa længe siden jeg saae Dem; kommer De ikke snart op til mig; jeg har det igjen i de sidste Dage med tungt Humeur. Phantasien har ikke Kræfter til at reise en digterisk Bygning, men nok til at ødelægge mig. Hils Deres Mand og Børn. Deres taknemmeligt hengivne H.C.Andersen.«

Enhver nok så ringe sindsbevægelse fremkaldte hans tårer. Da Moritz Melchior i slutningen af november 1873 bragte ham de sidste grønne grene som en hilsen fra Rolighed, flød tårerne, og da fru Melchior juleaften overraskede ham ved i hans forstue i Nyhavn at have dækket et

festbord for ham med smukke gaver og lukkede døren op, så julelysene strålede ham i møde, brast han i gråd.

Digteren var nu klar over, hvor det bar hen. 1.november skriver han i sin nedtrykte sindstilstand i *Dagbogen:* »Jeg bliver aldrig rask, og det drager ud med at døe; jeg ønsker Døden og har dog Angest for den.«

I maj 1874 blev han af frøkenerne Ballin sat op i husleje, og det huede ham ikke. Dobbelt urimeligt syntes han det var, fordi han netop var taget til Holsteinborg for at tilbringe sommeren der. Rystet forelagde han huslejeforhøjelsen for fru Melchior. »Jeg er, som De veed, meget tilfreds med Frøknerne Ballin; men jeg synes ogsaa, at jeg meget ordentligt betaler for mig, 40 Rdlr om Maaneden for tre Værelser og Opvartningen; hvad jeg ellers modtager betales særskilt. Men nu siges mig, at jeg maa betale for hver Maaned 5 Rdlr mere, det er altsaa paa et Aar et tillæg af 60 Rdlr Det berørte mig ubehageligt netop at disse Penge lagdes paa idet jeg i det mindste en heel Maaned er borte, og Frøknerne ingen Ulejlighed have med mig, ikke levere Lagener eller Haandklæder. Jeg betalte naturligvis strax det Forlangte, men det har ærgret mig! Har jeg Ret eller Uret? Jeg ved nok alt bliver dyrere, og at det ikke kommer Sagen ved, at mine Indtægter blive ved det gamle. Men skal Udgiften saaledes voxe, har jeg kun at trøste mig med, at mine Leveaar endnu ikke ere mange, saa at min lille Formue netop kan holde anstændig ud til Begravelsen. Dette Paalæg i den sidste Time har jeg slet ikke syntes om. Det skal glæde og berolige mig, om De kan bevise mig, jeg har Uret.«

Men det hverken glædede eller beroligede ham, at fru Melchior for en gangs skyld var helt uenig med ham. Hun forsvarede frøken Ballin, der selv var blevet sat op af husværten og nu nødtes til at forlange højere husleje, om det så nok så meget var den berømte H.C.Andersen. Hun var overbevist om, svarede hun 25.maj tilbage, »at det ikke er Prelleri, men, som De skriver selv, Alt er blevet dyrere, Folkelønnen stiger, og hvad skal hun saa gjøre, hvis hun ikke vil leje en mindre god Lejlighed, som ingen af Parterne vilde være tilfreds med. Og jeg synes, at den Betryggelse at vide sig hos ærlige og velopdragne Mennesker langt overvejer Spørgsmaalet om Penge... Kjære gode Ven, – tænk nu ikke mere paa denne Sag. Betragt, hvad der er skeet, som et uundgaaeligt Onde, som De deler med alle Andre. Gud skee Tak, at De har saa godt at leve af, at, naar Vorherre skjænker Dem endnu mange Aar her paa Jorden, De dog faaer mere tilovers end til 'Begravelsen', som De skjæmtende siger.»

Andersen kunne dog ikke slippe sine bitre tanker. Han

En anden side af digterens talenter var hans papirklip. Den 21.juli 1867 sendte Andersen fru Melchior et brev med hilsen til hendes nevø William, som var en af digterens yndlinge. Denne hilsen giver indblik i klipningens hemmelighed: »Naar han bliver et Par Aar ældre, skal jeg nok lære ham at digte, nu først maa han lære at klippe, det er den første Begyndelse for Digteriet, men siig han maa aldrig klippe med en spids Sax.« Den lille William fik aldrig brug for digterens gode råd. Han døde året efter, kun 7 år gammel. Dette klip til fru Melchior fra 1874 giver forvarsler om digterens egen død i 1875.

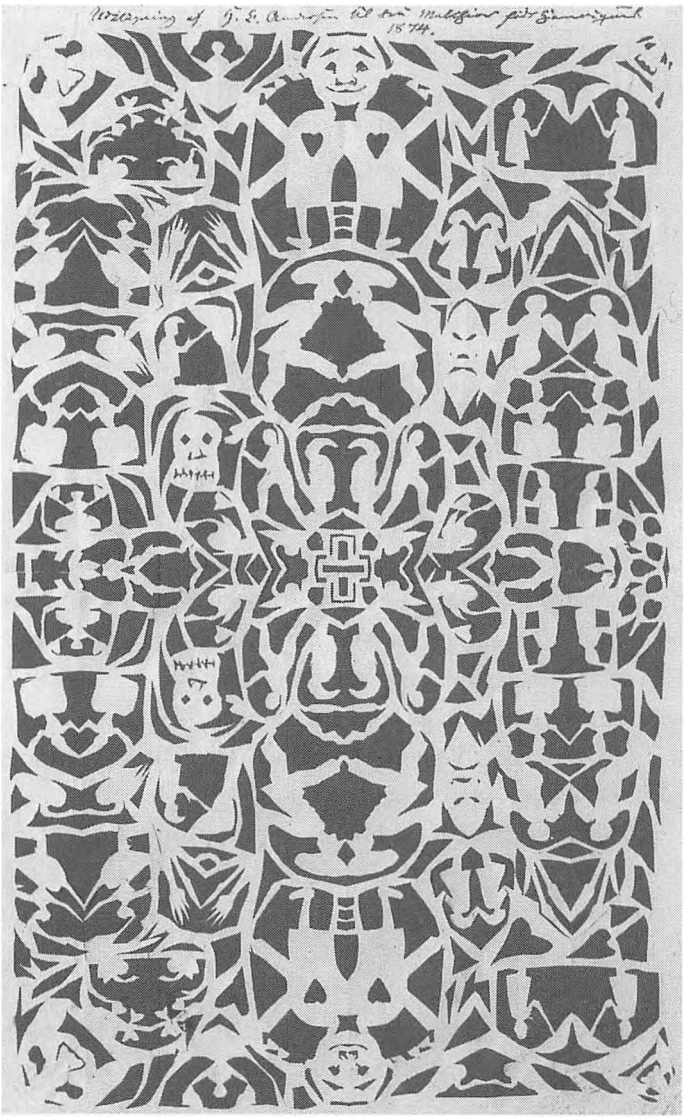

lå vågen om natten og lod sig pine. 5.juni havde han det ikke bedre. »Det er kjedsommeligt at ligge saaledes næsten en heel Nat, især naar Tilfældet er som i Nat, at Lampen gaaer ud og man kun i det ravende Mørke seer den lille Glød skinne og stinke men ikke lyse. Da komme Grillerne til og plage, og den eneste Nisse af den slags herude, er kun fra Byen, den der fortæller mig om min dyre Huuslejlighed og især om det Tidspunkt man behagede at mælde mig den i.«

På Holsteinborg, hvor sagen ivrigt diskuteres, får han ret, og også Jette Collin holder med ham, for hun har skrevet: »Vi er Alle enige i at finde, at De nu boer dyrt og ligesaa enige i at finde Øjeblikket til Paalæg daarligt valgt. Frøknerne burde have ventet, til De atter var hjemme.« – »Saaledes taler man ogsaa aldeles om denne Sag herude paa Holsteinborg,« fortsætter Andersen. »Det kan nu ikke blive anderledes, og jeg vil betale for at have det i Fred og Ro, men der vil høre en stor Imødekommenhed til, før jeg igen har den samme Tilfredshed som før... Og jeg glæder mig nu slet ikke til igen at sidde i den gamle Lejlighed i Nyhavn.«

Ja, alle snakkede ham åbenbart efter munden, men fru Melchior gav sig ikke, måske fordi ingen andre end hun vidste så klar besked med Andersens virkelige tilstand. Selve den kendsgerning, at han krævede pleje og under ingen omstændigheder kunne lades alene, lagde et stort ansvar på frøkenerne Ballin. I sit svarbrev 7.juni roser hun ham lidt ironisk for de mange kræfter, der må være vendt tilbage, siden han kan bruge energi på denne sag, og

fortsætter så: »For mig er det en betryggende Bevidsthed at vide Dem hos Mennesker, der under alle Forhold vil yde Dem en deeltagende og uegennyttig Pleje.«

Mon Andersen skænkede denne side af sagen nogen tanke? Det så ikke ud til at indgå i hans betragtninger, da han over for Henriette Collin opstillede sit bekymrede regnskab over udgifterne. »Jeg regner paa, at der gaaer i Husleje aarligt: 540, hver Maaned giver jeg, for nogle Dages meget tarvelige Middagsmad og lignende Frokost (Viin fraregnet) samt Udgift til Øl, Lys etc. – mindst 32 Rdlr det er i eet Aar 384 Rdlr, og bliver med Drikkepenge og andre Smaa Udgifter 1000 Rdlr aarligt, men nu har jeg fornøden til Klæder, Sko, Vask, Viin, Godgørendhed og en Deel uopregnelige Udgifter en Sum nødig, der næppe er under 500 Rdlr og hvad bliver da hele denne knap regnede Udgift ringere end en Sum til Forbrug af 1500 Rdlr! Det er formeget for et enligt Menneske især da jeg giver mere ud! Alene Skatten bliver et Par hundrede Rdlr. Den hele Sag har klaret sig op for mig, eller maaskee rettere muddret sig sammen, ved den venlige Frøken Ballins utidige Selvbetænksomhed.« Den eneste, der utrætteligt holder med frøken Ballin er fru Melchior, »og det ærgrer mig!!!«

H.C.Andersen var nu ikke mere i stand til at skrive og følte sin afmagt som en lidelse i sig selv. Manglen på fremtid gjorde hans liv meningsløst. Det var derfor en sand gave, der bragte ham ud over dødvandet, da forlæggeren C.A.Reitzel i december 1873 sendte ham nogle udklip fra engelske hefter. Herved fik han ideen til at klippe portræt-

ter og fotografier ud og klistre dem på skærmbrætter. I hele dage og aftener i de første måneder af 1874 var han opslugt af dette arbejde, som blev til en kunstnerisk sammensat collage over begivenheder og mennesker, der havde præget hans liv. Denne ny måde at fortælle sit livs eventyr på blev af omgangskredsen fulgt med beundring og henrykkelse, især på grund af den bemærkelsesværdige måde, digteren ordnede billederne på. Noget af det sidste, der limedes på skærmbrættet var Jenny Linds portræt, som Robert Henriques 4.maj meget glad bragte ham fra sin musiklærer. De fire færdige skærmbrætter forærede digteren til familien Melchior, i hvis slægt de bevaredes, indtil H.C.Andersens Hus overtog det.

Som sædvanlig tog Andersen ophold på Rolighed i løbet af sommeren. Det kom nu på tale, at et længe ønsket projekt omkring et mindesmærke for ham skulle føres ud i livet. I november satte Melchiors sig i spidsen for en landsdækkende indsamling, der rakte fra skolebørnene til Kongehuset. Flere billedhuggere blev opfordret til at give et udkast, og 9.maj 1875, kort efter at Andersen var blevet fejret efter alle kunstens regler i anledning af sin 70-års dag, gik han med fru Collin hen i billedhuggerværkstedet, hvor han så på 16 modeller. Han syntes bedst om Otto Evens' forslag, og dårligt om August V.Saabyes, der var nummer tre af de fire udvalgte.

I *Dagbogen* skrev han 29. maj, at han fik »Besøg af Saabye, hvis Skitze til min Statue jeg ikke kan udstaae, da den minder om gamle Socrates og den unge Alcibiades. Jeg kunde ikke sige ham det, men nægtede at sidde eller i det

I 1874 forærede digteren familien Melchior fire store collager med billeder af personer og scenerier fra sit liv. I den norsk-svenske venstre del, der her ses, er kongen som symbol på fornemhed og magt placeret øverst. I midten den åndelige elite, blandt andet Carl Michael Bellman, Fredrika Bremer og Jenny Lind. H.C.Andersens Hus.

hele i Dag at tale med ham. Jeg blev mere og mere oprørt i Sindet. Saaledes saae fru Koch mig og gik strax ind paa Academiet og fik Maleren Roed, der er i Comiteen til at komme til mig, han syntes heller ikke om Sobys Gruppe, den lange Dreng der ligger mig heelt op i Skrevet.« Men den følgende dag beroligedes han af maleren F. Vermehren, der lovede ham, at drengen skulle blive ændret til et lille barn, der symboliserede barnesjælen.

4. juni fik han igen besøg af Saabye, »som jeg denne Gang sagde klart og tydeligt, at jeg var utilfreds med hans Statue af mig, at hverken han eller nogen af Billedhuggerne kendte mig, ikke havde seet mig læse, at jeg ingen taalte da bag ved mig og ikke havde Børn paa Ryggen, paa Skjødet eller i Skrævet; at mine Eventyr var lige saa meget for de ældre som for Børnene, disse forstod kun Staffagen og som modne Folk saa og fornam de først det Hele. At det Naive var kun en Deel af mine Eventyr, at Humoret var egentligt Saltet i dem.«

Og med denne forklaring fik Andersen sin vilje. Der er ingen børn i hans nærhed, han sidder i en rolig lidt foroverbøjet stilling, helt alene, med en bog i hånden og læser højt.

Digteren nåede ikke at se den færdige statue, som først blev afsløret i juni 1880. Samtalen med Saabye var hans sidste kommentar til projektet. Til gengæld var det vel også hans åndelige testamente.

2. april 1875 fejredes hans 70 års fødselsdag hos Melchiors på Højbro Plads. Få måneder efter var han død. Allerede dagen før den store fest indledtes de nødvendige ma-

nøvrer, og snart kastedes digteren ud i yderpunkterne mellem det mest fortvivlende og det vidunderligste. Frisøren, der indfandt sig for at krølle håret, kom til at brænde ham. Andersen skældte ud og fortrød derefter som altid straks sin vrede. Derefter steg kurven heldigvis brat, da Kongens egen vogn kom for at afhente ham. Endnu engang kunne han dvæle i sit livs eventyr: »Kongen bad mig strax sidde, overrakte mig Commandeur Korset af Dannebrog, første Grad, udtalte sig saa hjerteligt og talte om al den Glæde og det Gode jeg havde udbredt over Landet og vidt om i alle Lande, og da jeg fortalte om hvorledes jeg i min første Prøvelses Tid havde spiist til Middag et Stykke Hvedebrød og nu derinde skulde se min Statue blive reist, blev Kongens Øjne vaade.«

Allerede om morgenen fredag den 2. var hans stue i Nyhavn 18, hvor han havde ladet dække med vin og kage, fyldt med blomster. Først »kom et Udvalg af Deputationen for Indsamlingen til min Statue, Etatsraad Meldahl talte og overrakte mig i Fløiles Pragtbind Comiteens Meddelelse om, at der alt var saa stor en Pengesum at Statuen kunde reises. Jeg havde Fru Collin og Fru Melchior hele Dagen for at hjælpe.« Deputationer afløste hinanden. Fra Odense kom meddelelsen om, at der skulle indmures en mindeplade i hans barndomshjem. Om eftermiddagen klokken fem hentede Melchiors vogn den afkræftede digter. »Jeg var aldeles ødelagt, maatte sidde paa en Stol hvert Afsats af Trappen, Vandet sprang mig ud af alle Porer, jeg kunde ikke tale og det var besværligt at drage Veiret.« Ikke desto mindre fik han kræfter til at plante en

af gaverne, en dejlig nyudsprungen bøgegren, i Roligheds have, og den voksede op til et stort frodigt træ.

Til trods for hans tydelige udmattelse er *Dagbogen* fuld af detaljer om den storartede dejlige dag: »Ved Bordet blev det bedre uagtet jeg var dødtræt og leed af den stærke Varme i Stuen og mit Blod. En deilig Vise af Richardt, een af P.Hansen og ved Bordet 'Taagebilleder', mit Barndomshjem i Odense, Frederiksberg Slotsbanke, hvor jeg stod og saa første Gang Kjøbenhavn. Det gamle 'kongelige Theater', Collins Hus i Strandstræde, Rom, Eventyret Kejserens nye Klæder, Den grimme Ælling og Gartneren og Herskabet. De gæstfri Landhuse, som havde modtaget mig. Bregentved, Basnæs, Petershøi og Rolighed, nu kom det nye Theater, hvor de iaften opførte to af mine Stykker: Den nye Barselstue og Liden Kirsten. Bille talte under Billedernes Fremtræden. Ploug talte om min gamle Bedstemoder, ikke hende under Græstørven i Fyn, men Danmark, der vel kunde være en stræng opdragende Bedstemoder men var stolt ved sine dygtige Børn og der kunde vel komme en Tid, at den lille standhaftige Tinsoldat vilde værne om Danmarks Navn som Thorvaldsens Marmorapostle vilde det.»

Menuen var opfindsomt sammensat med 13 retter og 9 slags vin, alt opkaldt efter eventyrene. »Meget træt kom jeg hjem og havde stort Besvær med at komme op ad Trappen. Hvilken dejlig storartet Dag og dog hvor ynkelig er mit Legeme til at bære al den Velsignelse fra Gud. Jeg kunde ikke sove da jeg kom tilsengs overvældet af Tanker og Taknemmelighed.« Endnu et rørende tegn

Familien Melchiors dagligstue på Højbro Plads 21 er nok fra ca. 1930, måske fotograferet af kongelig hoffotograf Peter Elfelt. De to ugifte døtre Louise og Harriet, kaldet flickorna på Højbro Plads, blev boende her til deres død. Her ses Carl (død 1931) og Louise (død 1933) blandt forældrenes minder: H.C.Andersens omtalte skærmbrætter foran den store ovn, og Carl Blochs kendte billede af den italienske fisker.

på venskab fik han af sin gode ven, maleren Carl Bloch, som på dagen fik en søn og lod ham døbe »Jørgen Andersen Bloch, Jørgen efter sin Farfaer, Andersen efter mig da han blev født iaar den 2den April paa min 70aarige Fødselsdag.«

De sidste par måneder gik det hurtigt ned ad bakke med Andersens tilstand. Han blev meget syg, plagedes af smer-

ter og kunne ikke sove for slimhoste. 12.juni opsiger han boligen i Nyhavn og hentes i Melchiors vogn til Rolighed for aldrig mere at komme tilbage til København. Fru Melchior må have skønnet, at han ikke kunne overlades til sig selv, men døgnet rundt måtte overvåges, for de trofaste venner engagerede nu tjeneren Jens til at pleje ham. 19.juni indførte han sit sidste notat. Så lagde han pennen og dikterede fra nu af dagbogsnotaterne til fru Melchior eller til døtrene Harriet og Louise. 2.juli reviderede han sit testamente, og var derefter i de sidste uger af sit liv meget uklar, indtil han 4. august kl 11.05 opgav ånden. Dødsårsagen blev angivet som leverkræft.

»Nu er Lyset slukket«, skrev fru Melchior om tabet af sin plagede ven. »Hvilken lykkelig Død! Klokken 11,05 Minutter udaandede den kjære Ven sit sidste Suk.«

Men for at døden ikke skal være det sidste, der fortælles om H.C.Andersen, skal nævnes, med hvilken inspiration den gamle digter i enhver situation forstod at vise hele sin symboldannende kraft. Ifølge et dagbogsnotat skrevet året før var han 22.januar i middagsselskab hos Moritz og Dorothea Melchior. Der udbringes skåler, også for Andersen. Temaet er det nylige skift af mønten fra daler til krone. Digteren tager ordet, siger at han troede sig ved det grønne bord i Baden-Baden, for sølv og guld rullede for ham. Men derefter så han sig ved et lykkeligt familiebord, hvor talen var om mønt – og en sådan var givet hver af os, en fik den på tungen som klang af sølv og guld – den svenske Jenny Lind naturligvis – en anden fra »Aanden i Haanden og ud af Pennen paa Papiret« (HCA). Hver

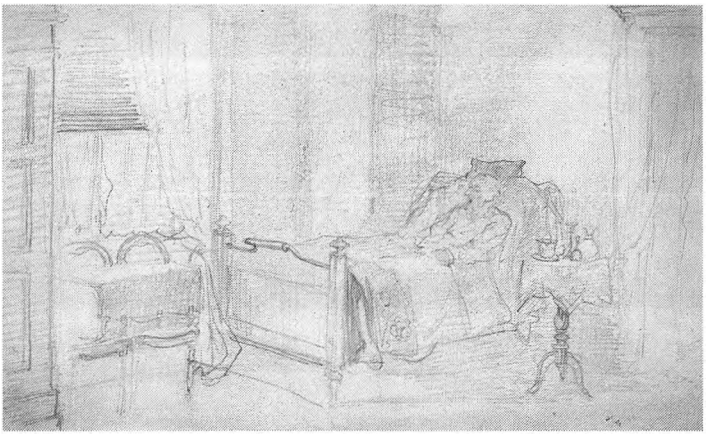

H.C.Andersens dødsleje på Rolighed den 4.august 1875. Tegning af Knud Gamborg. H.C.Andersens Hus.

fik sin rige mønt. »Moderen lagde den som Lærdom i sit Barns Hjerte og det blev en Skat for hele Livet; den unge Pige blev den lagt i Øiet, i Smilet, i hele hendes Skikkelse; saa den unge Mand søgte at vinde denne Rigdom; alle havde vi saaledes hver af Gud faaet en Mønt og hver paatrykte den sit eget Stempel. Jeg vilde derfor udbringe en Skaal for Myntmestrene og Myntmesterinderne her ved Bordet. – 'Og De siger, at De er syg,' udbrød Topsøe (forfatteren Vilhelm Topsøe) 'og De kan holde saadan Tale'. Træt kjørte jeg hjem Klokken otte.«

Epilog

H.C.Andersen var et geni. Derfor fik de mennesker, han kom i berøring med, udødelighedsstatus, enten for det gode eller det onde.

Nådegaven havde han fra Gud, med hvem han var i direkte kontakt hele livet. For Andersen omfattede nådegaven også den guddommelige kærlighed, som han følte aldrig slap ham. Ensomheden var hans jordiske lod, men Himmeriges Rige var også virkeligt, og derom handler mange af hans eventyr.

Alligevel ønskede han brændende at få del i den jordiske kærlighed. Da han forelskede sig i Riborg Voigt, troede han sikkert, at det var lykken at vinde hende. Som historien fortælles, blev Riborg også betaget af den unge digter. Udtrykket, at fødderne bliver slået væk under én passer her på dem begge to. Når det sker, skulle man tro, man faldt, men det er lige omvendt. Man løftes, hæves op i en anden sfære, svæver. Det mener jeg skete en kort stund for både H.C.Andersen og Riborg Voigt. Faldet sker først bagefter, men så meget desto voldsommere. For hende må den forlovede have virket som et antiklimaks efter den poetiske lufttur. For Andersen blev skuffelsen en modningsproces.

Digtningen var for denne kunstnernatur det eneste, der betød noget. Fru Læssøes bemærkning om, at hans ideer var hans alt, virker overbevisende, ikke mindst når man på

fotografier op gennem 1850'erne og 60'erne bemærker, hvorledes hans ungdommelige udseende holdt sig næsten uforandret. Da fru Læssøe efter mange år fik synet tilbage, var H.C.Andersen den eneste, der næsten ikke havde ændret sig. Det hænger måske sammen med, at den stadige inspiration og digteriske kraft trods svagheder og sygdom ikke forlod ham. Først da musen holdt op med at besøge ham, blev han gammel. Han blev en skygge af sig selv, var ikke mere herre i sit eget hus og følte sig også halvdød.

Selv om mange af digterens kvindelige bekendte er genkendelige i eventyrene, brugte han ikke levende model, snarere fabulerede han over menneskelige egenskaber, som han så dem i forhold til sig selv. For han er overalt i sine værker. Han spejler sig i alt levende og optræder i utallige forklædninger: som Den grimme Ælling, Den lille Havfrue, Gartneren, Grantræet, Rosenhækken. Listen er så mangfoldig som hans Samlede Værker.

Digterens dobbelthed i forhold til kvindekønnet er en stadig kilde til undren. Her var hans sind paradoksernes tumleplads. Dels var han angst for det kvindelige – men dog nysgerrig i bordellerne – dels var han fuldstændig tryg og tillidsfuld. Han elsker de gængse kvindelige egenskaber: hengivenhed, forståelse, indlevelsesevne, beundring, trøst, pleje. Og heldigvis blev han sjældent skuffet. Til gengæld lå hans taknemmelighed ham let på læben, og han gav tilbage, hvad han havde i bagagen.

Hvordan var han som ven? Ja, vi ved nu, at han var lige trofast og hjertelig, men også lige egocentrisk over for alle

sine veninder. Det var dem der lyttede, ikke han. Egentlig gjorde han stort set ingen forskel på dem, om de var unge eller gamle. To af de syv rigtige veninder kunne have været hans mor, én hans datter, én hans barnebarn, fire hans søstre. Men det der kendetegner en naturbegavelse som H.C.Andersen er, at han har magt til at begejstre mennesker, og i denne begejstring ligestilles de alle. Mellem linjerne kan man læse, at de to ugifte Jetter havde et større behov end de andre for at blive forstået af ham, men at dette i nogle henseender var udækket. Her tænker jeg især på Jette Wulffs forgæves bøn om at se ham, inden hun sejlede til Amerika, og Jette Hancks fortvivlelse over Thomsen-historien, som han vedblev at trampe i. Men det fine ved H.C.Andersen var, at han ikke var frelst, han følte samvittighedsnag, når han ikke slog til.

Denne selverkendelse, som var parret med uforlignelig selvironi og humor, fik veninderne til at bære over med ham og gjorde dem, når det kom til stykket, til hans allervarmeste beundrere.

Litteratur

Alle de brevsamlinger, der her er benyttet, foreligger på tryk. Det i parentes anførte henviser til kilderne.

H.C.Andersens brevveksling med Henriette Hanck 1830-46. Ved Svend Larsen. Ejnar Munksgaards forlag 1946. Anderseniana bd.IX-XIII. (Andersen og HH)

H.Topsøe-Jensen udg.: *H.C.Andersen og Henriette Wulff. En brevveksling I-III.* Flensteds forlag, Odense 1959. (Andersen og HW)

C.Behrend og H.Topsøe-Jensen udg.:*H.C.Andersens Brevveksling med Edvard og Henriette Collin 1828-75*, vol I-VI. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København 1933-1937. (Andersen og HC)

Andersens breve til Therese og Martin Henriques 1860-75. H.Hagerup 1932.(Andersen og Henriques)

Elith Reumert: *H.C.Andersen og det Melchiorske Hjem.* En brevveksling. H.Hagerups forlag 1925.(Andersen og D.Melchior)

C.St.A.Bille og Nicolaj Bøgh udg.: *Breve til Hans Christian Andersen.* Kjøbenhavn 1877.(Breve til A.1877)

C.St.A.Bille og Nicolaj Bøgh udg.: *Breve fra Hans Christian Andersen I-II.* Kjøbenhavn 1878.(Breve fra A.1878)

H.C.Andersens Levnedsbog. Genudgivet af H.Topsøe-Jensen. Det Schønbergske Forlag 1971.(Levnedsbog)

H.C.Andersen: *Mit Livs Eventyr. Med Niels Larsen Stevns' akvareller.* Udgivet af Statens Museum for Kunst. I kommission hos Nyt Nordisk Forlag. Arnold Busck. København 1943.(MLE)

H.C.Andersens Dagbøger 1825-1875. Udgivet af Tue Gad og Kirsten Weber, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab under ledelse af Kåre Olsen og H.Topsøe-Jensen, 1971-1976. (Dagbog)

Helga Vang Lauridsen og Kirsten Weber udg.: *H.C.Andersens almanakker 1833-1873*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København 1990.(Almanakker)

H.Topsøe-Jensen: *Mit eget eventyr uden digtning. En studie over H.C.Andersen som selvbiograf.* Gyldendal 1940 (Topsøe-J.1940)

H.Topsøe-Jensen: *Omkring Levnedsbogen.* Gyldendal 1943. (Topsøe-J.1943)

Elisabeth Hude: *Henriette Hanck og H.C.Andersen.* Flensteds forlag, Odense 1958.(E.Hude 1958)

Elisabeth Hude: *Fredrika Bremer og hendes venskab med H.C.Andersen og andre danske.* G.E.C.Gad 1972 (E.Hude 1972)

Nicolai Bøgh: *Signe Læssøe.* Gyldendalske Boghandel 1877. (S.Læssøe)

H.C.Andersen som billedkunstner. Red. Mette Thelle Fyns Kunstmuseum 1996.

H.C.Andersen på Holsteinborg. Anderseniana V. Børnenes erindringer om H.C.Andersen. Udg.:Chr.M.K.Petersen 1939.

William Bloch: På rejse med H.C.Andersen. Udgivet af Anna Bloch, København 1942.

August Bournonville: *Mit Teaterliv I-II.* Poul Kristensen, Herning 1979

Elias Bredsdorff: *H.C.Andersen og Mathilda Barck. Anderseniana II.* Udg. Niels Oxenvad og H.Topsøe-Jensen, Odense 1974-77.

Elias Bredsdorff: *H.C.Andersen. Mennesket og digteren.* København 1985.

Torben Brostrøm og Jørn Lund: *Flugten i sproget.* Gyldendal 1991.

Bjarne Nielsen Brovst: *H.C.Andersen. Guldets klang.* Centrum 1995

Tue og Bodil Gad: *Vinduet. Et Biedermeiermotiv.* G.E.C.Gad. København 1976.

Kjeld Heltoft: *H.C.Andersens tegninger til Otto Zinck.* Andelsbogtrykkeriet i Odense 1972.

Kom indenfor. Erindringer fra danske hjem. Red: Niels Birger Wamberg og Jan Danielsen. Gyldendal 1983

Klaus P.Mortensen: *Svanen og Skyggen.* G.E.C.Gad 1989

Johan de Mylius: *H.C.Andersen - Liv og værk. En tidstavle 1805-75.* Aschehoug 1993.

Georg Nygaard: *Hans Christian Andersen og København.* København 1938

Frederik Olsen: *Postvæsenet i Danmark under Frederik VI og Christian VIII.* Kjøbenhavn 1908.

Jens Louis Petersen: *Jenny Lind.* Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 1990.

Henrik G.Poulsen: *Det rette Udseende.* Hans Reitzel 1996

H.Topsøe-Jensen: *Vintergrønt.* G.E.C.Gad 1976

Niels Birger Wamberg: *H.C.Andersen og Heiberg.* Politikens historiske Bibliotek bind 3. 1971. Politikens Forlag.

For oplysninger om H.C.Andersens tyske veninde Clara Heincke og den danske Anna Bjerring, se Johan de Mylius' bibliografi.

Om herregårdsveninderne, se for eksempel Erik Lassen: *H.C.Andersen og herregårdene.* Cicero 1993

Kilder

Der henvises til side og afsnit. 1,3 betyder således side 1, tredie typografiske afsnit.

9,3: Dagbog 26.aug.1874
11,3: MLE s.130
12,1: Andersen og HW dec.1833
14,2: Andersen og HW, Topsøe-J.s.10
14,2: MLE s.48
15,2: MLE s.60
17,2: Levnedsbog s.157-58
17,3: Breve til A. 15.nov.1823
18,1: Breve til A. 25.aug.1826
20,1: Andersen og HW 26.juni 1836
20,3-4: Breve til A. 31.okt.1826
23,2: MLE s.60
23,3: Andersen og HW 26.sept.1834
24,1: samme
25,1: kildehenvisning mangler
25,1: Levnedsbogen s.195
26,1: Andersen og HC 15.juni 1830
26,3: Levnedsbogen s.209
27-38: Levnedsbogen 209-225 om Riborg Voigt
33,1: MLE s.68
39,3: Breve til A.,udateret brev 1830
40,2: samme, udateret 1830
44,1: Levnedsbogen s.221
45,1: samme s.225
47,1: Andersen og HH, udateret brev 1830
47,1: samme ca.25.11.
47,2: Topsøe-J. 1943, s.73 (brev til C.H.Lorenzen 12.3.1831)
48,2: MLE s. 141
51,2: MLE s.200
53,2: samme side
54,2: Andersen og HW 21.12.1843
55,2: samme brev
56,2: E.Hude 1972 s.55, brev 20.nov.1843
56,3: MLE s.203
57,3: MLE s.203
58,3: Andersen og HW 18.okt.1843
59,2: Andersen og HW 21 dec.1843

59,2: E.Hude 1972 s.44
60,2: MLE. s.203
60,2: Almanakker 3.okt.1845
61: MLE s.204
62,1: MLE s.203
63,1: MLE s.204
63,3: MLE s.203
64,1: Dagbog 19.dec.1845
66,3: Dagbog 25.dec.1845
67,1: MLE s.229
68,1: Dagbog 8.febr.1846
68,1: Dagbog 25.febr.1846
68,1: Dagbog 28.juni 1846
69,2: Dagbog 26.juni 1847
70,2: Dagbog 3.juli 1847
70,2: Dagbog 23.juli 1847
71,2: Andersen og HW 7.marts 1852
72,1: MLE s.204
72,2: Dagbog 4.maj 1874
74,2: Topsøe-J. 1943
74,3: Topsøe-J. 1943, s.87
74,3: Topsøe.J. 1943 s.81
76,1: Andersen og HH, udateret brev december 1837
77,2: Andersen og HH 27.april 1838
79,2: Andersen og HH 27.juni 1839
79,2: Andersen og HW 3.juli 1839
81,3: Andersen og HH 30.aug.1839
81,5: Andersen og M.Barck 23.april 1840
82,1: Andersen og M.Barck 21.juli 1840
82,2: Andersen og M.Barck 25.okt.1840
83,2: Andersen og Mathilda Barck 29.jan.1841
87,1: MLE s.32
88,2: Andersiana VII, 17.juli 1833
88,2: MLE s.67
89,2: Andersen og HH 4.nov.1831
90,1: Andersen og HH 17.febr.1832
90,1: Anderseniana VII, s.46
90,1: MLE s.222
90,2: Andersen og HH, udateret brev april 1833
92,2: Andersen og HH 27.okt.1832
93,2: samme 2.nov.1832
93,2: samme nytårsdag 1834
94,3: samme 3.april 1838
95,1: samme ca.25.nov.1830
95,2: samme april 1833
96,1: samme 20.sept.1837
96,2: samme 22.sept.1837
97,1: samme 22.sept.1837

97,1: samme 23.jan.1839
98,1: samme nytårsaften 1840
98,1: samme 22.jan.1841
98,2: samme 20.okt.1836
99,2: samme 27.okt 1838
101,2: samme 4.april 1837
101,3: samme, udateret nov.1834
102,4: samme 5.juni 1841
103,1: samme 10.dec.1838
104,1: samme nytårsaften 1840
104,2: samme 15.april 1841
104,3: E.Hude 1958, s.64
105,2: Andersen og HC, I 310
106,1: Andersen og HH 29.maj 1841
106,1: samme 5.juni 1841
106,1 samme udateret juni 1841
107,1: samme 23.april 1846
107,2: samme 15.maj 1846
107,3: samme 30.marts 1836
109,2: samme 28.marts 1832
110,2: samme 1.april 1838
112,1: MLE s.142
112,2: Andersen og HH 1.febr.1839
112,2: samme 26.april 1839
112,3: samme 7.jan.1839
113,1: samme 26.marts 1835
114,3: samme 12.febr.1836
114,3: samme 30.marts 1838
115,1: samme 15.febr.1841
115,2: samme 12.febr.1836
115,2: samme 1.febr.1833
116,4: samme 4.okt.1838
118,2: samme 10.dec.1839
119,1: samme nytårsdag 1835
119,1: samme 3.aug. 1838
119,2: samme 9.juni 1838
119,3: samme 23.jan 1839
120,3: Signe Læssøe s.104
121,1: Andersen og HH 9.juni 1838
121,4. samme 21.aug.1838
122,2: samme 1.april 1838
123,3: samme 9.nov.1839
125,1: samme 24.juli 1842
125,3: samme nytårsaften 1840
126,2: E.Hude 1958 s.332
128,1: Andersen og HH 4.nov.1838
129,3: samme 22.aug.1841
130,1: samme 8.sept. 1841
130,3: samme 20.okt.1836
130,3: samme 23.jan 1839
132,2: samme udateret 1839
133,2: samme 9.nov.1839
134,1: MLE s.44
134,3: Andersen og HH 27.april 1838
135,2: samme 6.maj 1838
136,1: samme 29.dec.1838
136,1: samme 3.april 1839

136,2: samme 27.april 1838
137,1: samme 22.dec.1838
138,3: samme 10.dec.1845
140: MLE s.61
140: Levnedsbogen 167-68
141,2: Levnedsbogen s.181-82
142,1: Andersen og HW 7.maj 1855
142,2: Andersen og HH 8.febr.1837
142,2: Andersen og HH 2.juli 1834
144,2: Andersen og HW 22.april 1833
144,2: samme 25.april 1833
146,2: Andersen og HH 14.jan 1833
147,4: Andersen og HW 17.dec.1833
149,3: samme 15.maj 1834
150,1: samme 28.maj 1834
150,3: samme 17.juni 1834
152,2: samme 26.sept.1834
152,3: samme 16.marts 1835
156,3: Andersen og HW, indledningen af Topsøe-J.
156,4: samme, indledning s.24
157,1: samme 27.nov.1841
160,2: Dagbog 5.sept.1844
163,1: Andersen og HW marts 1847
166,1: samme 18.nov.1848
166,1: samme 14.juli 1857
167,4: Andersen og HH 18.sept.1838
168,2: Andersen og HW 1.april 1851
160,2: samme 25.juni 1857
169,1: samme 4.febr.1854
171,2: samme 21.maj 1855
171,2: Andersen og HH nytårsaften 1840
171,3: Andersen og HW 5.juni 1849
174,3: samme 19.juni 1858
176,4: samme 9.aug.1858
179,2: brev til fru Læssøe 2.nov.1858
184,2: Andersen og HC 26.juli 1839
184,2: samme 18.juni 1841
185,1: samme 1.jan. 1841
185,1: samme 20.jan.1841
187,1: samme 20.jan.1841
187,1: samme 16.juli 1864
187,2. samme 18.juni 1841
188,1: samme 3.sept.1855
188,1: samme 8.sept.1855
189,2: samme 6.jan.1846
189,3: samme 11.sept.1860
190,4: samme 13.juni 1869
192,2: Dagbog 20.aug.1861
194,4: Andersen og HC 18.okt 1866
195,2: samme 10.okt. 1866
195,3: samme 19.okt.1866

196,5: samme 8.juni 1872
197,3: samme 9.juli 1874
197,3: samme 3.juni 1873
197,4: samme 3.juli 1859
198,1; samme 23.juli 1867
198,2: samme 23.april 1873
198,2: samme 14.april 1872
199,3: samme 6.nov.1869
199,3: samme 6.nov.1869
203,1: S.Læssøe s.131
203,2: Levnedsbog s.198
204,2: Breve til A. 212
206,2: Levnedsbog s.198
206,3: S.Læssøe s.132
207,1. Breve til A. 218
207,1: S.Læssøe s.130
207,2: samme s.162
208,2; samme s.142
208,2: Breve til A. 29.juli 1833
211,3: S.Læssøe s.158
212,1: Breve til A. 219
212,2: samme 8.april 1832
213,3: Anderseniana I
213,4: S.Læssøe s.158
219,3: samme s.153
219,4: samme s.152
221,2: Breve til A. nr. 222
222,1: samme 29.juli 1833
222,2: samme nr.243
224,3: Breve fra A.
225,3: Breve til A.
225, 4: S.Læssøe s.169
226,2: Dagbog 24.maj 1864
226,2: Dagbog 19.juli 1864
228,1-3: MLE s.137
231,3: Dagbog 26.juni 1837
232,1: E.Hude 1972 s.6
233,2: samme s.20
234,2: samme s.32
235,1: samme s.34
235,2: samme s.34
235,3: samme s.34
236,2: samme s.65
236,3: samme s.69
238,2: samme s.79
238,3: MLE s.296
239,3: E.Hude 1972 s.130
240,2: samme s.174
241,1: samme s.174
241,2: samme s.177
241,2: samme s.110
241,3: samme s.110
242,2: samme s.189
242,2: samme s.190
242,3: Andersen og HW 24.juni 1849
243,2: samme brev
244,2: E.Hude 1972 s.255
244,3: samme s.257
251: Dagbog 4.dec.1864
252,1:. Andersen og D.Melchior 12.nov.1862
256,1: samme 1.marts 1863
256,4: samme 31.jan.1866
256,4: samme 15.april 1866
258,1: samme 17.maj 1866

259,4: samme 11.maj 1867
260,1: samme 23.maj 1867
263,3: Dagbog 28.okt.1866
264,2: G.Nygaard: HCA i København
264,3: Dagbog 6.dec.1867
265,2: Andersen og HC 5.dec.1867
269,2: Andersen og Henriques 28.juli 1867
269,2: samme 25.maj 1868
270,3: samme 21.aug.1871
275,2: Dagbog 19.juli 1870
276,1: samme 9.aug.1870
276,2: samme 1.maj 1870
278,2: samme 10.sept.1867
279,1: samme 17.maj 1868
281,2: Andersen og D.Melchior 14.marts 1870
281,3: Dagbog 5.juli 1870
282,2: samme 3.jan 1871
283,1: samme 18.okt 1870
290,3: samme 19.maj 1872
291,2: fx. Dagbog 6.juni 1872
299,3: Andersen og D.Melchior 23.maj 1874
303,2: Andersen og HC 29.juni 1874

Personregister

H.C.Andersen er ikke medtaget i registeret, og veninderne kun indledningsvis i afsnittet om dem, ellers kun nævnt, hvor de optræder andre steder i bogen. Med billede er sidetallet i kursiv. Perifert nævnte personer er ikke med i registeret.

Augustenborg, hertugen af 160, 161
Ballin, frøknerne 298, 299, 300, 302, 303
Barck, J. greve 79
Barck, Louise 79, 83
Barck, Mathilda 79, *80*,
Bellini, V. 60
Bellmann, C.M. 305
Bille, C.St.A. 251, 308
Bissen, H.V. 268, 285, 286, 287
Bjørnsson, Bjørnstjerne 287
Blicher, St.St. 217
Blixen, Karen 268
Bloch, Carl 9, 251, 289, 309
Bloch, William 196, 289, 290, 291, 293
Bournonville, August 51, 53, 54, 57, 59, 61, 238, 246, 249, 295
Bournonville, Charlotte 238
Brandes, Edvard 9
Brandes, Georg 268
Bredal, I. 248
Bremer, Fredrika 53, 55, 56, 59, 62, 122, 126, 167, 172, 217, 228, *229*, 305
Brun, M.V. 91, 123
Buhl, Ole 128, 248
Bulwer, E. (Lord Lytton) 99, 100
Bøgh, Nicolai 214, 295, 296
Böklin, P.J. 239, 241
Bøving, Poul Jacob 29, 35, 38, 44
Callas, Maria 62
Carl Alexander, arvestorhertug af Weimar 107, 159, 187, 244
Caroline Amalie 239
Chamisso, Adelbert von 127, 217
Cherubini, Luigi 38
Christian, kusk 261, 294
Colbiørnsen, Eduard 134
Colbiørnsen, Engelke Margrethe 133, 134, 135

Collin, Edvard 9, 22, 26, 31, 48, 74, 75, 104, 105, 106, 146, 148, 182, 183, 245, 269, 280, 282, 297
Collin, Henriette, f.Thyberg 182, *183*, 249, 262, 263, 265, 269, 276, 290, 292, 298, 302, 303, 304, 307
Collin, Jonas d.y. 50, 186, 191, 192, 193, 253, 256, 280
Collin, Jonas d.æ. 13, 15, 16, 19, 21, 22, 25, 48, 64, 101, 104, 147, 151, 155, 178, 183, 189, 193, 204, 209, 210, 255, 308
Collin, Louise (senere Lind) *73*, 85, 86, 101, 117, 167, 262, 276
Collin, Louise d.y. 184, 186, 276
Collin, Theodor 196, 292
Collin, Vulle 184, 185, 186, 269
Dahl, J.C. 145
Dahlstrøm, Fritz 76
Dickens, Charles 69, 217, 218
Dinesen, Vilhelm 268
Donizetti, G. 60
Drewsen, Einar 278
Drewsen, Harald 175
Drewsen, Ingeborg f.Collin 74, 101, 117, 134, 178, 278
Drewsen, Jonna 84, 262
Durham, J. 70
Elfelt, P. 309
Evens, Otto 304
Ewald, Johannes 217
Fröhlich, Lorenz 204, 264, 283, 284
Gade, Niels V. 71, 246, 247
Gamborg, Knud 311
Geijer, E.G. 232
Goethe, W. 17
Goldschmidt, Otto 71
Grieg, E. 246
Grundtvig, N.S.F. 157, 217, 239
Gyllembourg, Thomasine 34, 217, 225
Günther, J. 54, 55
Hallager, Thora 194, 264, 293
Hanck, Henriette 10, 11, 26, 47, 76, 77, 79, 81, 87, *91*, 142, 146, 155, 162, 167, 171, 185, 186, 209, 211, 213, 215, 216, 218, 220, 233, 236, 315
Hanck, J.H.T. 88, 89, 103, 137
Hansen, Chr. 128
Hansen, Konstantin 128, 183, 204
Hansen, P. 308
Hansen, Theophilus 128
Hartmann, Carl 161
Hartmann, J.P.E. 33, 42, 105, 238, 246, 248
Heiberg, Johan Ludvig 34, 101, 214, 215, 239, 247
Heiberg, Johanne Luise 34, 112, 214, 239, 276
Heiberg, P.A. 41
Heine, Heinrich 46, 127

Henriques, Anna 247
Henriques, Fernanda 247
Henriques, Marie 268, *269*-274
Henriques, Martin og Therese 190, 246, 248, 250, 253, 264, 268, 274, 284, 286, 293
Henriques, Robert 72, 304
Herder, J.G. 217
Hertz, H. 101
Hofmann, E.T.A. 13, 105
Hofstängl, F. 249
Holst, H.P. 282
Holstein-Holsteinborg, C.C. 266
Hornemann, Emil 292, 294
Hornemann, Emilie 231
Howitt, Mary 68
Hugo, V. 147
Hägg, J.Ad. 286
Høedt, F.L. 249, 269
Ingemann, B.S. 9, 13, 16, 45, 47, 56, 75, 238, 239, 244, 245
Israëli, Benjamin 69
Iversen, Chr.H. og familie 26, 29, 31, 32, 43, 87, 93, 151
Jacobsen, Carl 276
Jacobsen, J.C. 266, 268
Jens, 261, 310
Jensen, C.A. 110, 111, 163
Jerichau, Elisabeth B. 204
Jerichau, J.A. 204
Junck, W. 290
Kierkegaard, S. 100, 239
Kittler, R. 127
Koch, Ida, f. Wulff 156, 194, 240, 241, 276, 306
Koch, Jørgen Hansen 163, 238, 240, 241
Küchler, A. 128, 185
Købke, C. 34
Lehmann, E. 247
Lind, Jenny 10, 51, *52*, *61*, 83, 85, 161, 189, 237, 242, 248, 250, 304, 305, 310
Lind, W. 73, 75
Liszt, F. 128, 248
Lorenzen, C.H. 47
Lund, Axelline, 294
Lundbye, J.Th. 204, 205, 220
Læssøe. Frederik 207, 225
Læssøe, Ludvig 220
Læssøe, Signe 39, 40, 43, 98, 101, 102, 105, 106, 108, 113, 114, 117, 119, 120, 121, 122, 125, 135, 155, 167, 168, 179, 203, *205*, *220*, 252, 284, 313, 314
Læssøe, Thorald 205, 220
Læssøe, Viggo 207, 218
Magnus, E. 61
Mantzius, K. 294
Marmier, Xavier 76, 110
Marstrand, W. 34, 73
Martensen, H.L. 238
Meisling, S. 16, 17, 18, 19, 20, 22, 75

Melchior, Anna 279, 281, 284, 286
Melchior, Carl 296, 309
Melchior, Dorothea, f.Henriques 10, 72, 195, 196, 197, 201, 246, *251*, *253*
Melchior, Harriet 261, 279, 281, 284, 286, 291, 308, 309, 310
Melchior, Israel B. 261, 262
Melchior, Johanne 262, 286
Melchior, Louise 279, 308, 309, 310
Melchior, Moritz *251*, 252, 255, 256, 262, 279, 286, 298
Melchior, Poul 286
Melchior, William 300
Meldahl, F. 307
Mendelsohn, F. 62, 118, 128
Meyerbeer, G. 51, 57, 63
Michaëli, Louise 250
Minet, W. 286
Moe, Jørgen 288
Molbech C. 49, 148
Moltke, Rosalie, grevinde, Espe 284
Moltke Bregentved 283
Müller, Adam 21, 70, 140
Møller, P.L. 125
Napoleon 147
Nielsen, Rasmus 262
O'Neill, José 158
O'Neill, Jorge 158
Pedersen, Vilhelm 264, 272, 283
Petersen, F. 165
Phister, L. 112, 114
Plough, Carl 251, 308
Price, Juliette 247, 249
Price, Sophie 249
Rahbek, Kamma 133, 134, 225
Rantzau-Breitenburg, Conrad greve 210
Reitzel, C.A. 48, 111, 303
Reventlow, Frederik greve 69
Richardt, Chr. 308
Roed, Jørgen 204, 306
Rosing, frøkenerne 283
Rørbye, Martin 34, 128
Scavenius, Henriette 190, 266, 291, 292
Schiøtt, Aug. 173, 253
Scott. W. 13, 17, 43
Serre, F.A. og Friederike 159
Shakespeare, W. 13, 14, 17, 88
Schall, A.M. 26, 87
Schiller, F.v.17
Siboni, G. 247
Skovgaard, P.C. 204
Speckter, O. 127
Spring, Marcus og Rebecca 172, 241, 242
Staffeldt, Schack 217
Stampe, C. baronesse 154, 157, 158
Stampe, Henrik 156, 157
Strauss, Johan d.æ. 127
Svendsen, Johan 246

Saabye, August V. 304, 306
Södermark, O. 52
Søeborg, Augusta 88, 97
Tegnér, E. 235
Thomsen, Grimur, 164
Thomsen, Ove 103, 104, 105, 106, 107
Thorvaldsen, Bertel 54, 63, 103, 117, 156, 158, 266, 308
Tieck, L. 127
Tilemann, H. 266
Topsøe, Vilhelm 311
Vermehren, F. 306
Vincent, A. 280,286
Voigt, Christian 26, 29, 33, 35, 37, 38, 41, 135
Voigt, Riborg 27, *28*, 49, 50, 51, 56, 72, 73, 85, 97, 101, 145, 206, 212, 313
Wagner, R. 248
Watt, Robert 277, 278
Weber, student 293
Weller, C. 297
Weyse, C.E.F. 154, 156, 157, 158, 246, 248
Winther, Christian 217, 293
Wrangel, baron 79, 156
Wulff, Chr. 23, 144, 145, 154, 155, 156, 157, 166, 171, 172
Wulff, Henriette d.y. 15, 54, 55, 58, 59, 71, 79, 91, 93, 94, 95, 98, 99, 127, 134, 137, 139, *140*, *173*, 205, 213, 214, 215, 219, 221, 222, 223, 231, 238, 240, 241, 242, 245, 315
Wulff, Henriette d.æ. 15, *18*, 44
Wulff, Peter 149, 156
Wulff, P.Fr. 14, 15, 22, 23, 141, 154, 155, 156, 204
Zahle, Nathalie 251, 266
Oehlenschläger, Adam 13, 17, 54, 63, 117, 239
Ørsted, Birgitte, 276, 289
Ørsted, H.C. 9, 75, 76, 135, 204, 239, 240
Ørsted, Mathilde 268
Ørsted, Sophie 75, *76*

H.C. ANDERSEN OG VENINDERNE

Copyright: © 1997
by Bente Kjølbye and Christian Ejlers' Forlag

Bogen er sat og ombrudt af Carl-H.K. Zakrisson, PolyType,
efter Erik Ellegaard Frederiksens typografiske anvisninger.
Skriften er Monotype Baskerville.
Trykt og indbinding: Nordisk Bogproduktion

ISBN 87 7241 833 8

Christian Ejlers' Forlag
Brolæggerstræde 4 · Postboks 2228
1018 København K

1823 Kommandørinde Henriette Wulff påbegynder brevveksling med HCA.

1826 1.april første kendte brev fra Henriette Wulff d.y. 1.maj flytter HCA med rektor Meisling til Helsingør, hvor Meisling skal være rektor for latinskolen.

1827 Collin tager HCA ud af skolen. Logi i kvistværelse, Vingårdsstræde 6. Fast middagsgæst i københavnske familier, blandt andet hos Wulffs, Collins og Ørsteds. *Det døende Barn*, 25.september.

1828 Studentereksamen. Bekendtskab med familien Læssøe. Især Signe Læssøe (1781-1870) får betydning.

1829 Litterær debut: *Fodreise fra Holmens Canal til Østpynten af Amager*. Teaterdebut: *Kjærlighed paa Nicolai Taarn.*

1830 Sommerrejse blandt andet til Fåborg. Forelsker sig i Riborg Voigt (1806-83), opsøger hende senere på året i København og frier, men hun vælger at gifte sig med sin barndomskæreste, Poul Jacob Bøving. Brevveksling med Henriette Hanck (1807-46) begynder.

1831 Rejse til Tyskland, rejseruten lagt af Henriette Wulff (1804-58).

1832 Brevveksling med Henriette Wulff begynder. Forelskelse i Louise Collin (1813-98). Syngestykke, opera og erindringsbog, kaldet *Levnedsbogen.*

1833 Louise Collin forlover sig med auditør W.Lind. HCA ud på sin store dannelsesrejse bl.a. til Rom. Moderen dør.

1834 Hjem igen. Flytter ind i Nyhavn 20.

1835 Første roman: *Improvisatoren.* De første *Eventyr.*

1836 Vennen Edvard Collin gifter sig med Henriette Thyberg (1813-94). Syngestykke, vaudeviller og romanen *O.T.* Henriette Wulff d.æ. dør

1837 Sverigesrejse. Møder den svenske forfatterinde Fredrika

Bremer (1801-65). Forelskelse i Sophie Ørsted (1821-89). Hun forlover sig 11.december med cand. jur. Fritz Dahlstrøm.

1838 HCA tildeles offentlig digterapanage. Eventyr. Skuespil. Romanen *Kun en Spillemand.* Flytter 1.december ind i Hotel du Nord (hvor nu Magasin du Nord ligger).

1839 Sverigesrejse. Forelskelse i Mathilda Barck (1822-44). *Billedbog uden Billeder.*

1840 *Mulatten*, romantisk drama.
Afsted på Europa- og Orientrejse.

1841 22. juli hjem fra rejse.
Eventyr fortalte for Børn. Ny Samling

1842 *En Digters Bazar.*

1843 Europarejse, gensyn med Riborg Voigt, forelskelse i Jenny Lind (1820-87). Tysklandsrejse. Nye eventyr. Stigende berømmelse. Hans værker oversættes i de følgende år til flere og flere sprog.

1845 Møder Jenny Lind i Tyskland,
nytårsaften med juletræ.

1846 Henriette Hanck dør.

1855 Selvbiografien *Mit Livs Eventyr.*

1858 Henriette Wulff omkommer om bord på Austria.

1860 Venskab med Therese og Martin Henriques.

1862 Første brev fra Dorothea Melchior (1823-85).

1866 Den egentlige brevveksling mellem HCA og Dorothea Melchior begynder.
Marie Henriques (1866-1944) fødes.

1870 Signe Læssøe dør.

1875 HCA dør 4.august på Melchiors landsted Rolighed.
Begraves på Assistens Kirkegård.

1880 Statue af HCA opsættes i Kongens Have.

